

1

1975

életünk

**társadalom
tudomány
kultúra**

létünk

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

V. évfolyam, 1. szám, 1975. január—február

*„Nem az emberek tudata az, amely létüket,
hanem megfordítva, társadalmi létük az,
amely tudatunkat meghatározza.”*

Karl Marx: A politikai gazdaságtan bírálatahoz;
Előszó, 1859

Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Újvidék

Szerkesztő bizottság

Bacsi Sándor
Josip Buljovčić
Dobó Illés
Fehér Kálmán szerkesztő
Dr. Györe Kornél, főszerkesztő-helyettes
Illés Lajos műszaki szerkesztő
Dr. Matkovic József
Dr. Rehák László, fő- és felelős szerkesztő
Sági András
Szórád György
Szilágyi Gábor
Dr. Tóth Lajos
Dr. Várady Tibor

Szerkesztői tanács

Dr. Bori Imre

Dévícs Imre

Stjepan Han
Dr. Kis Sándor
Dr. Božidar Kovaček
Dr. Aleksandar Magarašević
Borivoj Martin
Dr. Mirnic József
Molcer Mátyás
Dr. Rehák László
Szilágyi Gábor
Szórád György
Đura Stipić
Dr. Teleki György
Tóth Anna
Tripolszky Géza
Saffer Pál
Dr. Vajda József

A szerkesztőség titkára
Csonka Júlia

A fedőlapot tervezte
Sáfrány Imre, Szilágyi Gábor

Készült a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat nyomdájában
Újvidéken, 1976. február 10-én

TARTALOM

Az Egységes Népfelszabadító Front harmincadik évfordulója

- Pavle Krtenić* A VDNSZSZ Tartományi Választmányának az Egységes Népfelszabadító Front harmincadik évfordulója alkalmából megtartott ünnepi ülésén elhangzott beszámoló 9
- Rehák László* A Szocialista Szövetség átalakulása az öngazgatási termelési viszonyok erősödése következtében. Az Egységes Népfelszabadító Fronttól a szocialista erők frontjág 19
- Djordje Milanović* A munkásosztály és a parasztság szövetségének kialakítása Vajdaságban 1929 és 1941 között 31
- Lőrincz Péter* A népfront a népek egymáshoz való közeledésének funkciójában (1935—1941) 50

Híd 1934 — 1974.

- Bori Imre* A Híd József Attila-képe 61
- Malušev Cvjetko* Folyóirat vagy mozgalom? 70

Dokumentum

- Nikola Kmezić* Vajdaság SZAT távlati fejlesztési politikája és a VKSZ feladatai 83
- Dušan Alimpić* Hozzászólás a VSZAT távlati fejlesztési politikájához 103
- A VKSZ Tartományi Bizottságának Vajdaság SZAT távlati fejlesztési politikájáról és a Vajdasági Kommunista Szövetség feladatairól szóló határozatai 111

Jelen és múlt

- Zoran Vidaković* Fasiszta irányzatok a modern kapitalizmusban 121
- Gaál György* Az újvidéki csavar- és vasgyár RT. munkásainak helyzete és megmozdulásai 1925—1929-ben 153

Szemle

- Fejős I. István* Nagy Lajos: Ítélet a büntetőperben 163
- Szeles Illés* Jog- és társadalomtudomány c. folyóiratról 168

Létünk, IV. évf. 1974.

Az Egységes
Népfelszabadító Front
harmincadik évfordulója

Pavle Krtenić

A VAJDASÁGI DOLGOZÓ NÉP SZOCIALISTA SZÖVETSÉGE TARTOMÁNYI VÁLASZTMÁNYÁNAK AZ EGYSÉGES NÉPFELSZABADÍTÓ FRONT HARMINCADIK ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL MEGTARTOTT ÜNNEPI ÜLÉSÉN ELHANGZOTT BESZÁMOLÓ

Elvtársnők és elvtársak!

Három évtizede annak, hogy Vajdaság nemzetei és nemzetiségei a „Mindent a frontért — mindent a győzelemért!” jelszóval meghirdetett, testvéri közösségben vívott harcukat befejezték. Ezzel véget ért egy hősi és szenvedésekkel teli időszak, amelyet az ember felemelkedése és törekvéseinek kibontakozása jellemzett.

A felszabadított Újvidéken tartották meg 1944. december 10-én és 11-én a vajdasági Egységes Népfelszabadító Front első értekezletét, amelyen az egész dolgozó nép a munkások és a parasztok, a katonák, a fiatalok, a nők és a haladó értelmiség küldöttei kifejezésre juttatták a testvériség-egységet és eltökéltségüket, hogy rendületlenül tovább folytatják az egész ország végső felszabadításáért és a társadalom gyökeres forradalmi átalakulásáért vívott fegyveres harcot.

A Jugoszláv Kommunista Párt vezette tömegszervezet, az Egységes Népfelszabadító Front tagjaiként ünnepélyes fogadalmat tettek Tito elvtársnak, hogy minden erejüket és képességüket latba vetve küzdenek a népfelszabadító harc és a népi forradalom feladatainak teljesítéséért. Ugyanis Tito elvtárs testesítette meg azokat a törekvéseket, amelyeket a szabadságért és a függetlenségért, a dolgozók jobb életéért, a szocialista demokráciáért, valamint nemzeteink és nemzetiségeink alkotóerejének egyesítéséért tettek.

A rendkívüli történelmi helyzetben megtartott értekezletet hatalmas lelkesedés, harckészség és munkakedv jellemezte. Ekkorra már csaknem egész Vajdaság felszabadult, de egészen Újvidékig, az ülésteremig elhalatszott a szerémségi front ágyúszava. A népfelszabadító hadsereg egységei, köztük a nagy hírnevet szerzett 12. vajdasági hadtest is tovább folytatta a harcot Jugoszlávia teljes felszabadításáért.

A 16. vajdasági hadosztály harcosai éppen az értekezlet idején vették át Zomborban a harci érdeméért kapott kitüntetések. Tito marsall

napiparancsban fejezte ki köszönetét az 51. vajdasági hadosztálynak a Baranyában tanúsított hősi és tántoríthatatlan helytállásáért. Örömkönynyeket csaltak az emberek szemébe azok a hírek, amelyek a partizán légihaderő bevetéseiről szóltak; Tito pilótái fergeteges támadást intéztek a Száva és a Duna között állomásozó német és hazaáruló katonai egységek ellen. Ekkor avatták néphőssé Žarko Zrenjanint és Toza Markovićot, s mindenki tudta, hogy ez egyben az elesett és élő vajdasági kommunisták meg harcosok hősiességének elismerését is jelenti.

A hősök példája eleven hatóerő volt ezekben a napokban is: ezerszám jelentkeztek Vajdaság nemzeteinek és nemzetiségeinek fiai, hogy önként álljanak a nagy hírnevet szerzett brigádok zászlaja alá, hogy harcba induljanak a Dráva és a Duna mentén.

Vajdaság földjén még egy front nyílt — a munka frontja. Az asszonyok ezrei készítettek ruhát és fehérneműt a harcosoknak, részt vettek a sebesültek ápolásában, és befogadták a hadiárvékat. Az ifjúsági és harctéri munkaszázadok meg -brigádok fát vágtek, kukoricát törtek a gazdátlan földeken, részt vettek az utak, vasútvonalak és hidak helyreállításában. Megindult a termelés a gyárakban és az üzemekben, Újvidéken ismét volt áramszolgáltatás . . .

Az élet tehát megkezdődött: az elavult nyomdák újságokat és könyveket nyomtak. Éppen az értekezlet megkezdése előtti napokban érkezett meg Belgrádból Újvidékre Tito cikkeinek és beszédeinek első példánya. A tanfolyamokon képzett tanítók megkezdtek az oktatást a falvakban. A pancsovai színház a felszabadulás első napjaitól kezdve 29 előadást tartott.

A feldíszített tanácsteremben Vajdaság igazi képviselői gyűltek össze: munkások, parasztok, értelmiségiek, harcosok; öregek és fiatalok; ki civilben, ki katonaruhában.

A Népfront első értekezletével lezárult egy időszak, és új kezdődött ennek a népi politikai szervezetnek a történetében. A forradalom által kijelölt feladatokat kellett végrehajtani.

Az Egységes Népfelszabadító Front akkor alakult meg, amikor nemzeteink és nemzetiségeink politikai egységére sokkal nagyobb szükség volt, mint bármikor történelmünk során. A teljes politikai egység a népfelszabadító mozgalomban alakult ki; a harcban részt vett hazánk minden igazi demokratikus szellemű polgára és minden hazafi, aki vállalta a tudatos harcot a fasizmus ellen a megszállók és csatlósáik megsemmisítéséért.

Mivel a Népfront az igazi, haladó demokratikus erőket tömörítette, a forradalmi harc hatékony politikai tényezője lett. Ezt a szerepét a népfelszabadító háború hatalmas, országos és vajdasági győzelmei által tölthette be. Első értekezlete nem a megalakulását jelentette, hanem csupán szervezetileg megerősítette és intézményesítette mindazt, ami a vajdasági népi forradalom politikai gyakorlatában már kialakult. A Népfront rendkívül fontos volt egy olyan történelmi helyzetben, amikor a munkásosz-

tály történelmi érdekeiért küzdött, és a gazdasági, politikai meg nemzeti kizsákmányolás minden formája ellen harcolt.

Amikor Tito elvtárs lett a főtitkára, a Jugoszláv Kommunista Párt meghirdette a munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség szövetségének politikáját, ami minden antifasiszta, haladó és demokratikus erő egységfrontja az akkori reakciós kormánnyal és rendszerrel, meg az egyre agresszívabbá váló fasizmussal szemben. A lenini elvek alapján így jött létre a munkásság, a parasztság és a társadalom demokratikus erejének szövetsége. Harcot hirdetett a fasizmus ellen, amely sötét ideológiájával nemcsak a munkásosztályt veszélyeztette, hanem a világ valamennyi demokratikus társadalmát.

A Jugoszláv Kommunista Párt állt a tömegmozgalom élén, s eredményesen vezette a munkások és a parasztek céljaiért folyó harcot, figyelembe véve valamennyi dolgozó réteg, az ifjúság és a nők követelményeit is. A kommunisták széles körű mozgalmat indítottak az elnyomott nemzetek és nemzetiségek egységéért, s harcot hirdettek elnyomóik ellen. A JKP vezette munkásosztály így tett eleget történelmi hivatásának az adott társadalmi körülmények között. A harc egy időben két fronton is folyt: a munkásosztály küzdött a tőkés ellen, s egyben a legsötétebb kapitalista erővel, a fasizmussal is szembeszállt.

A népfront vajdasági kiépülése és megerősödése szempontjából az 1931—1932. év, s különösen az 1935-ben megtartott választási hadjárat fontos. Ezekben az években és 1938-ban egyre nagyobb lett a kommunisták hatása, s a párt politikai aktivitásának fellendülése által egyre ismeretebbé vált a JKP-nak a legégetőbb szociális kérdésekről, valamint a társadalom demokratikus átalakulásáért folyó harc módszereiről kialakított álláspontja.

Az akkori társadalmi és politikai viszonyok, különösképpen a reakciós pártok meg a rendszer politikája éles reakciót váltott ki a tömegekből, s erősítette az általános forradalmi hangulatot. Az Újvidéken, Szabadkán, Zrenjaninban, Rumán, Stara Pazován, Šiden, Becsén és másutt megtartott politikai nagygyűléseken és értekezleteken egyre többen követelték a gyökeres társadalmi reformokat és a reakciós kormányok megdöntését. Vajdaságban egymást követték a sztrájkok. A munkások a kellektív szerződés megkötését, a nyolcórás munkaidőt, a nagyobb munkabért, a jobb munka- és életkörülményeket követelték. A szabadkai, zrenjanini, kinkindai mezőgazdasági munkásság sztrájkjai általános munkássztrájkká alakultak át. A nagy- és kisipari munkásság JKP vezette harca egyre inkább tudatformáló erő volt a kisbirtokosok és a szegényparasztek számára. E két réteg is mind egységesebben szállt szembe a nagybirtokosokkal és az uzorásokkal.

A JKSZ és a SKOJ erősödő hatására Vajdaságban főleg az OMPOK-ban eluralkodott a munkás, paraszt, középiskolai és egyetemi ifjúság fasisztaellenes és demokratikus hangulata. A kommunisták egyre nagyobb szerepet játszottak a népfront kibontakozásában, különösen a sajtó és

a publicisztika által. Az Újvidéken, Szabadkán és más helységeken megjelenő lapok és folyóiratok — a *Népszava*, a *Híd*, a *Stvaranje* és mások — jelentős mértékben hozzájárultak a fasisztaellenes hangulat kialakításához.

Amikor Tito elvtárrsal az élén új vezetőség vette át a Jugoszláv Kommunista Párt irányítását, a vajdasági pártszervezetek is tisztában voltak e lépés történelmi jelentőségével. A forradalmi távlat világosabbá vált, a párt eszmei-politikai megszilárdulásáért és szervezeti megtisztulásáért folyó harc irányzatosabb és hatékonyabb lett. A vajdasági pártszervezet konszolidálódott, eszmei-politikai és akcióegysége erősödött, s egyre inkább megszabadult a frakciózástól és az opportunistától. A tömegmunka, továbbá a népfront stratégiájának és taktikájának kialakítása, majd erősítése volt a JKP politikájának központi feladata. Az agrár- és nemzeti kérdésben kialakított egyértelmű álláspontja folytán a JKP egyre több őszinte és határozott támogatóra talált a főként paraszti rétegekből álló Vajdaságban.

A nemzeti jogfosztottság, a szociális kizsákmányolás, a nemzeti gyűlölet és a sovíniszta bujtogatás körülményei között a fasiszta erők és a hitleri ötödik hadosztály előretörése ellenére is tovább erősödött és terjedt a forradalmi mozgalom. A vajdasági kommunisták marxista módon oldották fel azokat az ellentmondásokat, amelyek évszázadokon át elkülönítették egymástól a soknemzetiségű terület lakosságát. Munkájukban tisztelték a demokratikus és forradalmi hagyományokat, követték a párt irányelveit. Az 1940 szeptemberében megtartott hatodik tartományi pártértekezlet világosan kifejezésre juttatta, hogy a kommunisták készek harcolni az egyenjogú vajdasági nemzetek és nemzetiségek új életéért.

A Jugoszláv Kommunista Párt tehát olyan politikai erő lett, amely később, a megszállt és feldarabolt országban képes volt harcba vinni a népet a fasiszta hódítók és hazai támogatóik ellen.

A megszálló katonaság, a terror és a leigázott lakosság kifosztása ellenére is folyt a felkelés előkészítése és a tömegek szervezése egész Vajdaságban. A JKP tartományi vezetősége 1941 júniusában kiáltványt intézett a lakossághoz, amelyben az itt élő nemzeteket és nemzetiségeket anyanyelvükön szólította fel az ellenséggel való leszámolásra. A népfront Vajdaságban már a felkelés kezdete óta sokféle szervezeti formában működött, s ilymódon egységes álláspont alapján tömörítette a népet a fasiszta elleni harc ügyéért. Népfelzabardító alapok és bizottságok alakultak. Megkezdődött a hadianyag, az élelmiszer, a ruhanemű és a láb-beli összegyűjtése, hogy legyen utánpótlás partizánosztagaink és hadsergünk számára.

A vajdasági népfelzabardító harccal kapcsolatban Tito elvtárs a következőket mondta: „E sík vidéken, ahol sem hegyek, sem hegycsúcsok nincsenek, már 1941-ben harcba indultak Vajdaság fiai. Fegyvert ragadtak, hogy Jugoszlávia valamennyi népével együtt harcoljanak népük szabad-

ságáért és boldogabb jövőjéért. S éppen ez a vajdasági nép harcának jelentősége: nagy részt vállalt a közös ügyünkért folyó harcból.”

Vajdaság három megszállási övezetbe tartozott, s ez a helyzet nagyon sok problémát okozott a mozgalom vezetőségének. A Vajdaság nemzeteinek és nemzetiségeinek soraiból kikerülő kommunisták meg más hazafiak és antifasiszták, különösen a fiatalok bátran fogtak fegyveres vállalkozásba; diverzáns- és szabotázscselekményeket vállaltak, röpcédulát terjesztettek, továbbadták a rádióhíreket stb. A terror és a tömeges megtorlás sem tudta lehetetlenné tenni a fegyveres összecsapást, a diverziókat és más tettet; az illegális pártmunka, a tömegek szervezése és a politikai szervezetek felkészítése tovább folyt. A JKP vezetése alatt szorosan összetartozó szervezetet alkotott a népi mozgalom és harc, amelynek jellemzője volt az új, forradalmi szervek kialakulása — s mindez már a szocialista társadalmi viszonyok távlatát jelentette.

Különösen erőteljes szervezési és politikai munka kezdődik Szerémségben a tömeges és hosszú harc érdekében. Kialakult a katonai egységek, osztagok, népfelszabadító bizottságok, ifjúsági- és nőszervezetek hálózata. Hamarosan egyetlen talpalatnyi föld sem volt biztonságos Szerémségben a megszállóknak és cinkosaiknak. A népfelszabadító bizottságok és tömegszervezetek mindenben támogatták a partizánegységeket.

A népfront harminc évvel ezelőtt megtartott első értekezletén hangsúlyozták, nem azt kérdezték, hogy kinek mi a politikai hitvallása, hanem azt: akar-e harcolni a megszállók és az árulók ellen, vállalja-e a fegyveres harcot, támogatja-e a szervezett hátországot, kész-e kiűzni a megszállókat hazánkából és az országot mielőbb újjáépíteni, hogy híve-e az erős és független, szabad és demokratikus szövetségi Jugoszlávia megalakításának. Az Egységes Népfelszabadító Front eszméjéért kommunisták, szocialisták, demokraták és radikálisok egyaránt küzdöttek.

A népfelkelés feladatai világosak voltak: fegyveres és politikai harc a fasiszmus ellen; a tömegek szervezése és bevonása a harcba; a fasiszta piac bojkottja; a termelés szabotálása; a nép kifosztásának megakadályozása; az ellenséges elemek leleplezése; a hátország megszervezése, hogy minden pillanatban segíthesse a fegyveres harc kibontakozását.

A sorsdöntő 1942. év után 1943-ban tömegessé vált a mozgalom Vajdaságban. Partizánkórházak, -műhelyek, -iskolák, raktárak létesültek, s a néphatalom igazi hordozóiként egyre nagyobb tevékenységet fejtettek ki a helyi, járási és kerületi népfelszabadító bizottságok, amelyek a fegyveres harc kezdete óta forradalmi jellegűvé tették a népfelszabadító háborút. A németek kivételével minden nemzet és nemzetiség közül sokan és önként léptek be a partizánosztagokba, brigádokba — hadosztályokba. A Vajdaságban folyó harc forradalmi mozgalommá alakult át, amely lehetővé tette, hogy az AVNOJ első és második ülésének határozataival összhangban lehetővé váljon az autonóm Vajdaság megalakulása. Megvoltak az autonómia létrejöttének fontos feltételei: katonaság, közigazgatás, társadalmi és politikai szervezetek; a főparancsnokság, a GNOOV, a

JKP és a SKOJ tartományi vezetősége, az USAOV, az AFŽ stb. A tartományi autonómia szervei kapcsolatot találtak a JKP központi vezetőségével, a főparancsnoksággal, az AVNOJ-jal és a Nemzeti Bizottsággal, valamint a SKOJ, az USAOV és az AFŽ Központi Bizottságával. Ily módon Vajdaság autonómiája egyik alkotó része lett a jugoszláv nemzetek és nemzetiségek új, a forradalomban született és kiteljesedett testvéri közösségének, az új szövetségi Jugoszlávia elszakíthatatlan részeként.

A Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front első értekezlete történelmileg mérte fel a népfrontszervezet fejlődésének és szerepének eredményeit. Az új viszonyok között új feladatok hárultak rá. A front segítése mellett azonnal hozzá kellett kezdenie az ország újjáépítéséhez, a mezőgazdasági termelés megszervezéséhez. Élelmiszert kellett gyűjtenie, erősítenie a nép politikai egységét és a testvériség-egységet, fel kellett számolnia a múlt maradványait.

Tudatos és sokrétű harc folyt tehát az osztályellenség és minden politikai kísérlet ellen, amely ellenséges eszmei álláspontból próbált a tömegekre hatni.

A párt irányvonalát követő Népfrontnak elévülhetetlen érdeme, hogy megszüntette az eszmei ingadozást, megakadályozta, a nemzeti gyűlölet szítását és megalkuvás nélkül harcolt az árulás bármilyen formája ellen.

A vajdasági forradalmi népfelszabadító harc számos példáját megmutatta a hősiességnek, az önfeláldozásnak, a nélkülözésnek és a tántoríthatatlanságnak.

Forradalmunk krónikájába sorra beírták nevüket a néphősök és a többi bátor harcos: géppuskások, bombavető, futárok, parancsnokok és politikai biztosok. Az USAOV-tagok vállalták a feladatok oroszánrészt a fronton és a hátszágban. Az AFŽ, amely, akár csak az USAOV, a népfront mozgalomban dolgozott, nagyszerű tettekkel írta be nevét a vajdasági forradalom és népfelszabadító harc történetébe. A nők a férfiakkal vállalva harcoltak a fronton, megrohmozták a bunkereket, a többi harcossal együtt vállaltak minden megpróbáltatást és szenvedést, a hátszágban pedig apjuk, férjük, testvéreik vagy fiaik helyére állva dolgoztak, hogy segítsék a frontot. Ők voltak a néphatalom legfontosabb támaszai, s a szabadság útját járva a női egyenjogúságért is sokat tettek. Szerémségben női zászlóalj harcolt, amelynek a parancsnoka is nő volt, Sok nőharcos kapta meg a néphős érdemrendet.

A népfelszabadító harc vajdasági sajtója a forradalmi hagyományokra támaszkodva és eszmeileg biztos talajon állva nélkülözhetetlen fegyver volt. Mozgósította a néptömegeket és a haladó erőket a Népfront köré tömörítette. A partizánegységek, az antifasiszta szervezetek és a néphatalom megalakulásával egy időben az írott szó is fontos fegyver lett.

A mozgalom vezetősége nagy súlyt vetett a lapkiadás és a lapterjesztés helyzetének előmozdítására. Az emberek százai részt vettek a szükséges felszerelés beszerzésében. A kész lapokat szinte az ellenség szeme

láltára kellett szétküldeni, eljuttatni a falvakba, városokba. A partizán-egységekben közösen olvasták az újságokat. A lappéldányokat kézről kézre adták, hogy minél többen megtudják az igazságot a harcról.

A nemzetiségek nyelvén megjelenő lapok és nyomtatványok szintén harcra buzdítottak és hozzájárultak az új társadalmat előkészítő közösségi szellem kialakításához.

A *Slobodna Vojvodina*, a Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front sajtószerve, tartalmazta a népfelszabadító harc sajtójának minden fontos jellemzőjét. Bácskában alapították, Szerémségben fejlődött tovább, később Bánátban jelent meg, majd újra Újvidéken adták ki. Ekkor már magyar nyelvű kiadása is volt, a *Szabad Vajdaság*. A szerbhorvát nyelvből alakult ki később a *Dnevnik*, a magyarból pedig a *Magyar Szó*. Ma mindkettő tartományi politikai napilap.

Amikor 1943-ban kiteljesedett a népfelszabadító harc Vajdaságban, a szervezetileg megerősödött, műszaki és szakember szempontból jobb, színvonalasabb sajtóra még fontosabb szerep várt. A mozgalom legfontosabb összekötő feladatait ezek a lapok látták el, elősegítve a forradalom tudatosítását. A forradalmi sajtó a népfelszabadító mozgalom igazi szócsöve lett, lehetővé téve a haladó gondolat terjedését és hatását.

A háború utáni politikai mozgalmat és a párt irányelveinek megvalósítását a Népfront vezette. Megszervezte az első népbizottsági választásokat. A néptömegek eszmei-politikai képzésében oroszlánrésze volt, s kénytelenül leleplezte az új társadalom építésének ellenségeit. Önkéntes társadalmi munkát szervezett, végrehajtotta a földreformot, a telepítést, és felelősséget vállalt az első ötéves terv megvalósításáért.

Egyik legnehezebb, de eredményesen végrehajtott feladata volt a hazánk és pártunk elleni politikai támadás leleplezése és visszaverése. A Tájékoztató Iroda határozata és a nyugati reakció jugoszlávellenes kampánya idején az ellenség abban reménykedett, hogy éppen Vajdaságban éri el a legnagyobb bomlasztó hatást, tekintettel a tartomány földrajzi fekvésére és nemzeti megoszlására. S éppen itt veszték el a nyugati reakció és a sztálinizmus illúziói; nem sikerült szétörniük nemzeteink és nemzetiségeink forradalomban kovácsolt egységét.

A Népfront az újjáépítés első szakaszában eredményesen tett eleget feladatának, és sok tapasztalattal gazdagodott. A munkásönigazgatás bevezetése és az önigazgatás kiterjesztése őt is átalakította. Napjainkban a JKSZ irányvonalát követve a Dolgozó Nép Szocialista Szövetségeként vesz részt a szocialista demokrácia alakításában.

A Szakszervezeti Szövetséggel, a Szocialista Ifjúsági Szövetséggel, a Harcos Szövetséggel és a többi tömegszervezettel együtt, az önigazgatású szocialista termelési viszonyok kialakítását tekinti céljának, s a dolgozó embert támogatja abban, hogy részt vehessen a társadalmi és politikai szervezetek, meg saját munkaközössége ügyeinek intézésében.

Az önigazgatás fejlődése közben felbukkanó eszmei hibák, valamint a pártvonallal szembeni ellenállás nem került el a Vajdasági Dolgozó

Nép Szocialista Szövetségét sem. A társadalmi és politikai élet úgynevezett demokráciája idején elhomályosult a szocialista demokrácia osztályjellege. A politikai akciók felszínessé váltak, s gyengült az idegen eszmeipolitikai hatás elleni védekezés.

Tito elvtárs történelmi érdeme, hogy a JKSZ Elnökségének 21. ülésén a pártlevél révén és a Szerb SZK társadalmi és politikai vezetőségével folytatott beszélgetése alkalmából határozottan elítélte az öngazgatás- és szocialistaellenes irányzatokat, s kialakult a további forradalmi társadalmi átalakulás irányvonala.

A Vajdasági Kommunisták Szövetség tartományi vezetőségének és a Szocialista Szövetség Tartományi Választmányának bíráló és önbíró elemzése után útját állta az öngazgatás- és szocialistaellenes tendenciának, a frakciós tevékenységnek és szakított az irányzat követőivel.

A Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége munkájának kritikai elemzése meghatározta további akcióit és politikai tevékenységét. A választások eredményeként a munkások kerültek többségbe saját szerveiben, a választmányokban és a politikai végrehajtó szervezetekben. Megváltozott a szervezet munkájának tartalma és módszere is.

A JKSZ forradalmi irányvonalát követő Szocialista Szövetség aktívizálta a munkásosztályt. Nemzeteink és nemzetiségeink dolgozói felzárkóztak az új társadalmi viszonyokért folyó harc ügye mögé. Eredményesen zárult: az alkotmányvita, a küldöttségek és küldöttek megválasztása, a JKSZ X. kongresszusa határozatait és állásfoglalását előkészítő elvi álláspont vitája, az alkotmány elveinek érvényesítéséért indított mozgalom a társult munka alapszervezeteiben, a földművesek társulása és az öngazgatási érdekközösségek megalakítása, a távlati fejlesztési tervről indított nyilvános vita stb.

Nagy feladat vár rá a káderállomány kialakításában. Meg kell teremtenie a feltételeket ahhoz, hogy a társadalmi és közéleti funkciókra olyan dolgozók kerüljenek, akik megállták helyüket a forradalmi társadalmi átalakulásért folyó harcban.

A sajtóra, a rádióra és a televízióra is fontos feladatok várnak. A Szocialista Szövetség meg a többi társadalmi és politikai szervezet a továbbiakban is a véleménynyilvánítás felelősségének elvét fogja támogatni; a társadalmi változások és problémák igazi és kritikai szempontú vizsgálata érdekében pedig elősegíti a tömegtájékoztatási eszközök szakembergárdájának és műszaki felszerelésének javítását.

A Szocialista Szövetség társadalmi és gazdasági fejlődésünk egyre felelősebb szervezete lesz; fontos tényezője a nagyobb munkatermelékenységért folyó harcnak, a gazdaságzilárdítási és inflációellenes program valórváltásának, valamint az alkotómunka kibontakozásának és a tudományos vívmányok egyre általánosabb alkalmazásának.

Különösen fontos szerep vár rá a mezőgazdaság és a falu további szocialista öngazgatású átalakulásában, valamint az élelmiszertermelés fellendítésében. A földművesek társulása, meg a szociálpolitika és védelem

következetesebb megvalósítása része az agrárpolitikának. A jövőben is következetesen kell munkálkodnia, hogy a mezőgazdasági társadalmi megállapodásokat végrehajtsák, hogy a JKSZ tizedik kongresszusának határozatai megvalósuljanak és az alkotmányos elvek szellemében kezdeményezett intézkedések eredményesek legyenek.

A társadalmi tevékenység változásaiban egyre fontosabb szerepet kap a munkásosztály és a társult munka. A Szocialista Szövetség teljes mértékben támogatja a Kommunisták Szövetség akcióit, amelyek a marxista tudományos kutatómunka még teljesebb érvényesülésére, az oktatás és a nevelés, meg a kulturális alkotómunka támogatására, a szocialista öngazgatású társadalom értékeire, valamint a forradalom vívmányaira támaszkodó nevelés előmozdítására irányulnak.

Az egyenjogúság és a testvériség-egység olyan valóságáért küzd, amely a közös élet alapja, s amely a szocialista öngazgatás, valamint a munkásosztály vezető szerepének eszméjén nyugszik.

Az el nem kötelezettség, hazánk állandó politikája alapján a jövőben is szembeszáll a jugoszlávellenes támadásokkal, bárhonnan érnek is bennünket.

Elvtársnők és elvtársak !

Az elfogadott alkotmány és a Jugoszláv Kommunisták Szövetség tizedik kongresszusának határozatai kijelölték azokat a feladatokat, amelyekért harcolnunk kell. A Szocialista Szövetség legyen a szervezett szocialista erők akcióképes frontja az öngazgatóknak az Egységes Népfel szabadító Front vívmányain és forradalmi hagyományain alapuló demokratikus fóruma!

„Az új alkotmány alkalmazásában, azokban a törekvésekben, hogy az új társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok a mindennapi gyakorlatban is érvényre jussanak, a munkásosztály és általában a dolgozók érdekeinek megvalósulásában a Szocialista Szövetségnek éppen ez a szerepe nélkülözhetetlen” — hangsúlyozta Tito elvtárs a Jugoszláv Kommunisták Szövetséget tizedik kongresszusán, majd így folytatta: „Széles körű demokratikus véleményharccal elősegíti, hogy a dolgozók nagyobb hatást gyakoroljanak a küldöttségek és küldöttek munkájára, az öngazgatási szerveknek, különösen pedig a képviselő-testületeknek és szerveknek a munkához való építő és kritikai viszonyulására, továbbá az öngazgatási, és társadalmi tisztségviselők fokozottabb társadalmi felelősségére. A Szocialista Szövetségnek el kell hárítania a közérdekű kérdések megoldásában felmerülő partikuláris és egoista törekvéseket, szorgalmaznia kell a dolgozók közötti szolidaritás fokozódását, a nem munkából eredő szociális különbségek és a különféle kiváltságok megszüntetését, a lekenyerezés, a megvesztegetés és a többi szocialistaellenes jelenség megszüntetését. A Szocialista Szövetség öngazgatási demokráciánk rendszerének egyik legerősebb tartóoszlopa. Határozottan szembe kell szállnunk a szerepéről alkotott mindennemű szektás felfogással.”

Elvtársnők és elvtársak!

Nemhiába emlékezünk ma az Egységes Népfelszabadító Front első értekezletének harmincadik évfordulójára. A forradalom fegyveres szakaszában született politikai döntések ma is értékesek. Ezek az értékek — tovább alakulva, változva, pozitív irányban módosulva és szerteágazva — beépültek mai és jövőbeli törekvéseinkbe, szocialista öngazgatású közösségünk kiépítésének folyamatába.

A Vajdasági Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége a jövőben is fejleszteni fogja a munkások, parasztok és értelmiségiek osztályszövetségét, tovább szilárdítva az öngazgatású társadalmi és gazdasági viszonyokat, ápolva és tovább erősítve a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságát, testvériségét és egységét, forradalmunk vívmányait.

Újvidék, 1975. január 29-én.

Rezime

Referat na Svečanoj sednici Pokrajinske Konferencije SSRN Vojvodine povodom 30 godišnjice JNOF-a

Sećanje na 30-godišnjicu Prve konferencije JNOF-a, ima svoj duboki smisao. Politička rešenja utvrđena u oružanoj fazi revolucije imaju trajnu vrednost za naš društveni razvoj, u kontinuitetu revolucije i njenih tekovina. Ona su se, uobličavajući se, menjala, usavršavala i razgranjivala, u naša današnja i sutrašnja stremljenja, u izgradnju socijalističke samoupravne zajednice.

Ovaj referat pročitán na svečanoj sednici govori o daljoj obavezi Socijalističkog saveza radnog naroda Vojvodine u jačanju samoupravne društveno-ekonomске odnose.

Summary

Report on the Festive Assembly of the Provincial Conference of SSRN of Vojvodina

The recollection on the 30-year anniversary of the First Conference of JNOF, has its very deep meaning. The political solutions which were established in the armed period of the revolution, have their lasting value of our social evolution, in the continuity of the revolution and its achievements. These achievements were changing in their formations, getting better and ramifying, into our today's and tomorrow's strivings; in building the socialist selfgovernmental community. The report speaks about the further duty of SSRN of Vojvodina in the affirmation of the selfgovernmental social-economic relations.

A SZOCIALISTA SZÖVETSÉG ÁTALAKULÁSA AZ ÖNIGAZGATÁSI TERMELÉSI VISZONYOK ERŐSÖDÉSE KÖVETKEZTÉBEN. AZ EGYSÉGES NÉPFELSZABADÍTÓ FRONTTÓL A SZOCIALISTA ERŐK FRONTJÁIG

Amikor a Szocialista Szövetség átalakulását vizsgáljuk, szükségszerűen tekintetbe kell vennünk sajátságait is, amelyek csak alapjukban változatlanok, és ha változnak, átalakulásuk csupán viszonylagos, mert egész szocialista társadalmunk fejlődését követik és kifejezik. Csak így értelmezhetjük helyesen e társadalmi és politikai szervezet változásainak lényegét, így különböztethetjük meg változásai tartalmát formai és szervezeti elemeitől.

Az egyik sajátság a Szocialista Szövetség osztálytartalma, pontosabban a társadalmi lényegét kifejező osztályszövetség. A háború előtti népfrontmozgalomnak, a fegyveres harc idején kibontakozó antifasiszta népfel szabadítási frontnak, a szocializmus békés építése közben erősödő Egységes Népfel szabadító Frontnak és az utóbbi két évtizedben újjászerveződő, Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének tartalma mindig a munkásosztály forradalmi osztályszövetsége volt, a munkásosztály és a vele szövetkező parasztság meg más társadalmi rétegek forradalmi osztályszövetsége. Ez a mozgalom, majd későbbben tömegszervezet volt egyben a formája a forradalmi osztályszövetségnek, ami egyértelmű a proletariátus és forradalmi élcsapat, a JKP, illetve a JK SZ társadalmi vezető szerepének megvalósulásával.

A Szocialista Szövetségnek, illetve elődjének: az antifasiszta népfel szabadítási frontnak és az Egységes Népfel szabadító Frontnak másik saját sága a szervezet szerepe a szocialista Jugoszlávia politikai rendszerében. Ez a szerep fontos volt az osztályviszonyok alakulása, a jugoszláv adottságok közepette megvalósuló proletárdiktatúra erősödése és fejlődése szempontjából. A politikai rendszer működését, a hatalom gyakorlását tekintve lényeges, hogy a Szocialista Szövetség és előde, sohasem volt politikai párt vagy koalíciós politikai pártjellegű szervezet.

A népfrontmozgalom és a belőle létrejövő és tovább alakuló szervezetek, noha a munkásosztály vezette osztályharc fontos szervezetei voltak, szüntelenül a mozgósított és tudatosan szervezett, szocialista szel-

lemű tömegek forradalmi alkotóerejét fejezték ki. Az Egységes Népfel-szabadító Front és a Szocialista Szövetség egyben a dolgozók politikai elidegenedettsége megszüntetésének eszköze is.

A munkásosztálynak és szövetségeseinek fokozatos részvétele a hatalom gyakorlásában és az öngazgatási társadalmi viszonyok elmélyülése következtében a Szocialista Szövetség társadalmi jellege és szervezeti formája mindinkább távolodik a szervezett politikai párt képletétől, és mind jobban megvalósul alapvető társadalmi lényege (a JSZSZK 1974. évi Alkotmányának megfogalmazásában), vagyis „a dolgozók és a polgárok meg minden szervezett szocialista erő... a szocialista öngazgatási rendszerben a társadalmi és politikai tevékenység legszélesebb alapja”. (Bevezető rész. Alapelvek, VIII.).

A jugoszláv forradalomra jellemző, hogy élcsapata felfogta és a gyakorlatban alkalmazta az osztályszövetségre vonatkozó lenini elvet. Ez vonatkozik Lenin tanításának a tőkés rendszerben történt alkalmazására is, amikor a munkás-paraszt szövetség megeremtése és erősítése kerül előtérbe, ez teszi lehetővé a forradalmi népfelzabardító harc adottságai közepette a burzsoá rendszer felszámolását, de vonatkozik a szocialista építés háború utáni, aránylag békés korszakára is.

A JKP a Komintern szövetségi politikáját, majd népfelzabardító politikáját forradalmi irányzatként nem dogmatikusan fogta fel. Ebben a felfogásban és a JKP későbbi gyakorlatában sajátosan egybecseng többek között Lukács György és az akkori MKP nem dogmatikus Landler-szárnyának a Komintern szövetségi politikájára vonatkozó felfogása és politikai törekvései (lásd: Lukács György, *Történelem és osztálytudat*. Magvető Kiadó, Budapest, 1971. 723—725. oldal; a zágrábi Naprijed 1970. évi szerbhorvát kiadásában: 31—33. oldal).

Még az 1936-os években, a JKP sorainak rendezése kezdetén, különösen 1937 végétől a JKP az osztályszövetség politikáját a forradalmi kibontakozás stratégiájaként fogja fel. Ez a körülmény lényeges, mert Jugoszlávia proletariátusának harca újra megerősíti a tételt, mennyire forradalmi tartalmat fejez ki a helyes szövetségi politika, és ezért a polgári pártok vezetőségének meggyőződése ellen kellett megvalósítani és kibővíteni az osztályszövetséget a mindennapi politikai harcban számukra érthető és társadalmi-osztályérdekeit kifejező jelszavak alapján. (Lásd: Tito elvtárs beszámolója a JKP Ötödik Kongresszusán, 1948. július 21-én, V. Kongres Komunističke partije Jugoslavije 21—28. jula 1948. godine, *Stenografske beleške, Kultura*, 1949. A beszámoló IV. fejezete, 37—46. oldalon, valamint E. Kardelj előszava a második kiadáshoz. A szlovén nemzeti kérdés fejlődése. Forum, 1961, 7—43. old.)

Ebben az esetben is megmutatkozott, hogy az osztályszövetség sohasem egyenlő szövetségeselek társulása, hanem mindenkor egy osztály vezető szerepét feltételezi, amely köré csoportosulnak szövetségesei. Ebben a szövetségben, amelyet Jugoszlávia munkásosztálya a JKP-vel az élén valósított meg, a forradalmi harc és a proletárdiktatúra megvalósításának

lényeges feltétele és tartozéka lehetett. Ezért volt történelmi jelentőségű az a körülmény, hogy Jugoszláviában a szövetségi politikát nem úgy értelmezték mint átmeneti jellegű taktikát, hanem mint az osztályharc és a forradalmi kibontakozás stratégiáját. Ez viszont nemcsak a közös osztályérdekek tudatosítását tette szükségessé, hanem a többi osztályérdek egybehangolását is, természetesen úgy, hogy a forradalmi szempontok figyelembevételével kidolgozzák és alkalmazzák a szövetség irányelveit.

A visszaemlékezésekből, az eddig megjelent dokumentációból és marxista elemzésekből ma még nehéz egyértelműen megállapítani, mennyire fogta fel az osztályszövetség kérdését teljes elméleti mélységében és forradalmi horderejében a JKP akkori pártvezetősége és az egész pártszervezet. Egyelőre csak az biztos, hogy a forradalmi munkásmozgalom általánosan politikai irányvonalát a tagság elfogadta. A JKP új vezetősége Tito elvtárrsal az élen sokat tett azért, hogy elháruljanak a forradalmi politikai munka akadályai, és hogy kifejezésre jusson a JKP szervezetének, a proletariátusnak és szövetségeseinek erőteljes fasisztaellenes és haladó társadalmi tevékenysége.

Valószínű, hogy az osztályszövetség forradalmi stratégiája fokozatosan alakult ki a valóban forradalmi gyakorlat és a lenini elmélet állandó egymásra hatása következtében. Ennek alapján biztosra vehető, hogy a Kommunista Internacionálnak a népfrontpolitikára vonatkozó utasításait a JKP alkotó módon hajtotta végre. E politika tette lehetővé és szükségessé immár az országban székelő, Tito vezette új vezetőség tisztességbe kerülését, és a köréje tömörült új, tette kész, a frakciózástól mentes és tehetséges forradalmárok egész sorának felbukkanását. A vezetőség a megújuló és megerősödő JKP-val alkotó módon megvalósítva a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom népfrontpolitikáját, nemcsak a párttagságot, hanem az ifjúkommunisták szervezetét és a haladó emberek ezreit tette alkalmassá, hogy környezetében, adottságai alapján teremtsék meg a népfrontpolitika forradalmi osztályszövetségét.

Így a JKP által szorgalmazott szövetségi politika felszabadította a tömegek forradalmi teremtőerejét és társadalmi viszonyokat formáló törekvését. Ez a széles alapokon nyugvó fasisztaellenes, harcoss osztályszövetség kétségtelenül termékenyítően hatott a forradalmi osztályharcos gyakorlatnak a tudományos szocializmus alapján való általánosítására és a belőle levonható elméleti megállapításokra. Ez a körülmény szükség-szerűen hozzájárult az akkori jelentős események: a Cvetković—Maček koalíciós kormány nyújtotta lehetőségeknek és valóságos társadalmi osztályjellegének megítéléséhez, az ország függetlenségének megvédésére serkentő célok kitűzéséhez és végeredményben az általános népfelkelés előkészítéséhez és vezetéséhez.

Ezek és a hozzájuk kapcsolódó sorsdöntő események (a belső demokratizálódás követelése, az ötödik hadoszlop leleplezése, a tengelyhatalmak felé való közeledés elítélése, a Szovjetunióval való kapcsolat kérdése, saját védelmi erőnk tettekben megnyilvánuló erősítése, a háborús veszély

alaján megvalósuló nyereszkesedés megfékezésének követelése stb.) bizonyítják, hogy már a kapitalista Jugoszlávia megtámadása előtt a JKP és az elkötelezett dolgozóknak a népfrontos osztályszövetség forradalmi politikája már nemcsak meglátás és felfogás kérdése volt. Ebben az időben már a JKP vezette szervezett és a forradalmi politikai küzdelemben meg-edzett, majd a fegyveres harcban mozgósított tömegek mindennapi társadalomformáló gyakorlatává vált.

A Szocialista Szövetség mai arculata kifejezi társadalmi fejlődésünk jellegzetességeit, a társadalmi osztályviszonyok alakulását, az öngazgatóban elért viszonyokat és a hatalom gyakorlásának jelenlegi módozatait. Egyúttal, ahogyan az a múltban is volt, a Szocialista Szövetség öngazgató társadalmi viszonyaink fejlesztésének eszköze is. Ezért vált időszerűvé az utóbbi években a DNSZSZ olyan irányú fejlesztése, hogy jobban kifejezze a „társadalmiasodott” embert és a társult munka hordozóját.

Ezért fejlődött a Szocialista Szövetség az utóbbi években határozottabban a sokmillió tagos társadalmi és politikai szervezetből egyben a szervezett szocialista erő frontjának szervezetévé. Az utóbbi évek tapasztalatai és észrevételei alapján a Kommunista Szövetség tagjainak és a JKSZ szervezeteinek fontos és felelősségteljes feladatot ad azért, hogy a Jugoszláv Kommunista Szövetség társadalmi és eszmei-politikai vezető szerepe megvalósuljon.

Annak mérlegeléséből és eldöntéséből, hogy politikai rendszerünkben áttérjünk-e a küldöttrendszerre, a Szocialista Szövetségbe tömörült dolgozók is kivették részüket. A Szocialista Szövetség fölépítésében a küldöttrendszer hangsúlyozottan jut kifejezésre. Ezért válik a helyi közösség a Szocialista Szövetség tevékenységének alapvető területévé, mivel a társult munka alapszervezete mellett a helyi közösség politikai rendszerünk másik alapsejtje.

Politikai rendszerünkben ma a Szocialista Szövetség egyértelműben valósítja meg koordináló szerepét. A társadalmi követelményeket és célokat összehangolja, nem téveszti szem elől társadalmi rendünk osztályjellegét és a fennálló társadalmi ellentmondásokat. A Szocialista Szövetség erre vonatkozó feladatát úgy teljesíti, hogy tudatosítja a különböző társadalmi rétegek közös érdekeit és a különféle társadalmi rész-érdekek közül azokat, amelyek a szocialista társadalmi viszonyok építését segítik. Ilyen szerepe révén is kiteljesedik politikai rendszerünk, és sajátos körülményeink között valósul meg a proletariátus diktatúrája.

Társadalmilag már általánosan elfogadottnak mondható az álláspont, amely szerint a Szocialista Szövetség tudja felszínre hozni a különböző részérdekeket, de ezen kívül azt a lehetőséget, hogy a Szocialista Szövetség megtalálja a társadalmilag elfogadható megoldást és közös nevezőre hozza a különböző érdekeket. A Szocialista Szövetség tehát mindinkább társadalmunk szervezett szocialista erőinek frontja.

Politikai rendszerünk tapasztalatai szerint idejekorán kell elejét venni a politikai partikularizmusnak, mert máskülönben politikai pluralizmus és többpártrendszer felé vezető irányzatokat szül. Ez a tapasztalat viszont nem jelentheti valamiféle merev politikai monopolizmus megvalósulását, mert gátolhatná az öngazgatású társadalmi viszonyok fejlődését, a Kommunisták Szövetsége élcsapat jellegének kiteljesedését és a munkásosztály vezető szerepének erősödését egész öngazgatású szocialista társadalmunkban.

A Szocialista Szövetség fejlődésében nem hanyagolhatjuk el az átalakulás szervezeti, intézményesített vonatkozásait. Mégis, a Szocialista Szövetséget a múltban is, ma is a szervezeti rugalmasság jellemezte. Ezért most, amikor az a követelmény, hogy a Szocialista Szövetség még határozottabban öngazgatású társadalmunk szervezett szocialista erőinek frontjává váljon, nem a szervezeti megoldások a döntők, hanem öngazgatású szocialista társadalmunk minden dolgozójának olyan magatartása és tevékenysége, amely a politikai rendszer mindennapi gyakorlatában valósítja meg ezt a frontjellegét. Ez a gyakorlat felöleli a társadalmi fejlődésünket megszabó magatartást és tevékenységet, de a hétköznapok céljainak elérésére vonatkozó tevékenységet és együttműködést is.

Jelenleg a Szocialista Szövetség kettős vonatkozásban fejezi ki a küldöttrendszert saját szervezeti felépítésében. Először is a területi elv alapján, megerősítve a munkások és minden dolgozó érdekeltségét a helyi közösség életéhez tartozó ügyek intézésében. A másik elv, a funkcionalitás, amely a dolgozók társadalmi és politikai meg más szervezeteinek a Szocialista Szövetség munkájában mint szervezetek küldötteinek részvételében jut kifejezésre. Itt is a tartalom a lényeges. A küldöttek és küldöttségek magatartásától függ, hogy milyen lesz a Szocialista Szövetség új politikai arculata.

Felhasznált irodalom:

- Broz, Josip-Tito: Politički izveštaj CK KPJ; V kongres Komunističke partije Jugoslavije 21—28. jula 1948, Stenografske beleške; Kultura, Beograd, 1949.
- Broz, Josip-Tito: Borba za oslobođenje Jugoslavije, članci i govori iz narodno-oslobodilačke borbe 1941—1944, Izdavačka knjižara „Kultura”, Beograd, 1944.
- Broz, Josip-Tito: Harc az öngazgatású szocializmus további fejlesztéséért hazánkban és a Jugoszláv Kommunista Szövetség szerepe; A Jugoszláv Kommunista Szövetség Tizedik Kongresszusa, Dokumentumok, Forum, Újvidék, 1974.
- Dorđević, Jovan: Politički sistem, Prilog nauci o čoveku i samoupravljanju, Izdanje Saveza udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1967.
- Icević, Dušan: A Szocialista Szövetség öngazgató társadalmunkban; Létünk, Subotica, III. évfolyam, 5. szám, 1973.

- Kardelj, Edvard: Az új Jugoszlávia útja, Cikkek és beszédek az 1941—1945. évi Népfelzabardító Harc idejéből; „Testvériség-Egység” Könyvkiadóvállalat, Novi Sad, 1950.
- Kardelj, Edvard—Sperans: A szlovén nemzeti kérdés fejlődése, Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1961.
- Lukács György: Történelem és osztálytudat, Magvető Kiadó, 1971.
- Petrović, Dušan-Šane: Jačanje Socijalističkog saveza je prvorazredna politička potreba i strateško pitanje našeg razvitka; Borba, Beograd, godina LII, broj 114, petak, 18. aprila 1975.
- Vlahović, Veljko: Položaj i uloga građana, u ediciji: O ustavnom sistemu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije; Komunist, Beograd, 1963.
- A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Alkotmánya, A JSZSZK Hivatalos Lapja, Lapkiadó Intézmény, Belgrád, 1974.
- Programski ciljevi i statut Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, „Borba”, 22. aprila 1975.
- A Szerb Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének alapszabály-tervezete (a tervezetet 1974. december 27-én erősítették meg és bocsátották nyilvános vitára).
- A Vajdasági DNSZSZ Tartományi Választmánya: A Vajdasági Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége tevékenységének és továbbfejlesztésének politikai és szervezeti alapja. A nőszervezet továbbfejlesztési koncepciójának előzetes tétélei; Újvidék, 1974. december.

Rezime

Transformacija Socijalističkog saveza na osnovu jačanja samoupravnog društvenog produkcionog odnosa — od Jedinственog narodnog fronta do fronta socijalističkih snaga.

U uvodnom delu rada naglašava se da pri analizi sadašnjih sadržajskih promena i njenih pojava oblika Socijalističkog saveza radnog naroda od značaja je imati u vidu i nepromenljive determinante. Tačnije: one determinante koje su stalno prisutne, čija je nepromenljivost relativna jer se menjaju u skladu sa celokupnim razvojem socijalističkog društva u nas, odnosno izražavaju promene i razvoj socijalističkih društvenih odnosa.

Rad ukazuje na dve stalno prisutne odrednice Socijalističkog saveza. Prvo, od značaja je uočiti da je društvena klasna sadržina Narodnog fronta, Antifastičkog fronta narodnog oslobođenja, Jedinственog narodnog fronta i Socijalističkog saveza radnog naroda uvek bio revolucionarni klasni savez radničke klase i seljaštva i drugih radnih klasa i društvenih slojeva, a po formi kao pokret i organizacija bio je okvir za ostvarivanje i jačanje ovakvog klasnog saveza, što je značilo i ostvarivanje na delu vodeće uloge revolucionarne klase proletarijata i njene avangarde KPJ, odnosno SKJ. Druga značajna je pozicija JNOF, odnosno SSRNJ, u političkom sistemu nove Socijalističke Jugoslavije, ili drugim rečima u mehanizmu i uspostavljenim društvenim odnosima pojedinih klasa pri ostvarivanju diktature proletarijata u oblicima svojstvenim našim jugoslovenskim uslovima i mogućnostima. Specifičnost ove druge značajke je bila u tome što Narodni front, kasnije JNOF, odnosno SSRNJ nije imao karakter

političke partije, odnosno političke partijske koalicije. Iako bitni atribut klasnog saveza i klasne borbe predvođenom proletarijatom i njenom avangardom Narodni front i svi kasniji transformisani oblici nastali iz njega baš zbog stalnog oslanjanja na revolucionarno stvaralaštvo mobilisanih i svesno organizovanih i socijalističko usmerenih radnih masa, u klasnom smislu NF je i bio izraz razotuđenja radnog čoveka u političkoj sferi. Zato se sa ostvarivanjem sve neposrednijeg angažovanja radničke klase i njenih klasnih saveznika u vršenju vlasti i jačanjem novih samoupravnih socijalističkih društvenih odnosa SSRNJ sve više se udaljuje i sadržinski i po organizacionoj formi od partijsko-političkog organizma i sve više se realizuje njena osnovna društvena pozicija u smislu „najšire političke osnove samoupravljanja” u nas.

U radu se posebno tretiraju značajniji momenti koji ukazuju na stvaralačko marksističko ostvarivanje Lenjinove teze o klasnom savezu proletarijata. Ističe se prisutnost antidogmatskog shvatanja u realizaciji linije komunističke internacionale, te se zato politika revolucionarnog klasnog saveza proletarijata i drugih radnih klasa i slojeva shvata i realizuje kao strategija revolucionarne borbe. Značajno je da se ova strategija i kao poimanje i kao revolucionarna praksa formira i realizuje u stalnoj interakciji novog rukovodstva KPJ na čelu sa drugom Titom i revolucionarne akcije sve širih radnih masa mobilisanih, pokrenutih i predvođenim radničkom klasom i njene avangarde na čelu sa Titovim rukovodstvom. Ovo rukovodstvo se moglo afirmisati na osnovu nove revolucionarne strategije, ali je i bilo bitno za osposobljavanje ne samo članstva KPJ već SKOJ-a i širokog kruga simpatizera privrženika revolucionarne akcije da stvaralački deluju u svojoj sredini na ostvarivanju revolucionarne politike klasnog saveza.

U sklopu našeg političkog sistema Socijalistički savez svoju integracionu funkciju naglašenije ispoljava danas nego u prošlosti. Ova integraciona funkcija u odnosu na društvenu zajednicu i na vršenje vlasti ne negira klasni karakter i naše postojeće klasne protivrečnosti sadašnjeg socijalističkog poretka i društvenih situacija na prelazu od kapitalističkog poretka ka komunizmu. Socijalistički savez ovu svoju funkciju ostvaruje pre svega time što ističe zajedničke interese i iznalazi ono što je zajedničko u parcijalnim interesima, uz društvenu verifikaciju onih interesa i težnji koji su na liniji ostvarivanja i jačanja socijalističkih odnosa. Na taj način i u ostvarivanju funkcije Socijalističkog saveza kao bitne komponente našeg političkog sistema ostvaruje se diktatura proletarijata u specifičnim uslovima SFRJ.

Danas je već društveno afirmisano stanovište da je jedna od funkcija koja nije nova, ali dobija u značaju u tome da Socijalistički savez stvara mogućnosti slobodnog izražavanja shvatanja tj. interesa, uz selekciju i integrisanje parcijalnih interesa tako da se društveno afirmišu oni koji su prihvatljiviji za datu sredinu a na liniji samoupravnog socijalističkog saznanja. U toj svojoj funkciji Socijalistički savez sve više se ostvaruje kao front socijalističkih snaga, gde nije tako presudna forma, još manje unificiranost forme, već ostvarivanje ove funkcije.

Naše iskustvo pokazuje da se ne sme dozvoliti razrastanje političkog partikularizma i ne kritičkog odnosa prema parcijalizovanim interesima, koji vode u pravcu više partijskog sistema, kao što bi i politički monopolizam sputavao naš samoupravni socijalistički razvoj i povratno negativno delovao na Savez komunista u smislu slavljenja njene funkcije avangarde klase i time i čitavog društva.

Nepodcenzujući organizacionu stranu pitanja, opravdano je istaći da naglašenija transformacija Socijalističkog saveza kao fronta socijalističkih snaga ne polazi od formalno-institucionaliziranih okvira već od takvog ponašanja i prakse subjekata našeg samoupravnog socijalističkog političkog sistema koja će to ostvariti u akciji, i to u akciji ne samo u cilju prihvatanja opšteg usmeravanja našeg razvoja, već pre svega na konkretnoj akciji na ostvarivanju sva-kodnevnih interesa, pa time i opštih smernica izgradnje socijalističkog društva.

U završnom delu rada ističe se da delegatski princip u organizacionom ustrojstvu Socijalističkog saveza se trojako izražava: preko uvažavanja teritorijalnog principa imajući u vidu pre svega mesnu zajednicu, radnog principa u licu udruženog rada i interesnog principa afirmišući društveno-političke organizacije. Delegatski princip pored uticaja na organizaciono i po svojoj društvenoj sadržini treba da se potpunije afirmiše, u ponašanju delegata, onda kada Socijalistički savez deluje, kada formira stavove i kada se odlučuje.

Summary

The Transformation of the Socialistic Union on the Principle of Strengthening the Social Productional Relationship of Self-management — From the Unified National Front to the Front of Socialistic Forces

In the introductory part of the paper the author emphasizes, that analyzing the present changes and manifestational forms of the Socialistic Union of the working people, it is important to bear in mind the constant determinants. Precisely: those determinants which are always present, which constantness is relative, because they change in harmony with the whole progress of socialistic social relations.

The paper constantly points out two determinants of the Socialistic Union. First, it is important to notice that the social class is a part of the National Front, the Antifascistic Front of People's Liberation, the Unified National Front and the Socialistic Union of working people, and has always been revolutionary class unity of the working class and peasantry, and other working classes and social strata. In form, as a movement and organisation, it has been a frame for realizing and strengthening such a class unity which also meant realizing in deeds the leading role of revolutionary class of proletariat and its vanguard Communist Party of Yugoslavia, that is, the Unity of Communists of Yugoslavia. The second importance is the position of the Yugoslav National Front of Liberation, that is, the Socialistic Union of Working People of Yugoslavia in the political system of the new socialistic Yugoslavia, or in other words, in the mechanism and in the established social relationships of certain classes, at realizing the dictatorship of the proletariat in the way typical for our Yugoslav conditions and possibilities. The specificity of the second importance was the fact that the National Front, later the Yugoslav National Front of Liberation, that is the Socialistic Union of the Working People of Yugoslavia had no features of a political party, or political party coalition. Although the essential characteristics of class unity and class struggle led by the proletariat

and its vanguard National Front, and all the following transformed from rise from the latter, because it was constantly supported by revolutionary activity of the mobilized, consciously organized and socialistly guided working masses, in class meaning The National Front has also been an expression of alienation of the working people in the political sphere. Because of that with the realisation of the direct occupation of the working class and its class allies in wielding power and with the strengthening of the new socialistic social relationships of self-management, the Socialistic Union of Working People of Yugoslavia is withdrawing itself more and more both in content and in organisational form from the party-political body and is realizing its basic social position more and more in the meaning „the widest political bases of self-management” with us.

The paper especially deals with the important moments which point out the creative marxistic realisation of Lenin's thesis about the class unity of the proletariat. It emphasizes the presence of anti-dogmatic opinion in the realization of the Communist International, so that the politics of the revolutionary class unity of the proletariat and other working classes and strata is meant and realized as a strategy of revolutionary struggle. It is important that this strategy both as an idea and as a revolutionary practice is formed and realized in constant interaction of the new management of the Communist Party of Yugoslavia, with its leader president Tito, and in the revolutionary action of the working masses mobilized and led by the working class and its vanguard, with the leadership of president Tito. This leadership could succeed on the basis of the new revolutionary strategy, but it was also essential to instruct not only the members of the Communist Party of Yugoslavia, but also the members of the Union of the Communist Youth of Yugoslavia and the wide circle of sympathizers of the revolutionary actions to act creatively in their own circles on the realization of the revolutionary politics of class unity.

In the structure of our political system the Socialistic Union manifests its integral function stronger nowadays than in the past. This integral function as compared to the social community and to wielding power does not deny the class character and our existing class contradiction of present socialistic order and social situations in transition from capitalistic order to communism. The Social Union realizes this function first of all by emphasizing common interests and finds out what is common in partial interests, with social verification of those interests and aspirations which are on the line of the realization and the strengthening the social relationships. In this way the realization of the function of the Socialistic Union as an essential component of our political system the dictatorship of the proletariat is carried out under the specific conditions in Yugoslavia.

Today it is socially accepted that one of the functions of the Socialistic Union — what is not new, but gains in importance — to create possibilities for free declaration of opinion, that is, interest with the selection and integration of partial interests, so that those ones which are more acceptable in the given circumstances are on the line of socialistic perception of self-management. In that function the Socialistic Union is realized more and more as a front of socialistic forces, where the form is not so essential, still less the unification of the form, but the realisation of this function.

Our experience shows, that divergency of political particularism must not be allowed, and also the non-critical relationship with partial interests which leads to a more party system, as well as the political monopolism would hinder our socialistic development based on self-management and retroactively it would negatively effect the Communist Union in the meaning of weakening its function of vanguard class and with this the whole society.

Not disregarding the organisational side of the question it is reasonable to point out that emphasized transformation of the Socialistic Union as a front of socialistic forces does not set out from formal-institutionalized frames but from such a behaviour and practice of subject of our socialistic political system based on self-management, which would realize the transformation in action, in action which purpose in not only acception of common guiding of our development, but first of all the concrete action in realizing the common interests, together with the guiding principles for building the socialistic society.

In the conclusion of the paper it is pointed out that the delegate principle in the organisational mechanism of the Socialistic Union in manifested in three ways.: in respecting the teritorial principle, keeping in view first of all the Local Community, working principle in the form of associated work, and interest principle asserting social-political organisations. Beside having an effect on the organisational mechanism also in its social content, the delegate system should assert better in the behaviour of the delegates, when the Socialistic Union effects, creates opinions, and makes decisions.

Dorđe Milanović

A MUNKÁSOSZTÁLY ÉS A PARASZTSÁG SZÖVETSÉGÉNEK KIALAKÍTÁSA VAJDASÁGBAN 1929 ÉS 1941 KÖZÖTT

A forradalmi demokratikus tömegmozgalom fejlődése

A témával kapcsolatos kutatásaim egyelőre csak azt teszik lehetővé, hogy rámutassak a vajdasági munkásság és parasztság szövetsége kialakításának az 1929. január 6-án bevezetett diktatúra és a burzsoá Jugoszlávia 1941. évi széthullása közötti legfontosabb tényeire.

I.

Az első világháború után sok európai országban: Olaszországban, Magyarországon, Romániában, Lengyelországban, Bulgáriában, Görögországban, Jugoszláviában, Németországban, Spanyolországban és másutt burzsoá diktatúra alakult, amely megváltoztatta az osztályharc körülményeit. Európa és a világ egyre erősödő forradalmi demokratikus mozgalmi ellen jöttek létre ezek a burzsoá diktatúrák, elsősorban azért, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a III. Kommunista Internacionálé hatását ellensúlyozzák. Ekkor a tőke és a burzsoá államhatalom sokkal inkább mellőzi az osztályharc polgári demokratikus elveit és intézményeit, mint az előző periódusban. Ez a jelenség változást idézett elő az osztályharcban, a kommunista mozgalom stratégiájában és taktikájában.

A burzsoá reakció előretörésének hatását az első világháború után nemcsak a munkásosztály és a munkásmozgalom kommunista szárnya érezte. Veszélybe került a polgári demokrácia is, amelyben a munkásmozgalom politikai jogokra tett szert, és felkészült a további harcra. Ilyen körülmények között szükség volt arra, hogy az egész munkásosztály és élcsapata, a Jugoszláv Kommunista Párt szembeálljon a reakció módszerével és mozgalmával a polgári demokrácia és az osztályharc vívmányainak megőrzéséért, a szocializmusért és a proletárdiktatúráért folyó harc jegyében.

Azonban nem lehetett mindenhol azonos körülmények között harcolni a polgári demokráciáért és a harcot átalakítani szocialista forradalommá. A történelmi viszonyok folytán e harc sikerének legfontosabb feltétele a munkásosztály szervezett és aktív része, valamint a kisparaszti réteg demokratikus szemléletű aktív része közti szövetség kialakítása volt, különösen a túlnyomórészt kispolgári, illetve paraszttársadalmakban, ahol nem fejeződött be a polgári demokratikus forradalom. Ez volt a helyzet a burzsoá Jugoszláviában is.

Hogy a burzsoá államhatalom egyre nyíltabban alkalmaz erőszakot az osztályharcban, annak erősödő veszélyére Lenin sokszor felhívta a figyelmet, amikor az első világháborúban bekövetkezett, a nemzetközi munkásmozgalmon belüli nagy szakadásról, valamint a szovjethatalom Oroszországban történt bevezetéséről és a III. Kommunista Internacionálé megalakításáról írt. Az osztályharc nemzetközi tapasztalataira és az orosz forradaloméra támaszkodva Lenin ésszerűen és látnoki módon kidolgozta a proletariátus egységfrontjának meg a parasztsággal kötendő szövetségének taktikáját, figyelembe véve a szakadás következményeit. Szükség volt erre a proletár osztályharc további sikere érdekében, mivel tudta, hogy a szervezeti megosztás, a nézetkülönbség és a két eltérő eszmeipolitikai folyamat kizárólagossága a munkásmozgalomban nem növeli a munkásosztály erejét. Hangsúlyozza, hogy a kommunista mozgalomnak kötelessége állandóan keresni és gyakorlatban alkalmazni a munkásmozgalom közös, egységes harci módszerét, a társadalom összes elnyomott és kizsákmányolt rétegének akcióegysége érdekében. A proletár osztályharc új stratégiai és taktikai irányelveit tulajdonképpen erős forradalmi demokratikus mozgalom érdekében összpontosítja. A mozgalom tehát szükségszerű kifejezője a munkásosztály és a parasztság akcióegységének, amely a tőke és a burzsoá reakció, a szocialista internacionálé kispolgári ideológiája és a kommunista mozgalmon belüli kispolgári „baloldaliság” ellen jött létre. A fiatal, kommunista pártoknak — amelyek a szervezett proletariátusnak csak egy részét tömörítették soraikba — tulajdonképpen egységes stratégiai feladatot adott: nyerjék meg a munkásosztály és a dolgozó tömegek nagy részét a proletárforradalomnak, illetve megfontoltan hassanak az osztályharcos erők fejlődésére, és ragadják magukhoz a vezető szerepet az osztályharcban. Halála után ezt a stratégiát nem alkalmazták, s csak 1935-ben elevenítették fel a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusán az antifasiszta népfront politikájaként.

A feladat nagyon nehéz volt. A kommunista, illetve a forradalmi munkásmozgalom ellen nemcsak a burzsoá államhatalom lépett fel, hanem a szociáldemokrata párt is, ezzel hol ösztönösen, hol tudatosan csatlakozva a burzsoáziához.

Lenin stratégiai és taktikai tétele lehetővé teszi, hogy betekintsünk a két háború közti osztályharc bonyolult fejlődésébe. Megmutatkozik ez az antifasiszta népfront megalakulásában is. A népfront ugyanis az adott kor egységes forradalmi demokratikus folyamatának, a polgári demok-

ratikus forradalom befejezésének és a szocialista forradalom fejlődésének kifejezője volt.

A munkásosztály és a parasztság szövetségét meg akcióegységét taglalva Lenin összekapcsolta a szovjethatalom megerősödését és a szocializmus építéséhez szükséges feltételek kialakítását az elmaradott és romokban heverő Szovjetországban a kapitalista országok kizsákmányolt rétegeinek és munkásosztálya nagy részének a kommunizmus számára való megnyerésével, valamint a gyarmatok és a függő országok nemzeti felszabadító mozgalmának megerősödésével.

A nagybirtokosokból és a nagyburzsoáziából álló kizsákmányoló osztály mellett szinte minden kapitalista országban megvan a kistermelők és kisparasztok osztálya is. Lenin hangsúlyozza, hogy a kistermelők és a kisparasztok ellen nem lehet úgy fellépni, mint a nagyburzsoázia és a nagybirtokos réteg ellen, vagyis kisajátítással. Az előző két réteg tömegével ugyanis összekeveredik a munkásosztály kispolgári része. „Ha a világforradalmat egységes folyamatnak tekintjük, az Oroszországban most kezdődő korszaknak az a jelentősége, hogy gyakorlatban tisztázza a proletariátusnak és Oroszország utolsó tőkés osztályának viszonyát . . . Nemzetközi szempontból nagy haladást jelent, hogy mi igyekszünk meghatározni az államhatalmat kezében tartó proletariátusnak az utolsó tőkés osztállyal, a kapitalizmus lényegével, a kisparasztokkal és a kistermelőkkel szemben való viszonyát . . . Hiszem, hogy sikeresen megoldjuk ezeket a kérdéseket. Mindenesetre kísérletünk hasznos lesz a jövő proletárforradalmi számára; jobban felkészülhetnek ennek a kérdésnek a megoldására.” Lenin szerint arról van szó, hogy adott körülmények között hogyan lehet lebonyolítani a cserét az élelmiszertermelők, akik nagy többségükben egyéni gazdák (a kooperációs folyamat alig hogy megkezdődött) és az állami tulajdonba vett ipar között, hogy mindkét oldalon felújítsák és fejlesszék a termelést. Illetve arról, hogyan lehet új módszerekkel felújítani a termelést, megszervezni a termékek elosztását és a termékcserét a falu és a város között. Az erőviszony attól függ, hogy a szovjethatalomnak hogyan sikerül megoldania ezt a feladatot, elsősorban az orosz, de más viszonyok között is.

Lenin stratégiai és taktikai tétele azon a felismerésen alapszik, hogy a forradalmi hullám után — amelyben a forradalmi erők elváltak a II. Internacionálé kispolgári ideológiájától, és egyensúlyi állapotot alakítottak ki az osztályharcos erők között, megalakítva az első proletárállamot, amelyet kapitalista országok vesznek körül — következik a „békés” fejlődés, amikor a kommunista mozgalom figyelmének homlokterében az egyensúly megőrzése és a szocialista forradalom érdekében történő megváltoztatása lesz. Az októberi forradalom győzelme után a világpolitikai események elkerülhetetlenül egy központi kérdés köré csoportosulnak: a nemzetközi burzsoáziának a Szovjetország Köztársaság elleni harcra köre, amely mögött felsorakoztak a kommunista mozgalmak és a gyarmatok nemzeti felszabadító mozgalmai. Lenin előre látta, hogy a „békés” fej-

lődésben az imperializmus ellentmondásai még inkább kiéleződnek, és elkerülhetetlenek az új, imperialista célú háborúk. Az osztályharc „békés” időszakában született negatív irányzatok szerinte azt jelentik, hogy a polgári erők a mindennapi gyakorlatban szükségszerűen kimerülnek a nemzeti ellentétek és összetűzések kiéleződése folytán, ez pedig oda vezet, hogy a burzsoázia nem tud, a proletariátus pedig nem akar a régi módon élni. Éppen ezért a nemzetközi kommunista mozgalomra hárul a feladat, hogy összefogja a munkásosztályt, a parasztságot és valamennyi kizsákmányolt meg függőségben élő forradalmi demokratikus erőt egységes forradalmi demokratikus mozgalommá a burzsoá reakció elleni harcban.

II.

A forradalmi demokratikus egységfrontért folyó harcot a Jugoszláv Kommunista Párt a Kommunista Internacionálé IV. kongresszusa után kezdte meg, amikor lélegzethez jutott az illegalitás körülményei között, amelybe felkészületlenül és kíméletlenül belekényszerült. Az egységes forradalmi demokratikus mozgalom megszervezése összetett feladat volt az új állam kiegyensúlyozatlan körülményei között és a kispolgári közegben, amelyben a parasztság volt túlsúlyban. Ezt a feladatot a Jugoszláv Kommunista Párt fokozatosan oldotta meg, s — azt hisszük — az Egységes Népfelszabadító Frontnak, a népfelszabadító harc és népi forradalom politikai szervének megalakításával meghaladta. Ezzel a „lépéssel” minőségileg új helyzet alakult ki a jugoszláviai és nemzetközi osztályharcban. A vezető szerepet a Jugoszláv Kommunista Párt ragadta magához. Ezzel lényegében befejeződött Jugoszláviában az osztályharc „békés” fejlődése és az új forradalmi hullámmal megkezdődött az osztályharcos erők fejlődésében a mennyiség átcsapása minőségbe.

A tőke és a munka közti ellentét a cári Oroszországban és a burzsoá Jugoszláviában is mély nemzeti ellentétben jutott kifejezésre. Mindkét ország forradalmának olyan feladatokat kellett teljesítenie, amelyeket a polgári demokratikus forradalomnak kellett volna megoldania. A szovjethatalom létrejötté előtt Lenin több ízben hangsúlyozta, hogy az agrár- és nemzeti kérdés az orosz forradalom alapkérdése, mivel egyben az orosz kispolgárság létkérdése is. Ez ismétlődött meg a burzsoá Jugoszláviában is a jugoszláv forradalom fejlődésekor. A JKP agrár- és nemzeti politikája magához vonzotta az összes fontosabb proletár és kispolgári erőt, és lehetővé tette a jugoszláv proletariátusnak, hogy szövetséget kössön a kispolgársággal, elsősorban a parasztsággal.

A Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt megalakítása 1919 áprilisában csak a felületes szemlélőnek tűnt a munkásmozgalom sokféle ereje egységes harcosszervezetté való egyesítésének. Az egyesülési kongresszus után rögtön elhatárolódtak eszmei-politikai és szervezeti szempontból azok az erők, amelyek nem a forradalmi álláspontot képviselték.

A kongresszus azonban egyben a forradalmi erők egységéért folyó igazi harc kezdetét is jelentette a jugoszláviai és vajdasági munkásmozgalomban.

1919-ben a vajdasági forradalmi erők jelentős része a budapesti szakszervezeti és pártközpontokhoz kötődött. Csak 1920-ban zárkóztak fel a JKP és a forradalmi szakszervezetek mögé. Fordulópontot jelent fejlődésükben a JSZ(k)MP vajdasági szervezeteinek 1920. januárjában megtartott kongresszusa. A vajdasági forradalmi erők akkor gyűltek össze, amikor a szociáldemokraták kiváltak a JSZ(k)MP-ból, amikor megbukott a Magyar Tanácsköztársaság, amikor bírósági perek folytak Pelagic követői ellen, akik a JSZ(k)MP legharcosabb rétegébe tartoztak, amikor az utolsó lehetősége is megszűnt annak, hogy fegyveres forradalommal döntsek meg a burzsoázia hatalmát. Az osztályharcnak új szakasza kezdődött, amelyben a JSZ(k)MP, illetve a JKP szervezeteinek az illegálitás körülményei között kellett felkészülnie a forradalomra, hogy az újonnan alakult és ideiglenesen megerősödött burzsoá Jugoszláviában ők legyenek az élcsapat a forradalmi mozgalomban.

Az illegálitásba kényszerült JKP-ban megerősödött az eszmei-politikai harc, azért, hogy a párt minél helyesebb álláspontot foglaljon el az agrár-, nemzeti-, paraszt- és szakszervezeti kérdéssel, valamint a társadalomnak, a proletariátusnak és a munkásmozgalomnak szervezeti és egyéb kulcskérdéseivel kapcsolatban. A fentiekről 1924-ben szavaztak a Jugoszláv Független Munkáspártban, ugyanis itt fejtett ki legális politikai tevékenységet a Jugoszláv Kommunista Párt. A munkáspárt vajdasági alapszervezetei támogatták a JKP forradalmi politikáját, amelyet a párt 1924 elején megtartott fontos, harmadik értekezletén fogadtak el. A tagság állást foglalt valamennyi nemzet önrendelkezési és elszakadási joga mellett. E helyes álláspont, Sztálin intervenciójának és a Komintern 1925-ben megtartott V. kongresszusának határozatai alapján tervezték meg aztán a burzsoá Jugoszlávia megdöntésének politikáját. A tagság állást foglalt a földosztás mellett. Földet követelt a föld nélküli parasztnak, tekintet nélkül nemzetiségükre. A pártnak az agrárkérdésben elfoglalt álláspontja kifejeződött az osztályharcos Független Szakszervezetek erősödésében, különösen a mezőgazdasági proletariátus szakszervezeti mozgósításában.

A JKP akcióegységet igyekezett létrehozni a Független Szakszervezetek meg a reformista szociáldemokrata szakszervezet között és egyesítésükre törekedett. Az akcióegység létrejöttének változatos formái voltak: közös május elseji ünnepséget, sztrájkot, tiltakozó és más gyűlést tartottak; szorgalmazták az együttműködést a munkáskamarákban és más intézményekben; közös művelődési, szórakoztató és sportrendezvényt szerveztek. Habár ezek a törekvések nem valósulhattak meg egykönnyen, nem voltak mentesek a hibáktól, mégis eredményesek voltak. A szociáldemokraták antikommunista politikája, meg a munkásosztály akcióegységre való törekvésének visszautasítása és akadályozása miatt a szociáldemok-

rata szakszervezetek egyre gyengültek, a Független Szakszervezetek viszont erősödtek.

A Jugoszláv Kommunista Pártban a frakcióharc azonban akadályozta a munkásmozgalom kommunista szárnyának erősödését az egész országban, tehát Vajdaságban is. A frakciók elvszerűtlen álláspontja a párt létét veszélyeztette. Az ellenük vívott harcból, a pártban kialakítandó proletárvezetésért folyó küzdelemből a vajdasági kommunisták is kivették részüket. 1928-ban egész sor körzeti és helyi pártszervezetben tartottak értekezletet, amelyen felolvasták és megvitatták a Kominternnek a JKP helyzetével foglalkozó Nyílt Levelét, és állást foglaltak a frakcióharc leküzdése mellett. Különösen fontos a Szabadkán megtartott tanácskozás, amely a JKP 1928. október 21-én megtartott tartományi értekezletével zárult. A frakcióellenes áramlat győzött, ami egyben a frakcióellenes harcban eredményesen kiépült pártszervezet eredménye is volt.

III.

A hatalmon levő nagyszerb burzsoázia mindent megtett, hogy elmélyítse a szakadékot a munkásmozgalomban, és hogy a mozgalom kommunista szárnyát megfojtja. A diktatúráig azonban a kommunista csoport Vajdaságban a nemzeti felszabadítási törekvések alapján bontakozott ki; első sorban a magyar proletariátus és különösképpen a mezőgazdasági munkásság osztályöntudatára és harciasságára támaszkodva. A kibontakozáshoz hozzájárult az agrár- és a nemzeti kérdésről folytatott vita és álláspont. A január 6-i diktatúra egy pillanatra megállította ezt a folyamatot, mégis fordulópont volt az osztályharc, valamint a munkásosztály és a parasztság szövetségének kialakításában. A nagy gazdasági válság terheit a fejletlen és a külföldi tőkétől függő nemzetgazdaságról a munkásosztályra és a parasztságra hárította, s egyben nyíltan törekedett a munkásmozgalom kommunista szárnyának elfojtására. Betiltotta a Független Szakszervezeteket, a kiemelkedő szakszervezeti tagok és a kommunisták ellen pedig rendőrségi hajszt és bírósági eljárást indított. Egyben revízió alá vette a munkásvédelmi törvényhozást is, ami a nagy gazdasági válsággal együtt a végsőkig megnehezítette a munkásosztály gazdasági helyzetét. A diktatúra kegyetlenül üldözte a forradalmárokat, akik Vajdaságban javarészt a magyar proletariátusból kerültek ki. A munkásosztály gazdasági helyzete olyan rohamosan rosszabbodott, hogy ez is károsan hatott a nemzeti viszonyokra. Az uralkodó nagyszerb burzsoázia intézkedései csak kedveztek a széthúzásnak a burzsoá Jugoszláviában, különösen Vajdaságban. A nemzetközi politikai viszonyok a helyzet ilyen alakulását segítették.

A JKP vajdasági szervezeteiben a frakcióellenes harccal megkezdődött az eszmei-politikai rétegeződés, s a január 6-i diktatúra nehéz körülményei között befejeződött. A szervezetben heves vita folyt az osztályharc

lehetőségeiről. Ekkor váltak meg a párttól azok, akik azt vallották, hogy az osztályharcot ki kell élezni. Ugyanakkor azonban a fegyveres felkelés támogatásának és a betiltott Független Szakszervezetek helyett illegális szakszervezetek alakításának téves politikáját követték. Bár a munkásosztály helyzete rosszabbodott és a nemzeti ellentétek is elmélyültek, még nem érték meg a feltételek a forradalom megindítására. Mivel a harcos erők voltak többségben, a kommunisták ideiglenesen elszigetelődtek a proletár- és kispolgári tömegektől, mindenekelett a parasztságtól. Mivel a szociáldemokrata szakszervezetekkel nem fértek össze, a kommunisták nem éltek az alkalommal, hogy tevékenyen bekapcsolódjanak a munkásvédelmi törvények revíziója elleni akcióba, melyet a szociáldemokrata vezetőség inkább a tőke, mint a munkásosztály javára vezetett. A JKP álláspontja megmutatkozott szervezeti helyzetén is. 1929 és 1932 között a párt vajdasági szervezetei veszteséget szenvedtek.

A diktatúra és a nagy gazdasági válság következtében Jugoszláviában erős forradalmi demokratikus, illetve antifasiszta mozgalom fejlődött, és a munkásosztály meg a parasztság szövetségén alapult. Felölelte a kommunista mozgalmat és a munkásszakszervezeteket; a parasztság megmozdulásait; a demokratikus antifasiszta ifjúsági és a polgári demokratikus mozgalmat; a munkás-paraszt mozgalom kísérletét, mint amilyen például a földműves baloldalé volt. Ide tartozott bizonyos mértékben a vajdasági polgári önkormányzati mozgalom is.

A diktatúra és a válság körülményei között a JKP parasztbizottságok megalakításának jelszavát hangoztatta. Arra számított, hogy a parasztság fegyvert fog a diktatúra ellen. Azt a szerepet szánta neki, hogy erőszakkal hajtsa végre a földreformot. A JKP elképzelése nem valósult meg, habár a mezőgazdasági proletaritáus és a kisparasztság valóban érdekelt volt ebben a kérdésben. A kispolgári tömegek túnyomó többsége, sőt a proletaritáus egy része is reménykedni kezdett — egy kis időre — a diktatúrában. A mély nemzeti ellentétek is akadályozták az egységes mozgalmat. Nem volt kezdeményező és vezető erő sem. A polgári pártok vezetősége meghátrált, a JKP viszont eszmei-politikai szempontból még nem volt érett a vezetésre, szervezeti felépítése sem volt jugoszláv jellegű. Az érdekelt társadalmi erők cselekvésképtelensége és a demokratikus átalakulás szükségyszerűsége között mutatkozó szemellátható ellentét hatott a társadalmi rétegekre. A JKP hozzákezdett álláspontjának felülvizsgálásához. Illegálisak maradjanak-e a Független Szakszervezetek, fegyveres ellenállásra ösztönözzön-e a rezsimmel szemben? A tömegeknek viszont meghiúsultak a diktatúrához fűződő reményei, és egyre inkább kifejezésre juttatták cselekvési készségüket. Fokozatosan kialakult a munkásosztály és a középrétegek közös megmozdulásának feltétele.

A parasztságban, illetve a kispolgárságban keresni a szövetségest Lenin szerint annyit jelent, mint kiterjeszteni az osztályharcot a falura is, illetve a kispolgári tömegeket bevonni az osztályharcba. Az osztályharc célja az állam és a társadalmi rendszer demokratizálása, gyökeres

agrárreform, a parasztdadósság és általában a nemzeti kérdés megoldása; s mindez elsősorban a burzsoá demokráciában, hogy a proletár és a szocialista demokrácia — a lehetőségek szerint — minés kevesebb társadalmi összetűzés árán megoldódjon.

Lenin szerint a kommunista mozgalom agrárpolitikája, illetve a parasztkérdésben elfoglalt álláspontja elsősorban a kommunista mozgalomnak a középréteghez tartozó parasztsággal való szembenállását jelenti. Ennek a rétegnek és részben a mezőgazdasági bérmunkásságnak munkájából ered az árufölösleg. A kisparasztokkal kialakított viszony is meghatározza a kommunista mozgalom agrárpolitikáját, a kisparaszt ugyanis földjén nem képes fölösleget termelni. Vajdaságban és Jugoszláviában e két parasztréteg rohamosan tönkrement. Az elszegényedés okai között meg kell említenünk az egyre mélyülőbb agrárválságot (a földbirtokok fölaprózottságát); a nagy gazdasági válságot, amely a mezőgazdasági termékek árát a lehető legalacsonyabbra nyomta le; valamint a diktatúra alatti és a későbbi kormányok káros gazdasági, s különösen mezőgazdasági politikáját. „Módszerei” közé tartoztak a túlzott adóterhek, és az adó kényszerrel történő behajtása; a megoldatlan parasztdadósság; az ipar érdekeinek megfelelő árolló; valamint a fasiszta Németország nyomásának engedve a német lakosság gazdasági erősödésének pénzügyi előmozdítása. Nemzeti szempontból a parasztság tönkremenése nem volt mindenhol egyforma. Vajdaságban a német parasztság kisebb mértékben szegényedett el, mint a magyar és szerb nemzetiségű. A középparasztság és más kispolgári rétegek, különösen a kisiparosok gyors rétegeződése és elszegényedése egyre közelebb sodorta az e rétegekhez tartozók egy részét a proletár ideológiához és a proletár mozgalomhoz. Sokan csatlakoztak azonban a reakciós burzsoá mozgalmakhoz is. A Jugoszláv Kommunista Párt figyelemmel kísérte a parasztságban és az egész kispolgári rétegben végbemenő rétegeződést, és lehetőséget talált a forradalmi agitációra és tettekre. Hangoztatta, hogy a parasztság megnyerése sorsdöntő az osztályharc kibontakozása szempontjából.

1932-től kezdődik az az idő, amikor a kommunisták élnek az új körülmények adta lehetőségekkel, hogy megkezdjék a vajdasági soknemzetiségű munkásosztály egységfrontjának, valamint a munkásosztály és a dolgozó parasztság harcoss forradalmi szövetségének megalakítását. Ezt az időt előzte meg a munkásosztály többségének a kommunista mozgalomba tömörítése; a munkásszervezetek osztályharcos aktivitásának elmélyítése, valamint a kommunista és munkásmozgalom vezető szerepének megszerzése a parasztságnak az agrárválság megszüntetéséért meg az elnyomott nemzetek és nemzetiségek nemzeti egyenjogúságáért folyó harcában. Ezzel befejeződött a munkásosztály egységfrontjának meg a munkás-paraszt szövetségnek a módszeres kiépítése. A mozgalom megcáfolta azt a téves felfogást is, hogy a munkásmozgalom kommunista szárnya csak a diktatúra előtti formájában újíthatja fel tevékenységét. A burzsoá Jugoszláviának szövetségi állammá való átalakulásáért vívott egységes harcban a

vajdasági kommunisták hamar a magukénak érezték az autonóm Vajdaságért eszmét. Vajdaságot történelmileg formálódott területnek tekintették, harcoltak helyének Jugoszláviában való demokratikus meghatározásáért, nemzeti kérdésének megoldásáért.

A JKP vajdasági szervezeteinek felújítása és a köztük teremtett kapcsolat a párt új, népfrempolitikájának eredménye volt 1932-től. Az új irányt a Komintern VII. kongresszusán és a JKP Központi Bizottságának 1935-ben, Splitben megtartott plénumán világosan megjelölték. A kommunisták megértették, hogy a munkásszervezetekben tevékenykedniük kell a munkásosztálynak a közvetlen gazdasági kizsákmányolás és a növekvő fasiszta veszély ellen kialakítandó egységfrontjáért. A munkásosztály akcióegysége a népfremp megalakításának alapjává és legfontosabb feltételévé vált. A fasiszta veszély hatására a párt felhagyott a burzsoá Jugoszlávia szétbomlasztásának és a szociáldemokraták elleni politikájával. A kommunisták osztályharcos tevékenységüket nemcsak a szociáldemokrata szakszervezetekben fejtették ki, hanem együttműködtek az ellenzéki politikai pártokkal is, amelyek a parasztságot és a többi középréteget tömörítették. A JKP ezekben a pártokban is munkálkodott.

A vajdasági szerződéstervezetek 1932 decemberétől a szerb Vajdaságért folyó harc végét jelölték. A polgári demokratikus mozgalom arra a következtetésre jutott, hogy Vajdaság nem lehet tovább csak szerb, hanem egyenjogú népek közössége. A vajdasági polgári mozgalom azonban nem volt képes arra, hogy megteremtse az egyenjogú népek Vajdaságát a burzsoá Jugoszláviában, az ország ugyanis az erősebb burzsoá hatalmak imperialista igényének és számításának tárgya lett. Jugoszlávia sorsa már nem a hazai burzsoázia akaratától függött. Az új Vajdaságért folyó harc ügyét viszonylag rövid időre a JKP vezette forradalmi munkásmozgalom vette át. A kommunista mozgalom már 1935 őszén megfogalmazta A VAJDASÁGIÁKNAK VAJDASÁGOT! jelszót, s attól kezdve kitartóan követte.

1933-tól kezdve a nemzetek középrétegei, s különösen a munkásság és a parasztság azt a nézetet vallotta, hogy meg kell döteni a nagyszerb burzsoázia hatalmát. E nézet táplálta az akciókészséget, amely habár demokratikus irányvételű volt, nem volt mentes a reakciós tendenciától sem. A kommunista mozgalom a munkásosztály egységfrontjának és az antifasiszta népfrempnek a megalakításával kijelölte az akciókészség valódi történelmi értelmét: hogy a reakciót az ország demokratikus átalakítása érdekében kell hatalmától megfosztani, az új államban ugyanis a munkásmozgalom egységesebben és szabadabban fejthette ki tevékenységét a kapitalista társadalmi berendezés megszüntetése és a szocialista társadalmi rend kiépítése végett.

A parasztság jelentős része a polgári ellenzéki pártokhoz és mozgalmakhoz csatlakozott, s kész volt harcolni a centralista államberendezés megszüntetéséért, a föderatív államberendezésért, valamint a többi általános, demokratikus követelés megvalósításáért. A föderatív Jugoszláviá-

ban Vajdaság is autonómiát követelt magának. Az agrárválság, a diktatúra és a nagy gazdasági válság, valamint a faszizmus veszélye erős demokratikus paraszt- és kispolgári mozgalmat váltott ki. A hagyomány és a körülmények folytán a mozgalom élére a kispolgári demokrácia politikai ereje került. 1933—1934-ben a Szocialista Párt felújításáért folytatott kampány idején a szociáldemokraták lettek a mozgalom vezetői, utánuk pedig — 1935—1936-ban — a vajdasági mozgalom. A két vezetőség alaposan és meggyőzően kifejtette a kispolgári rétegek előtt, hogy a fasiszta reakció formájában politikailag megtettesült kapitalizmus az igazi ellenségük, s hogy az államközösség és a kispolgári nemzetgazdaság fennmaradása érdekében elkerülhetetlen az ellene való harc a demokratikusabb államberendezésért. A kispolgári demokrácia politikai vezetése azonban nem tartotta magát következetesen az antikapitalista és antifasiszta harc jelszavához, s nem is volt képes az erőket tömöríteni, ezért tekintélye fokozatosan csökkent. A kapitalizmus, illetve a faszizmus elleni harc igazi képviselőit a tömegek egyre inkább a kommunista és forradalmi munkásmozgalomban találták meg. Tagjai ugyanis szintén azt a nézetet vallották, hogy a demokratizálódásért folyó zavartalan harc kibontakozásához meg kell őrizni a jugoszláv népek közösségét.

A kommunista mozgalom által vezetett proletártömegek újra gazdasági és politikai akciókat kezdeményeztek. A kommunista mozgalom tudta, hogy a forradalmi tett egyik legfontosabb feltétele adva van: kialakult az erős kispolgári demokratikus mozgalom, amely elfogadta az antifasiszta, illetve az ország demokratizálódásáért folyó harcot, tehát objektíve a munkásmozgalom szövetségese, amennyiben a munkásmozgalom akcióegysége megvalósul, és képes lesz a fasiszta veszély elhárítására. A sovinizmus, a nemzeti gyűlölet és az egyenlőtlenség elleni harc volt a feladat az összes antifasiszta, forradalmi demokratikus erő, tehát a munkás-paraszt szövetség megekötése közben.

A szövetségi rendszerű burzsoá Jugoszláviában kialakítandó autonóm Vajdaságért folyó küzdelem igazi történelmi harc lett Vajdaság minden dolgozó rétege, s külön a mellőzött értelmiség meg a kispolgárság jelentős része előtt is. A vajdasági autonomista mozgalom kezdetben burzsoá vezetésű volt, s aktivistái a veszélyeztetett és elszegényedő rétegekből kerültek ki. A parasztság, a kisiparosok, a kiskereskedők és az értelmiség jelentős része, s főként a jugoszláv kapitalista társadalmon kilátástalansága miatt veszélyeztetett ifjúság vett részt a vajdasági autonomista mozgalomban, amely kezdetben túlnyomórészt szerb volt. Azonban hamarosan csatlakozott hozzá a német lakosság, a szlovákság meg a magyarság jelentős része, főleg Bácskában. A Vajdaság autonómiájáért folyó harc súlypontja a kispolgári vajdasági mozgalomról áttevődött a munkásmozgalomba, mivel a Jugoszláv Kommunista Párt elfogadta A VAJDASÁGIAKNAK VAJDASÁGOT! jelszót. (A párt a föderalizmust támogatta.) Ekkor az autonomista mozgalom már nem volt szerb, paraszti és kispolgári jellegű. A kommunista mozgalom ezenkívül egyre inkább

érezte hatását falun is, elősegítette a mezőgazdasági munkásság szakszervezeteinek kibontakozását, kiterjesztette az együttműködést a földműves baloldal követőire, s kitartóan kereste a kapcsolatot a vajdasági mozgalom vezető polgári képviselőivel. A kommunista mozgalom 1935-ben és 1936-ban egész sztrájkhullámot indított, nem jelentéktelen hatást fejtett ki az ifjúsági mozgalom által, s kezdeményező bizottságok alakításával igyekezett előmozdítani a Munkások Egységpártjának és a Népfrontnak a megalakítását. A párt az autonomista mozgalmat a demokráciáért és a dolgozó rétegek érdekeiért folyó harc eszközüvé igyekezett tenni. A harc pedig az agrárreform revíziójáért, az agrárváltság következményeinek enyhítéséért, a munkásosztály nehéz gazdasági helyzetének javításáért és elsősorban a nagyszerb hegemonia megszüntetéséért meg a központosított államberendezés megváltoztatásáért folyt. A kommunista mozgalom elérte, hogy az ellenzéki polgári mozgalmak gyakorlatilag egyenrangú félnek ismerték el a föderalizmusért folyó harcban. 1936 októberében az akcióegységbe tömörült vajdasági munkásmozgalom képviselői formális egyezményt kötöttek a polgári vajdasági mozgalom vezetőivel. A munkásmozgalom akcióegysége csak néhány nappal előbb jött létre, és a kispolgári demokráciával kötendő szövetségének létrehozásával egyidőben folyt.

A baloldaliak (kommunisták) és a szociáldemokraták munkásmozgalmon belüli megegyezése és a polgári vajdasági mozgalommal kialakult szövetségük azt bizonyítja, hogy a JKP-nek a Vajdaság autonómiájáért folyó harcban sajátos formában sikerült létrehoznia az akcióegységbe tömörült munkásosztály és a parasztság harcos, forradalmi szövetségét. Az autonomista mozgalom tömegbázisa tehát nagyobb lett, minőségileg megváltozott: a szövetség pillanatában nemcsak a dolgozó parasztság egy részének, a kisiparosoknak és kiskereskedőknek valamint az értelmiség egy részének mozgalma, tehát a vajdasági nép demokratikus és antifasiszta elkötelezettségű társadalmi erőinek mozgalma volt már, hanem a munkásosztályé is. Legfőbb mozgatóereje hamarosan az osztályharcos, akcióegységbe tömörült munkásosztály lett, amelynek élcsapata a Jugoszláv Kommunista Párt volt. A kommunisták hatására az autonomista mozgalom kiszélesedett, s a kispolgári, kiegyezésre kész vajdasági mozgalom kezdett átalakulni forradalmi demokratikus, osztályharcos mozgalommá, amely a nagyszerb burzsoázia, az állami centralizmus és a burzsoázia unitarista ideológiája ellen harcolt.

A Jugoszláv Kommunista Párt vajdasági szervezeteinek és vezetőségének 1935—36. évi felújítása és kapcsolatteremtése szervesen összefüggött a munkásszakszervezetek akcióegységének megteremtésében elért sikerekkel, az eredményes sztrájkokkal, valamint a munkások egységpártját szorgalmazó kezdeményező bizottságok tevékenységének sikereivel. Ebben az időben épült ki az antifasiszta Népfront által a munkásosztály és a parasztság szövetsége is. A JKP vajdasági szervezetének 1936 végén bekövetkezett lebukása ideiglenesen gyengítette a párt és a munkásmozga-

lom hatását és helyzetét az autonomista mozgalomban. A szociáldemokrata Jugoszláv Egyesült Munkásszakszervezetek Szövetségének (URSSJ) 1937-ben megtartott területi értekezletén a baloldaliak többségben voltak, de a soraikban bekövetkezett árulás lehetővé tette a szociáldemokratáknak, hogy kezükben tartásuk az URSSJ területi vezetését. Káros hatással volt a mozgalomra az ifjúsági mozgalom 1937 októberi betiltása és feloszlata is. Ugyanezen év áprilisában alkották meg a minimális napibérekéről szóló törvényt, válaszként az 1935—36-os nagy sztrájkhullámra. Az 1937. és a későbbi évek eseményei megváltoztatták az osztályharc kibontakozásának körülményeit, valamint az osztályharcos erők fejlődését és megoszlását. A háborús összetűzéssé alakuló európai politikai viszonyok kiélezték és elmélyítették Jugoszláviában és Vajdaságban a nemzeti ellentétet.

Szemmel látható, hogy 1935-től a burzsoá Jugoszlávia demokratizálásért folyó harc egyre szorosabban összefonódik a békeharccal és a legreakciósabb burzsoá erők háborús fenyegetései elleni küzdelemmel. A burzsoá Jugoszlávia politikai életében demokratikus változásokat akaró mozgalmak természetesen azt is követelték, hogy a kormány a külpolitikában újra együttműködjön a nyugati burzsoá demokráciákkal, hogy elismerje a Szovjetuniót és lépjen vele diplomáciai viszonyra. 1937-től kezdve a pártdokumentumokban fontos feladat, hogy a kommunisták forradalmi demokratikus tömegmozgalmat alakítsanak ki, s hogy alkalmazzák a tömegharc eszközeit. A forradalmi demokratikus tömegmozgalom kiépítésének stratégiája és taktikája szempontjából csak alulról lehetett kezdeményezni, mivel az utolsó lehetősége is megszűnt annak, hogy a kispolgári demokrácia vezetése jugoszláv viszonylatban is elfogadja a Jugoszláv Kommunista Párttal való együttműködést a burzsoá Jugoszlávia demokratizálásáért folyó harcban.

Az 1936 végén történt lebukás után a haladó ifjúság akcióival fejtettek ki tevékenységet a kommunisták a kispolgári tömegek között. Az erről szóló dokumentumok meggyőzően mutatnak rá arra, hogy a középosztály, illetve a kispolgárság és a proletariátus helyzete állandóan rosszabbodik, s ezenkívül történelmi érdekeik is fedik egymást. A dokumentumokból kiolvasható az is, hogy a gyakorlatban le kell győzni az egyre erősödő imperialista és nemzeti frontokat, amelyeket a fasizmus és más reakciós burzsoá elemek teremtenek, hogy ezáltal lehetetlenné tegyék a társadalom demokratizálásáért vívott harcot.

1938 és 1939 folyamán széles körű propagandát fejtett ki a kezdeményező bizottság a dolgozó nép pártjának megalakításáért. Bácska, Bánát és Szerémség több helységében helyi kezdeményező bizottságok alakultak és tevékenykedtek. A dolgozó nép pártjának lapja is volt, amely magyar nyelven jelent meg, rövid ideig pedig szerben is. Az 1938 decemberében megtartott képviselőházi választásokban a dolgozó nép pártja együtt indult a vajdasági mozgalommal, amelynek végrehajtó bizottságában helyet kapott a dolgozó nép pártjának egyik képviselője is. Ez az az idő,

amikor — tágabb értelemben véve — sor került az autonomista mozgalom erőviszonyainak felmérésére, mikor a JKP Vajdaságban megszerezte a vezető szerepet az autonomista mozgalomban, vagyis ő lett a vezető párt. Minderre 1939 folyamán került sor, amikor megalakult a Horvát Bánság. A második világháború kezdetétől a párt erősödött. Az események hatására a vajdasági mozgalom kispolgári vezetői nem vállalták a mozgalom politikáját. A vajdasági kommunista mozgalom erőfeszítéseket tett, hogy fönntartsa az autonomista mozgalmat, hogy folytassa és kibővítsa az ország demokratizálásáért vívott harcot, a körülmények azonban olyan kedvezőtlenek és bonyolultak voltak, hogy a pártnak el kellett állnia a dolgozó nép pártjának, azaz a munkásosztály és a parasztság szövetségét összefogó szervezetnek a megalakításától. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó az a jelenség, hogy a vajdasági mozgalom földműves baloldalához tartozó középrétegek is csatlakoznak a kommunista mozgalomhoz. A JKP vezető szerepét eredményező folyamat a forradalmi demokratikus mozgalomban megszerzett egyenrangú fegyvertársi pozíciótól kezdődött, amely az 1936. évi megegyezésekkel jött létre, s amelyet a dolgozó nép pártjának és a vajdasági mozgalomnak az 1938 decemberében tartott képviselőházi választásokon való közös indulása erősített meg. A JKP feltörése sajátos az egész jugoszláv társadalomban. A vajdasági polgári ellenzéki politikai pártok és csoportosulások felhagytak a föderális államberendezés, illetve Vajdaság autonómiájának követelésével, s ezzel végül is nem bizonyultak demokratikus irányzatúaknak. Az osztályharcos erők megoszlása tehát sokkal világosabbá és logikusabbá vált.

A vajdasági ifjúság (amely mögött a JKP állt) és a dolgozó nép pártja kezdeményező bizottságának dokumentumai azt bizonyítják, hogy a JKP bizonyos mértékben legalizálódott. Erre a jelentős momentumra nem kerülhetett volna sor a demokratikus szemléletű tömegek és a JKP egysege és akcióegysége nélkül. Nyilvánvaló tehát, hogy ebben az időben a kommunista mozgalom és a népfrontszellem erősödött.

Tízéves kitarató és nehéz munka után a pártnak sikerült elérnie, hogy 1939 és 1940 folyamán Vajdaságban termelői pártsejteket szervezzen, a területieket pedig szakmai alapra helyezze. Az eredmény nem volt nagy, mégis jelentős. A párt eszmei-politikai szintjéhez megfelelő szervezeti felépítés is járult, hogy a JKP valóban vállalhatta a forradalom élcsapatának szerepét, mivel a pártszervezeti rendszer olyan eredményesen bővült Vajdaságban, mint régebben soha.

Bár a tagság nemzeti és szociális összetétele nem volt a legkedvezőbb, mégis a párt vajdasági szervezési és politikai munkájában érvényesülő jórészt kedvező irányzatok eredménye és kifejezése volt. A JKP 1940 végén megtartott VI. tartományi értekezletén megállapították, hogy a tagság között elég sok a szerb és horvát. Magyar (a tagság mintegy 30 százaléka), szlovák, német alig, román pedig gyakorlatilag egyáltalán

nem volt. A szociális felmérés viszont a kisipari munkásság és kisparrasztság jelentős részvételét mutatta.

A vajdasági kommunista mozgalom kedvező szervezési és politikai térhódításával szemben kedvezőtlen irányzatok is mutatkoztak a forradalmi demokratikus tömegmozgalom, illetve az antifasiszta népfrentmozgalom kibontakozásában.

Nyilvánvaló, hogy a termelői és szakmai pártsejtek megalakítása kapcsolatban volt a Jugoszláv Egyesült Munkásszakszervezetek Szövetségének alapszervezeteiben és a hat helyi szakmaközi bizottságában kifejtett kommunista hatással. A kapcsolat megmutatkozott az egyre gyakoribbá váló sztrájkokban is, amelyeket főként a kommunisták szerveztek és bojnyítottak le. Jó példa erre az 1940-ben Sremska Mitrovicán megszervezett éhínség- és drágaságellenes sztrájkok és tüntetések. A szervezett munkásság létszáma azonban jelentősen csökkent. 1936-ban 6638 tagja volt a Jugoszláv Egyesült Munkásszakszervezetek Szövetségének, vagyis az ipari és kisipari munkásság mintegy 6 százaléka; 1938 végén viszont 4369-re csökkent az URSSJ tagságának létszáma, ami a munkásság létszámának 4 százaléka volt. 1940-ben sem változott a helyzet. A Mezőgazdasági Munkásság Szövetsége, amely főleg a magyar föld nélküli parasztok szervezete volt, szinte teljesen széthullott, bár 1936—1937-ben 23 734 tagja volt. Az URSSJ területi vezetése hatósági nyomással és üldözéssel magyarázta a jelenséget, s ezzel kapcsolatban kiemelte, hogy a támadásnak kevésbé tudnak ellenállni a nemzetiségi kisebbségekhez tartozó munkások és alkalmazottak. A szociáldemokraták álláspontja a sztrájkhangulattal és a munkásmozgalommal kapcsolatban — az URSSJ-ben kifejtett álláspontjuk —, ugyancsak hozzájárult ehhez a jelenséghez, amely egyben rámutat a vajdasági munkásszakszervezetek egységének és akcióegységének igazi mértékére is. Ennek fényében igen fontosnak tűnik előttünk az a tény, amelyre rámutattak a SKOJ V. és a JKP VI. tartományi értekezletének dokumentumai. Hangsúlyozzák, hogy a kommunista mozgalomnak Vajdaságban nincs elég felkészült, képzett kádere, elsősorban hiányzanak a munkásifjúság, illetve az ipari proletariátus soraiból. A JKP tartományi értekezletének jelentése ezenkívül azt is kiemeli, hogy a kommunisták körében ellenállás mutatkozik a szakszervezeti munkával szemben. Jellemző tény, hogy az ellenszegülők a szakszervezeti munkában való részvétel „lehetetlenségét” — többek között — a vállalatok sok nemzetiségével is igazolni igyekeztek. A munkásmozgalomban jelen volt tehát a kispolgári patriotizmus (sovinizmus).

Az egyre élesebb és mélyebb nemzeti ellentétek megnehezítették a kommunista mozgalomnak, hogy hasson a munkásosztályra és közép-
rétegekre. Meggyőző bizonyítékokat találunk ezzel kapcsolatban a JKP és a SKOJ említett tartományi értekezleteinek dokumentumaiban is. A SKOJ V. tartományi értekezletének határozatai megállapítják, hogy az ifjúság politikai akcióinak végrehajtásában vannak bizonyos eredmények, de hiányosságok is. Az értekezleten azonban elmondták, hogy az ered-

mények nem annyira a SKOJ tevékenységének eredményei, hanem inkább a világban és az országban uralkodó helyzet alakulásának következményei: „Saját nehéz helyzetének hatására, az imperialista háború borzalmi, a bizonytalan jövő, a nyomor, a munkanélküliség, az éhínség, a politikai és szociális jogfosztottság hatására a vajdasági ifjúság belátta, hogy az ilyen társadalmi rendszertől nem várhat semmi jót, legfeljebb az amúgy is kilátástalan helyzet romlását. Az ifjúság rájött, hogy két világ áll előtte: a kapitalizmus, amely tönkreteszi ifjúságát, és a szocializmus, amely jövőt, boldogságot, békét és munkát jelent. Fontos eredménynek számít, hogy az ifjúság a Szovjetunióra tekintett. Hiba azonban, hogy túlnyomó többségük nem ismeri az utat, amelyen haladva teljesítheti vágyait, és hogy még mindig lehetőségük van az ifjúság- és népellenes mozgalmaknak (ez különösen a kisebbségekre vonatkozik) arra, hogy az ifjúság körében garázdálkodhassanak és hogy hazugságaikkal elszédítsék őket.”

A párthatározat még kritikusan mérte fel a JKP szervezeteinek és vezetőségének tevékenységében mutatkozó hiányosságokat. A határozat szerint a JKP vajdasági tevékenységének belső eszmei-politikai és szervezeti körülményei rendezésében jelentős eredmények születtek, ettől függetlenül azonban a párt nem vált Vajdaságban a tömegek és a forradalmi demokratikus mozgalom élcsapatává. A határozat egyik tétele rámutat arra, hogy a JKP vajdasági vezetősége talán túlságosan leszűkítve tekint, túlnyomórészt a saját gyengeségeire, s emellett nem látja elég tisztán saját objektív helyzetét az osztályharcos erők fejlődésében és megoszlásában. A tétel, amelyben felsorolják a pártszervezetek és pártvezetőségek gyenge oldalait, így hangzik:

„... az értekezlet rámutat számos hiányosságra is: nem megfelelő mértékű a munkásosztály soraiban kifejtett agitáció és propaganda, különösen a széles néprétegek köreiben, aminek az a következménye, hogy a párt nem lett a munkásosztály képviselője, és a dolgozó nép harcának élcsapata; a tartományi bizottság nem eléggé aktív könyvkiadásban, különösen kevés irodalom jelenik meg németül, magyarul és szlovákul; nem jók a kapcsolatok a vajdasági népek nemzeti felszabadító mozgalomával, s egyáltalán nem kielégítő a németek, magyarok, szlovákok és románok körében végzett pártmunka, ami lehetővé tette, hogy gyökeret eresszen a magyar revizionizmus és a német nácizmus; sor került nagyszámú vegyes és kevés vállalati pártsejt megalakítására; kevés a kezdeményezés a fórumokban és az alapszervezetekben; rendszertelen a szakirodalom és az anyagok feldolgozása, és különösen sok hiányosság tapasztalható a pénzügy intézésében.”

A vajdasági kommunisták helyes álláspontot foglaltak el az agrár- és a nemzeti kérdésben, de a nemzeti ellentétek gyakorlati megoldásában lemaradtak. A JKP Vajdaságban tulajdonképpen kiszélesítette társadalmi alapját, de az egyre tömegesebb társadalmi alap megváltoztatta nemzeti színezetét. Ez részben fordított értékét jelentette annak az állapotnak,

amikor a munkásmozgalom kommunista szárnyában főleg magyar proletárok tevékenykedtek. A különbség és a haladás az volt, hogy ebben az időben a népfrontmozgalomban túlnyomórészt szlaveno-szerb, antifasiszta szemléletű kisbirtokosok, s főként a parasztok vettek részt. A JKP tevékenységét kezdetben a burzsoá Jugoszlávia szétbomlásztásának politikája határozta meg, ebben az időben viszont a burzsoá Jugoszlávia határainak megőrzését jelölte ki célul a párt, mivel a határok sérthetlenségét az ország demokratikus átalakítása és az osztályharc további eredményes folytatása fontos feltételének tartotta. Az antifasiszta népfrontmozgalom szociális alapjának efféle nemzeti körülhatároltságában rejlett ereje és rejlettek gyengeségei is, s nagymértékben ez a nemzeti korlátozottság befolyásolta a megszállók elleni fegyveres népfelszabadító harc egyetlen és sajátos kibontakozását is.

*

Az az út, amelyet a Jugoszláv Kommunista Párt megtett a proletár egységfront, valamint a munkásosztály és a parasztság szövetsége stratégiájának és taktikájának megalapozásától Vajdaság munkásosztálya, nemzeti és nemzetiségi nemzeti felszabadító és osztályharcának vezetőség és a vezető szerep gyakorlati megszerzéséig, az agrár- és nemzeti kérdés tisztázásán, valamint a frakciók és a legális szociáldemokraták meg törekvésük elleni harccal valósult meg. A JKP a proletár egységfront taktikáját valójában a fasiszmus elleni harc körülményei között volt képes alkalmazni, amikor befejezéséhez közeledett eszmei-politikai megszilárdulása, és amikor erős káderekkel rendelkező párttá kezdett válni. Ugyanakkor a proletárok és a kisbirtokosok tudata is fejlődött. Egyre nagyobb részük csatlakozott a JKP-hoz, a munkásosztály élcsapatához, amely taktikájában a nemzeti kérdés megoldására helyezte a hangsúlyt. Figyelmét a nemzeti kérdésre összpontosítva a párt ezzel a módszerrel harcolt az osztályharc viszonylag zavartalan és független fejlődésének biztosításáért a proletáregység, valamint a szervezett munkásosztály és a parasztság szövetségének érdekében.

Miután elvileg rámutatott arra, hogy a jugoszláv burzsoázia nem képes már képviselni és megvalósítani a nemzeti, illetve társadalmi érdekeket, a JKP maga lépett fel a néptömegek képviseletében, és vezette harcba őket a társadalmi és nemzeti érdekek valóra váltásáért. A fenti érdekekért folyó harc első követelése a föderalizmus, vagyis a burzsoá Jugoszlávia szövetségi alapon történő átalakítása.

„Csak a fejlett polgári demokrácia viszonyai között kerülhet sor döntő összecsapásra a proletariátus és a burzsoázia között” — írta Lenin a polgári demokratikus köztársaság kialakulásának feltételeiről. A nemzetközi viszonyok azonban úgy alakultak, hogy a jugoszláv demokratikus forradalom — amely egyben a polgári demokratikus forradalom végét és a szocialista forradalom (hatalomátvétel) kezdetét jelentette — szükség-

szerűen a demokratikus és reakciós erők nemzetközi fegyveres összecsapásának részeként játszódott le.

A Jugoszláv Kommunista Párt elszánt küzdelmet folytatott a nemzetek és nemzetiségek nemzeti felszabadító mozgalmaiban áskálódó imperialista erők uralma ellen, s e mozgalmaknak a forradalmi munkásmozgalom harcához való csatlakozását szorgalmazta. A párt a nemzeti felszabadító mozgalmak számára a nemzeti egyenjogúsáért folyó harc igazi irányát jelölte ki, azt hangoztatva, hogy az osztályérdekek megkövetelik az ország demokratikus és föderatív átszervezését az osztályharc szabadabb kibontakozása érdekében. Az ország föderatív átalakításáért, illetve Vajdaság autonómiájáért folyó harc során — 1936 végéig — kialakult a soknemzetiségű munkásosztály egységfrontja, amilyen a gyakorlatban, korábban ezen a szinten nem valósult meg. Létrejött a szövetség a parasztsággal és az összes nemzethez tartozó, függőségi viszonyú társadalmi rétegek demokratikus erőivel. A munkástömegek egyre tudatosabban vallották a nemzeti egyenjogúság megvalósításának szükségességét, s egyre inkább a Jugoszláv Kommunista Párt felé fordultak, támogatták a demokratikus erők összefogásának politikáját az ország függetlenségének megvédése érdekében, valamint Jugoszlávia hadbalépése ellen a fasiszta, illetve az imperialista erők oldalán. Ezek a viszonyok adták a Népfront alulról kiinduló, további kibontakozásának alapját 1937 után is. Az osztályharc egyre inkább nemzeti felszabadító harccá kezdett átalakulni, a jugoszláv népek független államközösségének megőrzéséért folyó harccá, a demokratikus átalakulásért vezetett zavartalan küzdelem érdekében. Ez az idő az igazi háborús viszonyokra való felkészülés ideje volt.

Vajon az 1937-től kezdődő időszakban megszűnt-e mindaz, ami 1932-től 1936 végéig fontos vívmányt jelentett? Megszakadt-e vajon a munkásosztály nemzeti elszigetelődése és egyáltalán a nemzeti összetűzések elleni harc, illetve a munkásosztály többségének és a parasztságnak felzárkózási folyamata a kommunista mozgalom mögött? Nem. Csupán a társadalmi fejlődés határozta meg az erők megoszlását az osztályharcban, egy meghatározott soknemzetiségű közegben. A forradalmi munkásosztályra háruló feladat, hogy védje egy meghatározott, soknemzetiségű közösség integritását, illetve önálló belső fejlődését, hatott oda, hogy az osztályharc oroszlanrésze nemzeti színezetű proletártömeg és demokratikus irányvételű kisbirtokos tömegnek jutott. Nem jelentett ez semmiféle kiváltságot, csupán megnövekedett felelősséget a kommunista és forradalmi munkásmozgalomért (mivel bizonyos mértékben egyfajta „nemzeti” büszkeséget ébresztett, és az állam integritásának védelme kapcsán „gyanút” az „ellenséges” nemzetiségű osztályharcos társával szemben). Ezek egyben nehezebb és összetettebb feltételei voltak a kommunista és forradalmi munkásmozgalom forradalmi tevékenységének. A társadalmi fejlődés azonban ugyanakkor valóban internacionálissá változtatta az osztályharcot, legfontosabb és közvetlen feladatául jelölve ki a faszizmus elleni küzdelmet.

Rezime

Izgradnja saveza radničke klase i seljaštva u Vojvodini od 1929. do 1941. godine

— razvoj revolucionarno-demokratskog masovnog pokreta —

Ovim radom autor nastoji da celovito sagleda razvoj odnosa snaga u klasnoj borbi na teritoriji današnje Vojvodine u označenom periodu. U pitanju je veoma složen proces u kome KPJ nastoji da ostvari ulogu nacionalnog hegemonu u borbi protiv kapitala i buržoaske reakcije, da izgradi akciono jedinstvo u pocepanom radničkom pokretu, da na toj osnovi izgradi snažan revolucionarno-demokratski pokret, usmeravajući ga ujedno na put borbe za diktaturu proletarijata. Polazeći od Lenjinove strategije i taktike klasne borbe u uslovima održanja i razvoja prve proleterske države u kapitalističkom okruženju i delovanja Komunističke internacionale, autor ukazuje na glavne momente u razvoju jedinstvenog proleterskog fronta i saveza radničke klase sa seljaštvom, odnosno sa svim srednjim društvenim slojevima u Vojvodini. To su ustvari momenti periodizacije tog razvoja u Vojvodini.

Počevši od uspostavljanja šestojanuarske diktature 1929. godine, kada se odnos klasnih snaga pomera u korist kapitala i buržoaske reakcije, označena su tri značajna momenta i kvaliteta u daljem razvoju klasnih snaga. To je, prvo, momenat kada se dešava promena smera u razvoju klasnih snaga u korist revolucionarno-demokratskog tabora; drugo, momenat kada KPJ u Vojvodini postiže da biva javno priznata i prihvaćena za ravnopravnog političkog subjekta u razvijanju revolucionarno-demokratskog pokreta; i treće, to je momenat kada KPJ objektivno stiče poziciju nacionalnog hegemonu, jedine i stvarne avangarde i graditelja revolucionarno-demokratskog pokreta. Ta tri momenta su ujedno momenti stalnog, ali svojevrsnog jačanja revolucionarno-demokratskog pokreta u Vojvodini, koji se u konkretnim istorijskim okolnostima razvio kao antifašistički narodnofrontovski pokret. Prateći suštinsku liniju njegovog razvoja, autor je osobito ukazao na ulogu stava i prakse KPJ prema agrarnom i nacionalnom pitanju, takođe na značaj borbe za autonomiju Vojvodine u njegovoj izgradnji.

Summary

The Development of the Working Class Union and Peasantry in Vojvodina from 1929 to 1941

— the development of revolutionary-democratic mass movement —

In this paper the author tries to analyze the development of the relationship of forces in the class struggle on the territory of today's Vojvodina in the given period. It is the question of a very complex process in which the Communist Party of Yugoslavia tries to get the role of national leader in the fight against

capital and middle-class reaction, to build up a strong revolutionary-democratic movement on that basis, directing it towards the fight for the dictatorship of the proletariat. Starting from Lenin's strategy and tactics of class struggle under the conditions of the development of the first proletarian state in capitalistic circumstances and the actions of the Communist International, the author points out the main moments in the development of a unique proletarian front and the union of the working class and peasantry, that is, with all middle social strata in Vojvodina. Those are actually the moments of periodisation of that development in Vojvodina.

Starting with the accomplishment of the dictatorship of January 6th 1929, when the relationship of class forces was moved in favour of the capital and middle-class reaction, three important moments were marked in the later development of class forces. First, the moment when the change of direction in the development of class forces took place in favour of the revolutionary-democratic community, second, the moment when the Communist Party of Yugoslavia in Vojvodina succeeded in being publicly recognized and accepted for equal political subject in the development of the revolutionary-democratic movement, and third, the moment when the Communist Party of Yugoslavia objectively got the position of national leader, the only really vanguard builder of revolutionary-democratic movement. These three moments were also the moments of constant but characteristic strengthening of revolutionary-democratic movement in Vojvodina which in concrete historical circumstances developed into an antifascistic national front movement. Following the essential line of its development, the author especially points out the role of viewpoint and practice of the Communist Party of Yugoslavia in agrarian and national problem, and also the importance of the fight for the autonomy of Vojvodina and its development.

Lőrincz Péter

A NÉPFRONT A NÉPEK EGYMÁSHOZ VALÓ KÖZELEDÉSÉNEK FUNKCIÓJÁBAN (1935—1941)

(Vázlat)

Amikor 1935-ben az akkori Petrovgrádban (Beckerek, Zrenjanin) az *Udružena opozicija* (Egyesült ellenzék) nagygyűlésén, amelynek első polgári szónokai még szabadon nyilatkozhattak meg, s csak a 3-4. utánuk következő kommunista szónokot ráncigálta le Lazarov, a politikai rendőrkapitány a szónoki emelvényről, megvonva tőlük a szót, vagy amikor közvetlen ezután Kragujevacon rendeztek hasonló, olyan egyesült ellenzéki nagygyűlést, amelyet a párt itt is népfrentgyűléssé változtatott kommunista szónokainak és hallgatóságának odaküldésével, akkor már a nemzetek és nemzetiségek együttműködésének — legalábbis nálunk, Vajdaságban, de a szintén soknemzetiségű Macedóniában is — gazdag múltja volt. Igaz, a népek egymáshoz való közeledésének ezeken a tájakon évtizedes, sőt évszázados a hagyománya. Csak a macedón Ilindenre, ilinden felkelésre (1903) emlékeztetnék, hiszen akkor a rövid életű Kruševói Köztársaság elnöke, Karev a török birodalom és a feudális urak (basák, bégek) elleni harcra egyként hívta fel mind a macedón, román és albán népet, mind a török proletariátust. De nemzeteink és nemzetiségeink együttműködtek már a régi szociáldemokrata, majd természetesen a kommunista pártban. Szinte minden munkásgyűlésen felléptek szerb, magyar, német és román szónokok. Még akkor is, ha a hallgatóság megértette a szomszéd nép nyelvét, hiszen nem egyszer fordult elő, ha más nyelvű szónok éppen nem akadt, hogy a főszónok kétszer is elmondta beszédét: az anyanyelvén kívül az éppen szükség megkívánta más nyelven is. Ugyanígy a helyi, megyei vagy kerületi pártbizottságban is mindenkor minden vajdasági nép képviselve volt.

Ez a hagyomány megkönnyítette és természetesnek láttatta a szomszéd népek együttműködését azokban az években is, amikor *felülről* ugyan nem lehetett megalakítani a népfrentot, de — mint az előbb említett Egyesült Ellenzék nagygyűlésein is — a párt *alulról* alakította ki a polgári baloldal pártjainak együttműködését a proletariátussal és annak osztálytudatos tagjaival, vezetőivel.

A becskerekai (zrenjanini) nagygyűlésen az akkor még diák Sulman Rózsáék, Bojin Valériáék, Branko Gledáék azért jelentek meg (azok közé a magyarok és szerbek közé tartoztak, akik készek voltak életüket is feláldozni szabadságharcunkban) a hallgatók között, hogy tapssal, egy-egy közbevetett jelszóval irányítsák a szónokot és magukkal ragadják a polgári közönséget. A kragujevaci nagygyűlésre induló belgrádi vonaton pedig ott ült a szerb költő Čeda Minderović is, aki ott, a vonaton írta meg azt a híres dalát, amelyből hamarosan népdal lett, csatadalát (Budi se Istok i Zapad . . .), amelyet még a vonaton kezdett el énekelni a fülke népe, és mire Kragujevacra érkeztek, már a szerelvény minden kocsjában ezt harsogták a gyűlésre utazó proletárok. És ne feledjük, a szerb Čedával együtt énekelte a dalt a magyar Seka is, azaz Käthe, illetve Ser Kató, írói nevén: Kaszás Kata (a Hídban) és Kata Kosač (a Naša knjižicában), akiről — amikor tilos volt éppen a Čedomir Minderović név — új nevét vehette fel a költő, aki a Gladijator című versét pl. Ilija Katić néven, a Naša knjižicát pedig Slobodan Katić néven jelentette meg.

Idézzük fel Kató-Käthe-Seka alakját!

„A legfájdalmasabb az első csapást elszenvedni. Lesz még sok, sokkal több áldozat. De . . . mi kezdtük meg a leigázott Európában először a harcot . . .” Ezeket a szavakat mondta az illegális küldetésben érkező Kaszás Kata—Ser Kató, az Istinite legende (Igaz legendák) Sekája és Käthéja Jovan Popovićéknak. A novellista Jovan, aki egyébként írt magyarul, így jelenítette meg Kató alakját: „s azután olyan észrevétlenül, hogy a léptei sem hallatszottak a lépcsőházban, elment. Talán már a kapunál, a sarkon lesett rá a halálos veszedelem, mert ezt az asszonyt, ha cselédnek öltözött is, sokan ismerték . . .” Talán nem aznap, de hamarosan valóban életét vesztette (1942). Tulajdonképpen csak 1933-ban kezdődött az élete, amikor belesodródott a munkásmozgalomba, hogy mind a magyarok (Szenttamás, Újvidék), mind a szerbek között működ-jék aztán, már 1941 előtt is: Belgrádban vagy a kosmaji járás falvaiban.

Az OMPOK (Omladinski pokret, Ifjúsági mozgalom) lapjával, a Naš živottal (Életünk) szinte egyidőben indult meg Minderović kis lapja, a faluhoz szóló Naša knjižica (Könyvecskénk), amelynek Kata Kosac szerkesztőtársa és főmunkatársa volt. Vitatkozott a szerb lapban a magyar munkás, vagyis Kató a horvát parasztköltővel, Pavle Miškinával is, és hol mint elbeszélő riporter, hol pedig mint ideológus és agitátor szólt a szerb falvak népéhez. Mert „ki kell mondonunk nekünk, íróknak, hogy igenis mindannyiunknak joga van az élethez.” (1937. 3—4. szám). „Az igazságot, melyet elrejtenek előlünk, ki fogjuk harcolni.” Mert: „csodákat teremt a technikában a német, de a szegénységnek ebből ugyan nem sok haszna van, az oroszok alkotásait viszont a nép használja, élvezi . . .” (1937., 7—8. szám) 1941—1942-ben Szerbiában dolgozik a bácskai magyar nő — hol illegális pártharcosként, hol partizánként. Az Užicei Köztársaságban kis időre megpihen, hogy 1941 novembere után újra illegális munkára indulhasson a megszállt Szerbiában. A valjevói koncent-

rációs táborban azután főbe lövik. Hiába kínozták, a nevét sem mondta meg vallatónak.

De nemcsak a Naša knjižica-ban, hanem az újvidéki Naš životban és az Omladinski pokretban is együttműködtek magyarok és szerbek, amint-hogy a vajdasági szerb népfrontos ifjúság évkönyvében, a Vojvodanski zbornikban (Vajdasági Gyűjtemény) is szerepelt néhány magyar író a szerbek között (Žarko Plamenac), habár voltak itt olyan szerb írók és politikusok is, akik egyaránt írtak szerbül és magyarul (Jovan Popović, Bogdan Ciplić és mások). Az első bánáti szerb kommunista mártírról például, akit a rendőrség még 1920-ban agyonvert Pancsován, a magyar Lőrincz Péter írt (Plamenac néven). A Naš život táborában újra ott találjuk őket, Sulman Rózsát és Bojin-Burkus Valériát. Rózsa ekkor Ruža Pucina néven írt a lapba. Közreműködnek az OMPOK-ban is, amelyet a magyar Pap Pál és a szerb Nikola Petrović (aki magyarul, csehül és románul is beszélt) szervezett a párt nevében. Az OMPOK volt az illegális párt legális ifjúsági, népfrontos szervezete. A vezetőség soraiban a szerb Koča Kolarovot, Stanoje Županskit, Steva és Đura Jovanovićot, Nikola Skundrićot; Sucit és Pucit, Plamenacot, Árvaít meg más magyarokat, sőt talán egy-két Németországból menekülő német antifasisztát is, akik közül egyesek tagjai voltak a Kereskedelmi Akadémia legális diák-szervezetének, írtak lapjába, faliújságjára, melyet a Várady rokon magyar Grund Jóska szerkesztett a demokrata, antifasiszta polgárság nevében a magyar kommunista Rózsa és Kati, valamint a szerb kommunista Gleđa és Popović társaságában. Egyébként Popović partizán főhadnagy üdvözölte elsőnek 1944-ben a Duna szerbiai partján a Vörös Hadsereg átkelő csapatát.

Az OMPOK és Naš život persze kapcsolatban állt a Híddal is, hiszen már kezdetben együttműködött Pap Pál és Nikola Petrović, a két illegális pártvezető. A Hídban írtak szerb írók is. Több magyar szintén itt közölte azokat a versfordításokat, amelyek a szerb, horvát vagy macedón költőket mutatták be a magyar közönségnek. Mint ahogy ugyanezek a magyar írók ismertették (Gál László, Somorja-Pálics, Plamenac-Lőrincz stb.) a szerbhorvát folyóiratokban a magyar írókat és irodalmat is. Vajon ki tudta, ki tudja, hogy a hídas Kis Flórián polgári neve Cvetko Maluše.

Így történt azután, hogy a Népfront által szervezett becskerek-i Dan Vojvodanske kulture (A vajdasági kultúra napja, 1937) mind a szerb, mind a magyar problémáról és irodalomról is értekezett. Ady Endrének és Petőfi Sándornak a jugoszláv nemzetekre és irodalmakra, valamint a vajdasági magyarokra tett hatásáról például Plamenac írt beszámolót, de tekintve, hogy akkor Bitolában tartózkodott, és nem utazhatott Becskerekre, írását a szerb Vladimir Kolarov-Koča olvasta fel. Plamenac írását azután a Vojvodanski zbornik, az újvidéki Dan, meg a pancsovai Vojvodanin közölte, amelyben ekkor együttműködtek (míg Duda Boškovićék jobbraátot nem vezényeltek a lapnak is) a népfrontosok a párttal.

A Dan, Daka Popović lapja (habár szerkesztője még nemrégiben bán és miniszter volt) szintén népfrentpolitikát folytatott ez idő tájt, és megjelentette hasábjain az egész Vojvodanin-gárda meg a Maticába bevásárolt, majd onnan hamarosan kihulló Vasa Stajic-csoport írásait is, holott a Glas Matice ugyanakkor helytelen politikát folytatva ki akarta semmizni a magyar szegényparasztságot, hogy — legalábbis a magyar határ mentén — szerbeket telepítsen helyükbe, földjükre. Ez volt akkor különben a báni palota terve is.

Szabadkán épp ellenkezőleg. Az egykori kiváltságos szerb és Crna Gora-i dobrovoljac réteg, — amelyet nemrég még kivételes földosztás útján kívántak a magyarság ellen felvonultatni — addigra már megtalálta helyét a magyar szegényparasztság és munkásság oldalán. Egyetemre járó nemzedékünk, az ifjúkommunista Vukovićok, Moračák együttműködtek az induló Híddal, megtárgyalva a teendőket Mayer Ottmárral, Rókussal, Vuko Matkovićtyal, akik persze Simokovich Rókushoz hasonlóan ott voltak a népfrentos lap, a Népszava és a Narodni glas szerkesztőségében is, együtt Jakša Damjanovval, a tényleges és névleges szerkesztővel. A különválás ekkor már megindult. Míg a dobrovoljac egyesület vezetői, lapjának szerkesztői fasizmus közelbe sodródtak, és a Langulovok — a város rémei — egyként üldözték, kínozták, vagy fojtogatták a kommunistákat, magyarokat és zsidókat, hívei már megtalálták az utat mind a párthoz és a népfrenthoz, mind a magyarsághoz. A dobrovoljac-kérdés bumeráנגgá vált, amely visszaütött, és a Hogyerák (Borbas), Olcánok (Ljotić fasiszta pártjának bánati vezetője, későbbi fasiszta miniszter) s egyéb fasiszták vonzóereje szűnőben volt. A szerbek és magyarok lassan rátaláltak a valóban egymás felé vezető útra.

Van itt azonban egy megoldatlan dolog is. Mintha különbséget tennénk magyarok és németek között, habár ennek okait, még nem próbáltuk kikutatni, s így nem tudjuk: nem mondvacsinált probléma-e? Csak felvetem ezt a kérdést, tekintve, hogy ezúttal csupán a magyar-szerb népfrentos együttműködést és kutatási tervét szeretném vázolni. Annak kutatási tervét például, hogyan is került sor arra, hogy 1941—1942-ben a közös harci front meggyengült, 1943—1944-ben pedig újból megerősödött. A szlovákok, ruszinok, románok persze szintén együttműködtek a szerbekkel a népfrent mozgalomban. A probléma nem is ebben rejlik, hanem — a német kérdésben, amellyel, sajnos, még nemigen foglalkoztunk.

Itt-ott talán elhangzott, hogy a németek nem csatlakoztak a belső nemzetköziség 1935—1941 és 1944—1945 közötti népfrentmozgalmához. Hogy nem vettek részt a testvériség-egység mozgalom megteremtésében, hogy őket a többi népnél erősebben büvkörébe vonta a hitleri fasizmus. (Egyelőre csupán Mirnics foglalkozott a német kérdéssel, de az ő könyvét nem láttam még.) Bizonyára így volt ez, bár talán ezt sem szabad túlságosan mereven felfognunk — hiszen eltúloznánk. Német-magyar, német-szerb, román-szlovák együttműködésre már az 1918 előtti években is volt példa. Kromohrendi-Kredliing, de különösen Abai, Bartmann Jer-

schewsky és mások népi demokratikus vonalon (1902—1914) mind a magyarokkal, mind a szerbekkel, a románokkal együtt haladtak. Amikor 1914-ben, az első világháború előtti napokban pl. megalakult a Jászi Oszkár vezette Országos Radikális Párt (csupán Pesten és Bánátban), akkor Bánátban ennek a magyar pártnak a vezetőségében a magyar Gráberon, Farkason kívül a szerb Dragičević, a román Bolentianu és a német Bartmann is helyet kapott. Bizonyára tévednek azok, akik, ha német egy politikus, már pángermán Alldeuschot látnak, gyanítanak benne (1918 előtt) vagy (a 30-as években) hitleri fasisztát. Talán Steinacker se válik pángermánná, ha nem űzik ki az országból. Elvégre Bánátban 1941—42-ben az öreg Leiher szabotált, amerikázott a Savoyai nevű SS hadosztályban, és fiát úgy nevelte, hogy amikor az katonává serdült, megszökött a besorozás elől, és elment partizánnak. A verseci német Kornauert, a kommunista vezetőt pedig a német fasiszták végezték ki a zrenjanini Baglyason. Heck, a pancsovai gépész párttagot és illegális anyagot rejtegetett munkahelyén meg lakásán a megszállt Bánátban (1941—44).

Persze ezek egyedi esetek, sorsok, amelyekből nem vonhatunk le szabályt. De ki kellene kutatnunk, meg kellene találnunk az okot, amely a németeket olyan útra vitte, amely nem a többi nemzet, nemzetiség felé, hanem a hitleri fasizmus felé hajlott. Elvégre a legtöbb ipari munkás — talán nem is a munkásarisztokrácia tagja — német volt Bánátban. Lumpenproletár alig akadt közöttük. Valószínű azonban, hogy éppen mert jobb módú volt a német munkás a magyar, szerb stb. munkásnál — már régebben is komolyabb szándékkal lépett a szociáldemokrata pártba. A két háború közötti években a szerb szociálszoviniszta topalovicok is főleg a németek között agitáltak (Versec, Karlovac), hogy párthíveket szerezzenek, amikor szociáldemokrata pártcsoportok úgyszólván nem is voltak Vajdaságban, a német helységek kivételével.

Talán másfelé is lehetne kutatni. Voltak német antifasiszták és kommunisták Vajdaságban, főleg talán Bánátban, de alig-alig akadt német nyelvű haladó szellemű lap vagy folyóirat s afféle gazdasági és kulturális csoport vagy mozgalom, mint amilyen a Híd (lap és mozgalom) vagy a szerb OMPOK és lapjai. Volt közöttük egy-két kommunista vagy antifasiszta (Leiherék nem voltak kommunisták), de nem ismerünk az 1930-as években német legális frontmozgalmat, egyesületet vagy lapot, amely nagyobb réteget, tömeget egyesíthetett, nevelhetett volna. Ezen az úton is (amelyet Cvetko Malušev vázolt fel előttem először egy vitánkban) el lehetne indulni, talán ezt az utat is érdemes lenne végigjárni... Mindez nem témám, de csak itt vethetem fel ezt a kérdést, ahol az antifasiszta népfregetos nemzeti-nemzetiségi együttműködésnek csupán vázlatát kívánom megírni, ahol egyéb kérdésekre csupán szeretném felhívni a figyelmet.

De térjünk vissza olyan részletekhez, amelyek talán a felvetett kérdés megfejtéséhez is segítséget nyújthatnak. Hiszen Pancsován a Rozsarovszky

család (Ferenc, az apa, aki lengyelből inkább németté vált és Emil, a fiú, akit magyar anyja elmagyarosított, habár németül, szlovákul, szerbül is tökéletesen beszélt) 1935 és 41 között jórészt németek között dolgozott, agitált, őket igyekezett áthozni az antifasiszta frontra. (A német apának természetes volt a halála, Emilt viszont a német fasiszta megszálló együtt végezte ki a szerb Sonja Marinkovićyal és a német Komanerrel Baglyason.)

És ezt cselekedte a németül jól beszélő magyar Hollender Márton is, aki partizán lett, és 1943-ban elesett.

Talán többet vártak a JKP-tól a nemzeti politikában, mint amennyit valóban nyújtott már 1923-tól kezdve és főleg 1937—1941 között? A párt ekkor helyes nemzetiségi politikát folytatott, s ezzel szerbek, magyarok, horvátok s a többiek meg voltak elégedve, csak egyes fasiszta nemzetcsoportok fordultak Hitler felé. Mért voltak köztük a németek többségben? Szociális helyzetükből következett volna ez? Munkásarisztokráciájuk uralma alatt állott volna a munkásosztály zöme? Vagy erősebb réteg lett volna a lumpproletariátus, mint arról tudomásunk van?

Talán a forradalmi hagyomány hiányzott (kiesett, bele sem ágyazódott?) tudatukból? 1848—1849-et persze legfeljebb a távoli Rajna mellől (Neue Rheinische Zeitung) vagy a drezdai, badeni 1849-es rövid életű forradalmak ültethették volna át tudatukba, mert helyben csak Madrs-pach hathatott volna a forradalmi hagyomány kialakulására, de ő a magyar hagyományt gazdagította, s talán nem is Weischirchenben, nem is Bela Crkván, hanem Fehértemplomon működött igen rövid ideig, elszigetelten. Pancsován, főleg Zimonyban 1848-ban a német munkásság harcától különvált s ellenükben az ellenforradalmi erőkhöz csatlakozott a polgárság. 1848—49. és 1918—1919. a magyarságnak erős forradalmi hagyománya, a németiségre viszont csak egyes távoli (München, Hamburg) s csupán pár napos forradalmi megmozdulások hathattak. Kérdés, eljuttott-e ezeknek híre Bánátunkig?! Aminthogy, tudomásom szerint a bánáti, azaz lugosi, majd szegedi pár napos forradalmi megmozdulások egyik részvevőjeként, Wallisch Kálmánnak 1934. évi antifasiszta, stájerországi próbálkozása sem vált Bánátban ismertté.

A társadalmi szerkezet (hatása volt az is) talán, hogy Marx és Engels, vagy később Roza Luxemburg és Klara Zetkin személyes varázsa sem érvényesülhetett, mert elhomályosította a revizionista Bernstein, a renegát Kautszky hatása?!

Bizonyára harcoltak, agitáltak mások is, de szintén eredménytelenül, hiszen akadtak olyan kommunista németek is, akik kiöregedtek a kommunista agitátorok és szervezők sorából (mint a 60-on felüli és a már 1900 óta szervező Hartmann) kitelepedtek a megszállás idején a deliblati puszta magányába — mint az egykori őskeresztény remeték a Szaharába — és méhészkedtek, hogy átvészeljék a fasiszta időket. Mindez és számos

más ismert, főleg ismeretlen oka lehetett annak, hogy a bánáti németek tömegesen léptek be — persze kényszerre is — a Savoyai hadosztályba, de csak szórványosan a partizán osztagokba. Nem volt minden német fasiszta, de hogy tömegesen váltak azzá — sokkal nagyobb számban, mint a szerbek vagy a magyarok — annak komoly okai lehettek, s ezeknek a ma még ismeretlen okoknak feltétlenül a nyomára kell bukkannunk. Fel kell derítenünk például azt is, miért nem szerveztek 1935—1941 között legális antifasiszta mozgalmat. Ilyen volt a Liebmann család is: Az öreg, aki az első háború előtt harcos szociáldemokrata volt, a földmunkás szervezet élén állt. Fiai már kommunisták lettek a két háború közötti korszakban. Nikolát a párt még 1929 előtt a moszkvai egyetemre küldte, ahonnan soha sem jött vissza, mert a határon elfogták a monarchofasiszta kopók. Karcsi viszont feleségével együtt harcolt 1942-ben Vojlovicán a fasiszta hatóság ellen.

Akadnak magyar kommunisták is, akik néha látszólag vagy valóban félrevonultak, passzívvá váltak. De ezt csak ideiglenesen cselekedték, ha ugyan akkor is nem csupán látszatra voltak tétlenek.

Sikorszky Lajos jut az eszembe, aki már az első világháború idején, jóval a Magyarországi Kommunisták Pártjának megalakítása előtt, 1918. XI. 24-én szervezte meg kommunista csoportját (először Korom Ottóval, majd Österreicher Sándorral, Somló Dezsővel), és röpcédulákat szórt a nép közé a forradalmi hangulat ébrentartására, a kommunista szervezkedés megindítására. Azután Kun Béla meghívta őt az alakuló értekezletre, és így részese volt a novemberi pártalakításnak is. Már másnap (XI. 25.) vasúti távirásként részt vesz az 1918-as szabadkai-pécsi szervezkedésben és az 1919 eleji ottani politikai sztrájkban. Harcol a Tanácsköztársaságban, amelynek bukása után Bécsben, Kárpátalján, majd ismét Bécsben, azután Pécsen, végül Pancsován tevékenykedett. Minket most természetesen csupán újabb jugoszláviai működése érdekel. Pancsován élt, de nem vett részt az ottani munkásmozgalomban és pártmunkában egészen 1943-ig, a róla keletkezett legendák egyik változata szerint. A másik változat viszont azt tartja róla, hogy — mivel állandó rendőri megfigyelés alatt állt — nem járt el sem a legális, sem az illegális összejövetelekre, de egy-két értelmiségi kommunista barátja közvetített közte és a párt között. Csak egy rendőrségi okmány említi ok gyanánt azt is, hogy 1918—19-ben felesége, Ivánka bonyolódott bele valamilyen spekulációs ügybe, és ezért Lajost eltávolították a pártból, még a régi Jugoszlávia létrejötte előtt. Bizonyos, hogy magyarországi mozgalmi (marxista és szépirodalmi) könyveket terjesztett Pancsován s talán másutt is. Jutalom fejében csupán könyveket kért Pestről. 6000 kötetet gyűjtött össze. Könyvtárát, nagy marxista tudását meg forradalmi kapcsolatát összekötője révén a párt rendelkezésére bocsátotta. 1943-ban, hogy a lebukást elkerülje, feleségestül átszökött a partizánokhoz. 1944 őszén Ivan Milu-

tinović társaságában tért vissza Bánátba, ahol megszervezte az új hatalmat. Néhány nap múltán együtt indultak vissza Belgrádba egy tanácskozásra. Hajójuk aknára futott. Ott pusztultak el mindketten, azaz mindhárman (Milutinović, Sikovszky és felesége, Ivánka). Ha passzív is volt Sikovszky 1921—1943 között, a forradalom lendületbe hozta. A németek között egyes német emigránsoknak nem volt ily hatása? Vagy volt, csak az is feledésbe merült? Ismeretlen maradt?

Vajdaságban főleg a szerb-horvát-magyar népfrontmozgalom (szóbeli és írásos) vált ismertté és hatásossá, legalábbis tudomásom szerint. Viszont ilyen együttműködés volt Vajdaságon kívül is. Említettem már Ser-Kaszás Kata közös munkáját Čedomir Minderovićtyal, Jovan Popovićtyal Belgrádban és a szerbiai falvakban, valamint ottani partizán és illegális pártmunkáját is. A partizán Sikovszky Lajos is Szerbiában működött, majd Ivan Milutinovićtyal állt kapcsolatban. Szerbiában tevékenykedett Polgár András, Kizur István és annyian mások. Ne feledjük, hogy Jovan Popović is bánáti származású volt. Magyarul is írt, és e sorok írójával meg Sulman Rózsával, tehát a vajdasági magyarokkal is kapcsolatban állott. Szabó Ida kapcsolatot teremthetett Szabadka és Szlovénia között. Sokan írtak a belgrádi, szarajevói, szkopjei és zágrábi népfrontos folyóiratokba, lapokba 1941 előtt. Vajdasági magyar létükre szerbhorvát nyelven ismertették talán a haladó szellemű, hagyományokban gazdag magyar múltat vagy a magyar forradalmi írókat, egész csokorra valót lefordítva Ady verseiből.

Akadtak ilyen kapcsolatok Macedóniában, pl. Bitolában is, ahol vajdasági magyarok és szerbek vagy Crna Gora-i kommunisták dolgoztak együtt a macedón elvtársakkal, itt-ott bálakat is rendezve a testvériségszellemben, amelyeken macedón antifasiszta járta le a nyitó táncot egy magyar nővel. Persze már az 1920-as években is előfordult Szerbiában, pl. Milanovácon, hogy magyarok és bolgárok együttműködtek a helybeli szerbekkel. Ez ugyan már nem tartozik témámhoz. Írássom csak vázlatnak, kérdésfeltevésnek készült, nem vitaindítónak, hanem csupán kutatásra buzdítónak.

Rezime

Narodni front u funkciji međusobnog zbližavanja naroda (1935—1941)

Autor oživljava burni period radničkog pokreta od 1935. do 1941. godine u Vojvodini. Opisuje susrete i razgovore sa saradnicima Hid, Naša knjižara, Naš život, Dom Vojvođanske kulture, Dan, Népszava, Narodni Glas itd. Istovremeno opisuje saradnju komunista pripadnika svih naroda i narodnosti Vojvodine i napredne inteligencije u borbi za interese radničke klase.

Summary

The Popular Front as Helper in Approaching Among the Nations

The author revives the period from 1935 till 1941 of the labour movement in Vojvodina. He describes meetings and conversations with the collaborators of „Híd”, „Naša književnost”, „Naš život”, „Dom Vojvođanske kulture”, „Dan”, „Népszava”, „Narodni glas”, etc. In the same time he describes the collaboration of communists of all nations in Vojvodina and the progressive intelligentsia in the struggle for the interest of the working class.

Híd 1934 — 1974

A HÍD JÓZSEF ATTILA-KÉPE

1.

József Attila nevét a Hídban 1937-ben írják le először halálhíre kapcsán — holott nem kétséges, nevét és művét ismerték már előbb is. A körülmények összejátszásával magyarázható csupán, hogy a József Attila iránti érdeklődés a Hídban csak lehetőség maradt, hogy csak 1937 után figyeltek fel rá. Pár év múltán Petőfivel és Adyval együtt emlegették, művét pedig közkinccsé tették a 10. Híd-füzetben.

Ennek az aránylag kései reagálásnak az okát egyrészt a Híd irodalmi tájékozódásának jellegében, másrészt József Attila viszonylagos ismeretlenségének és problematikus költészetének tényében kell keresnünk. Nemcsak a Híd, a magyarországi irodalmi köztudat is valójában tragikus halálakor döbbsent rá, mit veszített. Halála után hazájában megkezdődött kisajátítása, amelyről Sándor Pál oly kemény szavakkal emlékezik meg Az igazi József Attila című füzetében, mondván, „Szabó Dezső bizarr szava, hogy a költő sírján gaz s barátok teremnek, kísértetiesen ilienek József Attilára”: „Szerkesztők, akik sohasem fogadták el írásait, politikusok, akik csepülték, ismerősök, akik bosszantották, kispolgárok, akik kéjjel vájkáltak családi és személyes dolgaiban — egyre vehemensebben és mind nagyobb tömegben reklamálják magukénak, s lassanként kialakul az irodalmi köztudatban, hogy Magyarország háború utáni költőnemzedékének legnagyobbika, dédelgetett költőzseni volt az, aki tragikus halálát lelte a kerekek alatt...” A Híd szerkesztői, ugyancsak 1940-ben, a József Attila-füzet bevezetőjében arról beszélnek, hogy „nem vállalják a felelősséget a jövő előtt azért, hogy József Attiláról idejében meg nem emlékeztek”, és „József Attilával szolgálatot akarnak tenni annak a népnek és osztálynak, amelyhez ő is, mi is tartozunk”, illetve „vele együtt odatartozunk”. A József Attila-kérdéshez való közeledésnek mind indítékai, mind eredményei jellemzőek a Hídra. Akkor vállalja, amikor világnézete

kialakul, egyértelműen munkásmozgalmi lesz. Ekkor tartja a költőt Petőfi és Ady méltó párjának, költészetét a „legnagyobb kulturális értéknek”. Ezt írta: „Talán nem tévedünk az értékelésben, hogy József Attila versét mindjárt Petőfi és Ady után adjuk a vajdasági magyar olvasók kezébe. A költőkről alkotott vélemény csak évtizedek után tisztázódik, felelősség tehát egy fiatal, egy »modernet« Petőfi és Ady mellé állítani — de mi vállaljuk ezt a felelősséget”. S egészen nyomatékosan nevezik a versválogatás bevezetőjében József Attilát „a magyar jelen legnagyobb költőjének”.

Tanulságos tehát az az eszmei-esztétikai út, amelyet a Híd indulásától József Attila „felfedezéséig” megtett, hiszen a magyar irodalommal kapcsolatos „válogatása” tükrözte a folyóirat döntő irányát is. Indulásának első éveiben a csehszlovákiai Sarló-mozgalom ihlette, nemcsak a cím hirdette Híd-gondolattal, hanem a falukutató program meghirdetésével is. Igaz ugyan, hogy e program megvalósulására a Szervezett Munkás szemlélete is hatott, hiszen az agitációs helyzetjelentések kerültek túlsúlyba a szociográfiaiak ellenében, s megcsillant az etnográfiai érdekűség is, de a „falú” felé fordulás „irányán” mindez alig módosított. Pedig a harmincas években nemcsak parasztkérdés létezett már, mégha a szegény-parasztság alkotta az elégedetlenek táborának nagyobbik hányadát a külvárosok proletárnépével szemben. Azzal, hogy mint egy ideológiai szempontból is a falu-kérdésen alapult a folyóirat szemlélete, nemcsak a társadalmi állapotok kényszerének engedelmességet, hanem annak a lényegében differenciálatlan eszmeiségnek is, amely a magyar nyelvű haladó sajtóból és irodalomból feléje áramlott. Olvashatjuk tehát mind Fábry Zoltán, mind Balogh Edgár nevét és írását a Hídban. A recenziók a csehszlovákiai és romániai magyar nyelvű sajtóról informálnak, a folyóirat irodalmi érdeklődésének középpontjában azonban a magyarországi népi írók állnak. Értékelésük évfolyamról évfolyamra változó, alakuló. Nemcsak a Sarló vezette a lap munkatársait a falu-problémához, s a népi írókkal rokonszenvező érdeklődéshez, hanem pl. Szabó Dezső is, akinek Feltámadás Makucskán című művét a Híd legelső száma ismerteti. Nem érdektelen természetesen az sem, hogy a népi írók interpretációját hogyan színezi a Híd sajátos, a húszas évek mozgalmi irodalmától örökölt szemlélete, azon a kétségtelen rokonszenven kívül, amelyet a népi írók mozgalma iránt mutat. Három mozzanatot figyelhetünk meg ezzel kapcsolatban a Hídban.

Az elsőt és a Hídra jellemzőt Móricz-kritikának is nevezhetjük, hiszen a falu kérdésköre kapcsán merült fel annak a parasztábrázolásnak a helyessége, amelyet Móricz Zsigmond fémjelzett a legszembetűnőbben a húszas-harmincas években. A Híd cikkírója a tízes évek Móriczát kéri számon, mondván, hogy „azt a szívzaggató, könnyes-véres kacagást, mellyel valamikor a tüdővésztes mosónő keresgélte össze a krajcárkáit, hiába keressük”, mert „az író megnőtt, de az ember mintha egy picikét megkurtult volna” (Takács Zoltán: Móricz Zsigmond három arca). Az

asszony beleszól című 1934-ben megjelent regényéről szóló recenzió a „harcos”, a „majdnem forradalmár” író emlegeti, aki egykor „éles szemével felfedezte a visszasságokat, s azokat a nagy művész virtuozitásával, s a nagy ember lelkiismeretességével vágta a társadalom szemébe.” A bíráló a Móricz-műben nem találja a „magyar televény fanyar, átható szagát”, mert a regényből már a „nagyvárosi polgár beszél hozzánk”.

A Móricz-kritikából kitetszik, hogy a Híd a népi írók műveiben „a föld fiainak igazságáért folytatott körömszakadtáig tartó csata” ábrázolását keresi és találja meg, hiszen az „igazi” parasztot a kisparasztban és a földmunkásban fedezi fel. Tehát nem Móricz Zsigmond az írójuk, hanem Veres Péter és Darvas József. Az alföld parasztságáról szóló kis kritikában olvashatjuk: „Veres Péter könyvével nem azt akarja bemutatni, hogy milyen az alföldi parasztság, hanem azt, hogy miért olyan — amilyen... Az ismertető igazán zavarban van, amikor rövid mondatokban akarja ecsetelni ezt a könyvet, mely az alföldi parasztság hamisítatlan életét adja első ízben s valóban alulról készült szociográfiai szintézisből...” Darvas József: Fekete kenyér című regényének részletét pedig ilyen ajánló sorokkal vezeti be a Híd: „Új magyar regényíróval ismeretjük meg olvasóinkat. Darvas József kemény, reális vonásokkal festi meg a magyar paraszt elnyomorodott, robotos életét, az ezeréve elnyomott, babonás, tudatlanságba taszított falu világát. Ez a szomorú világ ott terpszkedik az Alföldön, azon az Alföldön, ahol játszi kedvű költőink a pacsirtadalos, ringó búzatáblás, akácfavirágos magyar valóságot vélik fellelni. A föld alatti nyomortanyák dohos reménytelenségében azonban írónk rámutat arra a lassan kibontakozó, de egyre acélosabb fejlődésnek induló, új magyar parasztra, akiben már nem a beletörődő szolgálék hunyorog, hanem a Dózsa-ivadékok kemény, jövőtépítő ereje feszül.” Nyilvánvaló a szemléletbeli változás a Hídban az előző évek még erősen romantikus népszemléletével szemben. Darvas Józsefben 1936 nyarán már a „félreérthetetlen osztálytapasztalat íróját” ünnepli, akinek műve „jóval túl van a Móricz Zsigmond-féle paraszti irodalmon”. A Híd recenzensei tehát most már a kizsákmányolás tárgyi tényeit keresik a népi írók alkotásaiban — A puszták népe szövegében is, külön kiemelve a pusztai cselédség „koldus életszínvonalát”, a gazdasági elnyomással párosult nemi kizsákmányolását és a világtól való elszigeteltségét. A recenzió a következő mondatokkal zárul: „A nagybirtokok cselédsége ma a magyar munkásosztály legöntudatosabb rétege, mely a szervezkedésnek a legelemibb formáihoz sem jutott még el. De Illyés megállapítja, hogy lelke mélyén ott szunnyad a lázadás ösztöne, a bosszúszomj. És az a tőkés fejlődés, mely a gépek elterjesztésével megritkítja sorait, kapcsolatba hozza egyúttal a gépeket kezelő ipari munkásokkal is, és így megindítja benne az osztályöntudatosodás folyamatát.”

Nem véletlen, hogy a Magyarország felfedezése című sorozat megindulásakor a Híd cikkben méltatja a vállalkozás társadalmi jelentőségét.

Ám akkor, amikor a cikk szerzője (T. I.) a magyarországi társadalom legégetőbb kérdései között a földosztást, a nagybirtok megszüntetését és a korszerű demokratikus politikai törvények megalkotását emlegeti, „megtisztult ideológiáról, szociális tartalmú parasztdemokráciáról” beszél — a Hídban folyó eszmei viták ellentmondásokat tükröző jellegéből következően is. Ezek az ellentmondások nyomon követhetők a falukutatók műveit ismertető írásokban, hiszen a harmincas évek derekán a Híd már nemcsak a „nép súlyos életének” tényei érdeklik, hanem az a mozgalom is, amely a Márciusi Front „népies demokráciájába” torkollott, s amelynek nemcsak 12 pontját közölte a Híd 1937. novemberében, hanem a Front kiáltványának főbb tételeit is. Ismertetik Féja Géza, (Viharsarok), Kovács Imre (Néma forradalom), Erdei Ferenc (Futóhomok), Veres Péter (Számadás) munkáit, majd figyelmük a népi írók bírósági pereire irányul — most már nemcsak osztályszempontból, hanem az erősödő fasiszta nyomással szembeszegülő népfrempolitika szemszögéből is, mint-hogy a Híd a magyarországi fasizálódás jeleit éberren figyelte, s a magyar fasizmus veszélyét a jugoszláviai magyarság érdekei szempontjából mérlegelte. A Féja Géza és Kovács Imre felett kimondott bírósági ítéletre például többször is visszatérnek. A Híd Krónika című rovatában (1937. november) a Márciusi Front a népi demokráciáért és A vásárhelyi találkozó, valamint Vass László kommentárja (Féja Géza öt hónapja) mellett a magyar uralkodó osztályoknak a jobboldal iránti rokonszenvéről van szó: „Mint köztudomású, a jobboldali garázdálkodás nagy mértéket ölt, valamit tehát tenni kell, hogy a közvélemény megnyugodjon. Előszednek egy tizedrangú figurát, Szálasit, és nem történik vele semmi. Letartóztatják Kémeri Nagyot, és szabadonbocsátják. Végül mégis kell, hogy valami történjék. Előszednek egy letört író, Szabó Dezsőt — és elítélik. Valaminek történnie kell a sajtóban is. Elkobozzák a Népszavát, megrendszabályozzák a kisgazdapárti Nemzetet, de nem bántják a gombamódra szaporodó hitlerista lapokat, s nem lépnek fel „intellektuális garázdálkodásuk” ellen sem. Ám „előveszik Félját, és elítélik 5 hónapra. Felelősségre vonják Kovács Imrét, és elítélik 3 hónapra. Mind a kettőt a magyar parasztságról írt objektív könyveik alapján — nemzetgyalázás és izgatás címén.” Átveszik 1937 decemberében a pozsonyi Új Élet cikket, amely ugyancsak Féljék perével foglalkozik, idézve következő mondatait is: „Mi egészen mást vártunk, mint Féja Géza és Kovács Imre elítélését. Azt vártuk, hogy a vádlottak padjára ültessék például Pallavicini Alfonz örgrófot. Azt az embert, aki »Néma forradalom« szerint nem tűri, hogy latifundiuma területén új falvak épüljenek. És aki ezért földig romboltat kicsiny, magyar parasztházakat...” A Hídban, a már emlegetett mozzanatok harmadikjaként, itt állapotodott meg a népi írók iránti feltűnő érdeklődés — s itt, ezen a ponton fordul a folyóirat figyelmé József Attila felé is.

Annak, hogy József Attilát aránylag megkésve fedezték fel a Hídban, szemléletbeli okai voltak. Abban a szellemi közegben, amelyet a Híd közvetített a harmincas évek nagyobbik részében, József Attila neve már nem bukkant fel: Ő a Szép Szó és nem a Válasz munkatársa volt, a Korunkban pedig 1932—1934 között publikált. Ki a faluba! című Fábrián Dániellel közösen írt röpirata négy esztendővel megelőzte a Híd indulását. A Szép Szót ugyan haladó szelleműnek minősíti a Híd 1937 novemberében a folyóirat szlovákiai körútja kapcsán írt glosszájában, de csak a magyarországi helyzet, a fasizmus fenyegette szólásszabadság problémájával kapcsolatban: „Szinte üdítően és reményterjesztően hat minden igaz magyarra ezeknek az embereknek a kiállása és állásfoglalása minden elnyomás, szociális igazságtalanság, jogtiprás ellen. Biztató jel az, hogy Magyarországon, ahonnan eddig mindig csak a jog és az igazság arculcsapásának hírei jutottak el hozzánk, vannak — és joggal tételezhetjük fel, hogy nagyon sokan vannak — olyanok, akiknek ezek az igazságtalanságok éppúgy fájnak, mint nekünk, és akik éppoly kitartással keresik a gyógymódot, mint mi. De szomorú jel ebben a látogatásban az, hogy magyar emberek szavukat csak akkor emelhetik fel nyíltan és háborítatlanul, ha Magyarország határait átlépték.”

József Attila verse 1937 novemberében bukkant fel a Hídban, amikor átveszi a csehszlovákiai Magyar Nap 1937. október 17-i számából Vass László: Féja Géza öt hónapja című cikkét (mellékesen: a Kanadai Magyar Munkás is közli ezt az írást). Vass László, a csehszlovákiai magyarság jeles publicistája, a Magyar Nap munkatársa — s mint Arató Endre írja, „később a polgári demokrata irányzathoz csatlakozott” —, a Féja-pert kommentálja olyan szellemben, amelyet a Híd is a magáénak vallott mind a népi írók megítélésében és a fasizálódó magyarországi helyzet értékelésében, mind pedig az írói magatartás sajátos „kisebbségi” jellege vonatkozásában. Ennek az írásnak még helyi vonatkozásai is a Hídba illőek. „Majd minden munkáskönyvtárban megvan a Viharsarok — írja Vass László —, és akik nem tudtak hozzájutni, azoknak lapjainkban idéztük, szuggeráltuk — elsősorban az ingadozóknak — ezt a biblikus erejű könyvet... Tanúskodhatunk, levelekkel, írásokkal bizonyíthatjuk, hogy ez a könyv valóban csodaszerként hatott az ingadozókra. Féja, Illyés Gyula, Kovács Imre könyvei az utódállamok magyarsága között éppen szociális igazságuk miatt felbecsülhetetlen missziót végeznek!...” Hadd hivatkozzunk a Híd könyvterjesztő mozgalmára a fentiekkel kapcsolatban. Mind az Olvasd a haladás könyveit! típusú felszólítások kapcsán közölt jegyzékekben, mind a Híd mozgókönyvtára listáin ott vannak a népi írók művei is.

Vass László cikke befejező részében a Viharsarok előszavára hivatkozik, mondván, hogy Féja ősenek „a XVI. század szociális hangú prédikátorát, Szkhárosi Horváth Andrást” választotta, majd így folytatja:

„Négyszáz évvel ezelőtt hatalmas magyar néptömegek hallgatták és fogadták be szomjas szívükbe a szociális igazságot jelentő krisztusi szavakat. Ma a névtelenek, a nincstelenek, a porig lesújtott szegény Tiborcok ott sorakoznak a Féja Gézák mögött, az újszavú prédikátorok »vádoltak padján«, izzó magyarságukban megerősödve, és zúgva harsogják az új »Psalmus Hungaricus«:

Adtál földművest a tengernek,
adj emberséget az embernek.
Adj magyarságot a magyarnak,
hogy mi ne legyünk német gyarmat...

A szenvedő magyar nép mindig megérti az ő prédikátorait, és mindenkor híven követi...

Ez az új „Psalmus Hungaricus” József Attila verse, a Hazám című szonettciklus hetedik darabja, amely most idézettként és a költő neve nélkül került a jugoszláviai magyar olvasó szeme elé, hiszen a Szép Szó is csak 1937 júniusában publikálta a Mi a magyar most? című különszáma bevezetőjeként.

A Híd decemberi száma viszont már a költőt búcsúztatja S. aláírású, lírai ihletésű cikkben. Emelkedett hang, a költő életének metaforikus megfogalmazása jellemzi, szóhasználatában pedig elüt a Híd cikkeinek stílusától. József Attila sorsa a XX. századi költősors. „Rövid volt ez az élet, s kibírhatatlansága kergette a szárszói tehervonat kerekei alá” — írja a szerző, hiszen „költői és emberi életet élni egy volt a kinnal”. Az halt meg, aki egykor hetykén dalolta a „nincsen apám, se anyám” dalát, s lett az „új magyar kínok bárdja”, aki „szépet és jót akart a magyar népnek”. A kis írás tehát megmarad az „ember és költő volt” általánosságánál, az élet és a költészet konkrétumai helyett pedig a „földi fényeségek magtalan mezei” emlegetésével elégedett meg.

A Híd József Attila-interpretációja csak 1940-ben folytatódik ott, ahol 1937. novemberében megszakadt. A Híd-könyvtár 10. füzeteként megjelent József Attila válogatás bevezetője, rövidege ellenére is a legfigyelemreméltóbb. Ez a névtelen írás felhasználja a Híd népi írókkal kapcsolatos eszmei tapasztalatait, amelyeket a népfrempolitika szellemében fejleszt tovább, mintha csak most igazolódna az ifjú költő állítása arról, hogy ő „az utca és a föld fia”, minthogy a Híd is, a harmincas évek végén már tudatosan vállalja nemcsak a vajdasági magyar parasztság, hanem munkásság harcainak képviselőjét is — az előző évek parasztközpontú szemléletét túlhaladva. Elannyira, hogy a bevezetőben a hangsúly már a proletárgyermek életrajzán van, kinek apja „egy földhözragadt

szegény, együgyű, félig román, félig magyar szappanfőző”, anyja pedig „egy törekeny, agyondolgozott, az élet csapásaitól ezerszeresen meggyötört, beteges mosónő”. A cikk József Jolán könyve nyomán rajzolja meg a költő életét, s hosszabban a gyermekkor rajzánál időzik, hogy József Attila lelkialkatát, érzelmi megnyugtatót a gyermekkori szenvedések rémképeivel magyarázza — már-már az élet-értelmezés pszichoanalitikus felfogása szellemében: „Többször olyan nagyon megverték, hogy ezek a verések rémképekként későbbi életében is számtalanszor eszébe ötlöttek, s költészetére, egész szellemi alkatára és életerejére végzetesen hatottak... A nyomor, a nélkülözés, a betegség külön-külön és együttesen súlyos lelki válságok elé állítják, amelyek a gyermekkorában már többször felöttlő lelki betegségeket fokozzák. Egész életén átvonul az öngyilkosság kísérete, amelytől állandóan szabadulni igyekszik, életének sivársága azonban nem táplálja ezt az igyekezetet...”

A bevezetőből három állítást kell kiemelnünk. Az egyik a mozgalmi költővel kapcsolatos. A bevezető szerzője semmi jelét nem adja, hogy tudomása lenne József Attila és a Kommunisták Magyarországi Pártja közötti összeütközésről. „A csapások — olvashatjuk — amelyek a családot később sem kerülték el, világnézetileg az igazi haladó erők mellé sodorták, amelyek mozgalmaiban halála napjáig szorgalmasan tevékenykedett...” A másik József Attila költészetének általános jellemzését érinti. Talán Szélpál Árpád: A szocialista költő című tanulmánya gondolataihoz áll legközelebb ez az értékelő jellemzés (A Szép Szó József Attila-émlékszámban), amely a Híd irodalomszemléletének és irodalompolitikájának is dokumentuma: az eszményi költő típusának főbb ismérvei sorakoznak fel itt egyetlen bekezdésben:

„Költészete híven visszatükrözi ezt az életet. Szerteágazó műveltsége, a tudományos, politikai és társadalmi kérdésekben való jártassága, a mai kor nagy küzdelmeiben való tevékenység részvétele, a művész látnoksága és a költő zsenialitása hagytak nyomot ezen a költészetben. Nagy intelligenciájú egyénisége, szertelen ellenzékiisége, a verseiből áradó minden ember iránti szeretete ellenállhatatlanul vonzóvá teszi mindenki számára. Mozgalmi versei nem ködbe burkolódzó elvont szépségek, hanem gyakorlati útmutatás arra, hogy hogyan és mit kell tenni ahhoz, hogy a sorsa mindenkinek jobb legyen. A proletáréletből és harcokból nőtt versei tökéletesek...” A bevezető harmadik állítása talán a legjelentősebb. József Attila költői nagysága felismerésének és megvallásának szép dokumentuma a következő mondat: „A magyar jelen legnagyobb költője így távozott el harminckét éves korában az élők sorából.” A Híd irányvonalának ismeretében természetesen azon sem kell csodálkoznunk, hogy a bevezető első részében József Attilát népi írónak nevezik, mondván, hogy „József Attila minden verse kincse a magyar népi irodalomnak.” Következik ez a Hídra jellemző összefoglaló szemléletből. Amikor a „proletár-” és „parasztkérdést” együtt tárgyalja, írásába az előző évfolyamok egy-

értelműbb falukutató orientációjának emlékét és hatását is beleszővi. Még akkor is, ha a „népi író” fogalma nyilvánvalóan nem azonos azzal, amellyel Magyarországon az Illyés Gyula, Veres Péter, Darvas József, Kovács Imre, Erdélyi József, Sinka István stb. nevével összeforrt irodalmi-politikai csoportosulást minősítették. A Híd-ban is tudhatták, hogy József Attila elhatárolta magát ettől az „új népies iránytól”, hiszen nyilatkozata ugyanabban a Magyar Nap című lapban jelent meg, melyből pár esztendővel azelőtt Vass László cikkét átvették, s olvashatták a Szép Szóban is. De feltételezhetjük annak a tendenciának a hatását is, amely a negyvenes évek első felében válik szembeötlővé olyan, a népi írói mozgalmat összefoglaló és bemutató könyvekben, mint amilyen pl. Juhász Gézáé (Népi írók, Bp. 1943) és Gombos Gyuláé (Álom az országról. Bp. é. n.) és a Magyar Élet nevű kiadó irodalompolitikájában. József Attila helye ezekben az értelmezésekben a „népi írók” között van.

A válogatás minden bizonnyal a József Attila összes versei és műfordításai (Sajtó alá rendezte Bálint György. Cserépfalvi, Budapest, 1940.) című kötet alapján készült, minthogy itt jelenik meg először kötetben a Hordunk vinnyogó kosarat című József Attila-vers, amelyet a Híd füzetbe is tartalmaz. Összesen 21 vers került a füzetbe, sajátos elrendezésben. A rövidebb versek, köztük a szegényember-versek is, A város peremén és a Levegőt! című költemények köré csoportosulnak, úgy, hogy A város peremént a Fiatal életek indulója és a Tiszta szívvel vezetik be, a Levegőt! után pedig a Kész a leltár, a Vigasz, a Hordunk vinnyogó kosarat címűek következnek. A válogatás központi helyét a Hazám hét szonettje foglalja el, melyből 1937-ben Vass László idézett. A válogatás a költő művét teljességében akarta szemléltetni, mégha a „természetet, a szerelmet, a világmindenség áhitatát” megéneklő versei kimaradtak is. A válogatás legnagyobb érdeme kétségtelenül a Hazám központi helye, amely ugyancsak a Hídban tükröződő „munkás-paraszt” tájékozódással van összefüggésben. Időszzerűségének sajátos, a hazai társadalmi és politikai helyzetből eredő vonatkozásai indokolták e versciklus kiemelt helyét. A nemzeti nyomor, az „ezernyi fajta népbetegség”, az erőszakra épült világrend képe, a nagybirtok, a kivándorlás, a „munkásosztály helyzete”, a fasiszmus fenyegetése, a „fel kéne szabadulni már” gondolata, általában pedig e versek feltűnő szociográfikus, „falukutató” ihletettsége a Híd írásainak szerzőihez kétségtelenül közel állt — már-már egy politikai program költői megfogalmazásaként.

A József Attila-füzet külön érdekessége, hogy az első darabja a költő műveiből készült válogatásoknak, hiszen az ezt követő 19 lapos füzet 1943-ban jelent meg (József Attila válogatott lírai versei. Cserépfalvi. Bp.). S általában is a harmadik gyűjtemény a költő halálát követő időszakban. Németh Andor és Bálint György nagy gyűjteményei előzik meg csupán.

A Híd és szellemi életünk József Attila-kultuszának új fejezete a felszabadulás után kezdődött — most már összeforrtan a jugoszláviai magyar irodalmi élet történetével. B. Szabó György szövegkiadása, Fejtő Ferenc József Attila-tanulmányainak publikálása már nem a Híd, hanem szellemi életünk közügye.

Jegyzet: Itt közöljük a József Attila: Versek, Híd-Könyvtár, 10. szám, 1940. december hó című füzetébe felvett költemények címlistáját. A fedőlapon a Medvetánc mottója — Aki dudás akar lenni... — olvasható. Tartalma: Fialat életek indulója; Magyarok; Tiszta szívvel; Hosszú az Úristen; Munkások; A város peremén; Anyám; Aki szegény, az a legszegényebb; Szegényember szeretője; Nemzett József Áron; Mondd, mit érlel...; Hazám; Parasztkunyhóka; És keressük az igazságot; A számokról; Levegőt!; Kész a lektár; Két hexameter; Vigasz; Haszon; Hordunk vinnyogó kosarat.

Rezime

Lik Atile Jožefa u časopisu „Híd”

U pristupu pitanju Atile Jožefa i motivi i rezultati su karakteristični za predratni časopis „Híd”. Naime, on prihvata Atilu Jožefa u trenutku kada je on već izgradio svoj pogled na svet i jednoznačno se stavio u službu radničkog pokreta. Tada ovog pesnika smatra za dostojnog premca Petefija i Adija, a njegovu poeziju „najvećom kulturnom vrednošću”.

Ovaj rad raspravlja o tim problemima i prati ih u svim brojevima predratnog časopisa „Híd”.

Summary

The picture of Attila Jozsef in „Híd”

In the approach to the question of Attila Jozsef both the motives and the results are characteristic of the pre-war periodical „Híd”. It accepted Attila Jozsef after he had built up his world-view and identified himself with labour movement. This poet was ranked with Petőfi and Ady, and his poetry was considered to be of „greatest cultural worth”.

This paper is concerned with these questions, and is following them in the volumes of „Híd” in the period between the two wars.

FOLYÓIRAT VAGY MOZGALOM?

Jegyzetek a HÍD megalapításának negyvenedik évfordulójára

A HÍD-dal kapcsolatban többször felvetődött már a kérdés, csupán folyóirat volt-e a harmincas években vagy egyben mozgalom is, és ha igen, mennyiben volt mozgalom és mennyiben csak hagyományos értelemben vett folyóirat. A kérdés felvetése indokolt, mert — mint látjuk — egyre kevesebb már az élő hidasok száma, akik a szemtanú hitelességével szólhatnának hozzá ehhez a kérdéshez, márpedig nem szabad szó nélkül hagynunk azt a hatalmas erőfeszítést, amelyet a HÍD köré csoportosult, az általa hirdetett eszmék igézetében dolgozó emberek kifejtettek azért, hogy Jugoszláviában a magyar egyenrangú lehessen az ország többi nemzetével és nemzetiségével. A háború előtti HÍD harcainak fénye kissé elhomályosult a népfelszabadító háború történelemformáló villámfényei mellett, mégis helye van haladó mozgalmaink történetében. Ezt a helyet pontosan kijelölni mind a mai napig nem sikerült, mert csak mélyreható kutatások alapján lehet a HÍD történelmi materialista értékelését megadni.

A munkásmozgalomban nem első eset, hogy egy folyóirat köré szervezett társadalmi és politikai erők csoportosulnak és a folyóiratból mozgalmat, a mozgalomból pedig folyóiratot csinálnak. Így volt ez a Híddal is, amikor századunk harmadik évtizedében a világméretű gazdasági válság hullámai elértek Délkelet-Európába, Jugoszláviába, és Vajdaságba is. Az e válság kiváltotta áramlatok neve fasizmus és antifasizmus. Akarva, akaratlanul e két mozgalom köré összpontosultak azok a politikai erők, amelyek a közéletben jelentettek valamit.

Valamennyien tudjuk, hogy a Híd egyértelműen az antifasizmushoz szegődött. Forradalmi harcot hirdetett a tőkés társadalmi rend ellen, osztályöntudatos volt, és a föderatív szocializmus mellett agitált. Ennek a harcnak a kissé homályos meghatározását megtaláljuk már a Híd 1934 tavaszán megjelent első számában is:

„Hidat verünk a keserű ma és az ígéretes holnap között tátongó szakadék fölött, hogy elérjük a boldogabb jövőt. Hidat verünk a régi és az új kultúra, az idős és az ifjú nemzedék felfogása közé, mert meggyőződésünk; az ifjúságnak nem az a feladata, hogy romboló csákánnyal rohanjon mindannak, amit a régiek építettek, hanem az, hogy a munkát ésszel és erővel az eljövendő nemzedék igényei szerint folytassa. Hidat kívánunk építeni a magyar és a délszláv *nép* és kultúra közé, hogy a két nemzet műveltségi kapcsolatai még szorosabbá váljanak. Hidat akarunk építeni a korok, életfelfogások, nemzetek — hidat ember és ember közé.”

Ez a nyilatkozat korántsem maradt csak deklaráció, mert szerzői rögtön hozzáálltak szándékuk megvalósításához: szervezett munkába kezdtek, és a vajdasági városok és falvak fiataljaival kapcsolatot teremtettek.

Igazságuk tudatában nem is tehetek másképp. Maguk is látták, hogy a kis szabadkai csoportnak nem lesz elég ereje ahhoz, hogy segítse az általa is pártolt antifasiszta mozgalom kibontakozását. Létre is jött hamarosan a *Híd-mozgalom*, amelyen a szabadkaiak és más város — vagy falubeliek csoportosulását értjük, még akkor is, ha ezeket a csoportokat szerkesztő-, terjesztőbizottság, Híd-olvasókör, Híd-vándorkönyvtár vagy más ehhez hasonló ártatlan nevekre is keresztelték. Mindezek a csoportok osztályöntudatra ébresztő erővel az antifasizmus medrébe terelték a vajdasági társadalom szegény- és középrétegeiben ösztönösen ébredő harci kedvet, szervezkedési készséget. A Híd szerkesztői maguk is látták, érezték az egyre jobban terjedő munkanélküliséget, az életszínvonal állandó süllyedését, a társadalom fokozódó osztálytagozódását, szükségszerűen fordítottak tehát hátat elődeik utópista elméleteinek, hogy a társadalom időszerű problémáit a tiszta emberi értelem törvényei szerint szemlélhessék. Nem volt elég a mára összpontosítani figyelmüket, hanem történelmi szemléletűvé kellett tenni gondolkodásukat, hogy eljussanak a humanusabb és igazságosabb társadalmi rendhez.

Miután az adott körülmények között a kommunisták voltak azok, akik a munkásosztály tényleges szükségleteit és valós érdekeit ismerték, következetesen harcoltak a dolgozók gazdasági és politikai jogaiért. A Híd alapítói is tiszta szívvel csatlakoztak ehhez a kommunisták által hirdetett, reális távlatokat mutató harchoz. Gyorsan formálódó világnézetük segítette őket, hogy a nemzetközi szervezkedés szükségszerűségét felismerjék, így rövid idő alatt bekapcsolódtak a világméretű politikai és ideológiai harcba.

A harci feltételek ezalatt egyre bonyolultabbak lettek, mert a fasiszták a tömegek meghódítása céljából körmönfont ellenforradalmi módszereket találtak ki, ideológiákat újítottak fel, közöttük az éppen legveszélyesebb sovinizmust is. Azt hitték, hogy a *nemzet egységére* való hivatkozással elködösíthetik a társadalom osztálytagozódását, az osztályharc történel-

mi szükségyszerűségét és a forradalmi átalakulás elkerülhetetlenségét. A Híd kommunista és nem kommunista munkatársai egyaránt tudták, milyen időben élnek, hogy ki kell alakítaniuk antifasiszta harcuk sajátos formáit.

Vizsgálódásunknak ezen a pontján már felvetődik a kérdés, milyen kapcsolata volt a Hídnak a Jugoszláv Kommunista Párttal? A kérdés taglalásakor figyelembe kell vennünk a JKP vajdasági szervezetének akkori állapotát, amiről a legtárgyilagosabban talán éppen Isa *Jovanović* jelentése tájékoztat bennünket, amelyet a kommunista párt hetedik vajdasági értekezletén (1945. április 5—6-án) olvasott föl. Ebből kitűnik, hogy 1940-ben a JKP zágrábi ötödik értekezlete idején Vajdaságban 800 párttag volt, „közöttük szép számban magyar munkás és szegényparaszt is”. *Jovanović* azonban ugyanekkor megállapítja azt is, hogy Bácskában a főlzabadulás előtt a pártszervezet gyenge, csaknem passzív volt, és a gyakori lebukások miatt a nép előtt sokat veszített tekintélyéből. „Ilyenformán — mondja Isa *Jovanović* — Bácska egészen a felszabadulás napjáig pártszervezetünk legfájóbb pontja volt. Nem is oldhatta meg az előtte álló feladatokat”. (Pokrajinski Komitet za Vojvodinu 1941—1945. Novi Sad, Sremski Karlovci, 1971. 515—523. oldal).

Ha Bácskában ilyen gyenge volt a pártszervezet, hogyan lehetett, hogy a harmincas évek második felében a Híd mégis valamiféle központja lett a Vajdaság szerte letésült antifasiszta szervezeteknek.

A hivatalos pártokmányok tudtommal erre a rejtélyre még nem derítettek fényt, én azonban a gyakorlati élet törvényszerűségeiben keresem a magyarázatot. A pártszervezet a sok lebukás miatt valóban gyenge lábbon állt, mert a konspiráció sosem volt erős oldala. A vajdasági kommunista pártszervezetben azonban nemcsak kizárólag szervezett kommunisták, hanem párton kívüliek is dolgoztak, akik éppen azért nem lehettek párttagok, mert valamelyik lebukásában a rendőrség előtt kompromittálódtak. Be sem lehetett őket szervezni a pártba, mert szinte biztos, hogy titkosrendőrök számára ők lettek volna a legjobb nyomravezetők: egy kompromittált kommunistát nem nehéz ellenőrizni.

Ezek a kommunisták azonban börtönbüntetésük letöltése után nem tétlenkedtek, nem hagyták abba a harcot, nem álltak félre, hanem a legális társadalmi szervezetekben kerestek és találtak maguknak *pártmunkát*, ahol a mitrovicai és más fegyházakban szerzett elméleti tudásukat bőven kamatoztatják.

Legnagyobb részük az URS szakszervezetekben ügködött, de jutott belőlük a sokféle nemzeti, nemzetiségi, kulturális, eszperantó, természetbarát és sportegyesületekbe is. Amennyire lehetett — természetesen a szerkesztőségekbe is.

Ezek az emberek — akár olvasták a Proletert, akár nem — ismerték a JKP irányvonalát, és kiki a maga helyén aszerint dolgozott. A Híd is

így lett egyike a párt legálisan megjelenő orgánumainak a Népszava, a Valágkép, a Híd-naptár és a Híd-könyvek mellett.

Pártokmányokból tudjuk, hogy a JKP 1936. évi határozata szerint:

- „1. meg kell teremteni a proletárok szolidaritási frontját,
2. antifasiszta népfrontot kell létrehozni,
3. harcolni kell a nemzeti elnyomás és a nagyszerb hegemonia ellen az elnyomott népek szabadságáért.
4. A JKP ellenzi Jugoszlávia mai állami területének szétdarabolását.

A Híd-mozgalom bizonyos értelemben, a JKP 1940 őszen tartott ötödik konferenciájának nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos határozatait megihlette, mert ezen az értekezleten megállapították:

„A fasiszta támadás veszélye idején a probléma elsősorban úgy vetődött fel, mint közös harc és közös ellenállás az egyeduralomra törekvő szerb burzsoázia nemzeti elnyomó politikájával szemben, mint ellenállás a kisebbségi nemzeti burzsoázia politikai befolyásával szemben az ugyanazon a területen, az egész országban élő különböző nemzetiségű dolgozók szolidaritásának ápolása és politikai harcának egyesítése végett...

... a magyar, a német és más reakciós kísérletek ellen, hogy imperialista hódító háborúval „megoldják” a nemzetiségi kérdést...

... a politikai harcban össze kell fűzni a különböző nemzetiségi dolgozókat és meg kell teremteni harci egységüket minden nemzeti-ség reakciós és burzsoá köreinek azzal a törekvésével szemben, hogy maguk köré tömörítsék saját nemzetiségük tagjait.”

Réhák Lászlónak „A kisebbségek Jugoszláviában” című, a Forum által 1968-ban kiadott könyve 185. és 186. oldaláról vett fenti idézetek mutatják a JKP idevágó állásfoglalását, a Híd-mozgalom tanulmányozása pedig megmutatja, mennyire konkretizálták tagjai a JKP ilyen irányú törekvéseit.

Hogy hogyan ment ez valójában, megtudjuk Brindza Károly „Mondd el helyettem, elvtárs!” című könyvéből is, melynek 41. oldalán a következőket olvashatjuk:

„Az említett illegális nyomtatványok ebben az időben többnyire szerb nyelven jelentek meg, ami bizony vidékünkön erősen csökkentette hatékonyságukat.

Ekkoriban termékeny kapcsolat létesült a Híd szerkesztőségének

néhány tagjával, elsősorban Mayer Ottmárral, majd Szabó Gézával és Simókovics Rókusssal... A lapterjesztés ürügyén sok vidéki, köztük topolyai aktivista fordult meg ekkoriban a szerkesztőségben. A mozgalom kérdéseiben jártas belső munkatársak kikérdezték a küldötteket helységük eseményeiről, a politikai helyzetről, s gyakran használták érvül a kapott adatokat téziseik alátámasztására. Ugyanakkor utasításokat is adtak nekik a mindennapi politikai tevékenység formáiról és tartalmáról. Topolya (Gombos Béla, a Híd terjesztője révén) így kapott információt, utasításokat, melyek elsősorban ahhoz a csoporthoz jutottak el, amelyhez a Sinkovics fivérek tartoztak. Topolyán 70—100 Hídat adtak el számonként. A hetilapot és a havonta megjelenő folyóiratot néhány tucat lelkes munkásmozgalmi ember, főleg fiatalok terjesztik... A Híd leghűségesebb olvasói természetesen a munkások, hisz a folyóirat legtöbbit az ő problémáikról ír, de a folyóirat olvasótáborához tartozott nálunk pl. a munkásbiztosító helyi orvosa, Aleksandar Šijačić, a párt későbbi szimpatizánsa is, valamint több más haladószellemű polgár... A Híd legfontosabb cikkeit a csoportokban megvitatták. Különösen nagy figyelmet keltett az „Ár ellen” című cikk, melyet — ma már tudjuk — Papp Pál, a JKP Központi Bizottságának későbbi tagja írt... Az irredentáknak kedvező általános légkörben bátor hangú és egyértelmű cikkeivel a Híd, majd a *Népszava* és a melléjük felzárkózó NARODNI GLAS című hetilap eszmei és gyakorlati útmutatása ebben az időben nélkülözhetetlen segítséget nyújtott a JKP irányvonalának megvalósításához e g é s z V a j d a s á g területén, s így részben ellátta a pártfórumok feladatait is, amelyek csak később alakultak meg... A Híd és a kommunisták elvetették a magyar kisebbség egészségének érdekében hirdetett Nagy Iván-féle osztálybékét.”

A Híd akkori mozgalmi szerepének hasonló leírását találjuk Zsáki József „A Híd falun” című cikkében is (Híd 1954. 5—6. szám, 241. oldal).

A való helyzetet szemléltető fenti idézetekből könnyű kiolvasni, hogy a szerb nyelvű illegális nyomtatványokat Topolya környékének magyar ajkú lakossága nem értette, s hogy a Híd teljesítette nála pártsajtó szerepét. Világos az is, hogy a Híd szerkesztősége afféle centrum volt, ahova a kommunisták bejártak tájékozódni és tájékoztatni; hogy igen sok példányt, miután a néhány tucat terjesztő elvitte őket a hűséges olvasókhoz csoportosan vitattak meg, és a legfontosabb cikkeiben útmutatást találtak maguknak az irredenta propaganda ellen, hogy végül egyszer s mindenkorra kivessék magukból az osztálybékének még a gondolatát is.

A Híd, akár folyóiratnak, akár mozgalomnak tekintjük, hatott a vajdasági magyar dolgozókra, antifasiszta szellemben nevelte őket, és amennyire csak lehetett, fölkészítette a nemsokára bekövetkező második világháború súlyos megpróbáltatásaira.

Bácska megszállása után, a népfelszabadító háború kezdetén Horthy kínzókamráiban, börtöneiben, haláltáborokban és bítófáin a vajdasági magyarság elvesztette legjobb fiait. A megszállók szó szerint is lefejezték a vajdasági magyarság haladószellemű és forradalmi egyéniségeit. De sem ez, sem a nagydobra vert horthyista propaganda nem tudta elbutítani a vajdasági magyarokat, még kevésbé bevonni őket a fasiszta katonai és rendőri karhatalom által elkövetett gaztettekbe.

A megszállás körülményei között megszakadt összeköttetések miatt a vajdasági magyarok nemigen tudtak a JKP propagandaanyagához hozzájutni, így nélkülözték a szabatos és egyértelmű pártutasításokat, amelyek nélkül a háborús zűrzavarban nem lehetett eligazodni. A magyarságban megbénult a forradalmi tettvágy, a magyar kommunisták jó része passzivitásba vonult, és várta a jobb napokat. Amint azonban a délről jövő népfelszabadító egységek és a kelet felől közeledő szovjet hadsereg a közelébe ért, magával ragadta az optimizmus és a lángoló harci készség, amelynek bizonyítékát az 1944 végén megalakított Petőfi brigád hatalmas áldozatokra kész harcaiban látjuk. Hogy a magyarság Vajdaságban, különösen Bácskában nem tántorodott el a JKP által hirdetett eszméktől, meglátszott azon a seregszemlén is, amelyet a JKP vajdasági hetedik értekezletén 1945. április 5. és 6-án tartottak, ahol Isa Jovanović olvasott fel jelentést. A következő adatok érdemelnek figyelmet:

„E jelentés napján Vajdaságban 6349 párt- és 9717 SKOJ-tag volt.

Nemzeti megoszlásuk a következő:

	párttag	SKOJ-tag
szerb	5343	8300
horvát	349	490
szlovák	180	390
szlovén	20	25
magyar	260	136
ruszin	120	136
román	17	9
más nemzetiségű	60	87

A nemzetiségek között tehát első helyen állnak a magyarok. Ha a területi megoszlást vesszük figyelembe, a magyarok száma

	párttag	SKOJ-tag
a szerémségi körzetben	19	38
az észak-bánáti körzetben	22	16
a dél-bánáti körzetben	7	30
az újvidéki körzetben	34	52
a szabadkai körzetben	162	—
a zombori körzetben	8	19
a hátországi katonai egységekben	260	136

Ez a kimutatás 520 párt és 272 SKOJ-tagról ad számot, vagyis mintegy 800 magyarról, aki a JKP kötelékébe tartozik és annak politikáját követi.

Van-e valami köze ehhez a háború előtti Hídnak? Nyilván van. Mégpedig az, hogy a HÍD által elhintett mag az első szabad napsugárra szárba szökken. A HÍD tradícióit követők szívvel-lélekkel bekapcsolódtak a szocialista Jugoszlávia építésébe. Pontosan úgy tettek, mint a HÍD is, melynek — a háború alatti kényszerhallgatás után — első száma már 1945-ben megjelent.

A HÍD alapításának negyvenedik évfordulóján ezeket a tényeket nem rossz felidézni, hátha a vajdasági magyarság mai munkás nemzedékében ihletet merít valaki belőlük arra, hogy tudományos módszerrel és a marxi történelem-szemlélet segítségével, elmélyült kutatás alapján nálam pontosabb választ adjon a kérdésre, mennyiben volt folyóirat a HÍD és mennyiben mozgalom.

Rezime

Časopis ili pokret

Povodom časopisa „Híd” više puta se postavilo pitanje da li je tridesetih godina bio samo časopis ili je ujedno bio i pokret, i ako jeste, u kolikoj je meri to bio, a u kolikoj samo u klasičnom smislu uzet časopis. Povodom četrdesetogodišnjice pokretanja Hid-a potrebno je ponovo oživiti i ta pitanja, koja taj članak pokušava raščlaniti.

Summary

Periodical or Movement

In connection with „Híd” the question arose, whether it was only a periodical in the thirties or also a movement, and if it was, much was it a movement and how much was it only a periodical in the traditional sense. On the 40th anniversary of the first publication of „Híd” these questions should be recalled, and this article tries to analyze them.

Dokumentum

A Vajdasági Kommunista Szövetség Tartományi Bizottsága 1974. szeptember 25-i második ülésén Dušan Alimpićnak, a Vajdasági KSZ Tartományi Bizottsága elnökének elnökleivel megtárgyalta Vajdaság SZAT távlati fejlesztésének eszmei-politikai kérdéseit és a Kommunista Szövetség feladatait.

Vitaindítót Nikola Kmezić, a Vajdasági KSZ Tartományi Bizottsága Elnökségének tagja mondott. A Vajdasági KSZ Tartományi Bizottsága elfogadta a beszámolót és Vajdaság SZAT távlati fejlesztési politikájáról meg a Kommunista Szövetség feladatairól szóló határozatokat.

E számunkban megjelentetjük a vitaindítót, Dušan Alimpić felszólalását meg a határozatokat.

VAJDASÁG SZAT TÁVLATI FEJLESZTÉSI POLITIKÁJA ÉS A VAJDASÁGI KOMMUNISTA SZÖVETSÉG FELADATAI

*Vitaindító megjegyzések, a problémákhoz való viszonyulás
meg a lényeges eszmei-politikai kiindulópontok és feladatok*

A VKSZ Tartományi Bizottságának mai ülésén az a legfontosabb, hogy pontosan meghatározzuk a Vajdasági Kommunista Szövetség tagságának, valamennyi vezetőségének és szervezetének eszmei-politikai és cselekvési kötelezettségeit, amelyek a JSZSZK, az SZSZK meg Vajdaság SZAT távlati fejlesztési tervének megvitatásában és megvalósításában ráhárulnak.

A Vajdasági Kommunista Szövetségnek, mint a Jugoszláv Kommunista Szövetség és a Szerb Kommunista Szövetség részének ezzel kapcsolatban teljes eszmei-politikai és cselekvési egységet kell tanúsítania az általános kérdésekben, mint amilyenek az öngazgatású szocialista termelési viszonyok fejlődése, a politikai rendszer, Jugoszlávia közös fejlődésének elve és politikája. A szocialista fejlődés általános kérdéseiben csak az egységes és szilárd Jugoszláv Kommunista Szövetség biztosíthatja azt, hogy a köztársaságok és a tartományok sajátosságaikkal hozzájárulhassanak a szocialista forradalmasítás meg a társadalmi és gazdasági folyamat formáinak és tartalmainak gazdaságához.

A Vajdasági Kommunista Szövetség Tartományi Bizottsága e tevékenység irányításában a munkásosztályért és a vajdasági nemzetek és nemzetiségek dolgozóikért vállalt felelősségéből, Tito elvtárs beszámolójából és a JKSZ X. kongresszusa, az SZKSZ VII. kongresszusa határozataiból, a Vajdasági Kommunista Szövetség XV. választási értekezletének határozataiból és az új alkotmányok alapelveiből eredő kötelezettségeiből indul ki. A Vajdasági Kommunista Szövetség szocialista öngazgatású társadalmunk gyorsabb fejlődéséért folytatott harcunkban csak akkor tudja következetesen végrehajtani a kötelezettség és a felelősség ráháruló részét, ha a JSZSZK, az SZSZK és Vajdaság SZAT társadalmi fejlődésének problémáit egységes eszmei-politikai állásfoglalás alapján oldja meg, figyelembe véve a jugoszláv munkásosztály érdekeinek egységét.

A dolgozók érvényesülése a társult munkában azt jelenti, hogy javulnak azok az élet- és munkafeltételek, amelyeknek a gyorsabb és szilárdabb gazdasági fejlődésen kell alapulniuk. Harc az öngazgatásért mint az alapvető termelési viszonyokért, harc a jövedelemért, az öngazgatás és a munkatermelékenység anyagi alapja további erősítésének legfontosabb feltételeiért — ezek fejlődési politikánk általános céljai és feladatai. Ha jobban akarunk élni, akkor többet és jobban kell dolgoznunk, többet kell alkotnunk. Ez lehetővé teszi a jövedelemszerzés feltételeinek kiegyenlítését is, hogy megvalósíthassuk a munkásosztály gazdasági egyenlőségét, s ezzel egyetemben a nemzetiségi egyenjogúságot is.

Szocialista öngazgatásunk fejlődésében ez a szilárd eszmei alapokon nyugvó új történelmi kor kezdete is, amelynek világosan meghatározott társadalmi és gazdasági törvényszerűségei vannak, és amelynek központjában a társadalmi tulajdon van, illetve a dolgozóknak döntő a szerepük a munkafeltételek, a jövedelem biztosításában, a munkafelesleg kialakulásában; ezáltal az egész társadalmi újratermelési folyamatban, a társult munkának az anyagi-társadalmi fejlődésben és az öngazgatási tervezésben való szerepének meghatározásában is. A fejlesztési politika céljainak vizsgálatában az ember, a személyiség sokoldalú fejlődése meg a társadalmi és gazdasági viszonyok humanizálása van a központi helyen. Ez az öngazgatás lényege és azon törekvéseké is, hogy a társult munka társadalmi újratermelés hordozója legyen. Ez a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság, a köztársaságok és a tartományok, nemzetek és nemzetiségek kapcsolata távlati fejlesztésének sarokköve. A Vajdasági Kommunista Szövetség ennek alapján mozgósítja majd a munkásosztályt, valamennyi dolgozót, a társadalmi és politikai meg öngazgatási szervezeteket a fejlesztési politika megvalósításáért folyó eszmei-politikai harc egységfrontjába. Azok az akciók, amelyeket a Szocialista Szövetség, a Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség, a Gazdasági Kamara, a Szövetségi Végrehajtó Tanács és Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány Képviselőháza Végrehajtó Tanácsának általános dokumentumai és saját programjaik alapján indítottak, eredményesek voltak. Nemcsak azért, mert kiváltották a dolgozók érdeklődését, hanem mert a fejlesztési politika feladatainak összetettségét is megmutatták. A fejlődés új útjainak kiépítésekor Vajdaság Szocialista Autonóm Tartománynak a gazdasági fejlődésben való viszonylagos lemaradása, a szerkezeti aránytalanság, a túlméretezett fogyasztás, az infláció és más egyéb is érezteti hatását. Emiatt egész tevékenységünket a társadalmi és gazdasági stabilizálódásért folyó, még határozottabb harci készséggel kell telítenünk, mert nélküle nem lehet eredményesen tervezni, s még kevésbé a hosszú távlatú társadalmi és gazdasági célokat elérni.

A társadalmi és gazdasági stabilizálódásért kifejtett eddigi erőfeszítések eredményesek voltak. Az objektív lehetőségek és szükségletek terén azonban lemaradás tapasztalható. Még mindig lassan változnak a ter-

melési viszonyok, s ezzel együtt hiányoznak azok a szükséges megoldások is, amelyeknek biztosítaniuk kell az öngazgatási társadalmi és gazdasági viszonyok újratermelését az egész társadalomban. Ez arra kötelez bennünket, hogy a jövőben még elszántabb, még következetesebb harcot folytassunk az új alkotmányos rendelkezéseknek, a politikai és gazdasági rendszerben, a társult munka szervezeteiben, a Kamarában, az egyesületekben és más társulásokban, a bankokban, a kereskedelmi szervezetekben, az érdekközösségekben, a társult munkában és a mezőgazdasági magántermelők eszköz- és munkatársulásaiban való megvalósításáért. Ilyen szempontból, külön jelentősége van a társadalmi megállapodás, és öngazgatási megegyezés érvényesítésének, gyakorlati alkalmazásának, amely az öngazgatású társadalom új viszonyainak alapja.

A távlati fejlesztési politika elfogadására és alkalmazására tett erőfeszítések szerves része a következő középtávú fejlesztési terv és az 1975. évi gazdasági és szociális fejlődési politikából eredő feladatok, mert már azokban is a távlati fejlesztési politika stratégiai céljait kell látnunk. Jelentős feladatok előtt állunk. Meg kell oldanunk az egységes jugoszláv piac rendszerbeli kérdéseit, különösen az árrendszert és -politikát, a hitel- és pénzügyi politikát, a deviza- és a külkereskedelmi rendszert, a bővített újratermelést és a tervezési rendszert. A Kommunista Szövetségnek mindebben alkotó szerepet kell vállalnia, hogy a megoldások gyorsabban és következetesebben megvalósulhassanak.

A Vajdasági Kommunista Szövetség e tevékenységével egyidőben erősíteniük kell a bürokratizmus, a technomenedzserizmus, a liberalizmus és minden más öngazgatásellenes törekvés, erő elleni harcot, mert tudatosan arra törekedtek, hogy a Kommunista Szövetséget mellékvágányra tereljék, hogy elhatárolják az egész dolgozó nép létfontosságú érdekeitől, s ezzel együtt magától a munkásosztálytól is. A gazdasági liberalizmus, a technomenedzserizmus, a bürokratizmus, az etatizmus, illetőleg azok a tevékenységi formák és erők, amelyek e jelenségek hordozói voltak, nagyon nagy kárt okoztak a társadalmi és gazdasági viszonyok fejlődésében, mivel túlhangsúlyozták a piac szerepét, feleslegesnek tartották a népgazdaság tervszerű irányítását. Saját helyzetükért folyó harcukban tudatosan fékeztek az öngazgatás és a nemzetgazdaság fejlődését, hozzájárultak a tőkés viszonyok létrehozásához, és ennek alapján aláásták nemzeteink és nemzetiségeink testvériségét és egységét meg forradalmunk más vívmányait.

A Vajdasági Kommunista Szövetség az öröklött ellentmondások, a különböző érdekek áthidalásának meg a lokalizmus, partikularizmus és az autarchia leküzdésének egyedüli útját, valamint az egyéni érdekeknek a közös és általános társadalmi érdekekkel való egybehangolásán alapuló új viszonyok létrehozását a társult munka öngazgatási megegyezésében meg a köztársaságok és tartományok társadalmi megállapodásában látja. Ez a fejlődés tudatos irányításának, a gazdasági rendszer radikális vál-

tozásának meg a munkásosztály és a társult munka egybekapcsolódásának útja. Csak ezen az alapon lehet fejleszteni az önigazgatási szervezettségű egységes jugoszláv piacot és biztosítani valamennyi, az egész társadalmi fejlődésben jelentős társadalmi és gazdasági lehetőség maximális kihasználását.

A JKSZ Elnökségének 21. ülése, a JKSZ Elnöksége Végrehajtó irodájának és Tito elvtársnak a levele meg a Szerb SZK Politikai Aktívája előtt mondott beszéde fordulópontot jelentett. A JKSZ ezen erők elleni harcának, a VKSZ Tartományi Bizottságának 52. és 56. ülése pedig ezekkel az erőkkel való leszámolásnak a kezdetét jelentette Vajdaságban. A VKSZ Tito elvtárs politikai irányvonala melletti határozott álláspontját követve az eszmei-politikai harc és a munkásosztály meg a dolgozók mozgósításának élére állt a frakciós magatartás, csoportosulás és más önigazgatás-ellenes erők leverésében. Ez a tett megszilárdította a szubjektív tényezők egységét, tudatát, a társadalmi és gazdasági fejlődésre gyakorolt hatását, lehetővé tette a stabilizálást, és megindította a negatív jelenségek elleni harcot, amely kétségtelenül visszaállította és megerősítette a dolgozóknak a Kommunista Szövetségbe vetett hitét, ami szocializmusért vívott harcunk további eredményeinek feltétele.

A Vajdasági Kommunista Szövetség a távlati fejlesztési politika tervezésében a JKSZ X. kongresszusán elfogadott általános fejlesztési stratégiából indul ki. Fejleszteniünk kell az energia- és nyersanyagtermelést, az élelmiszer előállítását meg a közlekedést, melynek fejlesztésében Tito elvtársnak a JKSZ X. kongresszusán elhangzott szavai szerint eddig indokolatlanul lemaradtunk. Ezzel kapcsolatban Vajdaság SZAT is rendkívül összetett feladatok előtt áll.

E feladatok bonyolultsága Vajdaság SZAT anyagi fejlődésének több évi viszonylagos lemaradásából, a nagy szerkezeti aránytalanságból és az összehangolatlanságból, az integrálódás és a munkamegosztás elégtelenségéből ered, amelyet ugyanakkor a természeti és az emberi lehetőségek kihasználhatatlansága is jellemez.

A Vajdasági Kommunista Szövetség síkraszáll a dinamikusabb és szilárdabb növekedési százalékért, a gazdasági szerkezet gyorsabb és arányosabb változásáért, figyelembe véve az egységes jugoszláv piac feltételeit, továbbá a magasabb fokú integrálódásért, az ésszerű munkamegosztásért és a nemzetközi munkába való hatékonyabb bekapcsolódásért.

A Vajdasági Kommunista Szövetség állásfoglalása kialakításakor figyelembe veszi a természeti kincseket, a jó termőföldet, az ásványi kincseket, azaz: kőolajat, földgázt és építőipari nyersanyagot; a folyóvizek bőségét és a viszonylag fejlett mezőgazdasági termelést, illetve azokat a természeti adottságokat, amelyek a fejlett infrastruktúrából, a meglevő termelési kapacitásokból, a fejlett iskolahálózatból és a magas fokú városiasodásból erednek. Külön jelentősége van a rendelkezésre álló munkaerőnek és a káderállománynak.

A kommunista mozgalom előremutató, lényeges céljaiból kiindulva — tekintettel az említett természeti adottságokra és a munkaerőre — lehetőségünk van arra, hogy rendkívüli eredményeket érjünk el. A mezőgazdasági munkát a fejlett technológia és a korszerű eljárások alkalmazásával a legrövidebb időn belül ipari jellegűvé kell átalakítanunk. Át kell hidalnunk a falu és a város közötti szakadékot, és pedig — Marx szavainak megfelelően — a falu városi szintre való emelésével. Ez természetesen hozzájárul a szellemi és a fizikai munka közötti különbség megszüntetésének meggyorsításához is.

A VKSZ továbbá arra törekszik, hogy a tudomány és vívmányai még nagyobb mértékben a termelőerők alkotórészévé váljanak a társadalmi és gazdasági fejlődési politika tervezésében, megvalósításában. Ezért a tudományos intézmények, a társult munka alapszervezetei és szervezeteik szoros és tartós összekapcsolása nélkülözhetetlen a termelésben.

Mint látjuk, a problémák és feladatok összetettek és számosak. Ezért a Kommunista Szövetségnek a távlati fejlesztési politika meghatározásában és megvalósításában állandó akciót kell folytatnia, mozgósítva valamennyi szubjektív szocialista erőt és biztosítva a teljes eszmei-politikai egységet.

II. *A fejlettségi szint értékelése, a gazdasági struktúra jellegzetességei, az anyagi fejlődés általános céljai és feladatai, irányvonalai és problémái*

Hogy áttekinthessük a távlati társadalmi és gazdasági fejlődés lehetőségeit, problémáit és ezen belül a VKSZ feladatait, fel kell mérnünk a társadalmi és gazdasági fejlődés jelenlegi állapotát és szintjét, valamint meg kell határozni a fennálló problémák és a jövőbeli fejlődés lényeges előfeltételeiként meglévő viszonyok sajátosságait.

Vajdaság SZAT-ban a Kommunista Szövetség vezetésével a szocialista öngazgatás alapjain társadalmi, gazdasági és szociális átalakulás ment végbe.

Vajdaság SZAT eddigi lendületes gazdasági és társadalmi fejlődésében a súlyos nehézségek és a szocialistaellenes erők különféle ellenállása, meg a súlyos problémák ellenére is fejlesztette a termelőerőket, növelte a nemzetek és nemzetiségek gazdaságát. Vajdaság ebben az időben nagymértékben hozzájárult a Jugoszláv SZK szocialista közösségének fejlődéséhez is.

Vajdaság SZAT-ban a háború után jelentős eredmények születtek: a termelőerők állandóan erősödtek, a társadalmi és gazdasági viszonyok fejlődtek, a gazdaság szerkezete megváltozott, a termelés, a jövedelem, a foglalkoztatás, az életszínvonal és a lakosság műveltségi szintje növekedett, az egészségügy és a szociális védelem javult.

Vajdaság SZAT társadalmi termelése 1948-tól 1970-ig több mint 3,5-szer növekedett (illetve az iparban 4-szer, a mezőgazdaságban pedig több mint 2-szer).

A gazdaság társadalmi szektorából ered ma a társadalmi termelés háromnegyede, ami 50⁰/₀-nál nagyobb mint 1952-ben.

A mezőgazdasági lakosság százalékaránya az 1948. évi 68-ról 1971-ben 39⁰/₀-ra csökkent, a foglalkoztatottak száma több mint 2,5-szer növekedett, s közben javult a szakképzettségi összetétel.

Vajdaság SZAT egész fejlődésére döntő hatással volt az ipar és a mezőgazdaság alakulása is.

Az iparban megindult az ágazati struktúra, főleg az ösztönző iparágak fejlődése. Az utóbbi években gyorsabb ütemben fejlődött a kőolaj és a földgáz kitermelése és feldolgozása meg a vegyipar. Növekedett élelmiszeripari késztermékek gyártása és jobb minőségű lett a termékek megmunkálása a fémiparban.

Közvetlenül a háború után a mezőgazdaság fejlesztését, az iparosítás szükségleteinek rendelték alá. A mezőgazdasági termék felhalmozódásának csökkenése miatt a háború utáni első évtizedben ez a terület a háború előtti szint alá süllyedt. A mezőgazdaság 1965-ben a gazdaságosabb befektetés és egész sor gazdaságpolitikai intézkedés révén dinamikusabban kezdett fejlődni. Megerősödött a társadalmi szektor; a társadalmi gazdaságokat megnagyobbították; mezőgazdasági élelmiszeripari típusú kombinátok jöttek létre; javult a magántermelőkkel való társastermelési viszony.

Az infrastruktúrában jelentősek a változások. Az utóbbi húsz évben az utak hosszúsága 4141 km-ről 7550 km-re emelkedett; 400 km hosszúságú gázvezeték, 750 km fő- és több mint 20 000 km részleges csatornahálózat épült, ami lehetővé tette több mint 850 000 hektár föld lecsapolását és 400 000 hektár öntözését.

A társadalmi tevékenységek fejlesztésében nagyobb gondot fordítottak a fiatalok képzésére; a lakosság egészségvédelmének javítására, a szociális védelem fejlesztésére.

A gazdasági tevékenység megélénkülése lehetővé tette a lakosság életszínvonalának emelkedését is. Csak az utóbbi tíz évben az életszínvonalra szükséges anyagi eszközök kétszeresére, a személyi fogyasztásra szánt eszközök 1,9-szeresére a társadalmi életszínvonalra szükséges eszközök pedig 2,8-szeresére növekedtek. Csökkent az élelemfogyasztás, növekedett a kultúrára és egészségügyre, a szórakozásra és a tartós fogyasztási cikkekre szánt kiadás. 1946-tól 1971-ig 240 000 lakás épült, a lakosonkénti lakóterület pedig az 1951. évi 12 m²-ről 15,8 m²-re emelkedett 1971-ig.

Vajdaság SZAT háború utáni fejlődésében a természeti adottságok és a munkával teremtett lehetőségek kihasználatlanságának oka elsősorban az örökölt, régi ipar korlátozott fejlődési lehetőségeiben, az elégtelen és

kedvezőtlen beruházásokban, a gazdasági struktúra megváltozásában, az ipar felaprózottságában, a fejlődést serkentő és fokozottabbá tevő fejlődési központok hiányában, a szakosítás, a munkamegosztás és a gyorsabb integrálódás hiányában, a gazdasági rendszer lassúbb építésében, és a gazdaság-, meg fejlesztési politika céljainak összehangolatlanságában rejlenek.

A háború utáni első évtizedben kezd Vajdaság SZAT gazdasági fejlődése lelassulni. A mezőgazdasági árak alacsony szinten tartásával teremtett kedvezőtlen helyzet és a fejlődésben való jelentősége miatt Vajdaság az egyedüli terület, amelyen nem volt beruházás. A beruházási eszközöket abban az időben visszaszármaztatási kötelezettség nélkül adták, s mi több, ebben az időben a már jól ismert okok miatt a vajdasági ipari kapacitások áthelyezésére került sor, ami mély és nehezen eltüntethető nyomot hagyott a gazdaságban.

Az 1947 és 1970 között a vajdasági iparba 5,9 milliárd dinárt beruháztak, az 1966. évi árak szerint pedig — 8,8 millió dinárt. A vizsgált időben a JSZSZK ipari beruházásából a tartomány ipara 2,1%-ban részesedik, az 1952. évi társadalmi termelésben 9%-kal, 1971-ban pedig 8,7%-kal. A lassú ütemű beruházás hatott az állóeszközök elhasználódási fokának növekedésére is.

Vajdaság SZAT felhalmozási és újraberuházási képessége a JSZSZK meg az SZSZK gazdaságánál alacsonyabb szinten van, és nem elégíti ki a bővített újratermelési szükségleteket. Közvetlenül a reform után a gazdaság felhalmozási képessége javult ugyan, de már 1967-ben ismét a reform előtti szintre esett, amelyen egészen 1970-ig megmaradt. Vajdaság SZAT 1948 és 1972 között a fejlődési ütem tekintetében az utolsó előtti helyen állt (a társadalmi termelés növekedési százaléka 6,2 százaléknak), 1965 és 1972 között pedig az utolsó helyre került. (A növekedési százalék 5,1.). Ez elsősorban a vajdasági gazdaság serkentésének következménye, amelyben a mezőgazdaságnak van domináns szerepe, így az elsődleges elosztásban kedvezőtlen helyzete, illetve bizonytalan fejlődési irányvonal határozza meg az egész gazdaság fejlődését.

Mint láttuk, az elmúlt időszakot nemcsak eredmény, hanem lemaradás, gazdasági és fejlődési válság, valamint a szocialistaellenes jelenségek felbukkanása is jellemezte, amely azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy megváltozik a szocialista társadalmi fejlődés iránya. Különösen a liberalizmus és a technokratizmus volt káros. Elsősorban ők okozták azt az elhajlást és deformálást, amely a VKSZ Tartományi Bizottságának 52. üléséig gyengítette a VKSZ munkáját, megzavarta belső viszonyait, és károsan hatott a gazdasági helyzetre meg a társadalmi viszonyokra. Emiatt volt spontán a gazdasági fejlődés, ami megakadályozta bizonyos fejlődési problémák felismerését és megoldását.

Mivel a Vajdaság SZAT távlati fejlesztésének általános koncepciója című dokumentumot már közzétettük és ismertettük, most csak röviden megemlítem a dokumentumban összefoglalt általános célokat, és feladatokat.

— Célunk az öngazgatás és az öngazgatású szocialista viszonyok Vajdaság SZAT alkotmányának alapján történő további fejlesztése. Zavartalanná kell tennünk a küldöttségi rendszer működését, fejlesztenünk kell az öngazgatási bővített újratermelésnek és a társadalmi tervezésnek az öngazgatási megegyezés és társadalmi legállapodás további kidolgozására épülő rendszerét.

— A tágabb értelemben vett életszínvonal növekedését, amely a fejlődés legjelentősebb tényezőinek egyike, a nagyobb jövedelemért és a jövedelem, személyi jövedelem társadalmi megállapodás és öngazgatási megegyezés alapján való elosztásáért folytatott harccal kell biztosítanunk, összhangban az egyéni és társadalmi munkatermelékenységgel. A közös fogyasztás valamennyi formájának fejlesztésével erősítenünk kell a szolidaritás elvét, és meg kell szüntetnünk az életszínvonalban mutatkozó indokolatlan különbségeket. Ezért a szociális politikának még nagyobb mértékben kell a fejlesztési politika alkotórészévé válnia.

— A lakosság szociális és gazdasági struktúrájának megváltozása, a nagyobb fokú foglalkoztatás, az ipar szerkezetének növekedése és az életmód közötti különbségek csökkentése szintén a fejlődés célja. A foglalkoztatottak számának növelésével elősegíthetjük az aktív lakosság természetes szaporulatát. Csökkentenünk kell a munkanélküliséget, és lehetőséget kell teremtenünk ideiglenesen külföldön dolgozó munkásaink hazatérésére. Szorgalmaznunk kell a mezőgazdasági lakosság további átalakulását.

Mi a célunk? A fejlődés, a termelés ütemének fokozása, a gazdaság szerkezetének megváltoztatása. Ezért azoknak a termelési komplexumoknak kell előnyt adnunk, amelyek a természeti adottságokból eredő előnyök aktivizálásán alapulnak, és amelyek a leghamarabb alkalmazzák a műszaki-technológiai eljárást. A gazdasági tevékenységnek évente átlag kb. 7,5%-kal kellene növekednie, ami lehetővé tenné, hogy 1970 és 1985 között az egész gazdaság társadalmi termelése több mint 2,8-szor növekedjék, vagyis 1985-ben lakosonként 2270 dollár legyen (az 1970. évi belső felvásárlási lehetőségek alapján kiszámított 845 dollár helyett).

— A munkatermelékenység növelése, a szervezethez és az üzleti, műszaki együttműködés fokozása, a gazdaság szerkezetének megváltoztatása, a munkanélküliek foglalkoztatása és a mezőgazdasági munkaerő mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatása, a termelési kapacitás tartalékainak nagyobb kihasználása, a munkamegosztás, a tudományos és műszaki vívmányok termelésben való nagyobb mértékű alkalmazása, a nagyobb korszerűsítés, a magasabb műszaki szintű gazdasági és termelési

szervezés, az üzleti műszaki együttműködés erősítése a belföldi és a külföldi partnerek között.

— A tudomány gyorsabb fejlesztése és a műszaki eredmények nagyobb kihasználása, ami a gazdasági és a társadalmi haladás jelentős tényezőjévé és a társadalom általános anyagi termelőerejévé válik.

— Az egybehangoltabb területi fejlődés, a városrendezés és az emberi környezet védelme.

— Az általános honvédelem és az öngazgatású társadalmi védelem erősítése.

A társadalmi és gazdasági struktúra fejlettebb formájáért Vajdaságban az általános termelést a mezőgazdaság és élelmiszeripar fejlesztésére és szerkezeti megváltoztatására, továbbá a kőolaj és a földgáz kitermelésére, feldolgozására, a vegyiparra, a fém- és építőiparra kell irányítani. A termelés ilyen irányvételét az energiaalap és valamennyi szállítási forma fejlesztésének kell kísérnie. A terciér tevékenységek fejlődési ütemének a gazdasági struktúra megváltoztatásának funkcióját kell betöltenie. A textil-, a fafeldolgozó, a nyomda- meg a bőripar fejlődését egybe kell hangolnunk a távlati fejlődés általános céljaival. Mindezt elérhetjük a magasabb fokú finalizálásra való átállással, a munka és az eszközök öngazgatási társításának erősítésével, az üzleti műszaki együttműködés fejlesztésével és a legösztönőbb ágazatokra való támaszkodással, magasabb fokú szervezettséggel és szakosítással, a piac áru és szolgáltatások iránti követeléseikhez való nagyobb mértékű alkalmazkodással.

*

A fejlettségi szint és a természeti források a jövőbeli gazdasági és társadalmi fejlődés általános feltétele, amely alapján fel kell zárkózni gazdaságunknak. Az említett célok és feladatok egyáltalán nem könnyűek, dolgozóinktól maximális erőfeszítést követelnek. Ezen kívül a fejlődés néhány kulcskérdése megoldatlan, s szintén arról tanúskodik, hogy nem szabad illúziókban élnünk, mert nem olyan kor küszöbén állunk, amelyben nem lesznek nehézségeink.

1. A legjelentősebb mozzanatok egyikét figyelembe kell vennünk az elmúlt fejlődési időszak értékelésekor is, és méginkább a távlati fejlesztési politikánk és irányvonalunk meghatározásakor, s amely a népgazdaságunkban az egyik szerkezeti aránytalanság. Ez az élelmiszer előállítás, illetve annak általános és hosszantartó hiánya (nemcsak nálunk, hanem világviszonylatban is). Ha az aránytalanságból indulunk ki, amely szocialista közösségünk eddigi gazdasági fejlődésének következménye, és ha figyelembe vesszük a Jugoszláv Kommunista Szövetségnek azt az álláspontját, hogy ezt a problémát közös megállapodással kell megoldanunk, világossá válik, hogy elsősorban a mezőgazdasági-ipari termelés fejlődésének egyes szempontjait kell megvitatnunk.

Először: jövődöbeli társadalmi és gazdasági fejlődésünk eszmei-politikai értékelésében az élelmiszeriparra kell a legtöbb figyelmet fordítanunk. Mégpedig három ok miatt: növelnünk kell az élelmiszergyártást, vagyis iparosítanunk kell a mezőgazdasági termelést; továbbra is biztosítanunk kell a mezőgazdasági termék késztermékké való feldolgozását; e termékek kivitelére kell nagyobb gondot fordítanunk, különös tekintettel a termékszerkezetre.

Másodszor: Az többé nem vitás, hogy Vajdaság társadalmi termelése viszonylag lassú növekedésének egyik döntő oka a mezőgazdaság és az élelmiszergyártás megoldatlansága.

Harmadszor: Tekintettel arra, hogy a mezőgazdasági és élelmiszeripari termelés Vajdaságban fő tevékenység, fejlődése érdekünk, ezért össze kell hangolnunk valamennyi köztársaság és Kosovo Tartomány érdekeivel. Fontos az is, hogy meghatározzuk a közös és saját, illetve az általános és egyéni kötelezettségeket, és ami talán a legfontosabb, hogy őket pontos terv alapján teljesítsük.

Mivel a mezőgazdasági-ipari termelés feltételei a mi legjelentősebb természeti adottságaink egyike, ugyanakkor a mezőgazdaság és az élelmiszeripar eddig a már jól ismert okok miatt a fejlődést fékezte, érthető, hogy mindent el kell követnünk ennek a gazdasági ágának a fejlesztéséért. A mezőgazdaság fejlettségi szintje, a mezőgazdaságra épülő feldolgozó iparágak, az élelmiszergyártásban és a nyersanyagtermelésben uralkodó nagy szükségletek logikussá teszik a mezőgazdaság belterjesítése és társadalmiasítása révén megvalósuló iparosítási irányvonalának, valamint az élelmiszeripari végtermékek további gyártásának és az ezzel kapcsolatos, mezőgazdasági termelésre épülő ösztönző vegyipari ágazatok felé való orientálódásnak a szükségyszerűségét is.

Az iparosítás azonban a mezőgazdasági-ipari komplexum újratermelésének alacsony szintje miatt akadályba ütközik. Ezért nemcsak az elsődleges elosztás aránytalanságát kell megszüntetnünk, hanem a köztársaságok és a tartományok e tevékenységre vonatkozó közös politikájából eredő feladataival összhangban, lehetővé kell tennünk a társadalmi felhalmozódás magasabb fokú öngazgatási koncentrációját és körforgását is. Ezért a társult munka minden mezőgazdasági-ipari alapszervezetének segítenie kell a termelés, az értékesítés, a munka és az eszközök társításának ilyen szervezését, amely nagyobb termelékenységet, termelési biztonságot és jövedelmet eredményez. Tekintettel arra, hogy még mindig nagy földterület van magántulajdonban, nagy figyelmet kell szentelnünk a társastermelésnek. Szerződéssel és megegyezéssel magasabb szintű öngazgatási viszonyokat kell kialakítanunk, amelyek a társadalmi felhalmozódás gazdaságilag legésszerűbb kihasználását eredményezik, és a mezőgazdasági termeléstől egészen a nagyipari feldolgozásig terjedő, távlati fejlesztési terveken, új kapacitáson alapulnak.

A fejlesztési tervek egybehangolásában a mezőgazdasági-ipari ágazatot nagyobb mértékben és szorosabban egybe kell kapcsolnunk a vegyiparral,

a mezőgazdasági gépiparral, a kereskedelemmel, a bankokkal, a tudománnyal, stb.

Szorgalmaznunk kell a termelés és a kereskedelem gyorsabb társítását, mert ezzel megakadályoznánk a termelésben létrejött jövedelemnek a kereskedelembe való átömlesztését. A társult gazdaság szervei a kiinduló alap a bankszervezetek munkájában is. Mindennek olyan minőségi változást kell kiváltania a viszonyokban, hogy jelentős tényezői lehessenek az anyagi eszközök gyorsabb körforgásának és a meggyorsult gazdasági fejlődésnek.

Természetesen nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy a már ismert, köztársaságok és tartományok közötti, a mezőgazdaság gyorsabb fejlődése biztosításának feltételeiről szóló megállapodás létrehozásában arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a mezőgazdaság intenzív fejlődését nem tudjuk sem hosszú sem rövid távon saját fejlesztési eszközeinkből fedezni, hanem póteszközöket kell biztosítanunk a mezőgazdasági-ipari komplexum bővített éjratermelésére. Végső ideje, hogy gazdasági rendszerünkben olyan megoldásokat alkalmazzunk, amelyekről már a JKSZ IX. kongresszusán elvi álláspont született.

2. A kérdések második csoportja a kőolaj meg a földgáz kitermelésének és feldolgozásának fejlesztésére vonatkozik. A termelést belső, fázisközi gazdasági viszonyaink tartalma és lehetőségei, a vegyipar és más iparágak hatalmas fejlődési lehetőségei szerint, az e tevékenységünk gazdasági előnyei közé, az energia és a nyersanyag szempontjából pedig a fejlődés legfontosabb komplexumainak csoportjába kell sorolnunk.

Emiatt feltétlenül szorgalmaznunk kell a kőolaj és földgáz lelőhelyek felkutatását. Többi szükségletünket távlati tervekkel, elsősorban a fejlődő országokkal kötött megállapodások által kell kielégítenünk. Ez a tényező mezőgazdasági-ipari komplexumtól eltérően, amelynek gyakorlatilag kimeríthetetlen nyersanyagforrása van, nagyon fontos, és figyelembe kell vennünk, amikor gazdaságfejlesztési politikánkat bíráljuk.

Tekintve a kőolaj és földgáz kitermelésének és feldolgozásának eddigi gyors fejlődését, a tartomány egész fejlődésére ható jelentős előnyeit és az említett korlátozó tényezőket, illetve problémákat, a jövőben a következő mozzanatokat kell figyelembe vennünk:

— a termelés nyersanyag- és energiabázisának erősítését és növelését, ideértve a gazdasági viszonyokban elfoglalt jelenlegi gazdasági helyzetének (különösen a gáz, az elektroenergia és a nyersanyag helyzete összefüggésének) kivizsgálását is;

— a legkorszerűbb műszaki és tudományos vívmányokon alapuló magas fokú feldolgozás ipari kapacitásainak gyorsabb fejlődését és széles körű területi elosztását az egyenletes és ésszerű fejlődés végett. Gondoskodnunk kell e termelési ágra jellemző féltermékek meggyorsításáról is;

— a tudományos kutatómunka és a szakembergárda nagyobb koncentrációját, színvonalának javítását.

A gyorsabb fejlődés előfeltétele a társadalmi felhalmozódás magas fokú öngazgatási társítása, mert alapján jóformán valamennyi termelési tényező gyorsan, hatékonyan és gazdaságilag ésszerűen egybekapcsolódhat.

3. A fémipar a villamosenergiával együtt jelentős Vajdaság gazdasági fejlődése szempontjából. A nagy létesítményekkel, a dolgozók felkészültségével, a foglalkoztatási lehetőségekkel, a fémfeldolgozó iparnak a nagyobb fokú munkamegosztás és szakosítás, a munka és a termeléseszközök öngazgatási társítása, az anyagi eszköz és a kapacitás jobb kihasználása, és a társult munka szervezeteivel való társastermelési együttműködés terjeszkedésén kívül, valamint a tudományos kutatás és a fejlődés eredményeinek alkalmazásával a fejlődés még jelentősebb tényezőjévé kell válnia. Rendkívül fontos a villamosipar fejlődése, mert ebben lehet leggyorsabban alkalmazni a tudományos vívmányok és az elektronikán alapuló műszaki-technológiai újítások eredményeit, így lehet gyorsabban biztosítani a haladást a munka valamennyi területén.

4. Vajdaság SZAT gazdasági struktúrájának következő csoportja, amelynek nyersanyagbázis és más természeti feltételek szempontjából előnye van, az építőipari anyagok termelése és az építőipar fejlődése. Az építőipari anyagok termelésének fejlesztésében létrejött jelentős beruházások mellett itt is érezhető az öngazgatási szervezethez, szakosítás meg a munka- és eszköztársítás alacsony szintjének problémája. Az ilyen helyzet rendezése az általános feltétele e munkaterület további iparosításának és gazdaságilag ésszerű fejlődésének.

5. A gazdasági struktúra ötödik csoportjába soroljuk a következő iparágakat, és egyes más gazdasági területeket is, ahol sokoldalúan meg kell vitatnunk és fel kell mérnünk a fejlődési lehetőségek kérdését és irányvonalát: a textil-, nyomda- és bőripart, a hajó- és cipőgyártást, a turizmust és a kereskedelmet. Ebben a csoportban az ésszerű fejlődést elősegítő magasabb fokú öngazgatási integrálás sajátos jellege és nélkülözhetetlensége miatt külön kell választanunk a fa mechanikus és vegyipari feldolgozását meg az erdészetet. A lombhullató, illetve puhafákat kell ipari szinten termelnünk, ami lehetővé teszi a termelők, a feldolgozók és a kereskedelem szilárdabb öngazgatási egybekapcsolódását és integrálódását a fa kitermelésében és feldolgozásában, valamint biztosítja a magas fokú termelés további fejlődését, és megszünteti a vajdasági fakivitelenben és behozatalban megnyilvánuló gyengeségeket.

6. Anyagi fejlődésünk egyik legéletbevágóbb kérdése az energia, elsősorban a villamosenergia termelése. Az országos lehetőségektől függetlenül, a Tartomány energiaforrásai nem eléggé fejlettek, mondhatni ráfizetések.

A termelés, az iparosítás, a közlekedés és a városrendezés fejlesztése miatt nagyobb lesz az energiaszükségletünk. Vajdaság SZAT-ban az energia probléma megoldásakor saját forrásaink, elsősorban a gáz ésszerű felhasználásából kell kiindulnunk, és tekintetbe kell vennünk az SZSZK

és a JSZSZK közös távlati fejlesztési politikáján alapuló termelésbe és fogyasztásba való bekapcsolódást is.

7. A közlekedésügyben a szállítás és a közlekedés iránti szükségletek már most nagyok és a további fejlődés következtében még jobban növekednek. Olyan szállítási rendszert kell kiépítenünk, amelyben elérhető az ésszerű munkamegosztás, vagyis az egész országban kihasználhatjuk a természeti adottságokat és az áruszállítást egybekapcsolhatjuk. Elsősorban a vasúti és folyami szállítást kell fejlesztenünk.

8. Jobban ki kell használnunk a Tartomány vízgazdaságát, hogy eleget tehesünk a mezőgazdaság és az egész gazdaság fejlesztési szükségleteinek. Ez szükségessé teszi a csatornahálózat és más létesítmények építésének befejezését és kibővítését, a már meglévők maximális kihasználását a mezőgazdaságban, iparban és közlekedésben, sőt a vizek szennyezésének megakadályozását is.

9. A tudományos kutatómunka és a szakemberek fejlesztésének, illetve képzésének sokkal nagyobb figyelmet kell szentelnünk, már csak azért is, mert Vajdaság SZAT-ban — más területekhez hasonlítva — a nemzeti jövedelemnek sokkal kisebb részét fordítjuk tudományos kutatómunkára. El kell érniünk, hogy az öngazgatási társult munka határozza meg a tudományos kutatómunka fő irányvonalát, céljait és programját. Ezért nagyobb anyagi eszközöket kell biztosítanunk és magasabb fokú együttműködést kell elérniünk a tudományos kutatómunka és a társultmunka szervezetei között; egybe kell kapcsolnunk a munkaszervezetek a tudományos és kutatóintézetek, egyetemi és más felsőoktatási intézmények szakember- és anyagi lehetőségeit. Ez fokozza majd a tudományba, a műszaki technológiai haladásba és a szakemberek képzésébe való befektetés hatékonyságát. A tudományos kutatómunkát pedig, a közvetlen feladatokból kiindulva, a fejlesztési programok, de különösen azon gazdasági tevékenységek fejlesztési programjai kidolgozására kell irányítanunk, amelyek olyan helyzetben vannak, hogy az egész gazdaságot előbbre vihetik és fokozhatják a munkatermelékenységet.

A következő időszakban a szakemberképzés politikájában és fejlesztésében biztosítanunk kell a meglévő lehetőségek ésszerű kihasználását és újak létrehozását. A szakosított oktatásnak a társult gazdasággal és az oktatási intézményekkel együtt kell megoldania legsürgősebb feladatát, hogy növelje a közép- és főiskola, de elsősorban az egyetem szakemberlehetőségeit.

10. A távlati gazdasági fejlődésben külön jelentőségük van azoknak a társadalmi tevékenységeknek, amelyek határát csak hosszabb idő elteltével lehet reálisan felmérni. A társadalmi tevékenységek fejlődése társadalmi és gazdasági fejlődésünk előfeltételeinek egyike. Mindez a közös szükségletek kifejezését jelenti, és a munka anyagi alapjának fejlődésére való hatása megköveteli, hogy alaposabban feldolgozzuk e tevékenységek ésszerű fejlesztésének mércéit. A társadalmi tevékenységek fejlődé-

sének ki kell fejeznie a szabad munkacsere alkotmányos elvének megvalósítását is, illetve a társult munkának az általános és közös fogyasztásra gyakorolt hatását. A társadalmi tevékenységek fejlesztési programjainak megvalósítói a most alakuló öngazgatási érdekközösségek kell hogy legyenek.

11. A társadalmi és gazdasági fejlődés megvitatásakor külön figyelmet érdemel a területi szempont. Vajdaság SZAT-ban eddig különböző területek különböző fokú társadalmi és gazdasági fejlettséget értek el. Az a tény, hogy éppen a fejfejtlenebb területeknek kizárólag vagy túlnyomórészt mezőgazdasági termelésük van, azt bizonyítja, hogy egyéb tényezők mellett a mezőgazdaság egyenlőtlen helyzete okozta a lemaradást. A lakosság nagy részének, számos községnek és területi egységnek problémája ez. A gazdasági lemaradást, mint az eddigi fejlődési aránytalanság súlyos következményét a jövőben hatékonyabban kell megoldanunk. Ezzel kapcsolatban a távlati gazdasági fejlesztési politikával kapcsolatos tevékenységet a nagyobb fokú község- és területközi gazdasági egybekapcsolódásra kell irányítanunk, mégpedig társadalmi megállapodásokkal meg eszköz és munkatársításra vonatkozó megegyezésekkel, az általános fejlődési irányvonal és a közösen megállapított fejlesztési program alapján, amelyek az eddiginél sokkal jobban figyelembe veszik a nem eléggé fejlett területek fejlesztési feltételeit. Érthető, hogy az egyenletesebb területi fejlődés, vagyis a területközi munka- és eszköztársítás hordozója a társult munka, habár e probléma áthidalásában figyelembe kell vennünk a fejlődésnek a tartomány folyó gazdasági politikája útján, az e célra szolgáló eszközök biztosítása, valamint a vonatkozó környezetek optimális fejlesztési programjai megválasztásában való közvetlen támogatása által történő fejlődés jelentőségét és annak aktív ösztönzését.

12. A foglalkoztatás és a munkaerő-vándorlás továbbra is a legösszetettebb problémák egyike, mert közvetlenül hat többek között a gazdasági és szociális struktúra módosítására is. A további anyagi és társadalmi fejlődésnek biztosítania kell a munkából kiöregedett földművesek tulajdonában álló föld és munkaeszköz megművelését, illetve felhasználását a munkából kiöregedett földművesek társadalmi biztonságát, az aktív lakosság természetes szaporulatát, a munkanélküliség csökkentését, a külföldön ideiglenesen dolgozó munkások visszatérésének feltételeit és a mezőgazdasági lakosság kedvező átalakulását, amelyre nem a falu elhagyása a kizárólagos megoldás. Az országhatáron belüli munkaerő-vándorlás a területi különbségek egybehangelésének jelentős eleme, és ezért ennek külön figyelmet kell szentelni. A munkaerő-vándorlás megállapodások alapján való társadalmi irányításának a JSZSZK közös fejlesztési politikája egyik összetevőjévé kell válnia.

13. A városrendezésnek és a környezetvédelemnek, szintén a fejlődés szükséges alkotó részévé kell válnia, ahol területi tervekkel és társadalmi

megállapodásokkal kell biztosítanunk az ember jobb életfeltételeit és meg kell akadályoznunk a későbbi nagy kiadásokat.

14. Az általános honvédelem megköveteli, hogy a Kommunista Szövetség e tartós célnak állandó figyelmet szenteljen, és biztosítsa a hazánk védelmével kapcsolatos feladatok végrehajtását. Az öngazgatás és az öngazgatási szocialista viszonyok fejlődése, a termelés gyorsabb ütemű fejlődése és az életszínvonal emelése erősíti azt az alapot, amelyre az általános honvédelem és hazánk biztonsága épül.

III. *Az anyagi fejlődés egyes időszerű eszmei-politikai kérdései*

Az anyagi fejlődés a legkomolyabb eszmei-politikai kérdések egyike. Ha figyelembe vesszük saját biztonságunkat, Vajdaság SZAT viszonylagos gazdasági lemaradását a JSZSZK-ben, valamint a gazdaság szerkezetének kedvezőtlen jellegzetességeit, akkor az anyagi fejlődés az általános társadalmi és politikai szilárdság közvetlen feltételévé válik. Ilyen módon a közös és saját fejlődésünk iránti kötelezettségünkről és felelősségünkről szóló politikai álláspont jelentősebbé válik, és a bíráló felülvizsgálást sürgeti. Nálunk nemcsak az a kérdés vetődik fel, hogyan legyen fejlődésünk még gyorsabb, hanem az is, hogyan szüntessük meg minél előbb a viszonylagos lemaradás okait.

E kérdés mérlegelésében biztos támpontot nyújt az általánosan ismert tény, hogy a távlati fejlesztési politika társadalmunkban nem volt eléggé egybehangolt és hatékony. Tulajdonképpen nem is épült távlati tervekre, ami pedig a marxista irányítású társadalmi fejlődés jellegzetességeinek egyike. Ez egyben a nehézségek, az aránytalanságok és más gyengeségek legfontosabb oka. Ezek szerint ennek az állapotnak az okait, nemcsak a jelenlegi anyagi fejlődés objektív törvényszerűségeiben kell keresnünk, hanem az emberek viselkedésében, és természetesen, a társadalmi és politikai öntudatban is, különösen a társadalom alkotmányos alapokon való öngazgatási újratermelésére vonatkozó feltételek lassú létrehozásában.

Az elmúlt időszakban a gazdasági fejlődésbe való be nem avatkozásról szóló liberalista és anarcholiberalista felfogás és a piac fetiszizálása szintén jelentős méreteket öltött a Vajdasági Kommunista Szövetségben. A legfelelősebb káderek bizonyos részéig is eljutott, ami lehetővé tette a technomenedzseri erők megjelenését és a techno-bürokratizmus egyeduralmát. Ennek következtében elzárkóztak és elszigetelődtek a munkásosztály létfontosságú érdekeinek megoldásától, aminek leginkább a távlati fejlődés szenvedte kárát.

Az eszmei-politikai alapok elfogadhatatlan álláspontjai közül azt kell itt megemlítenünk, amely a múltban a mezőgazdasággal és a ráépülő ipari termeléssel kapcsolatban jutott kifejezésre. Különböző ellentmondó törekvések kerültek egymással szembe. A társadalmi és gazdasági fejlődést,

anarcho-liberalista módon értelmezték, ugyanis mezőgazdasági-ipari komplexumot elfogadhatatlan elbírálásban részesítették. Arra a kérdésre, hogy hogyan szüntessük meg a vajdasági gazdaság agrárjellegét, azzal a megoldási javaslattal válaszoltak, hogy fokozatosan leveszik kezüket a mezőgazdaságról és az élelmiszeriparról. Tézisük statikus volt, a rendelkezésre álló nyersanyagból indult ki, nem pedig növeléséből, más szóval a hazai piac élelmiszer szükségleteiből, nem pedig a mezőgazdasági nyersanyagok alapján készülő más termékekből és a kiviteli lehetőségekből.

Habár az ilyen jelenségeket eszmei-politikai szempontból elítéltük, a fejlesztési politikához való hozzáállás egyes kérdéseiben még ma is megmutatkoznak. Az eszmei-politikai egységet és akciót állandóan veszé-lyeztetik, mert még azok a lényeges okok sincsenek teljes egészében kiküszöbölve, amelyek ezeket a jelenségeket szülték, és ezt a Kommunista Szövetségnek figyelembe kell vennie a távlati fejlesztési politika meghatározásakor.

A Kommunista Szövetség szempontjából ugyanilyen jelentősek az öngazdátás fejlődéséért, az anyagi alap erősítéséért, a nagyobb jövedelemért és munkatermelékenységért és a munkavégzés szerinti elosztásért folytatott harc szervezettségének és hatékonyságának kérdései is. Nem vitás, hogy a kommunistáknak a dolgozók munka és életfeltételeinek állandó javításáért kell harcolniuk. Azonban nyíltan megmondjuk, hogy céljaink és hatáskörünk reális alapja munkatermelékenységünkben van, abban, amit képesek vagyunk létrehozni. Az ettől eltérő magatartás tart-
hatatlan, mert hamar összeütközésbe kerül az objektív igazsággal. Fog-
gyasztani csak annyit lehet, amennyit megtermeltünk, csakis így bizto-
síthatjuk a gazdaság szilárdságát mind hazánkban, mind a Tartomány-
ban. A Kommunista Szövetségnek ez alkalommal is határozottan síkra
kell szállnia a nagyobb munkatermelékenységért, amely reális előfeltétele
az életszínvonal növekedésének, a nagyobb felhalmozódásnak, vagyis a
gyorsabb fejlődésnek.

A kommunistáknak fenntartás nélkül szorgalmazniuk kell a termelés
legkedvezőbb szervezését, harcolniuk kell az elzárkózottság ellen a tár-
sult munka alapszervezetében. Hiába beszélünk a dolgozók jobb életfel-
tételiről, ha ugyanakkor nem állapítjuk meg, hogy nem érhetők el a
munkaszervezetek nagy részében uralkodó helyzetben, vagyis a jelenlegi
munkatermelékenységgel, magas termelési költséggel, az alacsony szintű
eszközbefektetéssel és a gyenge munkaszervezettséggel. Némely elemzés
azt mutatja, hogy a mi versenyképességünk a külföldi piacon elsősorban
azért marad el más gazdasági termelők mögött, mert gyenge a szerve-
zettségünk és alacsony a termelékenységünk. Viszont a mi munkater-
melékenységünk objektív tényezői (a termelési eszközök műszaki haté-
konysága és a természeti feltételek) a fejlettebb országokéhoz viszonyítva
nem olyan gyengék, mint amennyire a munkatermelékenységben lemarad-
unk.

Természetesen az alacsony munkatermelékenység okai nemcsak a gazdaságban rejlenek. Itt kell megemlítenünk a gazdasági politika és hatóeszközeinek gyengeségét, és a fejletlen gazdasági rendszert. A Kommunista Szövetségnek ki kell harcolnia a gazdasági rendszer gyorsabb, hatékonyabb és következetesebb tökéletesítését, vagyis egybehangolását az új alkotmányos elvekkel. De éppen az alkotmányos elvek alapján, annak is világossá kell válnia, hogy csak a jól szervezett, a nyílt együttműködésre, munkamegosztásra, közös gazdálkodásra képes társult munkaszervezetek érhetik el azokat az eredményeket, amelyek öngazgatású szocialista társadalmunk stratégiai céljainak, a dolgozó ember érvényesülésének, a munka felszabadulásának, a gazdagabb és sokoldalúbb életnek az alapja, attól függetlenül, hogy szűkebb vagy szélesebb körű társadalmi és politikai közösségről van szó.

Elsődleges feladataink egyike olyan gazdaság nagyobb szerveztségéért és integrálásáért és olyan fennálló gazdasági szervezetek egybekapcsolásáért és újak létrehozásáért folyó harc, amelyek a jelenlegi lehetőséget sokkal hatékonyabban kihasználják. A gazdálkodásnak ezt az oldalát eddig elhanyagoltuk, noha nagyon jelentős. A társult munka szervezetei elaprózottságának következménye, elzárkózottságuk és különválásuk ésszerűtlen termeléshez vezet, amely nem vehet részt sem a nemzetközi sem a hazai versenyben.

Ha a társult munka szervezetei elaprózottak a szervezettséget csak úgy lehet javítani, a kapacitást jobban kihasználni, hogyha a munkamegosztás fejlett, a szervezet szakosított és a munkaszervezetek társulnak, amelyért a Kommunista Szövetségnek külön síkra kell szállnia.

A termelésben való nagyobb fokú öngazgatási szerveztségért folyó harcot az áruforgalom, a kereskedelem és különösen a bankok szerveztségéért és hatékonyságáért folyó harcnak kell kísérnie, mert az öngazgatási szerveztség itt hiányzik legjobban. Feltétlenül szükséges az egyforma szerveztség mind a termelés, mind pedig a kereskedelem, de különösen a bankok területén.

A termelés és a kereskedelem öngazgatási egybekapcsolására kell törekednünk, mert ez eredményes fejlődésünk előfeltételeinek egyike is. Végül is csak ennek alapján és azzal a feltétellel, hogy a társult munka a fejlesztési politika meghatározója és megvalósítója, lehetséges reálisan tervezni, célokat elérni és a feladatokat teljesíteni.

Az eddig elhangzottaknak megfelelően fel kell figyelniünk még egy időszerű eszmei-politikai kérdésre, amely abban a követelésben nyilvánul meg, hogy a fejlesztési programokat fontossági sorrendjét és megvalósítását nem szabad a jövedelem elidegenítése elvének elvetésére, a felhalmozódás és a társítás azon formáira alapoznunk, amelyeket politikailag már meghaladtunk. Ugyanis valamennyi öngazgatási társulásnak meg eszköz- és munkatársításnak a társult munka különböző formáival bizto-

sítaniuk kell a jövedelemről szóló, illetve a társadalmi újratermelésre vonatkozó, a társult munka szellemében történő döntést.

A döntésnek a társult munka szervezeteiben dolgozók érdekeinek szintéziséből és osztály-egyekapcsolódottságukból és más dolgozókkal való közös felelősségükből kell kiindulniuk, mert a jövedelem a társult munka alapszervezetében jött létre és a társadalmi munka eredménye. Egyszerűen mondva biztosítanunk kell, hogy a munkatöbblet legyen a dolgozók erejének alapja, de a közvetlen és közös érdekek szintézisének értelmében. Ez azt jelenti, hogy a társult munka alapszervezetének jövedelméről szóló döntés társadalmi és gazdasági lényegének megvalósításáért folyó harc tulajdonképpen az alkotmányos elvekben adott új termelési viszonyok anyagi alapjáért folyó harcot jelenti.

A munkásosztály és a dolgozók, akiket a Jugoszláv Kommunista Szövetség vezet, amely eszmei-politikai harcában a termelőerők fejlődésének mércéit és céljait érvényesíti és valósítja meg, létrehozzák szocialista öngazgatású társadalmunk anyagi alapja valamennyi tényezőjének még magasabb fokú egységét és felelősségét. Ezért a IKSZ X. kongresszusa, az SZKSZ VII. kongresszusa és a VKSZ XV. választási értekezlete dokumentumaiból eredő kötelesség és felelősség meg az alkotmány megvalósítása a VKSZ tagságától, alapszervezeteitől, és szerveitől magas fokú eszmei-politikai elkötelezettséget követel a munka anyagi alapjának gyorsabb, szilárdabb és egybehangoltabb fejlesztésében, amely egyik legfontosabb feltétele a szocialista társadalmi és gazdasági viszonyok további építésének meg a munkásosztálynak, amely viszont az öngazgatású szocializmus további építésének döntő tényezője.

Az eddigi harcban szerzett tapasztalatokkal gazdagodva, Vajdaság SZAT eddigi eredményeiből és a nyilvános vita alapjául szolgáló dokumentumokból kiindulva a VKSZ Tartományi Bizottsága a VKSZ valamennyi szervezetét és tagságát arra kötelezi, hogy a távlati társadalmi és gazdasági fejlődésről szóló vitákat szervezeten és felelősségteljesen bonyolítsa le, elsősorban a társult munka valamennyi szervezetében, mert nekik kell a fejlődés megvalósítóivá válniuk. A társult munka alapszervezetei ilyen szerepének előfeltétele az, hogy az új alkotmányos elvek szerint gyorsabban átszerveződjenek és működjenek.

A Kommunista Szövetség szervezetei a felelősek azért, hogy a fejlesztési politika hordozói minőségileg és idejében eleget tegyenek tervezési kötelezettségüknek, vagyis biztosítsák azt, hogy a társult munka valamennyi alapszervezete, a társult munka valamennyi szervezete és valamennyi érdek- és társadalmi-politikai közösség elkészítse az öngazgatásra alapozott hosszú távú és közép távú fejlesztési programját. A társultmunka alapszervezetei fejlesztési programja legyen az alapja a társultmunka szervezetei fejlesztési programjának meghozatalában, az összetett rendszerekben stb. Ebből a célból a társult munka alapszervezeteinek részletesen fel kell mérniük eddigi fejlődésüket. Felül kell vizsgálniuk és el

kell bírálniuk a további bejlődés lehetőségeit és feltételeit. Csak így lehet biztosítani a társult munka valamennyi alapszervezetének reális távlati fejlesztési programjait és megszilárdítani a megvalósításuk iránti felelősséget. A Kommunista Szövetségnek ezekben a vitákban határozott harcot kell folytatnia az önelégültség és passzív magatartás a nem reális tervek és az egészségtelen technomenedzseri és bürokrata ambíciók ellen.

A társult munka valamennyi alapszervezetének, képviseleti testületének, a községi képviselő-testületnek és végrehajtó szerveinek, a küldötteknek és a küldöttségeknek alkotmányos joga és kötelessége, hogy egybehangolják fejlesztési programjukat. A társult munka öngazgatási tervezésben való szerepét nem szabad csak a társult munka szervezetében és a községekben kimeríteni, függetlenül azok jelentőségétől és nagyságától. Feltétlenül szükséges a tervek ágazati, ágazatközi és területi egybehangolása, hogy biztosíthassuk a mind jobb munkamegosztást és a mind arányosabb fejlődést. Ez terjedelmes és felelősségteljes munka, ezért a Kommunista Szövetségnek a társult munka alapszervezeteiben és más szervezeteiben, meg a küldöttségekben működő tagjainak, akiknek ellenőrizniük kell a megegyezéseket és megállapodásokat, még aktívabbnak kell lenniük és ragaszkodniuk kell a megállapodások és megegyezések valamennyi részvevőjének felelősségéhez.

Az ágazati és tevékenységi fejlesztési programok egybehangolásában jelentős szerepet tölt be a gazdasági kamara, valamint a gazdaság azon társulása, amelyben a társult gazdaság fejlesztési programjait megbeszélik és egybehangolják. Ugyanakkor a kamara szerveinek és szakszolgálatainak aktívan kell viszonyulniuk az új kezdeményezés elindításához és támogatásához, különösen azokban a szervezetekben, amelyek még nem készültek fel eléggé a fejlesztési politika megvalósítására.

A programok és tervek alapján minél előbb társadalmi megállapodást és öngazgatási megegyezést kell kötni az ágazatok fejlődéséről és a munkamegosztásról, a köztársaságok és a tartományok fejlesztéséről az alkotmányos rendelkezésekkel és az egységes Jugoszláv piaccal összhangban. E tevékenységnek, hogy biztosíthassa, a JSZSZK és valamennyi köztársaság és tartomány távlati fejlesztési terveinek idejében való összeállítását, idejében is egybehangoltnak kell lennie. Mindebben rendkívüli szerepe van a Szocialista Szövetségnek, a szakszervezeteknek, az Ifjúsági Szövetségnek, a Harcos Szövetségnek, valamint más társadalmi szervezeteknek, tudományos intézményeknek és szakegyesületeknek.

Az öngazgatású tervezés eredményességének egyik igen jelentős feltétele a tájékoztatás rendszere és módszere. Emiatt szükséges minél előbb megállapítani a fejlesztési politikáról és programról szóló tájékoztatás-cserében való magatartási normákat. Ebben külön szerepük van a kamarákban, szakegyesületekben, a sajtóban, rádióban és televízióban dolgozó kommunistáknak.

A vajdasági kommunisták és más haladó erők a távlati fejlesztési politika általános irányvonala és legfontosabb feladatai megvitatása közben, ma már tudatában vannak annak, hogy eddig jelentős eredményeket értünk el, és társadalmi közösségünk szocialista fejlődése öngazgatási irányvonalának hatására legyőztünk számos nehézséget. Ezért a társadalmi élet és munka valamennyi területén a szocialista öngazgatási viszonyok további fejlődéséért folytatott harc nemcsak legjelentősebb célunk, hanem további eredményeink legerősebb mozgatóereje is. Ez elsősorban arra kötelez bennünket, hogy harcoljunk az új alkotmányos elvek következetes megvalósításáért, amelyek alapján a munkásosztály és a dolgozók közvetlenül döntenek munkájuk valamennyi eszközéről és eredményéről. Ez ugyanakkor valamennyiünk részéről megköveteli, hogy határozottan és következetesen harcoljunk a JKSZ X. kongresszusa politikai irányvonalának megvalósításáért, amely különösen Tito elvtárs beszámolójában — világosan meghatározta társadalmi akciónk legfontosabb irányait, az új szocialista győzelmek távlatait. A Kommunista Szövetségnek ebben fokozott felelőssége van a társadalmi fejlődés irányai, a szocialista öngazgatási rendszer működése és fejlesztése, a munkásosztály hatalma, forradalmi jellegzetességének erősítése, valamennyi társadalmi határozat szocialista tartalma tekintetében. A Vajdasági Kommunista Szövetség ennek alapján erősíteni fogja akcióegységét és a távlati fejlesztési politika tervezése és végrehajtása iránti felelősségét.

Az egységes akció ugyanakkor megvéd bennünket az idegen eszmei-politikai felfogástól és hatástól. Ez méginkább erősíti a szocialista erők egységfrontját a Kommunista Szövetséggel az élen, szocialista öngazgatású és el nem kötelezett közösségünk nemzeti és nemzetiségi testvériségét, egységét és egyenjogúságát.

Dušan Alimpić

HOZZÁSZÓLÁS A VSZAT TÁVLATI FEJLESZTÉSI POLITIKÁJÁHOZ

A tartományunk távlati fejlesztési politikájáról folytatott vita és a Kommunista Szövetség feladatainak kijelölése során számos hasznos javaslat, figyelemztetés hangzott el.

A mai ülésen elfogadjuk a távlati fejlesztési politikával kapcsolatos határozatokat. Megállapítjuk az akció általános irányait, és konkretizáljuk azokat a feladatokat, amelyeket az elkövetkező időszakban egységes alapokon megvalósítunk. Mivel ezt az akciót még nem szerveztük meg szervezeti, községi és tartományi szinten, biztosra vehetjük, hogy néhol olyan kérdések is felmerülnek majd, amelyeket határozottabb állásfoglalás miatt ismét napirendre kell tűznünk, hogy egységes politikánk következetes megvalósítása érdekében szabatosan válaszolhassunk rájuk és álláspontunkat kiegészítsük.

Csak néhány kérdést szeretnék kiemelni. A társadalmi követelményekből és a Jugoszláv Kommunista Szövetségnek abból az álláspontjából kiindulva, hogy ki kell alakítani Jugoszlávia közös távlati fejlesztési politikáját, elmondhatom, hogy már jelentős haladás észlelhető. Mint ismeretes, a Szövetségi Végrehajtó Tanács elfogadta és nyilvános vitára bocsájtotta A JSZSZK közös távlati fejlesztési politikájának alapjai című dokumentumot. Tudnunk kell azonban, hogy ez a dokumentum nem terv és nem program, ahogyan azt a vitaindítóban írták, hanem politikánk alapja, amely azoknak a terveknek, programoknak és megállapodásoknak a feltétele, amelyeket az öngazgatási gazdaságnak és az érdekközösségeknek kell kidolgozniuk. Ez a dokumentum csak a közös érdekű kérdéseket öleli fel. A köztársaságok, a tartományok, valamint a társult munka szempontjából igen fontos és sajátos kérdéseket külön dokumentumokban kell részletezni és taglalni.

Tartományi Végrehajtó Tanácsunk ennek értelmében szintén nyilvános vitára tűzte Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány távlati fejlesztésének koncepcióját. A közös álláspont kialakítása érdekében ki kell dol-

goznunk az ágazati és ágazatközi tevékenységeket végző társult munkaszervezetek kölcsönösen egybehangolt hosszútávú fejlesztési programjait és meg kell teremtenünk szoros kapcsolatunkat. Ez ugyanakkor mind a javasolt politika elmélyítésében mind pedig verifikálásában kitartó és felelősségteljes munkát igényel. A közös dokumentumnak ezt a politikát kell kifejezésre juttatnia.

A dolgozók élet- és munkakörülményeinek állandó javítását és a szükségleteinek mind teljesebb kielégítését célzó közös fejlődés stratégiai céljainak kijelölésekor néhány nagyon fontos kérdésben biztosítanunk kell a társadalmi megállapodás létrehozását. E kérdések: a munkamegosztás, az egységes piac erősítését célzó szélesebb körű alakulásának leküzdése.

A társult munka országos kapcsolata, a községi, tartományi és köztársasági keretek és határok mielőbbi túlszárnyalásán kívül biztosítanunk kell a világgazdasági helyzettel kapcsolatos tájékoztatási rendszert és, a kínálat és a kereslet árunkénti elemzését. Tudnunk kell, mely áruból termelnek többet, mely áru hiánycikk, mely szükségletek láthatók el hazai forrásokból, melyek behozatalból stb. Ezúton kell lehetővé tennünk, hogy termelésünkkel könnyebben beilleszkedjünk a nemzetközi munkamegosztásba.

Ugyanakkor mind a különböző tevékenységek, mind pedig a szükségletek szempontjából mielőbb meg kell állapítanunk, mi az, amit előnyben kell részesítenünk, ami minden fejlődés lényeges kérdése. A társult munka szervezetei külön-külön nem oldhatják ezt meg, ez közös érdekű stratégiai kérdés.

Jelentőségük miatt külön súlyt kell vetnünk az energia, a nyersanyag- és élelmiszertermelésre, de ugyanúgy az árpolitikával, a bővített újratermeléssel, a hitel és pénzügyi rendszerrel és a külföldi kapcsolatok ápolásával kapcsolatos rendszerbeli problémák megoldására is. Ezekben a kérdésekben az állami szervek még mindig önkormányzatilag tevékenykednek és döntenek. Jelentős kérdés még a gazdálkodási feltételek kiegyenlítése, mert ez a gazdasági egyenrangúság s ezzel a nemzetiségi egyenjogúság alapja is.

Ezek a kérdések, értékelésünk szerint, kiindulópontok, amelyekben idejében társadalmi megállapodást kell létrehozni. Ezeket a megállapodásokat a Jugoszláv Kommunista Szövetség egységére és arra alapozva biztosíthatjuk, hogy a X. kongresszuson eszmeileg világosan definiáltuk a szocialista öngazgatás fejlődését, amelynek központjában a társadalmi tulajdon és a dolgozóknak a jövedelem, a többletmunka és a társadalmi újratermelési folyamat feletti hatalma áll.

Az új alkotmány világosan megállapítja a társult munka és a megállapodásnak és megegyezésnek mint az öngazgatás döntő tényezőjének meg a jugoszláv gazdaság és társadalom új integrációja jelentős elemének szerepét.

Az új alkotmány megállapítja a köztársaságok és tartományok saját fejlődésükért vállalat felelősségét és az egész jugoszláv közösség fejlődésé-

ben betöltött szerepét. A Kommunista Szövetségnek Vajdaság fejlesztési politikája kialakításával kapcsolatos közvetlen feladatai szerves részét alkotják annak a felelősségnek, amelyet a kommunisták vállaltak a társadalmi, gazdasági, politikai, nemzetiségi és kulturális viszonyok Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány, a Szerb Szocialista Köztársaság és a JSZSZK területén, az öngazgatás, a munkásosztály hatalmának és az alkotmányban, valamint a Kommunista Szövetség politikai dokumentumaiban kifejezett más elvek alapján való fejlesztésében. Ez egyben a Vajdasági Kommunista Szövetség és más szervezett szocialista erők egységes akciójának szerves része a Tartomány anyagi alapja és alkotmányos helyzete kialakításában, megvalósításában és további fejlesztésében.

Ezért a Vajdasági Kommunista Szövetségnek a távlati fejlesztési politika kialakításakor mindenekelőtt biztosítania kell, hogy a dolgozók a társult munka alapszervezeteiben és más öngazgatási szervezetekben és közösségekben kialakítsák saját fejlesztési politikájukat és a munka meg az eszközök társításából, valamint más együttműködési formákból eredő egyenrangúság és kölcsönös függőség elve alapján egybehangolják programjaikat és terveiket más szervezetekével.

A fejlesztési politikának a társult munka funkciójává kell válnia, hogy alapja lehessen a munkásosztály anyagi és társadalmi helyzete erősítésének és általában a társadalmi fejlődésnek. A társult munka kölcsönös függősége, illetve a munka társadalmazása mindinkább a jelen követelménye. Ha a társult munka optimális eredményekre törekszik, tudatos erőfeszítéssel mind szélesebb körben kell társulnia egész társadalmunkban. Enélkül, tulajdonképpen nem csak gazdasági integráció nem jöhet létre, de a társadalom sem integrálódhat új alapokon.

Amikor Vajdaság SZAT társadalmi fejlesztéséről mint a társult munkában és más öngazgatási szervezetekben, közösségekben és a községekben levő dolgozók sajátos megállapodásáról szólnunk, mulaszthatatlanul hangsúlyoznunk kell, hogy a megállapított közös fejlesztési érdekeknek és céloknak a Tartomány egész alkotmányos helyzetéből és a társadalmi fejlődés egyes területein öngazgatásilag megállapított és meghatározott jogaiból és felelősségből kell kiindulniuk. Másrészt viszont a Tartománynak a JSZSZK és az SZSZK alkotmányos rendszerében betöltött helyzetéből kiindulva a Tartomány társadalmi tervében, mint az alkotmány megvalósításának jelentős hatóeszközeiben kifejezésre kell juttatni azokat a viszonyokat, amelyek alkotmányos helyzetéből erednek. Szem előtt tartva, hogy Vajdaság a jugoszláv föderáció alkotó eleme és Szerbia szerves része, biztosítanunk kell, hogy a Föderáció és a Köztársaság közösen megállapított fejlesztési politikai érdekeit és céljait eredményesen valóra váltsuk. A Vajdasági Kommunista Szövetségnek e harcában kitartónak, következetesnek és határozottnak kell lennie. Különösen a társult munkában, a társadalmi és politikai közösségekben és más szervekben levő kommunisták tartoznak felelősséggel a tervben előírányzott feladatok vég-

rehajtásáért. Tekintetbe kell vennünk, hogy a Tartomány felelőssége a Föderáció és a Köztársaság fejlődése iránt nem egyoldalú, és hogy a Föderáció és a Köztársaság ugyanolyan mértékben érdekelt és felelős Tartományunk egész társadalmi fejlődésében és alkotmányos helyzetének megvalósításában.

Az új alkotmányban és a JKSZ X. kongresszusán megállapított álláspontok történelmi jelentőségéből kiindulva ez a felelősség egyidejűleg a nemzetek és nemzetiségek teljes egyenjogúságának kifejezője és szavatolása, de a munkásosztály és a dolgozók legkiemelkedőbb egységes érdeke is. Az eddigi tapasztalat azt bizonyítja, hogy az elzárkózás lehetőséget teremtene a nemzeti kizárólagosságra és a szeparatizmusra, ugyanakkor a külön érdekek és szükségletek háttérbe szorítása is elkerülhetetlenül bürokrata unitarizmushoz, hegemonizmushoz és nemzetieskedéshez vezetne.

A Vajdasági Kommunista Szövetség mint a munkásosztály és a házámban élő nemzetek és nemzetiségek dolgozóinak forradalmi élcsapata a társadalmi és gazdasági fejlődés problémáit is azzal a meggyőződéssel taglalja, hogy kizárólag úgy lehet megoldani őket, ha kifejezésre juttatják a szocialista fejlődés külön és általános érdekeinek öngazgatási és demokratikus szintézisét, tiszteletben tartva valamennyi köztársaságunk és tartományunk nemzeteinek és nemzetiségeinek a szocialista öngazgatási szolidaritásra épülő egyenjogúságát. Éppen ezért, mivel fejlődésünket egész közösségünk fejlesztése feltételének tekintjük, s annak tudatában, hogy saját fejlődésünk sem lehet eredményes a Szocialista Jugoszlávia és a Szerb SZK fejlődése nélkül, síkraszállunk azért, hogy fejlesztési terveinkben ezek az elemek kifejezésre jussanak, és a megvalósításukért folyó harc minden egyes kommunista és minden szervezet mindennapi feladata legyen.

Tevékenységünk során, a gazdasági és szociális struktúrában meg a gazdasági fejlettség színvonalában megmutatkozó különbségekre való tekintet nélkül határozottan kell harcolnunk és a fejlesztés szükségleteinek és érdekeinek mindennapi egybehangolására irányuló politikánkban biztosítanunk kell több nemzetiségű közösségünk társadalmi, gazdasági és politikai rendszerének egységét. E tekintetben valamennyiünkre egyforma felelősség hárul a közös és egységes politika kialakításában, következetes megvalósításában és a megbeszélte álláspont gyakorlati alkalmazásában.

Ebből az elvi álláspontból kiindulva szeretném kiemelni, milyen szerepet kell betöltenie a tudománynak, a művelődésnek és az oktatásnak a társadalmi fejlődés koncepciójában.

A szellemi alkotásnak általában véve már most is, de az elkövetkező években végleg a társadalom bővített újratermeléséhez kell tartoznia.

A korszerű tudományos-műszaki fejlődés máris azt bizonyítja, hogy a tudománynak termelőerővé kell válnia. Valóban az lehet, sőt már az is. Új társadalmi feltételeket teremtünk Marx azon nagy gondolatainak va-

lóra váltására, hogy a jövő gazdasági fejlődésének üteme egyre kevésbé függ az igénybe vett tőke mennyiségétől és a kétkezi emberi munka tömegétől, mindinkább az új tudományos felfedezések és termelésben való alkalmazásuk, a termelési tapasztalatok és ismeretek függvényévé válik. Ez a gondolat éppen Vajdaság szempontjából jelentős. Az elkövetkező időszakban ki kell lábalnia a viszonylagos lemaradásból, megváltoztatnia gazdasági struktúráját, fejlesztenie az új termelési ágakat, növelnie a munka termelékenységét, harcolnia a nyersanyagtermelés finalizálásáért, az új technológia bevezetéséért stb. A dolgozók műveltségi és szakképzettségi szintjének megváltoztatása, a társult munka dolgozóinak radikális kulturális átalakulása nélkül nehéz elképzelni az új technológiai eljárásoknak, az új tudományos vívmányoknak a termelésben való alkalmazását, és természetesen az öngazgatású szocialista társadalom teljes fejlődését.

Az öngazgatási alapon társított munkának és a társult munka integrálási folyamatának egyesítenie kell a társadalmi fejlődés valamennyi tényezőjét: a társadalmi fejlődés termelőerőit, az öngazgatási szociálpolitikai szervezetet és a szellemi erőket. A társult munka csak ekkor válhat a társadalmi munka olyan uralkodó és integrális formájává, amely minden tekintetben lényegesen meghatározza a társadalmi fejlődés jellegét és irányait.

Vajdaságban az utóbbi tíz év során megteremtettük és kifejlesztettük az egyetemen és más főiskolákon folyó tudományos kutatómunka alapvető formáit, de ugyanakkor az egyetemeken kívül álló intézményekben is, és a tudományos szakemberek egy része sokoldalúan hozzájárul a társadalmi fejlődéshez. A legjelentősebb eredményeket eddig a biotechnikai és a technológiai tudományágakban a búza- és kukoricatermelésben értük el. Világviszonylatban és európai szinten is kiemelkedőek eredményeink. Ezeknek a vívmányoknak nagy jelentőségük van egész szocialista fejlődésünkben. Felsőoktatási és tudományos intézményeink kiemelkedő helyen állnak a jugoszláv és nemzetközi tudományos együttműködésben is.

Azonban a tudomány anyagi helyzete — a gyakorlatban közvetlenül alkalmazandó megoldásokat nyújtó tudományos ismeretek fejlesztésének költségeire létesített alap eszközeit, a tudományos szervezetek, a berendezések, a számítógépek elhelyezése, valamint a tudományos munka tekintetében közös érdekű minden más tevékenység — nap mint nap mindinkább a tudományos lehetőségek kiaknázásának és a tudományos munka minőségi és mennyiségi kibontakozásának gátló tényezőjévé válik. Nálunk még egész sor tudományág nem fejlődött ki, pedig munkájuk eredménye gazdaságunkban és a tartományban nélkülözhetetlen. Így például fejletlen a kőolaj, és a földgáz előállításával foglalkozó tudomány, a petrokémia stb. Korábban megszűnt Vajdaságban az egyetlen gazdasági kutatóintézet. Ugyanúgy lemaradnak más tudományágak, különösen a társadalomtudományok egyes ágazatai. Különösen a mezőgazdaság és a falu

szociális, a társadalmi és politikai rendszer öngazgatású átalakulásával, általában az öngazgatással a politikai szociológiával, a nemzetiségi fejlődéssel és a nemzetiségi viszonyokkal foglalkozó tudományág hiánya érezhető.

Vajdaságban mielőbb meg kell valósítani a tudományos, oktatási és kulturális intézmények integrálását és munkajellegű kapcsolatát. A társadalomtudomány iránti viszonyát változtatva megváltoztatjuk a tudomány tényleges társadalmi helyzetét és az intézményekben öngazgatási viszonyokat alakítunk ki, amivel biztosítjuk a tudományos munkának a Tartomány tényleges, a közép és hosszú távú fejlesztési tervekben megállapított szükségletein alakuló tudományos munka tervezését is. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a jövőben a Tartomány társult gazdaságának és tényleges társadalmi szükségleteinek szerepét a konkrét tartalom, kutatási, oktatási és kulturális munkaprogram és alkotómunka megállapítása során nagyobb mértékben kell kifejezésre jutatni, mint eddig.

Az öngazgatású szocialista társadalom fejlődésében kivételes szerepet betöltő, de ugyanakkor az etatista-dogmatikus monopóliumoktól és a technomenedzseri manipulációktól mentes tudomány, oktatás és művelődés ilyen helyzetéért kell harcolnia a Vajdasági Kommunista Szövetségnek és valamennyi szocialista társadalmi erőnknek, ki kell harcolnia, hogy társadalmunk termelőerőinek szerves részévé, az öngazgatású szocializmusban a társadalmi tudat átalakulásának és a viszonyok humanizálásának tényezőjévé váljanak.

Vajdaság SZAT távlati fejlesztési koncepciójában néhány stratégiai célt emelhetnénk ki: a gazdasági struktúra problémáinak kiküszöbölése és a további iparosítás irányai; a mezőgazdaság és a falu szocialista átalakulása, valamint a társadalmi termelés növelése. Ezek a fejlődés alapvető kérdései, ugyanakkor lehetőségek is, bár ami Tartományunk viszonylagos lemaradásának gyorsabb ütemű áthidalására vonatkozó álláspontjainkat illeti, nemigen van választásunk.

E célok elérése érdekében, amennyiben a demokratikus vitában ezt az irányzatot támogatják, a legnagyobb erőfeszítésekre van szükség a társult munka anyagi alapjának a gazdálkodás belterjesítése és a nagyobb jövedelem révén való erősítéséért folyó harcban. A társult munka anyagi alapjának hosszabb időre szóló erősítése alatt értendő a jövedelemelosztási rendszer tökéletesítése is, amely elősegítené a bővített újtermelésre szolgáló eszközök folyamatos felhalmozását.

Természetesen ezeket az összetett feladatokat csak akkor teljesíthetjük eredményesen, ha akciónkban előtérbe helyezzük a termelékenységért és a jövedelemért folyó harcot, és ha gazdaságilag támogatjuk azokat az intézkedéseket és erőfeszítéseket, amelyek a munka egyedi és társadalmi termelékenységének növeléséhez vezetne. Mindez feltételezi a beruházások alapos mérlegelését, magában foglalja a munkamegosztásra, a kölcsönös kooperációra, az eszközöknek a közös érdekek alapján való társítására,

a közös tervek, tudományos kutatások megvalósításában történő részvételre és a tapasztalatoknak a tudományos vívmányok alkalmazása során történő ismertetésére való törekvést. Öngazgatási alapon jelentős kérdés az eszközök társítása, összpontosítása és körforgása, a bankok új alkotmányos alapokon kialakított szerepének megvalósítása. A termelés és a kereskedelem viszonyainak kérdése és a bővített újatermelés körében való kapcsolatának megteremtése egyik feltétele annak, hogy a kereskedelem szükségszerűen a termelés funkciójává váljon.

Mai ülésünkön ezért meg kell állapítanunk akciónk irányát, hogyan szervezkedjünk, határozatainkban pedig ki kell jelölnünk kötelezettségeinket és feladatainkat. A jövőbeli fejlődés tekintetében előttünk álló munka mindinkább megteremti a feltételeket, hogy az eddigi ingadozás okait elháríthassuk és az újabbakat leküzdhessük. Ezért gazdaságpolitikánk legfontosabb kérdése a társult munka mozgósítására és ösztönzésére irányuló intézkedések feltárása, melyeknek segítségével eredményesebben küzdhetünk az infláció és a gazdasági ingadozás okai ellen.

A vitákat, amelyeket a legszélesebb alapokon kell megszervezni, és amelyeket a Szocialista Szövetség koordinációs testületeinek kell egybehangolniuk, olyan irányban kell vezetni, hogy elkerüljük az egyoldalúságot, és hogy ösztönözzük a bíráló hozzáállást vagyis minél több észrevételt és minél kevesebb javaslatot és megoldást adjanak. Az a lényeg, hogy a vita során a dokumentum elfogadásakor egybehangolják saját megoldásaikat a javasolt fejlődési irányokkal meg célokkal, és mindenütt vállalják a megvalósításukkal járó köteleességet, és felelősséget.

Külön jelentőségű a társult munka alapszervezeteiben szervezendő nyilvános vita. A társult munka egyes alapszervezeteiben még nincs kezdeményezés. Biztosítani kell, hogy a vitában a lehető legnagyobb mértékben részt vegyenek a szakintézmények és az intézményekben, egyetemi karokon dolgozó tudományos munkások egyesületei, de különösen a különböző képviselői testületekbe delegált küldöttek és küldöttségek.

A Vajdasági Kommunista Szövetségnek vezető szerepe megvalósításában tevékenységét elsősorban az ellentmondások társadalmi és politikai megoldására, meg az ország gazdasági fejlődését kísérő nehézségek leküzdésére kell összpontosítania. Többé nem ismétlődhet meg az a liberalista gyakorlat, hogy a Kommunista Szövetség a társadalmi fejlődésért folytatott harc legfontosabb arcvonalain háttérbe szorul, vagy a párt alapszervezetei és egész községi szervezetei vonakodnak e kérdésekkel foglalkozni és a társadalmi akciót az e téren felmerülő problémák leküzdésére irányítani.

Ezért a Kommunista Szövetség valamennyi szervezetének és vezetőségének nap mint nap figyelemmel kell kísérenie azokat a problémákat is, amelyek a társadalmi fejlődésért folyó harcunkban felmerülnek. Bírálón és önbírálón kell elemezniük munkájukat, akcióprogramjukat, és moz-

gósítaniuk kell minden dolgozót, irányítaniuk és ösztönözniük kell valamennyi öngazgatási intézmény munkáját.

Ezzel kapcsolatban a Kommunista Szövetségben és a KSZ-en kívül fejleszteni kell a tájékoztatás és az eszmei-politikai képzés rendszerét, amely erősíti majd a Kommunista Szövetség cselekvőképességét és egységét. Ehhez azonban elsősorban állandó és szervezett akciókra van szükség. Ezt meggyőzően bizonyítják az eddigi tapasztalatok és eredmények is. Akciónk értékének mércéje tehát az eredményekben jusson kifejezésre. Ez lesz a legjobb válasz mindazoknak a bírálóknak, dogmatikusoknak, technobürokratáknak és anarcholiberalistáknak, akik csak bírálják a mai állapotokat, ám nem veszik tekintetbe az elért eredményeket és azt a tényt, hogy a társadalmi fejlődés összetett folyamat. Naponta küzdünk a múlt csökevényeivel, hogy az új és a haladó szellem győzedelmeskedjen.

Végül Stipan Kopilović elvtárs az új feladatok megvalósításával kapcsolatos közszéki együttműködés erősítéséről, a kamarák társításáról és a tervezési csoportmunkáról előterjesztett javaslatáról csak annyit, hogy teljes támogatást érdemel. Arra is felhívnom figyelmüket, hogy a tervezés és a programozás nem válhat a „másolás” iskolájává, vagyis minden szervezetnek magának kell kidolgoznia, de azt még kevésbé engedhetjük meg, hogy „üzletté” fajuljon.

A VKSZ TARTOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK VAJDASÁG SZAT TÁVLATI FEJLESZTÉSI POLITIKÁJÁRÓL ÉS A VAJDASÁGI KOMMUNISTA SZÖVETSÉG FELADATAIRÓL SZÓLÓ HATÁROZATAI

A Vajdasági Kommunista Szövetség Tartományi Bizottsága 1974. szeptember 25-i második ülésén, a KSZ-nek a társadalmi és gazdasági fejlődésben meg az öngazgatási szocialista viszonyok fejlesztésében betöltött szerepéről, a JKSZ X. kongresszusának, az SZKSZ VII. kongresszusának, a VKSZ XV. választási értekezletének dokumentumaiban és az alkotmányban világosan megállapított eszmei és politikai álláspontokból kiindulva, megtárgyalta Vajdaság SZAT távlati fejlesztésének eszmei-politikai kérdéseit.

Vajdaság SZAT eddigi társadalmi és gazdasági fejlődésében jelentős eredményeket mutathatunk fel. Mindenekelőtt a termelőerők erősödtek állandóan, az öngazgatási szocialista társadalmi és gazdasági viszonyok fejlődtek, a termelés, a jövedelem és a foglalkoztatás fokozódott, a gazdasági struktúra megváltozott, az életszínvonal, a lakosság képzettségi és kulturális színvonala, az egészségvédelem, meg a szociális védelem javult.

Azonban Vajdaság SZAT-ban a jelentős eredmények ellenére is még mindig lassú a gazdasági fejlődés, kedvezőtlen a gazdaság szerkezete, amelynek nagy hányada mezőgazdasági-nyersanyag és félkész termékek előállítására, alacsony a felhalmozóképeség és fejletlen a kereskedelem.

A természeti adottságok, a munkaképes lakosság és a társadalmi fejlettség Vajdaság SZAT jövőbeli gyorsabb ütemű társadalmi és gazdasági fejlődésének alapvető feltétele.

A gyorsabb, arányosabb, szilárdabb gazdasági fejlődés, a fejlődési lehetőségek ésszerűbb kihasználásának biztosítása és az élelmiszer, valamint a nyersanyagtermelés növelése, az energiatermelés és a közlekedés fokozottabb fejlesztése Vajdaság SZAT eddigi gazdasági struktúrája, eddigi fejlődési szintje, természeti, demográfiai és földrajzi előfeltételei alapján igen összetett és jelentős feladatok előtt áll.

A Vajdasági KSZ a Vajdasági SZAT eddigi és távlati társadalmi és gazdasági fejlődésének eszmei-politikai alapjaira vonatkozó anyagokban, beszámolóban és felszólalásokban adott értékelésekből kiindulva

HATÁROZATOT

FOGADOTT EL.

I.

1. A távlati fejlesztési politika kialakításával kapcsolatos eszmei-politikai állásfoglalás alapvető mércéi adva vannak az öngazgatású szocialista társadalom tartós értékeiben, amelyek, mindenekelőtt a személyiség sokoldalú fejlődéséhez szükséges feltételek biztosításában meg a társadalmi és gazdasági viszonyok humanizálásában, a dolgozó kezdeményezésének és alkotókészségének fejlesztésében, az egész lakosság életszínvonalának javításában és a munka teljes felszabadulásának útján kitűzött más célokban nyilvánulnak meg.

2. Vajdaság SZAT felelősséget vállal saját társadalmi és gazdasági fejlődéséért, ugyanakkor, a közösen megállapított fejlesztési politika alapján az SZSZK és a JSZSZK fejlődéséért is. Ez megköveteli a VKSZ aktív viszonyulását a közös fejlesztési politika kiépítésében és a X. kongresszuson elfogadott határozatok valóra váltásában, valamint minden egyes köztársaság és tartomány egyforma felelősségét JKSZ politikájával kapcsolatos eredmények megvalósításáért.

3. A VKSZ-nek következetesen kell harcolnia a létérdekek egységéről és a fejlődés valamennyi hordozójának az egész öngazgatási szocialista társadalom gazdasági és szociális fejlődésével kapcsolatos közös felelősségéről kialakult tudat győzedelmeskedéséért.

4. A VKSZ minden szervezete és vezetősége köteles szervezeten és élénken tevékenykedni valamennyi társadalmi szerv közös távlati fejlesztési politikára vonatkozó megállapodásának létrehozásán. E célból biztosítani kell, mindenekelőtt: a természeti és más adottságok teljesebb kiaknázását; a gazdasági struktúrából eredő problémák leküzdését; a társadalmi munka ésszerűbb megosztását az egységes jugoszláv piacon; a gazdaság és a társadalmi tevékenységek közvetlen kapcsolatának megteremtését; a gazdaság megszilárdítását és a nemzetközi munkamegosztásba való hatékonyabb bekapcsolódást.

5. A VKSZ-nek harcolnia kell a gazdasági és politikai rendszer egységének erősítéséért és a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának a közös érdeken és a távlati fejlesztési programokon alapuló munka és eszközök társítása révén való további fejlesztéséért.

6. A jövőbeli eszmei-politikai tevékenység legfőbb célja azoknak a társadalmi és gazdasági viszonyoknak a következetes és gyors kialakítása, amelyekben a társult munka az anyagi fejlődés arányosabb fejlesztésének meg a gazdasági és politikai rendszer alkotmányos kiépítésének legfontosabb hordozója.

7. A Kommunista Szövetség erélyes harcot folytat az öngazgatási szocialista termelési viszonyoknak és termelőerőknek a mezőgazdaságban való, az öngazgatási társulás útján történő fejlesztéséért, valamint küzd a dolgozók és a földművesek társult munka révén kialakuló szövetségének erősítéséért

8. Az 1976 és 1980 közötti fejlesztési terveknek és programoknak magukban kell foglalniuk a gazdaságzilárdítási politikát, mert ez az öngazgatási viszonyok fejlesztésének és az egész fejlesztési politika céljai és feladatai megvalósításának előfeltétele.

9. A Kommunista Szövetségnek és a munkásosztálynak az idegen, különböző szocialistaellenes törekvések és felfogások leküzdéséért és kiküszöböléséért folyó harca csak akkor eredményes, ha a társult munkában levő dolgozók szervezésével és a társadalmi újratermelés feletti hatalmukkal kezdeményezett forradalmi változások megvalósulnak.

10. A munka és az eszközök társítása révén létrejött valamennyi öngazgatási integrációban biztosítani kell, hogy a dolgozók döntsenek a jövedelemről. E döntéshozatalnak a társult munka alapszervezetében levő dolgozók érdekeinek és osztályjellegű együvé tartozásának, valamint a többi munkással és dolgozóval vállalt közös felelősségének szintéziséből kell kiindulnia, mert a társult munka alapszervezetében levő jövedelem a társadalmi munka eredménye is.

II.

1. A gyorsabb ütemű és szilárdabb gazdasági fejlődés révén Vajdaság SZAT fölzárkózhat a fejlettebb gazdaságokhoz és struktúrája is megváltozhat. E célokat elérhetjük a nagyobb jövedelemért és a munka termelékenységéért folyó harccal, a korszerű műszaki eljárások és technológia alkalmazásával, a jobb munkaszervezéssel, a társult munkának a jövedelem és az egész újratermelés feletti uralmával és az öngazgatási tervezéssel.

2. A Vajdasági KSZ sikrasszáll azért, hogy az ipari munkamódszereknek a gyáripáron kívül való alkalmazásával meggyorsuljon a termelési folyamat iparosítása. A gazdasági fejlődést és a szerkezeti változásokat a rendelkezésre álló termelési, természeti, emberi és más adottságok kiaknázására kell alapozni. A hosszú távú termelési orientációt és a fejlesztési politikát mindenekelőtt az élelem, a nyersanyag, az energia előállítására és a közlekedés fejlesztésére kell összpontosítani.

3. A Vajdasági KSZ különösen a mezőgazdasági-ipari komplexum minél gyorsabb és szilárdabb fejlesztését szorgalmazza, mert az élelem ráfizetéses, mert a termelés jelentős része Vajdaság SZAT gazdaságában ugyanakkor hat a gazdasági folyamatok szilárdítására és általában a fejlődésre. E célból biztosítani kell a mezőgazdaság iparosítását és belterje-

sítését és a mezőgazdasági termékeken alapuló magasabb fokú végtermékek ipari termelését. A mezőgazdasági-ipari komplexum fejlődésének tükröznie kell a JK SZ mezőgazdasági politikája irányvonalának valóra váltását. A mezőgazdasági magánszektor tartalékainak aktivizálását a mezőgazdasági magántermelők gyorsabb ütemű öngazgatási társítása és a társult munkába való bekapcsolódása révén kell elérni.

4. A Vajdasági KSZ hangsúlyozza annak szükségszerűségét, hogy az elkövetkező időszakban a lendületes, arányos és szilárd fejlődés érdekében kiaknázzuk a természeti kincseket: a termékeny földeket, az ásványi kincset, a kőolajat, a földgázt és az építőanyag-iparban szükséges nyersanyagot; a vízrendszer adottságait; a fejlett infrastruktúrát és a kiépített termelési kapacitásokat, valamint a rendelkezésre álló munkaerőt.

5. Az energiára mint az anyagi fejlődés jelentős tényezőjére külön gondot kell fordítanunk. Vajdaság SZAT-ban az energia problémájának megoldásakor saját erőforrásaink ésszerű aktivizálódásából és a Szerb SZK és a JSZSZK közös távlati fejlesztési politikáján alapuló energia-termelés és -fogyasztás ésszerű fejlesztésébe való bekapcsolódás szükségszerűségéből kell kiindulni.

6. Vajdaság SZAT-ban a közlekedés, különösen a folyami közlekedés fejlesztésének jelentős helyet kell biztosítani a fejlesztési politikában, a szállítási szolgáltatások hatékonyságának és minőségének javítása céljából, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a többi gazdasági ág gyorsabb ütemű fejlődéséhez.

7. A társadalmi termelés és a munka társadalmi termelékenysége nagyobb növekedési százalékkulcsának gyorsabb ütemű megvalósítása megköveteli a vajdasági gazdasági tevékenységi ágak további iparosítását és korszerűsítését, amelynek révén elősegíthető a — túlnyomórészt nyersanyag — félkészáru-termelés előmozdítása és azon tevékenységek gyorsabb fejlődése, amelyben eredményesebben alkalmazhatók a tudomány meg a technikai fejlődés vívmányai és az emberi munka minden területén biztosítható a munkaeszközök gyorsabb forradalmasítása.

8. A Vajdasági KSZ a fejlesztési politika olyan megoldásaiért száll síkra, amelyek biztosítják a munkához való jog megvalósítását és a munkaképes lakosság csaknem teljes méretű foglalkoztatását, ugyanakkor elősegítik a foglalkoztatottak szakképzettségi összetételének javítását, amelyet a gyors iramú gazdasági fejlődés, a gazdasági struktúra változása és az iparosítás feltételez.

9. A távlati társadalmi és gazdasági fejlesztési politikának ösztönöznie és irányítania kell a tudomány és a technika, a tudományos kutatómunka és általában az alkotókészség további fejlődését. A tudomány szakembergárdájának és anyagi alapjának erősítése, a társult munkával való kapcsolata a társadalmi és gazdasági fejlődésben kijelölt szerepe megvalósításának előfeltétele.

A tudományos-műszaki fejlődés eredményeinek a társult munkában való alkalmazásához szükséges feltételek megteremtése megköveteli a társult gazdaság és az oktatási intézmények közös erőfeszítésén alapuló szakosított és folyamatos oktatás fejlesztését, amit a Vajdasági KSZ az elsőrendű feladatok közé sorol.

10. A vajdasági gazdaságnak a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódása, különösen a hazai nyersanyagok és félkész termékek minél magasabb gyártási szinten való előállítását tartós érdek. A külfölddel folytatott gazdasági kapcsolatok felélénkítése megköveteli a technikai fejlődés eredményeinek a termelésben és a szakosításban való mielőbbi alkalmazását, a munka termelékenységének fokozását és a külföldi piacon való szervezettebb fellépést.

11. A társadalmi tevékenységek fejlesztését összhangba kell hozni a társadalmi szükségletekkel és lehetőségekkel. Az öngazgatási érdekközösségeknek a társadalmi tevékenységek fejlesztési programjainak hordozóivá kell válniuk, és teljesen kifejezésre kell juttatniuk a termelő társult munka érdekeit, biztosítaniuk kell a munka szabad cseréje elvének valóra váltását.

12. A dinamikus fejlődés, a gazdasági struktúra megváltoztatása és a szerkezeti aránytalanság kiküszöbölése okos beruházási politikát igényel. A VKSZ ezért hangsúlyozza az öngazgatási megegyezés és a társadalmi megállapodás, a munkának és az eszközöknek a megállapított fejlesztési programok és tervek alapján történő öngazgatási társításának szükség-szerűségét.

13. Gondot kell fordítani az egyes területek és községek gazdasági fejlettsége közötti különbség kiküszöbölésére, amely a gazdaság kedvező fejlődésének előfeltétele. Ez a regionális feltételek teljesebb kihasználása, a munka és az eszközök társítása és a vajdasági, sőt Vajdaságon kívüli fejlett és fejletlen területek társultmunka-szervezeti közvetlen kapcsolatának megteremtése révén, valamint új termelési kapacitások építésével érhető el. A gazdasági fejlődés alapvető hordozóinak, a jelenlegi körzeti struktúra megváltoztatására tett hatása, a többi tevékenység fejlesztésének serkentésén kívül fejlődésükkel megfontoltan és tervszerűen kell hozzájárulniuk a regionális fejlődésben mutatkozó különbségek csökkentéséhez. Ez a politika a társult munkában levő valamennyi dolgozó és a Vajdaság SZAT-ban élő nemzetek és nemzetiségek érdeke.

14. A Vajdasági KSZ kiharcolja, hogy a szociálpolitika a gazdaságpolitika szerves része legyen, és valamennyi elemével beépüljön a társadalmi fejlesztési tervekbe és programokba. A távlati fejlesztési politika alapelemeinek biztosítaniuk kell az anyagi termelés növekedésével, a jövedelemmel és a munkatermelékenységgel egybehangolt életszínvonal ingadozás nélküli javulását.

A jövedelem és a személyi jövedelem elosztásakor a társult munka szervezeteiben alkalmazni kell a befektetett munka és eredménye szerinti ja-

vadalmazás elvét, hogy az egyén személyi jövedelme, a szolidaritás és a kölcsönösség elvének beépítésével, a jövedelem megvalósításához való hozzájárulásától függjön.

A befektetett munka és a munka eredménye szerinti jövedelemelosztás reális mércéinek a jövedelem és a személyi jövedelem elosztásáról szóló öngazgatási megegyezésekben és a társadalmi megállapodásokban való megállapításával hozzá kell járulniuk a dolgozók nagyobb termelékenységre és a munka hatékonyabbá tételére, a jövedelemért folyó harcra való ösztönzéséhez, amivel megteremtjük az életszínvonal emelkedésének feltételeit.

A távlati fejlesztési politikában javítani kell a lakásfeltételeket, meg kell oldani a dolgozók lakáskérdését.

15. Az anyagi lehetőségek keretében és a szükségletekkel összhangban állandóan erősíteni kell az ország honvédelmi képességét.

16. A fejlesztési tervbe be kell építeni a környezetvédelmet, hogy az ember egészségét megőrizzük és munkaképességét javítsuk.

17. A Vajdasági KSZ harcolni fog azért, hogy fejlesztési programok és tervek a társult munka öngazgatási megegyezésén és a társadalmi megállapodáson alapuljanak, amivel kiküszöböljük a különböző részérdekeket, az örökölt ellentmondásokat, és leküzdhetjük a helyi érdeket, a parcializmust és az autarchiát a társult munka szervezeteiben, a községekben, a köztársaságokban és a tartományokban.

III.

A Vajdaság SZAT távlati társadalmi és gazdasági fejlődésével kapcsolatos célok és feladatok kijelölése és megvalósítása a szocialista öngazgatás azon új útjainak kijelölésére gyakorolt döntő hatása miatt, amelyekben a munkásosztálynak az egész társadalmi újratermelés urává kell válnia, megköveteli a KSZ fokozottabb felelősségét és jelentős szerepét, magas fokú egységét és szervezettségét. A Vajdasági KSZ Tartományi Bizottsága ezért arra kötelezi a Vajdasági KSZ tagjait, szervezeteit és szerveit, hogy:

— elkészítsék saját környezetük anyagi és társadalmi fejlődésének eszmei-politikai elemzését, a társult munka alapszervezetétől kezdve egészen a tartomány szintjéig, megindítsák és eszmeileg-politikailag irányítsák a távlati fejlesztési programok öngazgatás alapján való kialakításának és egybehangolásának folyamatát, amelyben a községek közti megegyezésnek és együttműködésnek külön szerepet kell betöltenie;

— biztosítsák, hogy a fejlődés tervezésének hordozói a társult munka dolgozói lehessenek, és ily módon szavatolják, hogy az öngazgatási alapon megállapított tervek a munkásosztály érdekeit juttassák kifejezésre;

— kiharcolják a társult munka minden egyes alapszervezetében, hogy a dolgozók megállapítsák melyek önálló kötelezettségeik és jogaik, és

melyek azok a kérdések, amelyekben a társult munkában levő többi dolgozóval közösen kell dönteniük a közös fejlesztési politika kialakításakor és megvalósításakor;

— a társult munka alapszervezeteiben, a társult munka szervezeteiben, a helyi közösségekben és az öngazgatási érdekközösségekben, a községekben és a Tartományban határozottan síkraszálljanak a távlati fejlesztési programok és tervek elfogadásáért;

— saját és közös fejlesztési programjaik kialakításakor a fejlődés valamennyi hordozója az SZSZK és a JSZSZK közösen megállapított fejlesztési politikájából induljon ki;

— a fejlesztési politikában biztosítsák a társult munka olyan szervezeteinek társítását, amelyek az újratermelési folyamatban kölcsönösen függnék egymástól (nyersanyagtermelők, feldolgozók, forgalmazók stb.);

— a társult munka különböző szervezeteiben társult dolgozók érdekei és határozatai egybehangolásának kezdeményezői legyenek;

— biztosítsák a dolgozók aktív részvételét a fejlődésről való döntéshozatalra jelentős mozzanatok kialakításában, figyelemmel kísérésében és ismertetésében.

A küldöttségekben levő kommunistákra, az öngazgatási szervekben meg a társadalmi és politikai közösségekbe és más társulásokba delegált küldöttekre, valamint az állami szervekben levő kommunistákra jelentős feladat, kötelezettség és felelősség hárul a megállapodások és a megegyezések, mint a távlati fejlesztési programok és tervek kialakítása és megvalósítása jelentős tényezők létrehozásában.

A távlati fejlesztési programok egybehangolása és kialakítása megköveteli valamennyi társadalmi és politikai szervezet — a VDNSZSZ, a Vajdasági Szakszervezeti Szövetség, a Harcos Szövetség és a Vajdasági Szocialista Ifjúsági Szövetség szervezett politikai akcióját is mint a fejlesztési célok és feladatok megvalósításának előfeltételét.

A társadalmi és politikai tevékenységet a Szocialista Szövetségnek, a szocialista erők szervezett frontjának kell összehangolnia. A fejlesztésről szóló nyilvános vita során az akció egységes irányításában kiemelkedő szerepet töltenek be a községekben levő koordinációs testületek és a közszéki koordinációs bizottságok.

Újvidék, 1974. szeptember 25.

A VAJDASÁGI KOMMUNISTA
SZÖVETSÉG TARTOMÁNYI BIZOTTSÁGA

Jelen és múlt

FASISZTA IRÁNYZATOK A MODERN KAPITALIZMUSBAN

Az európai fasizmus második világháborúbeli összeomlásának történelmi eredményei kétértelműek. Emiatt bizonyos fokig elhomályosult a korunk fasizmusának történelmi gyökereiről és általános irányzatairól alkotott lényeglátó felfogás.

A hitleri agresszió katonai összeomlása és az úgynevezett új európai rend, illetve a terrorkapitalizmus erkölcsi és politikai kudarca az európai burzsoá ellenforradalom vereségét jelentette. A húszas évek elejétől a negyvenes évek közepéig tartó ellenforradalom fokozatosan fasizálódott, közben azonban megállapította az októberi forradalom hullámát, eltiporta a magyar és német proletárforradalmat, a spanyol polgárháborút, és visszaszorította Olaszország, Ausztria meg más európai országok szocialista munkásmozgalmát.

Az európai burzsoá ellenforradalom veresége és a fasizmus összeomlása összefüggésben állt a jugoszláv és albán szocialista forradalommal meg más országok forradalmi eseményeivel. Lehetővé tette Kelet-Európa több államának szocialista átalakulását, meg a nyugat-európai munkásmozgalom szociális és politikai megújulását.

A legújabb események elemzése szempontjából különösen fontos, hogy éppen a burzsoá ellenforradalom veresége, a fasizmus összeomlása, a szocializmus, illetve Európa egész munkásmozgalmának megerősödése lehetővé tette, vagy legalább meggyorsította a kolonializmus gyengülését, az európai monopoltőke gyarmatbirodalmának széthullását, és nagy lendületet adott a gyarmati sorban élő népek forradalmi mozgalmának kibontakozásához, amely még ma sem ért véget és amely időközben szocialista tartalommal gazdagodott.

Az európai fasiszta ellenforradalom veresége azonban ellentmondásos nemzetközi viszonyok közepette játszódott le, amelyek a szocializmus, a munkás- és a gyarmatellenes mozgalom megerősödésével párhuzamosan lehetővé tették az európai kapitalizmus restaurációját, az észak-amerikai kapitalizmus gyorsuló ütemű megerősödését és nemzetközi hegemoniáját.

Ez a folyamat másként játszódott le nyugat-európai és más fejlett kapitalista országokban, és másként a gyarmati kizsákmányolás alatt levő országokban.

Az európai fasizmusra mért megsemmisítő csapás nem szüntette meg a monopolkapitalizmus ellenforradalmiságát, nem vette el erejét. A nemzetközi tőke továbbra is megmaradt, és megerősödött a szocializmus, a munkásmozgalom meg a forradalmi mozgalmak elleni harcban. A monopolkapitalizmus háború utáni konszolidálódása nemcsak a hidegháború, az egyes államtömörülések közti katonai és politikai szembeszegülés, valamint a szocializmuson és a felszabadító mozgalmakon belüli ellentmondás következménye, hanem a gazdasági fellendülése is, amely a kapitalisták által kezdeményezett műszaki-tudományos forradalom és az ideiglenesen fékentartott gazdasági válság által vált lehetővé. Ide sorolható a kapitalista országokban lecsillapodott osztályharc hatása is.

Bennünket különösen az érdekel, hogy amikor a monopolkapitalizmus a háború után konszolidálódott, a tőkés antifasizmusára hivatkoztak meg a polgári demokratikus társadalmi rend felújítására és folytonosságára, természetesen csak az anyaországban, hisz demokratikus államrend sohasem volt a tőkés országok gyarmatain.

A háború utáni konszolidálódás lényegesen korlátozott, de eszmei és politikai szempontból meg a kapitalista társadalom fétisizmusa szempontjából antifasizista és demokratikus formája, illetve a kapitalizmusnak a fejlett országokban bekövetkező restaurációja megerősödött látszateszmeiséggel és a látszólag kapitalizmus utáni ipari társadalom részleges reformjaival, amelyek „szociális államot” szültek. A civilizáció, valamint a modern technológia térhódításának látszatra osztályok feletti társadalmi rendje is ugyanezt igazolta.

E két folyamatot a nemzetközi kapitalista újratermelésnek a második világháborútól a hatvanas évek derekáig tartó ideiglenes megszilárdulása tette lehetővé. Többek között ezzel magyarázható az is, hogy a társadalmi tudat, valamint a demokratikus és kritikai, sőt a marxista gondolkodás előtt is elhomályosult a fasizmus és a monopolkapitalizmus összefonódásáról a proletárforradalmak és a burzsoá ellenforradalmak korában kialakított felfogás.

A világháború utáni nemzedékek egy részének a fasizmus szörnyű történelmi epizód, a barbarizmus és a primitív elnyomás felújításának képtelen kísérlete volt, az antihumánus és atavisztikus ösztönök kirobbanásának, meg a gonosztetteknek, a modern társadalommal összeegyztethetetlen sötét kora. Ez a felfogás, amely tovább bővült a kései polgári liberalizmus és a szociálreformizmus hatására (ide számítható az álradiális szociálfreudizmus és más eszmei áramlatok hatása is), tulajdonképpen meghamisította az összeomlott fasizmusnak mint a kapitalista ellenforradalom formájának történelmi lényegét, sőt elvonta a figyelmet a két háború közti és a háború utáni fasizista, illetve neokolonialista, szociál-

politikai, gazdasági és eszmei formák, feltételek meg kizsákmányolási eszközök, a kényszer és az erőszak közti hasonlóság felismeréséről.

E korlátozott tudat lehetővé tette egyrészt a kapitalista országokról, másrészt a gyarmaturalomról kialakított hagyományos álláspont és ítélet eszmei szétválasztásának folytatódását a fejlett és fejlődő országokban, ahogy a különbségeket a modern eufemizmus nevezi. Ebben az értelemben tehát a fasizmust a XX. század szörnyetegeként magyarázzák, viszont részben látják, de nem látják be, felfigyelnek rá, de nem értik meg, hogy a nemzeti, faji, illetve osztálytagozódás két modern formája, a kapitalista rabszolgatartó kizsákmányolás és az erőszak érvényesül még mindig a világ más részein: Algériában 1945-től 1964-ig, Guatemalában 1954-ben, Délkelet-Ázsiában 1945-től 1974-ig, Dél-Afrikában, Palesztinában, Kongóban, Indonéziában, Brazíliában, Bolíviában, Uruguayban, a Dominikai Köztársaságban, Haitin és Chilében.

Amikor Európa népei kiszabadultak a hitleri börtönökből és ünnepelni készültek a nácizmus felett aratott győzelmet, ugyanakkor, amikor már feltétel nélkül megadták magukat az európai fasiszta ellenforradalom utolsó vezérkarai és katonai egységei, világossá vált, hogy az azonos szociális alapon nyugvó ideológia, politikai szervezet, kizsákmányolási mód folytatódni fog a gyarmatellenes forradalmakkal szemben.

Az Algériai Általános Munkaszövetség 1945. május elsején ünnepséget szervezett, amely harcos tüntetéssé alakult át, és a rendőrség beavatkozása folytán véres összetűzéssé fajult. Egy héttel később, 1945. május 8-án a francia—algériai közigazgatás ünnepségsorozatot rendezett a béke és a náci fegyverletétel alkalmából. Az algériaiak nemzeti zászlójukat is magukkal vitték a tüntetésre. A fajgyűlölő kizsákmányolók, a gyarmatosítók és a rendőrök közéjük lóttek, és ezzel kirobbantották a népfelkelést. Az antifasiszta szövetség és a felszabadult európai államok városaiban mindenhol örömittasan üdvözölték a háború és a terror végét, Algériában viszont, ahol a lázadók elfoglalták Setifet, közbelépett a hadsereg. A harc egész Algériában fellángolt, de kegyetlen megtorló intézkedések követték. A francia gyalogság, légihaderő és haditengerészet minden erejét bevette. A hadműveleteket a gyarmatosítók fegyveres bandái támogatták. Ezreket mészároltak le. A gyarmatosítók csak május 12-én lettek a helyzet ura, de nem sokkal később, 19-én és 20-án Oránban és Kabiliában tört ki a felkelés. Ez volt 1871 óta a legnagyobb népfelkelés Algériában, amelyet a gyarmatosítók ötvenezer algériai élete árán fojtottak vérbe. Ezreket és ezreket fogtak perbe, és megszilárdították a parasztság és munkásság kizsákmányolására alapozott gyarmatosító társadalmi rendet, amely a gyarmatosítóknak nyújtott kiváltságokon, a fajgyűlölő ideológián, valamint az állami megtorlás és a terrorista bandák együttélésén nyugodott. Az Algériai Nemzeti Felszabadító Front egyik harcosa mondta ezzel kapcsolatban — jóval később — a következőket: „Az 1954-ben kitört felszabadító háború tulajdonképpen még 1945. május 8-án megkezdődött minden algériai szívében.”

A világ másik végén 1945. szeptember másodikán Ho Si Minh kikiáltotta Hanoiban a függetlenséget. Az eseményre az egész országot felszabadító népfelkelés után került sor a Ba Minh téren, Vietnam fővárosában. Ugyanebben az időpontban, néhány ezer kilométerrel északra Hanoitól, a Missouri hadihajón készítették elő a szövetséges tábornokok Japán felétel nélküli kapitulációját. Mac Arthur amerikai parancsnok a tárgyalások során félrehívta a francia expedíciós hadtest parancsnokát, aki éppen Saigon bevételére készült, és a következőket mondta neki: „Adhatok egy tanácsot. Minél több katonai egységet vessen be, minél többet, amennyi csak rendelkezésére áll!” Három hét múlva, szeptember 3-án a gyarmati gyalogság megkezdte Saigon ostromát, s három hónapon belül megtámadta Vietnam minden fontosabb városát. Az őserdőbe, mocsarakba és rizsföldekre húzódó Vietnam megkezdte a felszabadító harcot. Így kezdődött a vietnami háború, amelyben — egészen napjainkig — bevetették az imperialista háborús gépezet összes lehetséges formáját, amely magába foglalja a helyi szociális és politikai árulás fasiszta formáit is, akárcsak a nacionalista csoportosulást és a terrort.

Az európai fasizmus szoros rokonságban van a gyarmati, később pedig neokolonialista kizsákmányolással és uralommal. A monopolkapitalizmus mindkét ágát csak saját ellentmondásainak és feltételezettségének egységében, valamint a nemzetközi osztályharc figyelembe vételével lehet megmagyarázni. A legújabb fejlődési szakaszban mindkettő egymásba fonódva létezik a kapitalista kizsákmányolás és megtorlás nagy nemzetközi rendszereinek ellenforradalmi stratégiájában.

Tévhitek a monopolkapitalizmus természetéről és fejlődési tendenciáiról

Az 1933. évi náci hatalomátvétel után bekövetkezett katasztrófa, amely a német munkásmozgalmat érte, következménye volt a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek eszmei zűrzavarának is, amely főleg a kapitalizmus akkori szakasza sajátosságainak és fejlődési irányainak megítélésében mutatkozott meg.

A német munkásmozgalmat vezetői lebecsülték a fasizmus objektív lehetőségeit és azoknak a rétegeknek az erejét, amelyeket a fasiszták tömöríthettek. Ugyancsak tévesnek bizonyult a fasizmust megelőző szétszórt, kevésbé hatékony reakciós erők megkülönböztetése a fasizmustól. A munkásosztály politikai és szakszervezeti vezetősége nem készült fel arra, hogy szembeszálljon a fasiszta elnyomással.

Rudolf Hilferding, a németországi szociáldemokrata opportunizmus legfőbb teoretikusa a következőket írta 1924 áprilisában: „A munka társadalmasítása a nagyvállalatban egész ipari ágazatok munkafolyamatának társadalmasítását, és a társadalmasított ipari ágazatok egyesítését

eredményezi. Ez a folyamat megelőzi a nemzetgazdaság tudatos irányítását és szabályozását. Ugyanis kapitalista módon igyekeznek kiküszöbölni a szabadversenyre és a kapitalizmusra jellemző anarchiát. Amikor tehát a kapitalizmus szervezett nemzetgazdasági formájában eléri legmagasabb fejlődési fokát, felmerül a gazdasági demokrácia kérdése. Ilymódon a szakszervezetek nem maradnak csak szociálpolitikai szervek, hanem hordozóivá válnak a demokratikus termeléspolitikának.” A szakszervezetek jogot kaptak arra, hogy véleményt nyilvánítsanak a vállalati és gazdasági döntőszervekben, például a birodalom széntanácsában, a szociális biztosítás szerveiben, a munkásbíróságok munkájában és hasonlóknban. Ez a részvétel tulajdonképpen egyfajta részesedés volt, amelyet a német monopolkapitalista burzsoázia azért ajánlott fel a munkásságnak, hogy semlegesítse a német munkástanácsok megdöntése után is megmaradt forradalmi hangulatot. A szociáldemokraták úgy magyarázták ezt, mint első lépést a kapitalizmusból a szocializmusba való fokozatos, forradalom nélküli átalakulás útján.

A szakszervezeti vezetők cáfolni igyekeztek a kapitalizmus eredendő ellentmondásairól és válságairól szóló marxi elméletet. A német szakszervezetek Hamburgban megtartott kongresszusán 1928-ban Fritz Naphtali a következőket mondta: „A szakszervezetek sikeresen megakadályozták az elszegényedést. A modern munkásmozgalom, s főleg a szakszervezeti mozgalom legyőzte a proletariátus egyre növekvő nyomorát.” A szakszervezetek felkérésére ugyanez az ideológus még ugyanebben az évben kidolgozott egy programot, *A gazdasági demokrácia és lényege* címűt, amelyben a követendő útról és célról a következőket írta: „Bár nem tagadhatjuk, hogy e szervezeti forma kapitalista, mégis hiszünk abban, hogy a szervezett kapitalizmusba torkolló folyamat végső soron lehetővé teszi, sőt már most lehetővé tette, hogy a nemzetgazdaság demokratizálását segítsük.” Naphtali és más ideológusok úgy ítélték meg a nemzetgazdaságba való állami beavatkozást, mint az egész nemzetgazdaság érdekeit és az általános jólétet szolgáló szervezett kapitalista csoportérdekkel szembeálló intézkedést. Öt évvel a náci hatalom átvétele előtt Naphtali azt remélte, hogy a szakszervezetek részvétele az olyan nemzetgazdaság irányításában, amely nem végezte el a kisajátítást és az egyéni tulajdonban levő termelési eszközök társadalmasítását „a termelési eszközök tulajdonosainak progresszívan korlátozza szabadságát, és végül is a termelési eszközök magántulajdonának megszüntetését okozza”.

Az akkori szociálreformisták számára megszűnt az osztályuralom és kizsákmányolás fogalma. Az osztálytársadalom és az állam átengedte helyét az osztályok fölötti és elvben haladó politikai rendszernek. A bér-munka megszüntetését célzó követelés helyett a közösség érdekében végzett termelést szorgalmazták olyan illúziók hatására, hogy részt vettek a műszaki fejlődés, a termelés, az áruforgalom és árpolitika szabályozásáról hozott döntésben.

A monopolkapitalizmussal kapcsolatos tévhitek végül odavezettek, hogy a reformista munkásszervezetek a kapitalizmus válságait meghaladott ténynek tekintették. Nem számítottak az 1929-es világméretű gazdasági válságra, s amikor mégis bekövetkezett, lebecsülték méreteit és következményeit. Ahelyett, hogy megszervezték volna osztályuk tiltakozását a válság terheinek a munkásságra történő áthárítása ellen, az együttműködés stratégiájáért és a nemzetgazdaság szanálásáért vállalt felelősségük miatt elkerülték a nyílt állásfoglalást.

A munkásosztály teljesen megbénult, ugyanakkor a monopoltőke óriási hatást gyakorolt a munkások életlehetőségeire. 1926-ban háromszorosa, 1927-ben pedig már nyolcszorosa volt a munkanélküliség az 1907 és 1913 közötti átlagnak. A következő években hihetetlen méreteket öltött a munkanélküliség: 1927-ben 8,8 százalék, a részben foglalkoztatottak száma pedig 5,7 százalék volt; 1932-ben — akkor már a fasiszmus közel állt a győzelemhez — Németországban 44,4 százalékra emelkedett a munkanélküliek száma, a részben foglalkoztatottaké pedig 22,6 százalékra. A munkásoknak összesen 67 százaléka volt munkanélküli. Ugyanebben az évben a munka termelékenysége 34 százalékkal lett több az 1913—1914. évi átlagnál, a munkabérek viszont lényegesen kisebbek voltak a hivatalosan kiszámított létminimumnál, sőt állandóan csökkentek. 1927-ben negyven márka volt az átlagos hetibér, a létminimum viszont negyvenhét márka. A legnehezebb évben 1932-ben a hetibér átlaga huszonegy márkára csökkent, a létminimum pedig negyven márka körül mozgott. Az állami döntési jog rendszere, amelyről a szociálreformisták azt állították, hogy a munkásosztály érdekeit védi a válság idején, lehetővé tette a munkabérek általános csökkentését; 1931 januárjától 1932 januárjáig 17 százalékkal. A szakszervezeteknek viszont, amelyeknek névleg ugyancsak beleszólási joguk volt, megkötötték a kezét. 1929 és 1931 között harmadára csökkent a munkanélkülieknek juttatott segély.

A fasiszmus uralomra jutása előtt Papen kormánya kétségessé tette a szakszervezetek önállóságra való, valamint tárgyalási jogát a munkabérek meghatározásának ügyében. Az opportunisták szakszervezeti vezetők mégis illúziókban ringatták magukat, hittek államalkotó funkciójukban, lojális javaslatokat tettek a szanálási tervekkel kapcsolatban, és tárgyaltak a nemzetiszocialistákkal az új rendszerben betöltendő szerepükről. A szakszervezeti vezetők 1932. szeptember kilencedikén tárgyalásokat kezdtek az új hatalombitorlókkal, akiknek élén, Schleicher tábornok, a birodalom katonai minisztere állt. Hitler pártjának gazdasági ideológusa, Wagner azt mondta nekik, hogy a nemzetiszocialisták célja a szakszervezeteknek az államapparátusba való beépítése. Wagner kijelentette, hogy először is tevékenységi ágazatok szerint egyesíteni kell a munkásszervezeteket, majd belépésre kényszeríteni a munkásságot, hogy végül az állam átvehesse az egész apparátust. Ezután — Schumacher történelmi szövegét idézem — „Végtelenül óvatosan és tartózkodó modorban szólalt fel

Egert úr. Minden további nélkül sejteni engedte, hogy elvben egyetért az államosítás céljaival. Hitt abban, hogy gyakorlati szempontból hasznos tömöríteni a szakszervezeti erőket, mielőtt még sor kerül az államosításra. A szakszervezetek, amelyeknek nevében beszél, nem mondhatnak le az értékes, s még mindig forradalmi erőkről, amelyek, ha szembekerülnek a nyílt államosítással, minden erejüket latba vetve felvonnák a harcot a kényszerrel. Másrészt felzárkózás esetén, túlsúlyba kerülnének, és elfojtanák — bolsevik értelemben — az ismertett irányzatokat. Éppen ezért, folytatta Egert a nácikkal tartott megbeszélésen, időt kell hagyni a munkaszervezeteknek, hogy a náci eszméket befogadják. A szakszervezetek ideológiája miatt ez az asszimiláció megtörtént, de még mindig nem a kellő mértékben — fejezte be Egert.” Más szóval a szociálreformista szakszervezeti vezetők felkínálták az együttműködést a fasisztáknak, s a munkásságot fokozatosan akarták totális ellenőrzés alá venni, a szociális társulásról és az osztályok fölötti államról szóló elméletüket pedig külön hangsúlyozták. Azt állították, hogy ezek az eszmék nélkülözhetetlenek a forradalmi erők semlegesítésében.

A reformista munkásszervezetek vezetői még 1933. január harmincadika után is hamis képet festettek az igazi osztályhelyzetről. A szociáldemokrata párt és a szakszervezetek egyesüléséből keletkezett Vasfront nevű szervezet viszont harcot ígért a köztársaságért. Habár nem sokkal ezután harc nélkül elfogadták a különleges meghatalmazásról szóló fasiszta törvényt és a Vasfront betiltását, egyes szakszervezeti vezetők továbbra is illúziókat tápláltak a nácik iránt. A keresztény szakszervezetek 1933. március 17-én politikamentessé nyilvánították tevékenységüket, s a liberális szakszervezetek képviselőivel együtt látogatást tettek Goebbelsnél az új állammal való együttműködést keresve. Leipert, a reformista vezér április 21-én levelet intézett Hitlerhez, amelyben a következőket írta: „A szakszervezetek nem akarnak közvetlenül hatni az állam politikájára. Feladatuk csak az lehet, hogy a kormánynak mint törvényhozó szervnek közvetítsék a munkásság jogos kívánságait a gazdasági és politikai intézkedésekkel kapcsolatban, valamint hogy tudásukkal és tapasztalatukkal támogassák a kormányt és a parlamentet.”

S végül sor került a katasztrófa végére. A reformista szakszervezet vezetősége békülni kívánt az új rezsimmel. A szakszervezet a birodalom egyik biztosának hatáskörébe került. Elbocsátották azokat a vezetőket, akiket a nemzetiszocialisták faji vagy politikai okokból nem tűrtek, végül a szakszervezeti vezetők szégyenletes felhívást tettek közzé 1933. április 19-én, amelyben a nácik által a nemzeti munka napjává nyilvánított május elseje megünneplésére szólítottak fel. Íme a szégyenletes felhívás lényege: „A szakszervezet szövetségi bizottsága a nemzeti munka törvényes ünnepeként köszönti május elsejét, és felhívja a tagságot, hogy a május eszméjéért harcolva szerzett érdemek teljes tudatában vegyen részt mindenütt az ünnepségeken, amelyeket a kormány szervezett, tisztelgésként az

alkotó munka előtt, és vegyen részt a munkásságnak az államszervezet munkájába való teljes jogú bekapcsolódása érdekében.” „Ugyanennek az 1933-nak május elsején” — írja a történész Schumann —, „amikor Hitler a Temferhofon így kiáltott fel: »Tiszteljétek a munkát és becsüljétek a munkást!«, Goebbels a következőket jegyezte fel naplójába: »Holnap elfoglaljuk a szakszervezeti otthonokat. Ellenállás sehol sem várható.« Május másodikán reggel megkezdődött a munkásszervezetek ellen indított, alaposan kitervelt fasiszta támadás. Az SS és SA osztagok elfoglalták a szakszervezeti otthonokat, a munkásbankokat, a helyi irodákat és a munkássajtó szerkesztőségét.” Koncentrációs táborba hurcoltak minden szakszervezeti vezetőt és tisztségviselőt, a szakszervezeti lapok szerkesztőjét és a munkásbankok igazgatóját, azokat is, akik az utolsó pillanatig tárgyaltak és leveleztek Hitlerrel. A fasiszták villámtámadása nem ütközött ellenállásba. A szakszervezetek helyett bevezették a nemzetiszocialista Német Munkafront nevezetű kényszerszakszervezetet, amelyben a szociál-reformista szociális társulás átalakult a tőke és a munka kényszerközösségévé.

A reformistáknak a monopolkapitalizmus sajátosságairól és fejlődéséről tévHITE miatt a német munkásosztály ellenállása megbénult. Az események előtt a munkásszervezetek képtelenek voltak megvédeni a munkásság létérdekeit, és tehetetlenek voltak a tőke tömeges munkanélküliség formájában kifejeződő zsarolásával szemben. Megemlíjtük Schumannak azt a megállapítást is, hogy a Hitler előtt uralomra jutott diktatorikus kormányokat olyan gyakran nevezték fasisztának, hogy a munkásságnak és a munkásszervezeteknek nem volt szembeűnő a Hitler uralma és Brüning meg Papen kormánya közti különbség.

Nem ok nélkül állítjuk, hogy a történelemnek ez a szakasza megismételhetetlen, mivel a harmincas és negyvenes évek tapasztalatai után egyrészt a monopolkapitalizmus erőviszonyainak megváltozása, másrészt a munkásmozgalom, szocializmus és gyarmatellenes forradalmak következtében nehezen elképzelhető a végsőkig opportunista tévHITE, a szociál-reformista cinkosság, a munkásosztály cselekvésképtelensége és hitegetése — mindez a romboló hatású gazdasági válság idején. Ezek a tények azonban nemcsak a történelmi levéltárak irataiban vannak leírva. Ma is számolnunk kell velük, ismernünk kell őket, ha korunk monopolkapitalizmusának elemzéséhez kezdünk, ha általános válságait vesszük szemügyre és fasiszta vagy a faszizmussal rokon totális, destruktív irányzatait vizsgáljuk.

A kapitalizmus megszilárdulása az első világháború után mindössze néhány évig tartott. A monopolkapitalizmus második világháború utáni megszilárdulása, valamint technokrata, és neokolonialista újjászervezése legalább háromszor annyi időbe telt. Ilyen arányban szaporodtak meg az álmarxista elméletek opportunista irányzatai, a látszólag haladó szociál-politikai és gazdasági elméletek, a szociológiai fetisizmus, valamint a Hil-

ferding és más szocioreformisták tömegekre ható elméleteihez hasonló illúziók. Ezek azok a téves felfogások, amelyek szerint a szervezett és fejlett technológiájú kapitalizmus forradalom nélkül alakul át a társult munka társadalmává: hogy szociális társulással jön létre az osztály nélküli, iparosodás utáni társadalom; hogy elavult már a proletariátus elszegényedéséről szóló elmélet; hogy nincsenek romboló gazdasági válságok a tervszerű, szervezett technokratikus kapitalizmusban. Ha a munkásosztály részt vesz a szociális államban és a gazdasági társulásban, a kapitalizmus fokozatosan elhal. Ha a társadalom etatista és korporációs módon szerveződik, elsősorban a Galbraith Új ipari államából ismert nagyvállalatok formájában, akkor állítólag sor kerül a kapitalista tulajdon kisajátítására, és a profitszerző termelési mód átalakul a társadalmi szükségleteket kielégítő termeléssé.

A fasizmus marxista elemzésének vázlatja

A huszadik század második felében beigazolódott a kapitalizmus monopolista szakaszáról szóló lenini elmélet, és szükségessé tette az imperializmus további elméleti vizsgálatát.

Lenin a monopolkapitalizmus öt fő ismérvét határozta meg: a termelés és a tőke koncentrációja után kialakul a monopolizáció vezető szerepe; a banktőke egybeolvad az ipari tőkével; a tőke kivétel előnyösebb szerephez jut az árukivittel szemben; sor kerül a nemzetközi monopóliumok kialakulására; befejeződik a világ területi felosztása.

A monopolkapitalizmusnak századunk hatvanas éveiben kezdődő új szakasza, követve azt a fejlődési irányt, amelyet Lenin magyarázott meg, olyan jelentős változásokat is tartalmaz, amelyeket dolgozatomban a modern ellenforradalom és fasiszta irányzatok feltételeként mutat meg. Bevezetésként korunk kapitalizmusának azt az öt fő sajátosságát említem meg, amelyből elemzésem kiindul.

Az első jellegzetesség a *hatalmas méretű tőkekonzentráció* új hulláma. Különösen a hatvanas években szembetűnő, és tetőpontja a hetvenes évek végére, vagy a nyolcvanas évekre várható. 1985-ig körülbelül négyszáz multinacionális vállalat rendelkezik a nyugati világ tőkéjének mintegy nyolcvan százalékával. Az amerikai kormányhivatalok becslése szerint ennek az évtizednek a végéig az egész amerikai nemzetgazdaság ötven monopolszektort ellenőrzése alá kerül. A multinacionális vállalatok nyomozatosan megszorodnak.

Megváltoztak tehát az újratermelés és a tőkebefektetés feltételei. Hogy a profitláb csökkenése megszűnjön, kettős változás szükséges a tőke funkciójában: a munkaerőt nagyobb mértékben kell kizsákmányolni; a termelést, a beruházást és a piacot jobban kell ellenőrizni.

A múlt évtizedben és jelenleg elharapódzó egyesülési mánia — így nevezik a jelenséget a szakírók — sokban különbözik a kapitalista vállalatok régebbi horizontális és vertikális integrációjától. A legújabb szakaszban új típusú nagyvállalat alakul, az úgynevezett konglomerátum, amely különböző termelési ágazatokat és gazdasági formákat fog össze, sok esetben nemcsak rokon, hanem egymástól távoli ágazatokat is.

Az Egyesült Államokban 1948 és 1951 között a nagyvállalatok 41 százaléka volt horizontális, 20 százaléka vertikális szervezésű és mindössze 38 százaléka konglomerátum. 1968-ban viszont az első két vállalat-típus 2,5, illetve 7 százalékot tett ki, a konglomerátumokhoz tartozó vállalat-típusban pedig a tőkefelhalmozás 90,7 százaléka összpontosult. Régebben a vállalatok leggyakrabban versenytársaikkal egyesültek, később nyersanyagellátóikkal és fogyasztóikkal, ma viszont az integráció nem a piaci konkurrencia elfojtása miatt jön létre, hanem a tőkekiterjesztés szervezeti formáinak megteremtése miatt, ami szükségessé teszi az újratermelés és a tőkebefektetés feltételeinek megváltoztatását.

Csak végletes terjeszkedéssel, mozgékonyssággal, a munkaerőpiacok földrajzi és ágazati változtatásával, csoportosításával, a munkafolyamatok és a profitszerzés változatos, gyors módosításával tudja a tőke eredményesen leküzdeni a felhalmozódást követő nyersanyag- és energiaválságot, az eladási nehézségeket, és vállalja az egyre drágább berendezések gyors elévülése folytán fenyegető beruházási kockázatot.

A nagy nemzetközi rendszerben létrejövő tőkeképződésnek fontos feltétele, hogy a termelőerők új dinamikája elsajátításának a kapitalista termelés belső ellentmondásai folytán keletkezett destruktív irányzatait leküzdjük. Ez fontos az egész kapitalista társadalmi rendszer szempontjából is. Főként azért, mert a tőke rendszerbeli változékonysága lehetővé teszi a munka kizsákmányolásának és a munkás fölötti uralmának változékony formáit; a bérmunkásság egyik csoportjának szociális integrációját, egy másik szociális politikai és kulturális elszigetelését, a harmadik csoport a fokozódó repressziót. A monopoltőke tágas technikai, gazdasági, földrajzi, nemzeti és politikai keretek között megnyilvánuló rendszerbeli mozgékonyága lehetővé teszi, hogy az osztályharcban szinte a végsőkig kihasználja a termelő osztályok csoportjai közötti különbségeket, különösen a bérmunkások csoportkonkurrenciáját.

Korunk monopolkapitalizmusának második jellegzetessége a *fináncitőke új fejlődési formája*.

A tőkefelhalmozásnak olyan gyorsan kell végbemennie, hogy semlegesíteni lehessen az újratermelés és a tőkebefektetés feltételeinek változása következtében várható romboló hatású válságot. Ez viszont nem valósítható meg csak a kevésbé erős tőke teljes bekebelezésével, részleges vagy teljes kisajátításával, kartellba tömörítésével vagy a tőkeerős tulajdonosok társulásával. A monopoltőke új fejlődési formája nagy rendszerek alakjában és vegyes, tulajdonos-technokrata csoportok vezetése alatt a

tőke koncentrációjával keletkezik, szövetségben a bankokkal, amelyek a magántőke-részvények tömegét kollektív bankbetétekké alakítják át, valamint a nemzetközi technikai monopólium meg a természetes nyersanyagforrások fölötti monopolista ellenőrzés és a neokolonialista kizsákmányolás kombinációjával létrejött gyors tőkefelhalmozással.

A monopolítottőke új formájának kialakulásában, a kapitalista vállalatok modern formájának elterjedésében döntő szerepe van az értéktöbblet-felhalmozódás államosításának és az óriásvállalati tőkébe való átömlesztésének, elsősorban hadiipari létesítmények által.

A harmadik jellegzetesség: *a tőke nemzetközi munkafolyamatban alakul ki.* A tőkekivitel nagyobb az árukivitelnél, sőt az előbbi a döntő a kapitalista termelésben. A folyamat a nemzetközi munkamegosztáson és -szervezésen, a modern technológia monopóliumán, valamint a tőkeexportálóból elvont értéktöbblet szervezett ellenőrzésén alapszik.

A kapitalista országok tőkekivitele átalakult az intenzív kizsákmányolásból eredő tőkebehozattalá. A nagy tőketermelő rendszerek, a technokratikusan szervezett óriásvállalatok tulajdonképpen a nemzetközi munkafolyamat és a nemzetközi társadalmasított termelés kapitalista kizsákmányolási formáit jelentik. Ettől a kizsákmányolástól függ, hogy a monopolítottőke megőrizheti-e újratermelő képességét, és uralkodhat-e a fejlett kapitalista társadalmak ellentétein.

A negyedik jellegzetesség: *a monopolítottőke újratermelésének fontos feltétele a kapitalista országok és a kapitalista fejlődés során pangó, eltorzult társadalmak közti egyenlőtlen cserefolyamat,* valamint e társadalmak természeti kincseinek és munkaerejének *tékozló kizsákmányolása* olyan módon, amely segíti a világméretű, elsődleges tőkefelhalmozódást.

A kapitalizmus előző fejlődési szakaszainak gyarmati kizsákmányolási módszerétől eltérően a fejlődő országok modern kifosztása óriásvállalatok segítségével történik, amelyek a természeti kincsek kiaknázása feletti monopóliumot a technológiáéval egyesítik. Pénzügyi hegemoniával és politikai kényszerrel arra törekcsenek, hogy ellenőrizzék a nemzetközi munkamegosztást, amely korlátozza, sőt lehetetlenné teszi az elmaradott országok fejlődését és a lakosság túlnyomó részét megfosztja a termelés és a létezés alapvető feltételeitől.

Az ötödik jellegzetesség: *a nemzetközi munkafolyamat kizsákmányolását a monopolítottőke a nemzetközi politikai ellenőrzés és az ideológiai vezető szerep nagy rendszereinek, valamint a katonai erőszak és a felforgató tevékenység új történelmi formáinak alkalmazásával valósítja meg.*

Ezek a nagy rendszerek a kapitalista vállalatok modern formáival, vagyis a munkaerő és a piacellenőrzés nagy kizsákmányoló rendszereivel egyenértékűek politikailag. Létrehozásukban és fenntartásukban részt vesznek az államok, a nemzetek fölötti politikai, katonai és felforgató tevékenységet kifejtő szervezetek meg a legnagyobb kapitalista vállalatok.

E tényezők között a végsőkig összetett és ellentmondásos együttműködési feltételek és viszonyok alakultak ki és fonódtak össze; versengés és késhegyre menő harc, amely híven kifejezi a konkurrenciát, a koordináció és a monopolizáció egymás közötti viszonyában megmutatkozó új feltételeket.

A totális ellenőrzés, a politikai erőszak és a katonai elnyomás nemzetközi rendszerei alig ismeretesek a nyilvánosság előtt, alig van intézményesített formájuk, túlnyomórészt hamis és mellékes közéleti tisztaságok mögé vannak rejtve, s tevékenységük a formális nemzeti és nemzetközi politikai intézmények meg a közvélemény számára láthatatlanok, ellenőrzésük lehetetlen. A nyilvános és titkos szervezetük meg funkciójuk közötti arány megfelel a jéghegy víz feletti és víz alatti része arányának. Rejtett szervezetük, pontos és formalitásokat nélkülöző működésük, hatásos tevékenységük nagyrészt a tökéletes hatalmi szervezet, a kommunikáció és a kapitalista termelés technokratikus rendszereinek vezető szerepe következtében lehetséges. Részt vesznek az osztálytársadalom általános funkcióinak gyakorlásában, főként a felforgató rendszer és az erőszak módszereinek fejlesztésében. A monopolizáció évszázados tapasztalata sűrűsödik össze bennük. A vezető szerep és az ellenőrzés érdekeivel behálózzák a látszólag önálló vállalatokat és a látszatra független politikai egyedeket.

A fasiszmus négy jellegzetessége

A burzsoá ellenforradalom századunk első felében kialakult fasiszta formájáról szerzett tapasztalatok Chile után kiegészültek a monopolkapitalizmus legújabb szakaszában megnyilatkozó fasiszta irányzatok megismerésével. Ez a történelmi alapja a forradalmi elméletnek, hogy levonja a következtetéseket a fasiszmus eredetére, társadalmi természetére és lényeges vonásaira vonatkozóan.

Az alábbiakban a fasiszmus elemzésének módszertani jellegű vázlatát tárom az olvasó elé. Csupán arra törekszem, hogy megvilágítsam a marxista gondolkodásra váró elemzés fontosabb tételeit és irányait.

Vázlatom két — a történelemben beigazolódott — tételből indul ki. A fasiszmus nemcsak sajátos formája a monopolkapitalizmus politikai és eszmei fölépítményének, hanem eredetét, funkcióját és sajátosságait a termelési módban kell keresnünk, az osztálytagadásban és az osztályharcban, mégpedig a monopolkapitalizmus és a történelmi mozgóerők (a proletárforradalmakat és a szocializmust létrehozó erők) kibékíthetetlen ellentétében. A fasiszmus nem területi vagy részjelenség a monopolkapitalizmusban. Nemcsak különleges konjunktúra eredménye, és nem meghatározott helyen, időben és történelmi feltételek között kialakuló jelenség, hanem jellemző az egész monopolkapitalizmusra. Ebben az értelemben tehát a fasiszmus a monopolkapitalizmus törvényszerűségei és ellentmondásai által feltételezett lehetőség és irányzat.

E két történelmileg igaz tételhez kapcsoljunk még kettőt. Őket nem igazolta egyformán a történelem, de nem alaptalanul beszélünk lényegükről.

Az egyik tétel így hangzik: a fasizmus nem egy szakasza a monopolkapitalizmusnak, nem is egyike a kapitalizmusból az imperializmusba való átmenet szakaszának, sőt nem is jelenti a végét, végső formáját az „elhaló kapitalizmusnak”, ahogy azt hitték, hanem egyike a monopolkapitalista társadalmi rend fokozatos, változásaiban kifejeződő törvényszerű fejlődési iránynak. Törvényszerű azért, mert a kapitalista kizsákmányolásból és termelési viszonyokból ered. Mivel ebben az értelemben állandó kísérőjelensége a monopolkapitalizmusnak, *csak a kapitalizmus ezen szakaszának törvényszerű irányzata, nem pedig végzetesen elkerülhetetlen, általános és kizárólagos megjelenési formája a kapitalizmus egészének.*

A másik tétel: a fasizmus mint az imperializmus meg a proletár- és gyarmatellenes forradalmak törvényszerű irányzata más-más formájú és átütő erejű; változó átfogó erővel rendelkezik, s uralkodó irányzattá is válhat a kapitalista rendszer alapvető ellentmondásaitól, valamint gazdasági és szociális válságainak méretétől függően. Még ennél is nagyobb mértékben befolyásolja a fasizmus térhódítását és erejét a tőkés osztály, továbbá a proletariátus, a munkás- és felszabadító mozgalmak még a szocializmus nemzeti és nemzetközi erőviszonya.

A fasizmus a kapitalista termelési mód és az osztályharc elnyomásának végső, pusztító megjelenési formájaként csak akkor válik a kapitalista társadalmi rend fontos vagy elsődleges összetevőjévé, ha a munkás- vagy a felszabadító mozgalom vereséget szenved, fokozatosan gyengülő, nem áll kora forradalmi lehetőségeinek színvonalán, vagyis saját vezető osztályának színvonala alá zuhan. Ez akkor következik be, amikor eszmei és politikai opportunizmus, valamint stratégiai hibák és sikertelenségek folytán a munkás- és felszabadító mozgalom meg a szocializmus elveszíti történelmi jellegét; ha visszakényszerül a létért való küzdelem szintjére, ha a gazdasági válságok teljes politikai és létbizonytalanságot hoznak létre; ha eluralkodik a bérmunkások között a versengés, s ha ebben érvényre jutnak a monopolburzsoázia szociális, politikai és eszmei attribútumai; ha egymás közti viszonyuk felbomlik a fenti tényezők következtében.

E gondolatok alapján nyilvánvaló, hogy a fasizmus elleni harc, illetve a kapitalizmus törvényszerű fasiszta irányának felismerése, valamint e jelenség forrásaival és lehetőségeivel szemben való elővigyázatosság ugyanolyan állandó, általános és eredendő tényezője a munkás- és felszabadító mozgalomnak, mint amilyen állandó lehetősége és bennerejlő irányzata a fasizmus a monopolkapitalizmusnak.

Az antifasiszta elővigyázatosság és harc állandó összetevője és tartalmi meghatározója századunk munkásmozgalmi és szocialista forra-

dalmi stratégiájának. Századunk első fele és korunk is bebizonyította, hogy a munkásmozgalom és a szocializmus stratégiájának antifasizmusa lehetővé teszi történelmi szövetség kialakítását a proletariátus és más társadalmi rétegek között; összefogásukkal visszaverhetik a civilizáció egy része, a haladás és létfeltételek elleni kapitalista támadást. Ezek a rétegek ezáltal részesei a szocializmus munkásosztály vezette történelmi folyamatának.

Az előbbieken elsőnek említettük az antifasizista éberséget, mivel a munkásmozgalom és a szocializmus stratégiája föltételezi a fasizmus összes föltételének, forrásának, átmeneti formájának és irányzatának ismeretét, nemcsak végső, totális rendszerét. Késedelem nélküli harcot hirdet minden jelenség ellen, amely melegágya lehet a fasizmusnak. Éppen ez a lényege a neokolonialista kizsákmányolás ellen vívott harcnak, a nemzetközi monopoltőke új fejlődési formája, tudatos romboló és elnyomó szándéka elleni küzdelemnek. A munkásmozgalom és a munkásosztály tudata elleni fajgyűlölő és nacionalista propaganda, az agresszív háborúk, a nemzetközi erőszak és törvénytíprás, a militarista-technokratikus ideológia és a technokrácia más formái elleni küzdelem is része ennek a harcnak. Ez a stratégia ugyanakkor elszánt küzdelem a monopolista burzsoázia ellen, amely arra törekszik, hogy a kapitalizmus új, általános gazdasági válságának terheit áthárítsa a munkásosztályra meg a fejlődő országokra, és hogy a válságot a nemzetközi bérmunkásság konkurrenciájának fokozására aknázza ki, valamint hogy politikailag zsarolja a világ munkás- és gyarmatellenes mozgalmait. *A világ mai munkás- és felszabadító mozgalmainak forradalmi* tartalmával összhangban elemzésem nemcsak a fasizmus végső, totális formáival foglalkozik, hanem mindazokkal a kapitalista jelenségekkel, amelyek a fasiszta irányzat kialakulásának fészke; tehát azokkal, amelyek a monopolkapitalizmus embertelenségéről, erőszakosságáról tanúskodnak; a kapitalista társadalmi rend kiüttlanságáról és a szocializmus szükségszerűségéről.

E gondolatok után a monopolkapitalizmus fasiszta irányzatának vázlatos elméletét ismertetem.

1. *A fasizmus a kapitalista újratermelés és az ellenforradalmi osztály-társadalom egysége.* A burzsoá társadalmi rend politikai kényszerrel teszi lehetővé a gazdasági kizsákmányolást, vagyis a szabad és politikai jogaiban nem korlátozott munkásság, illetve a tőkésék és a bérmunkások egymás közti cserefolyamatának tulajdonviszonyon alapuló kizsákmányolását; e társadalmi rend *fasiszta változata* ténylegesen *vagy formálisan megszünteti a bérmunkások polgári szabadságát*, önkényuralomba kényszeríti a munkásokat, de nemcsak a munkafolyamatban, ami egyébként a kapitalizmus jellemzője, hanem a termelés folyamatában és a munkaerő újratermelésében, vagyis a társadalmi folyamat egészében is. A burzsoá társadalmi rend ilyen formája kezdetben a munkásszervezetek minden tevékenységi formájának megszüntetésével alakul ki, ezután kö-

vetkezik a munkásosztály érdekeinek, illetve önálló politikai szervezeteinek korlátozása, vagyis önálló képviselési jogának megvonása; sőt a bérmunkásnak azt a jogát és lehetőségét is elveszik, hogy saját szakszervezete útján tárgyalhasson munkabérről, a munkafeltételekről. Végül megvonják sztrájkjogát.

Századunk fasiszta ellenforradalmi a munkásszervezetek ellen intézett terrorral kezdődtek, s a munkásmozgalom politikai és szakszervezeti aktivistáinak tömeges kivégzésével folytatódtak. Ugyanígy jártak a munkásosztály olyan képviselői is, akiknek tevékenysége és képessége a munkásság felszabadítása szempontjából potenciális erő volt. A spanyolországi polgárháborút követő fasiszta győzelem után kivégeztek vagy más módon megölték több százezer munkást. Ez a szám jóval meghaladta a polgárháborúban elesetteket. A spanyol polgárháborúnak és a háborút követő megtorlásnak csaknem kétmillió ember esett áldozatul.

A chilei fasiszta ellenforradalom befejező szakasza az elnöki palota bombázásával kezdődött. Ezt követte a munkáspártok székházának lerombolása. Még ugyanazon a napon bombákat zúdítottak azokra a gyárakra és üzemekre, amelyekben ellenállást tanúsított a munkástanács. Ezután következett a munkásnegyedek elpusztítása, a koncentrációs táborok megalakítása. A munkások tízezreit megkínózták, s tömeges kivégzésekre is sor került. Rengeteg munkást távolítottak el munkahelyéről, majd megkezdték a milliós létszámú munkásság kiéheztetését. Hasonló képet mutatott nemrégiben a bolíviai fasiszta ellenforradalom is, 1971-ben elfojtotta a szocialista mozgalmat, és szétverte a munkástanácsokat. 1973-ban levette a munkásság és a parasztság ellenállását, 1974-ben pedig Cochabamba előtt alkalmazott megtorlásokat.

A munkásság erőszakos elnyomása mindaddig tart, amíg a munkások ellenállnak a korlátlan osztályuralomnak és kizsákmányolásnak. Harminc évvel a fasiszta hatalomátvétel után ez az állapot ismétlődik Spanyolországban. A fasiszta társadalmi rendben a munkásságot olyan szervezetekbe kényszerítik, amelyek formálisan is lehetetlenné teszik, hogy a tőkés tulajdonnal szemben éljen képviselési jogával. Ez volt a helyzet az 1933-ban alakult német Munkafront esetében, s ez ismétlődik meg az úgynevezett vertikális spanyolországi szakszervezetekében is.

Mit jelent a burzsoá diktatúra fasiszta megszüntetése a fasiszmus fenti meghatározásával szemben? A polgári demokrácia fasiszta megszüntetése (a totális állam minden lehetséges szociális, gazdasági, politikai és ideológiai attribútumának bevezetésével), amely gonosztettel, rendőri terrorral, a civilizáció szellemi és szociális vívmányainak megsemmisítésével, a tömegek erkölcsi és társadalomlélektani elnyomításával jár, a bérmunkás polgári szabadságtól való megfosztásának feltétele és végső következménye.

Amikor megkezdődik a fasiszta társadalmi rend felbomlása — például az európai fasiszta ellenforradalom összeomlása után Spanyolországban

—, a fasizmus oly módon igyekszik elkerülni a nemzetközi nyomást, hogy részleges eszmei és politikai liberalizmust tesz lehetővé némely társadalmi szektorban, de megtartja a zsarnoki uralmat a munkásság bérmunkán alapuló egzisztenciája fölött. Ez jellemezte Spanyolországban az Opus dei (katolikus technokrata csoportosulás) tíz évvel ezelőtt végrehajtott reformját is, amely után osztozott a hatalomban a hagyományos fasizmussal. A modern spanyol technokrata réteg részleges liberalizmusa tulajdonképpen fontos volt a kapitalizmus gazdasági föllendülése és a középrétegek szempontjából, a munkásosztály azonban továbbra is fasiszta társadalmi rendben maradt. Ez lehetővé tette a hazai és külföldi tőke gyors felhalmozódását, ugyanakkor pedig a kapitalizmus reformja szempontjából fontos középrétegek szociális integrációjának új formáit. Egyébként a hatalmon való osztozkodás ilyen formája sem tartós, mert a megerősödött spanyol munkásmozgalom megmozdulásainak hatására újra fel támadt az ortodox fasizmus, s 1973-ban ostromállapotot rendelt el.

A totális fasiszta ellenforradalmat mindenhol fasiszta irányzatok kísérik, ahol a burzsoá társadalmi rend szétzúzza a bérmunkás jogi és politikai önállóságát meg szervezeteit; ahol megvonja a sztrájkjogot és megszünteti a munkásszervezeteket vagy pedig szigorúan ellenőrzi őket, és ahol a munkásság bérmunkán alapuló létét teljesen ellenőrzi. A klasszikus formájú totális ellenőrzésen kívül a modern kapitalizmusban van rejtett fasiszta irányzat is, amely a szakszervezetek és a kapitalista társadalmi rend etatista és technokratikus, szociális és gazdasági, valamint politikai és ideológiai integrációjának formájában jön létre, ha az ilyenfajta integráció a munkásság önálló érdekvédelmi lehetőségének igénylése ellen irányul.

Megállapíthatjuk tehát, *hogy az önálló munkásszervezetek erőszakos szétzúzása és megszüntetése, valamint a bérmunkásság polgári demokratikus szabadság-jogainak eltiprása elsődleges és lényegi meghatározója a fasizmusnak.*

Mindig a kapitalista társadalmi rend, gazdasági és szociálpolitikai válsága határozza meg; a fasizmus tehát az ilyen válságidőszakban üti fel a fejét.

A marxista elemzés rámutatott arra, hogy a gazdasági válságok eredetének alapja a tőke újratermelésének a profitláb törvényszerű csökkenő irányzata folytán föllépő korlátozott lehetőségeiben vagy a lehetőség hiányában keresendő. E jelenségek ciklikusak az árukeresletben és a tőkepiacon mutatkozó fennakadás következtében, s külön kiéleződnek a tőke és a monopolista, valamint államcsoportosulások közt érvényes antagónisztikus versengéssel, a legújabb időkben pedig a nyersanyag és az energiahordozó régi, kapitalista formájú kiaknázásának megszűnésével.

Bár századunk harmincas éveitől kezdve a monopolkapitalizmus kiépítette az ismétlődő válságok állami ellenőrzésének gépezetét és a profitláb oligopolikus szabályozását, a válságok alapvető okát, a tőke fel-

halmozási képességének csökkenését nem tudta megakadályozni. A további elemzésből kiderül, hogy ez az ok nemhogy megszűnne, hanem ellenkezőleg: megsokszorozódik. Éppen ebből ered a kapitalista újratermelés mai világválsága.

A gazdasági válság idézi elő a burzsoá társadalmi rend fasiszta átalakulását, mivel a munkásság és szervezetei polgári szabadságának elfojtása lehetővé teszi a munkaeő egyre nagyobb kizsákmányolását, és elősegíti a tőke veszélyeztetett felhalmozó képességének megújulását. Még jelentősebb momentum, hogy a hazai és nemzetközi elnyomás fasiszta rendszere a gazdaságilag érdektelenné vált és politikailag jogfosztott munkaeő piacán a tőketermelés kibővítésére törekszik, ez a munkaeő alkalmas ugyanis a legteljesebb kizsákmányolásra, amely pedig az újratermelés folyamatában veszélyeztetett tőkefelhalmozás szükséges kiegészítő forrásává válik.

A kapitalista társadalmi rend veszélyes politikai válsága akkor következik be, amikor a proletariátus, illetve a gyarmati vagy függőségben élő országok népének osztályharca forradalmi tartalommal telítődik, amikor kérdésessé válnak a termelés osztályviszonyainak szükségszerű és meghatározó értékű elemei.

A két háború között burzsoá ellenforradalomként megjelenő európai fasiszmust úgy jellemeztük, mint a monopolkapitalizmus reakcióját az európai proletárforradalmak első hullámára. A monopolkapitalizmus az európai burzsoá ellenforradalom összeomlása után szembetalálta magát a szocializmussal és a gyarmatellenes forradalmakkal. Amilyen mértékben veszélyezteti a kapitalista termelési viszonyokat, olyan mértékben függ a monopoltőke újratermelése a nemzetközi kizsákmányolástól. E függőségi viszony különösen századunk második felére jellemző.

A szocializmus és a gyarmatellenes forradalmak világfolyamata párhuzamos, s lényegi kapcsolatban van a termelési erők új, korszakalkotó változásával; ha ezek az erők szabadon, társadalmi korlátok nélkül fejlődhetnek, a kapitalista termelési mód megszűnne.

A mindkét oldalról veszélyeztetett monopolkapitalizmus a legutóbbi évtizedekben fokozatosan átalakul ellenforradalmi renddé. A kapitalizmus kétszeresen is ellenforradalmi jellegű: egyrészt, mert a nemzetközi kizsákmányolás rendszere a kapitalista terjeszkedés, a katonai gépezet és a militarizált gazdaság óriási katonai és politikai megtorló rendszerének segítségével szervezkedik, hogy ily módon szétzúzza a kapitalista országokban az osztályharc forradalmasulását és a gyarmatellenes forradalmakat, hogy megőrizze a gyarmati kizsákmányolás lehetőségeit, az intenzív munkaeő-kizsákmányolást, valamint a bér munkásság részleges gazdasági, szociális és eszmei-politikai integrálódását a kapitalista anyaországokban. A kapitalizmus ellenforradalmisága másrészt abban nyilvánul meg, hogy a tőkés termelés és fogyasztás megszervezésével, a tudomá-

nyos és műszaki fejlődés, az oktatás, az egyéni és szociális szükségletek, valamint a tömegtájékoztatás szelekciójával és fellazításával arra törekszik, hogy semlegesítse az új korszak termelőerőinek forradalmi lehetőségeit, s hogy rájuk erőszakolja a kapitalista kényszert, megőrizze a tőke újratermelésének lehetőségét.

Korunk monopolkapitalizmusa ellenforradalmiságának e két oldala nemcsak a korszakalkotó történelmi események által van kapcsolatban egymással, hanem a tőke újratermelése modern rendszerei által is; s mindez a militarizált trösztök és a militarista értéktöbblet-felhalmozás következménye, amely a nemzetközi katonai és politikai megtorlás segítségével lehetséges.

Szükséges föltétele a monopoltőke újratermelésének, amely minden szakaszában és funkciójában bomlasztó és elnyomó. A kapitalista újratermelés és az ellenforradalmi rend együttélése azonban roppant mértékben megnöveli a tőketermelés és az osztálytársadalom szükséges, nemtermelő, az ellenforradalom szédítően növekvő kiadásait. Az osztálytársadalom rezsiköltségei állandóan sokasodnak.

Ez a hatalmas külön megterhelés csökkenti a tőke befektetési képességet, és előidézi a gazdasági válság okainak előtérbe jutását. Az újratermelési válság leküzdéséért a monopoltőke a nemzetközi terjeszkedés nagy rendszereiben szervezkedik, amelyek a legnagyobb kizsákmányolásra törekkenek multinacionális vállalatok által. A monopoltőke kielégíthetetlen éhségét csak úgy csillapíthatja, hogyha a többletmunkát és a termelés természeti, műszaki és társadalmi föltételeit magáhozragadja. Ez csak a nemzetközi elnyomás és erőszak állandó felújításával és kiterjesztésével érhető el.

A kapitalizmus második világháború utáni viszonylagos hosszú ideig tartó ideiglenes stabilizálódása során a kapitalista újratermelés ellenforradalmisága nyíltan kifejezésre jutott a háborúkban és a gyarmati népek felszabadító harca elleni megtorlásokban, a fejlett kapitalista országokban viszont rejtve maradt az ipari vagy látszólagos gazdasági fellendülés mögött és a polgári demokrácia etatista meg technokratikus involúciója következtében.

A legutóbbi évtizedben meggyöngült a stabilizálódás, s fokozatosan megkezdődött az új gazdasági világválság. A munkásmozgalom forradalmi tartalma viszont elmélyült, és az el nem kötelezettség világmozgalmának kiszélesedése következtében fokozódott az egyes országok egyenjogúsítása. A kapitalizmus új gazdasági és világpolitikai válságának egyetemességében vannak jelen a fasiszta irányzat felújulásának feltételei. A fentieket igazoló események közül a chilei ellenforradalom tartalmazza tömören ezeket a következtetéseket. Az egész folyamat értelmezése és végleges formáinak magyarázata miatt azonban ismertetem a fasiszmus egyéb sajátosságait is.

A fasizmus másik sajátossága a *kapitalista termelési mód két legfontosabb részének, a kapitalista országokban és a gyarmatokon folyó termelésnek a szerves összekapcsolására és egyesülésére vonatkozik.*

Néhány évtizede a kapitalista termelési mód e két fajtája között lényeges különbség volt. A kapitalista országban folyt a tőkés újratermelés, a gyarmaton pedig a kiszípolozás, vagyis a meghosszabbított elsődleges tökefelhalmozás. Az egyik helyen folyt tehát az ipari bérmunkásság kizsákmányolása, a másikon pedig a gyarmati kizsákmányolás a leigázás kapitalizmus előtti formáinak és a munkatöbblet kisajátításának módszerével. A kapitalista anyaországban folyt a műszaki forradalom vívmányait felhasználó gyáripari termelés, a gyarmaton pedig a korszerűtlen mezőgazdasági és nyersanyagtermelés. Az egyik oldalon van a polgári demokratikus szabadságjogokkal rendelkező modern osztálytársadalom, a másikon pedig a gyarmati uralom és a jogfosztottság.

A monopolkapitalizmus fejlődésének különösen a legújabb szakaszában egyre mélyül a szakadék a fejlett kapitalista ország és a fejletlen, illetve a végsőkig kizsákmányolt társadalom között. Ezzel párhuzamosan a tőke-termelés nemzetközivé válása és más tényezők egyre inkább elmoszák a választóvonalat a kapitalista termelési mód e két fajtája között. Hatására az osztálytársadalom, az osztályellentét és az osztályharc fogalma ugyanazt jelenti a kapitalista anyaországban, mint a függőségben élő, kizsákmányolt társadalomban, amelyben a mezőgazdasági és ipari proletariátus meg a hatalmas tartalék munkaerő egyenjogúságra törekszik, most már azonban nem gyarmati lázadással és parasztháborúval, hanem felszabadulási és szocialista mozgalommal.

Neokolonialista kizsákmányolás nem lehetséges a gyarmati uralom előző formáinak alkalmazásával. Ez a fajta kizsákmányolás csak a fasiszta jellegű társadalmi rendben lehetséges, mivel csak egy ilyen rendszer képes a proletariátust megfosztani a kizsákmányolással összeegyeztethetetlen polgári demokratikus szabadságjogtól. Legjobb példa erre a rodéziai és dél-afrikai fajüldöző rezsim. Ezekben az államokban egy a kapitalista és a gyarmati kizsákmányolás: a foglalkoztatott és tartalék munkaerő gyarmati jogfosztottsága. Ez az összetartozás a totális monopolkapitalizmushoz vezet, legalábbis a gyarmati uralom alól felszabadult országokban.

Idézzük föl még egyszer a két háború közti európai fasizmust! Először azokban az országokban hatalmasodott, amelyek az első világháború után gyarmat nélkül maradtak. Monopolista burzsoáziájuk a hazai munkaerő kizsákmányolásában kereste a kárpótlást, és fasizmus formájában egyesítette az anyaországi és gyarmati kapitalista termelési módot. A hadiipar létesítményeinek segítségével elért kényszerű kapitalista mozgósítással az európai fasizmus magja előkészítette más európai országok leigázását. Pontos katonai, politikai és gazdasági terveket készített, hogy Európa

nagy területeit gyarmattá alakítsa át, vagyis hogy ily módon kiterjessze rájuk a kapitalista termelési mód két fajtájának együttes fasiszta uralmát.

Az európai fasiszmus példájával egyező jelenségek figyelhetők meg a gyarmati uralom alól felszabadult országok jelentős részében is. Némely ország, amely a XIX. században elnyerte politikai függetlenségét és megkezdte a viszonylag önálló kapitalista iparosodást, a legújabb időkben átalakul neokolonialista kizsákmányolásnak alávetett, függőségben élő társadalommá. Erre bőven akad példa, különösen Latin-Amerikában. Sok marxista tudós azt vallja, hogy a kapitalista uralom ilyen formája példa lehet a harmadik világ más részein folyó neokolonialista terjeszkedés számára is; ezek az országok valóban vagy formálisan függetlenek, s a legújabb időkben megkezdődött iparosodásuk.

Ebből a szempontból Chile a klasszikus példa. A viszonylag iparosodott, polgári demokratikus ország, ahol olyan erős munkásmozgalom alakult ki, hogy a szocializmus nyugati stratégiáját összekötötte a nemzetgazdaság felszabadulásáért folyó harccal, csak fasiszmustal kerülhetett a neokolonialista kizsákmányolás igájába.

Hangsúlyoztam, hogy a kapitalista újratermelés és a gyarmati kizsákmányolás egyesülésében és egybeforrásában az alapvető ellentmondás a kizsákmányolás módjának kiegyenlítődése, vagyis egyrészt a bérmunka általános térhódítása, másrészt a nemzetközi kapitalizmus központja, közbülső zónája, meg peremterületeinek gazdasági és társadalmi fejlődése között hirtelen elmélyülő szakadék. Ehhez tartozik még a kapitalista anyaországban erősödő nacionalizmus, kulturális imperializmus, sovinizmus és fajgyűlölet.

Így jutottunk el a fasiszmus harmadik sajátosságához. *Éles az elkülönülés a bérmunkaerő és a bérmunkásság helyzetében, aminek célja az értéktöbblet maximalizálása és a bérmunkásság egységének megbontása a szélsőséges nacionalizmussal, fajgyűlölet, sőt a geotípus eszmei-politikai formáinak alkalmazásával.*

A munkaerő kapitalista hierarchiája és az egymás közti konkurrencia — mindkettő különben szükségszerű jellemzője a tőkés termelésnek és az osztálytársadalomnak —, átalakul a kapitalista termelésben résztvevők különböző csoportjának jogi és politikai álkasztrendszerévé: az emberek polgárookra, rabokra és hasonlókra oszthatók rasszista, nacionalista vagy más elmélet alapján. A német fasiszta „új európai rend” volt ebben a tekintetben a legszélsőségebb formája ennek az irányzatnak, mivel megmutatja, hogy a totális kapitalista termelési mód a náci uralkodó réteg sajátos eszmei-politikai szükségletei szerint hatványozódott meg.

Korunk monopolkapitalizmusában még nem volt példa arra, hogy hasonló irányzatok egyformán kíméletlenek legyenek. Ezt figyelhettük meg a forradalmi vietnami nép biológiai kiirtás-kísérlete kapcsán, és részben az egyes afrikai fajüldöző rezsimek gyakorlatában.

A multinacionális vállalatok tulajdonképpen óriási értéktöbbletre és profitra törekszenek. E cél elérése végett a kizsákmányolás formáit és eszközeit véglegesen megkülönböztetik. Az azonos termelési bérezése rendkívül változékony. Különbséget tesznek a bérezés feltételei között egyazon ország különböző ipari, kereskedelmi ágazataiban, különösen az azonos nemzetközi tőke-termelésben. Ez az alapvető módja a tőkefelhalmozási válság megakadályozásának, s ebből következik, hogy a monopolkapitalizmus fennmaradása a bérmunkaerő szélsőséges elosztásától függ. Ezzel függ össze a kapitalista termelés új irányvétele a relatív értéktöbblettől az abszolútig.

A munkaerő szélsőséges felosztása egyben azt is jelenti, hogy lényegében különböző gazdasági és politikai integrálási formákat, vagy kényszerű és erőszakot alkalmaznak a munkássággal szemben. Ebből következik a munkaerő különböző csoportjaihoz tartozó emberi helyzetek kasztszerű megkülönböztetésének, jogi és politikai szétválasztásának tendenciája. A bérmunkásság neokolonialista jogfosztottsága és hátrányos megkülönböztetése a legjellemzőbb modern formája ennek a tendenciának. Ugyanez a folyamat azonban a fejlett kapitalista országokban is kialakítja a „belső gyarmatokat” faji, nemzeti, regionális, vagy szakmai alapon. Külön eset az európai munkaerő-vándorlás. Mindezekben az esetekben kimutatható az osztályerőszak, amely a fasiszta irányzattal rokon.

A belső és külső gyarmatokon élő proletariátus jogfosztásával párhuzamosan a monopolkapitalizmus arra törekszik, hogy egyesítse a munkásosztály felső rétegeit, valamint az átmeneti osztályok munkásrétegét gazdasági és nem gazdasági kedvezményekkel. A monopolkapitalizmus klaszrikus fasiszta formájában mindez a korporációs rendszer segítségével valósult meg, amely látszólag megszüntette a tőke és munka harcát, s a kedvezményeket a közvetítő társadalmi csoportokra alapozta, valamint igénybe vette az uralkodó faj és nép előnyjogait. A technokratikus kapitalizmusban mindez a vállalatok úgynevezett technostruktúrájából adódó gazdasági, szociális és eszmei integráció függvénye.

A neokolonialista érdekerületeken kialakul az egyes társadalmi rétegek kiváltságainak rendszere. Ezek a rétegek lesznek — a monopoliburzsóázia nevében — a kizsákmányolás és a megtorló intézkedés végrehajtói. Ilyen viszonyok között egymásba fonódnak a gyarmatosítók hagyományos kiváltságai a monopolkapitalista kizsákmányolás bürokratikus és technokratikus formáival. Sok példát találunk erre Afrikában és Dél-Amerikában.

A kiváltságok tovább mélyítik a szakadékot a monopol-tőke ügynökei és a tőke működésében részes más kiváltságos csoportok, valamint a munkás- és paraszttömegek között. Így alakulnak ki az új kizsákmányoló rétegek, amelyek nem rendelkeznek saját tőkével, s amelyek alá vannak rendelve az anyaország monopol-tőkéjének: politikai szempontból követői,

eszmei szempontból alárendeltjei. Éppen ezekre a rétegekre támaszkodik a modern fasizmus.

Így jutottunk el a fasizmus negyedik sajátosságának meghatározásához: *A monopolburzsoázia kialakítja a gazdasági, politikai, közigazgatási rendszerben és a rendőrségi apparátusban a függőségi viszonyban levő kizsákmányoló és középrétegeket, amelyeknek társadalmi és gazdasági helyzete, eszmei-politikai arculata és gondolkodásmódja a tőketermelés és a megtorlás, meg az ellenforradalmi erőszak kettős funkciójában formálódik.*

Az osztálytagozódás alapján elemezve a jelenséget: mindez a kapitalista újratermelés és az ellenforradalmi rend egységének kivetítődése. Olaszországban éppen ezekben a társadalmi rétegekben eresztett gyökeret a fasiszta párt, Németországban a nemzeti szocialista párt, ma pedig Chilében, Uruguayban, Brazíliában, Bolíviában és másutt a modern fasiszta csoportok.

Az említett fasiszta megnyilvánulási forma csupán különleges esete a monopolkapitalizmusnak, hogy társadalmasítása, valamint rendeltetés és rangsor szerint felossza a kapitalista kisajátítást; mindez a fináncoligarchia uralmában jut kifejezésre, a korporációs tulajdonban, valamint a finánctőke meg a politikai, közigazgatási és katonai megtorló apparátus együttélésében.

A kapitalista osztály átszervezése a menedzser forradalom fetiszizált formájában is kifejeződik. Bernam egyébként ezt a fogalmat a kapitalizmus német fasiszta szerkezetéből vezette le. Így alakul ki osztályok feletti réteggként a technokrácia, s így kezd terjedni a monopolkapitalista társadalom osztály nélkülségéről szóló mítosz.

Ez az általános irányzat akkor válik fasiszta jellegűvé, amikor kialakulnak az egyéb szükséges feltételek is. A technokrácia és a fasizmus összefonódásáról sokat írt a marxista Walter Benjamin is történelemfilozófiai téziseiben. 1940. szeptember 26-án önkézevel vetett véget életének, mert nem akart a Gestapo kezébe kerülni a spanyol—francia határon.

A gazdaság militarizálása, és a monopoltőke új fejlődési irányának eredete

A kapitalista gazdaság militarizálása abból a szükségszerűségből ered, hogy létérdeke a tőke és a tőkés megvédése, valamint hogy az osztálytársadalom rendjének megőrzéséért és megújításáért felduzzasztott katonai és politikai hatalommal erőszakosan lépjen fel a munkás- és felszabadító mozgalmak, illetve a szocializmus ellen.

A gazdaság militarizálása tulajdonképpen az állam segítségével kezdődött, elsősorban katonaságával, de befolyásos támogatói akadtak a kapitalista vezető körökben is, ugyanis a katonai megrendelések révén — hatalmas előnyjogra tettek szert. Más tőkék is hozzájárultak a gazdaság

militarizálásához, mivel éppen a nemzetközi katonai és politikai erőszak segítségével nyílt lehetőségük a terjeszkedésre. A kapitalista termelés és újratermelés militarizálódása tette lehetővé a tőke-termelés modern rendszereinek és technokrata rétegének kifejlődését.

Nélküle nem fejlődött volna új irányba a monopolkapitalizmus. A nagyvállalatok maguknak kaparintották meg az államosított tőkét, s behúzáva a fegyvergyártásba, kezükbe vették ezt a lényeges iparágat. Ezáltal különleges jogokra tettek szert. Ezek a nagyvállalatok a kizsákmányolás és az ellenőrzés első modern rendszerei, s arra kényszerítik a többi tőkét, hogy egyesüljön és újjászerveződjön. A többi tőke ugyanehhez a módszerhez folyamodott az értéktöbblet elosztása körüli tülekedésben ez az értéktöbblet ugyanis zömében militarizált formába ömlik át —, valamint fokozott kivonásáért folyó versengésben, hogy ilymódon pótolhassa a militarista felhalmozásba és fogyasztásba való átömlesztés veszteségeit. Mindez azonban csak egyik jellemzője annak a láncolatnak, amely megmutatja, hogyan hatott a militarizálódás korunk monopolkapitalizmusára.

Galbraith *Új ipari állam* című könyvében kifejtette a technostruktúra koncentrikus körökből álló elméletét, amely a militarizált gazdaság vezető nagyvállalatainak megfelel, mivel a magas fokú tőkekoncentráció által lehetségessé válik a tudományos és műszaki teljesítőképesség összevonása. Két évtizedig éppen ezek a kiadások nyeltek el az értéktöbblet orozslánrészét. Ezekben a korporációkban mutatkozott a legnagyobb lehetőség a viszonylag nagy számú résztvevő szociális egyesülése, alkalmazkodására és azonosulására, a technokratikusan szervezett csoportok vezető szerepe mellett. A vezető csoportok jelentették az összekötő kapcsot a finánc-tőke és az állami militarista tervek, meg az állami támogatásban részesülő tudományos kutatóintézetek és az egyetemek között.

Azok az óriásvállalatok tartoznak ide, amelyek állami megrendeléseket kapnak a fegyverkezési, űrkutatási, nukleáris és más különleges tervek megvalósítására; ezek a tervek a katonai és politikai erő megmutatása és a megtorlás szolgálatában állnak. Ezek a rendelkezések kötik le a kapacitásuk túlnyomó részét, s további fennállásuk és fejlődésük zálogát jelentik.

Az amerikai kormány a hatvanas évek végén és a hetvenes évek derekán több mint harminc milliárd dollárt költött évente a fegyverkezésre, 1969-ben pedig nyolcvan milliárd dollárt.

A katonai megtorló rendszer másik része, a NASA, vagyis az USA Országos Repülésügyi és Űrkutatási Hivatala ugyanezen idő alatt körülbelül harminc millió dollárt költött el évente. Ezt az összeget a NASA-nak termelő szakosított korporációk kapták.

A katonai megtorló rendszer harmadik része az atomerő bizottság. Kétmilliárd dollárt költött évente csak nukleáris kutatásra, melynek túlnyomó részét két elektronikai nagyvállalat végezte. Legfontosabb kutató-

központjait, az Új-Mexikóban és Tennessee államban levő laboratóriumait e két korporáció irányítja.

Végül említsük meg a katonai megtorló rendszernek azt a részét, ahová a hírszerző, felforgató és megtorló tevékenységet folytató szervezetek tartoznak, például a CIA stb. Ezek a szervezetek csak titkos társadalmi kutatásokra kétmilliárd dollárt költöttek évente.

Hogy mit jelent az USA-ban a tőkéseknek a kormány megrendelése, jól látható a repülőgépgyárak példáján. 1961 és 1967 között a Lockheed vállalat csaknem tizenegymilliárd dollárt kapott katonai megrendelés címen, ami forgalmának mintegy 88 százaléka; a Douglas repülőgépgyár nyolc milliárd dollárt, ami forgalmának 75 százalékát jelentette, a Boeing korporáció pedig hét milliárdot, ami bevételének fele volt. Ugyanez jellemző a katonai rendszert kiszolgáló többi nagyvállalatra is. Találóaan állapítja meg egy amerikai közíró (Barber), hogy: „A telekommunikációs és elektronikai berendezést gyártó vállalat, a vegyipar és a hajógyártás már nem megrendelőt lát a nemzetvédelmi és űrkutatási intézményben, hanem mentőövet, amely biztosítékot ad fennmaradására”.

Az említett nagyvállalatok kiváltságos helyzete nemcsak a hosszú távon biztosított tevékenységben és terjeszkedési lehetőségben jut kifejezésre. Legalább még négy, a tőketermelés szempontjából előnyös momentum tartozik ide. Mindegyik fontos feltétele a monopoltőke fejlődésének. Tehát *a monopolkapitalizmus új fejlődési formájának eredete összefüggésben van a kapitalista termelés és újratermelés militarizálásával.*

A fentieket elemezve megállapíthatjuk, hogy: *A program megvalósításában részt vevő amerikai nagyvállalatok a katonai megtorló rendszer mind a négy szektorának alapjából biztosítják állótőkéjüknek több mint felét, forgótőkéjüknek pedig mintegy 90 százalékát.* Egy hivatalos intézmény jelentése szerint az USA szövetségi állama a névleges tulajdonosa az épületekbe, gépekbe, elektronikus kutatófelszerelésbe befektetett mintegy tizenegy milliárd dollárnak. Az említett felszerelések és egyebek azonban a tárgyalt nagyvállalatok tulajdonában vannak. Kamatmentes és a visszafizetés lejártát meg nem határozó kölcsönök formájában kapták meg. Mindez tehát fontos forrása és formája a nagyvállalati tőkének, s ez jelenti az elsődleges felhalmozást. A nagyvállalati tőke és a katonai megtorló rendszer támogatásával folyó egyre nagyobb ütemű tőkebefektetés, amely kizárólag a nagyvállalati érdeket szolgálja, fontos eleme az új, vegyes, technokratikus tulajdonjogi-irányítási csoportok pénzügyi önállóságának. Ezáltal képessé válnak arra, hogy felszívják és ellenőrzésük alatt tartásuk a többi társult tőkét.

A tőkefelhalmozásnak ez a módszere a hetvenes években kiterjed a nagyvállalati tőke más forrásokból való gyarapítására is. Itt elsősorban olyan forrásokra gondolunk, mint a közfogyasztási alapok, az úgynevezett szociális problémák: a lakásügy, a környezetvédelmi területrendezés,

a közlekedési helyzet, az egészségügyi ellátottság, a tájékoztatási rendszerek fejlesztésére létesített közhasznú alapok.

A militarizált tőke második kiváltsága abban mutatkozik meg, *hogy a katonai megtorló rendszernek dolgozó nagyvállalat sokkal nagyobb profitlábát szereznek, s a termelési befektetése sokkal kifizetődőbb, mint más vállalat esetében.* Három év elemzéséből kiderült, hogy a hatvanas évek végén egy katonai berendezéseket szállító fontos amerikai ipari csoportosulás *hetvenöt százalékkal nagyobb* profitlábát ért el, mint a magán-szektorban termelő azonos iparág.

Az értéköbbség rendszeres újrafelosztásának hatására — a katonai megtorló rendszer közvetlen részvevőinek érdekében történik —, a monopol-tőke megkaparintja a rendszer fontos funkcióit, ezáltal egyre vonzóbbá válik más tőkebefektetés előtt is. Mindez lehetővé teszi, hogy a hadiiparba befektetett tőke vezető tulajdonos és irányító csoportjai saját fennhatóságuk alatt egyesítsenek vagy megvásároljanak más tőkét, hogy más vállalatot is bekapcsoljanak saját tevékenységükbe és saját rendszerükhöz idomítva átszervezzék e vállalat kizsákmányolási programját, műszaki állományát és szociális szervezeteit. Ez egyben azt is jelenti, hogy a bekebelezett vállalatokban új vezetés és irányítás honosul meg.

Az átszervezés technokratikus tartalmához nagyban hozzájárul a nagyvállalatok harmadik kiváltsága is. A tudományos kutatásra, a fejlesztési programra, valamint a képzésre fordított beruházás túlnyomó része a katonai megtorló rendszer négy részében kidolgozott tervekhez kapcsolódik. Többnyire állami vagy más közös alapról fedezik, és nyíltan vagy burkoltan a megtorló rendszer céljait kell szolgálniuk. Átaluk történik az értéköbbség nagy részének újrafelosztása.

A tudományos kutatásba, a fejlesztési programba és a képzésbe történő látszólag nyilvános beruházásba a katonai megtorló rendszerrel kollaboráló nagyvállalat beleszól és ellenőrzi. Az eredmény, a tudományos felfedezés és ipari alkalmazhatósága, a rendszerelemzés, a fejlesztési program, a gazdasági kutatás alapján kidolgozott modell, a kutatóintézeti felszerelés, a számítógéprendszer elvileg azokhoz a nagyvállalatokhoz tartozik, amelyek a katonai megtorló rendszernek alárendelve ellenőrzik a beruházást. Ily módon a monopol-tőke térítés nélkül használja fel a beruházás által kialakult tudományos, tájékoztatási, káderügyi és szervezési lehetőségeket; a különleges megrendeléseknek, ugyanakkor az egész termelés követelményének eleget téve. Függetlenül attól, hogy milyen formában, közvetve vagy közvetlenül, történik e lehetőségek kihasználása, a belőlük származó előnyök összetevői a nagyvállalati tőkének, és fontos feltétele e nagyvállalatok bővített újratermelésének.

A fenti kedvezmények hatására a nagyvállalatok újabb előnyöket élveznek az általában vett tőkés újratermelésben; hatalmas profithoz jutnak a nagyvállalati tőke struktúrájából eredő előnyösség révén, ezenkívül olyan műszaki haladást érnek el, amely tulajdonképpen az extra-

profit egyik formája, és a termelés tudományos-műszaki része monopólista ellenőrzésének felel meg. Mindez vonzza a többi tőkét. A biztosított terjeszkedési távlat, valamint a modern technológia monopóliuma aránytalanul megnöveli az említett nagyvállalatok piacra dobott részvényeinek tőzsdei értékét, így vásárolhatják meg azokat az üzemeket, amelyekre csak szükségük van.

Az Egyesült Államokban évente több mint huszonötmilliárd dollárt költenek tudományos és fejlesztési kutatásra. A legutóbbi tizenöt évben ezek a kiadások négyszáz százalékkal növekedtek, a két világháború közti időhöz viszonyítva pedig még többel. Jelenleg a katonai megtorló rendszer négy szektorának finanszírozásában az állami alapok hatvan-hetven százalékban vesznek részt, ezzel szemben az állami intézmények a tudományos és fejlesztési kutatást mindössze tizenöt százalékban irányítják. A monopoltőke csak harminchárom százalékban vesz részt az említett kutatások finanszírozásában, viszont hetven százalékban irányítja — a nagyvállalatok által — ezeket a munkálatokat. Közvetve befolyása alá kerül az egyetemen folyó kutatómunka is, amely a ráfordított kiadásnak mintegy tíz százalékát emésztí fel, főként állami alapokból. Mindebből tehát látszik, hogy a nagyvállalat az állami költségvetésből fedezi tudományos kutatásai kiadásainak több mint felét. Ezenkívül a 359 000 amerikai kutatómérnök közül 165 000 olyan személy neve is az állami fizetési listán van, aki a nagyvállalati laboratóriumban főként katonai, űrkutatási, nukleáris, hírszerző és felforgató terveken dolgozik. Ha figyelembe vesszük azt a kutatóintézetet is, amely látszólag nem tartozik a nagyvállalathoz, de ellenőrzése alatt áll, akkor kimutatható, hogy az 570 000 amerikai kutató és mérnök közül 469 000, vagyis nyolcvankét százalékuk állami fizetést kap, és túlnyomórészt a katonai megtorló rendszer céljainak megvalósításáért dolgozik.

Ezeknek a tényeknek az összefüggése még világosabbá válik, ha alaposabban megvizsgáljuk az említett pénzeszközök elosztását, a szakembergárdát és a végzett kutatómunkát a monopoltőke termeléséhez viszonyítva.

A katonai megtorló rendszer különösképpen két iparág fejlesztésében érdekelt: a repülőgép- és rakétagyártásban, valamint az elektronikai-kibernetikai iparban. Itt folyik az amerikai kutatómunka több mint háromötöde, ezek a kutatások emésztik fel a kutatásra szánt állami pénzeszközök oroszlánrészét. Néhány nagyobb ipari csoportosulás tartja kezében a műszaki fejlesztés és a tudományos-technológiai kutatás irányítását. A repülőgép- és rakétagyártás emésztí fel az amerikai kutatásra szánt összeg harmincöt százalékát, maguk a gyártó vállalatok azonban mindössze három százalékkal járulnak hozzá a kutatási költségekhez. Az elektronikai és tömegtájékoztató kutatások költségéhez az állam huszonöt százalékkal járul hozzá a kutatási alapból, a gyártó vállalatok hozzájárulása viszont legfeljebb tíz százalék.

Ugyanezen az úton halad Franciaország is; az USA mintájára ebben az országban is közös alaptól finanszírozzák a katonai célok és a monopoltőke szolgálatában álló tudományfejlesztést és kutatást. A katonai kutatásokat koordináló igazgatóság több pénzzel rendelkezik és nagyobb összegeket juttat ilyen célú tudományos kutatásokra, mint a tudományos kutatás nemzeti bizottsága, amelynek a tudományos és fejlesztési kutatás legfontosabb pénzelőjének kéne lennie. A vezető ipari szervezetek kapják a legnagyobb összeget. Franciaországban az állam fedezi az ipari kutatások kétharmadát. A francia tudományügyi minisztérium átalakult iparfejlesztési minisztériummá. A katonai kutatásokat koordináló igazgatóság mellett egész hálózat alakult ki az országban, amely kapcsolatot tart fenn a közös alap, a tudomány és a nagyvállalatok között. Az állami támogatás és kölcsön szerkezetének elemzése alapján látszik, hogy a repülőgépipari, elektronikai és nukleáris kutatásokkal foglalkozó magánvállalatok kapják Angliában a pénz kilencvenegy, Franciaországban pedig nyolcvanöt százalékát.

Ezek az előnyök ellenhatást váltanak ki a militarizált monopoltőke terjesztési képességéből. Ennek alapján mutatható meg az a vonal, amely végérvényesen elválasztja a monopoltőke mai formáját e termelési mód régebbi formájától. A katonai megtorló rendszer megrendeléseire és a névlegesen közös alap pénzeszközeinek kiaknázására csak azok a nagyvállalatok számíthatnak, amelyek a tudományos-technikai kutatások alkalmazásával szervezik meg saját kizsákmányoló-termelési rendszerüket; amelyek bevezetik a hatalmi-irányítási technológiát és egész tevékenységüket ezeknek a követelményeknek vetik alá. Előírják az osztályérdekek új szempontú szintézisét és együttélését, valamint a formális tőketulajdonosok és a technokratikus irányítás helyzetének és funkciójának viszonyát.

Fontos jellemzőként kell számon tartanunk, hogy az osztálytársadalom általános funkciójának gyakorlásában részes nagyvállalatok számára lehetővé válik, funkciójuk gyakorlásában pedig elengedhetetlen a tudományos élet, az egyetemek, az egész oktatási rendszer, a termelés, a tudományos és más tájékoztatási anyag, az ország értelmisége meg a társadalom rétegeinek ellenőrzése; ezáltal teljes mértékben részesei és előretolt állásai a tőketermelés hatalmas, militarizált rendszereinek.

S így érkezünk el a militarizált gazdaság negyedik kiváltságához. Ha a militarizált nagyvállalat állandóan számíthat az állami megrendelésekre, ha megalapozza az elsődleges és későbbi nagyvállalati tőkefelhalmozás új formáit, a többi tőke fölötti ellenőrzést, és kezében tartja a tudományos kutatás és az iparfejlesztés irányítását, valamint a nagy rendszerek technokratikus szervezettségéből adódó más előnyökre is számíthat, *a katonai megtorló rendszerrel kollaboráló óriásvállalat fokozatosan átveszi a rendszer önálló funkcióit is, s közvetlen hordozója lesz az osztálytársadalom általános funkcióinak.*

A nagy megrendeléseknek eleget tevő, profitra menő nagyvállalat így alakul át kapitalista monopóliummá, amely kidolgozza és végrehajtja a haditechnikai, stratégiai, hírszerző, katonai, politikai és gazdasági megtorló terveket, vállalkozásokat, természetesen az ellenforradalmat. A megtorló rendszer más irányító központjaival együttműködve részt vesz a rendszert meg fejlődését és hatékonyságát érintő fontos döntésben, s ez a tevékenysége kiterjed az osztálytársadalom minden területére.

Az, hogy a militarizált nagyvállalat egyenrangú az osztálytársadalom legfontosabb funkcióit birtokló, uralmon levő politikai és katonai csoportokkal, nemcsak a kapitalista tulajdon és a politikai rendszer viszonyán alapul. Fontos tényezője ennek a viszonyoknak a hatalmi monopólium és az anyagi, tudományos, technikai, szervezési meg szakemberelőnyök fölötti ellenőrzésből származó egyéb faktorok is, amelyek nélkülözhetetlenek az osztálytársadalom rendeltetésében. *Ez tehát a megtorló rendszer modern mechanizmusának monopóliuma.*

Általa a militarizált kapitalista vállalat egész sor előnyt élvez a töke-termelésben. Az előnyök összefonódnak a sajátos monopóliummal. Mindkettő a politikai rendszer megtorló szerveinek különleges támogatását élvezi, a rendszer torzszülötte azonban, a militarizált gazdaság hamarosan önálló politikai tényező lesz, amely kezében tartja az uralom és erőszak kulcspozícióit, s érvényre akarja juttatni sajátos kapitalista érdekeit is.

Egy nem marxista szemléletmódú amerikai szerző így ír erről: „Hosszú távon és gondos elemzéssel vizsgálva nem lehet elkülöníteni a kormányt mint megrendelőt, és a hadseregnek szállítói minőségben termelő vállalatot. Együttműködésük olyan közeli, hogy szétfeszíti az állami és magánszektor közti együttműködés hagyományos kereteit. Barber közgazdász véleménye a következő: „Való igaz, hogy a nemzetvédelemben, az űrkutatásban és a nukleáris terv realizálásában érdekelt magánvállalat nem úgy viselkedik, mint a kormány adta feladatok egyszerű végrehajtója. Olyan helyzet alakul ki végül is, hogy a vállalatnak kell elejétől végig megoldani a feladatot.”

Hogy biztosítsa fölényét a rakétafegyverkezésben, az amerikai légi haderő megbízott két óriásvállalatot az egész katonai rendszer megtervezésével és kiépítésével, beleszámítva a rakétafegyvereken alapuló stratégia kidolgozását is; valamint azzal, hogy maga jelölje ki és ellenőrizze mindazokat az ipari csoportokat és tudományos intézményeket, amelyek részt vesznek a terv realizálásában. E két óriásvállalat közül az egyik a katonai vezetés és szolgálat mellőzésével ténylegesen átvette a katonai rendszer e részének irányítását olyan válságos időben, amikor a politikai és katonai helyzet meg az erőegyensúly a rakétafegyver függvénye volt.

Jól ismert a katonai megtorló rendszer és a kiváltságokat élvező monopoltoke szimbiózisának visszahatása mindkét fél vezető csoportjainak szövetsége, valamint a militarizált gazdaságért kialakított pénzügyi és

gazdaságpolitika közös irányításában. Ugyanez a hatás érvényesül az általános katonai meg politikai stratégiában és korunk kapitalista országainak politikájában.

Különösen érdekel bennünket a technokratikusan szervezett monopol-tőke funkciójának és hatalmának önállósodása a katonai rendszerben, az elnyomásban és az erőszak alkalmazásában. Főleg századunk hetvenes éveiben ez az általános képlete annak a szerepnek, amelyet a tőketermelés nagy rendszerei játszanak az osztálytársadalom bel- és külpolitikájában. Ide tartoznak többek között e társadalmi rend funkciói a tudományban és az oktatásban, a lakásépítésben, a városfejlesztésben, a környezetvédelmi területrendezésben, az egészségügyi ellátásban, a közforgalomban, a közigazgatásban, a bíróságok stb. A militarizált óriásvállalat, később pedig a többi rendszerbe tömörülő nagyvállalat is felhasználja e szerepjátszási képlet elemeit: az összetett kérdések megoldásának stratégiáját és a rendszerelemzést, a tudományos, a modern technológia, a szervezési és szakemberállomány monopolista ellenőrzését, a közös alap pénzeszközök átömlesztését a nagyvállalati tőkébe, a vezető politikai csoportokkal és a közhivatalokkal kialakított társviszonyban önállósodó hatalmat, valamint sajátos technokratikus szervezetét és ideológiáját. Látható, hogy itt is ugyanarról a modelltől van szó, amely kezdetben a militarizált gazdaságban alakult ki az osztálytársadalom egyes funkcióinak meghódítása érdekében. Mindezt pedig azzal a szándékkal, hogy a civilizáció fejlődését alárendeljék a kapitalista ésszerűségnek, hogy ellenőrzésével megszüntessék a kapitalista társadalmi újratermelés válságait, s egyben új előnyökhöz jussanak a tőketermelésben.

A militarizált termelés átalakult a kapitalista racionalitás új tudományos-rendszerbeli és technokratikus laboratóriumává. Belőle merítették a nagy tőketermelő rendszerek a meghatározott határfeltételekkel maximalizálható teljesítmény technikáját, szervezését és ideológiáját, rendszerelemzését és a bonyolult kérdések megoldásának módját. De ugyancsak innen örökölték a kutatás és tervezés módszereinek tudományosságát; a számítástechnika bevetését az irányítási rendszerbe; a rész céloknak alávetett tudományos folyamatokat; az e célok megvalósításán fáradozók irányításával kialakuló totális tudományos kutatóintézeti hierarchiát; az elvi felelősséggel nem tartozás; a nagy rendszerekben tevékenykedő kutatók és műszaki személyzet megfontoltan politikai semlegességét; a nagy rendszerek alkalmazottainak aktivizálását az irányítás komplex kérdéseinek megoldását célzó kutatás látványos műszaki eredményei folytán, függetlenül az elért eredmények antihumánus és megtorló következményeire; s végül a lélektan, a szociológia és más humán tudományok felhasználását a kizsákmányolás és elnyomás rendszerében; ettől a laboratóriumtól tanulták meg a nagyvállalatok az informatika, logisztika, a nyelv és a gondolkodásmód átformálását a modern kapitalista kizsákmányolás képére.

Az első atombomba megtervezése és megszerkesztése jelenti az elnyomó gépezet tudományos alapokra való helyezését. Ekkor kezdődött tehát az ipar és a tudomány militarizálása, hogy a szerzett ismeretek és tapasztalatok kellő alapja legyenek az értéktöbblet termelésében és az általános kapitalista társadalmi ellenőrzésben megnyilvánuló munkakényszer tudományossá és technikaivá válásának.

A Rand nevű amerikai magánvállalat volt azoknak a laboratóriumoknak a prototípusa, amelyek a rendszerbeli sémák és az elemzéseken alapuló műszaki eljárások kidolgozásával foglalkoztak. Az amerikai katonai elnyomó rendszer ezzel a feladattal, a hidegháború kezdetén bízta meg a vállalatot. Eredményeit ma alkalmazza a modern kapitalista termelés. A Rand vállalat volt az a vezető amerikai cég, amely katonai, stratégiai kutatásokkal foglalkozott. Később a gerillaellenes háborúk és a felforgató tevékenység tanulmányozásának központja lett. Ez a kapitalista vállalat, amely egyben független tudományos kutatóintézet és egyetemi intézmény Santa Monicá-ban, ma már példaképe a politikai és katonai ügyekben megnyilatkozó tudományos racionalitásnak, s megalakulásától kezdve szorosan együttműködik a hadsereggel és egész sor militarizált nagyvállalattal. A Randban dolgozták ki a háborús összecsapás rendszerének elméleti alapjait, a katonai funkciók és hadivállalkozások gazdasági és politikai elemzését, valamint a támadó és védekező stratégia változatainak rendszerbeli megoldásait.

Az atomháború stratégiájának rendszerbeli elemzésében a Rand külön foglalkozott a hasznos eredmény maximalizálásának különböző lehetőségeivel; hasznos eredménnyen ez az elemzés a halottak számát, a nukleáris támadást elszenvedő lakosság erkölcsi magatartására való hatást és egyebeket ért; valamint a költségek minimalizálását, amelyen a légihaderő, az emberanyag és pénzbeli veszteség értendő. Ez az elemzés később alapja lett a kapitalista óriásvállalatok által tervezett terjeszkedés módszereinek; főként az eredmény és a kiadások gazdaságossága szempontjából. Tudományos módszertanát és technikáját a vietnami háborúban alkalmazták a legsikeresebben. Ezt a háborút tekintjük a tudományosan kidolgozott, technikailag tökéletesen végrehajtott tömegmészárlás iskolapéldájának. Ez a modell magában foglalja a militarizált szolgálatokkal és iparral együttműködő tudományos és egyetemi intézmények eredményeit is. Sokezer kilométerrel távolabb a műszakilag tökéletesített emberi vágóhídtól, ezekben az intézményekben végezték a tömeggyilkosság eredményességének tudományos kutatását. A fentiekben kifejeződő logika és ideológia a kapitalista kizsákmányolás modern, nagy rendszereiben alkalmazott irányítási és hatalmi módszer klasszikus példája.

A közzétett dokumentumok azt bizonyítják, hogy a katonai parancsnokságokat a tudománnyal és egyetemekkel összekapcsoló nem hivatalos legfelsőbb szerv külön egysége az USA védelmi elemzéseket végző intézetének. Negyvenhárom tagja van, közülük harmincan vezető fizikusok.

Az intézetet 1958-ban alapították. Kezdetben magánvállalkozás volt, de hamarosan kiemelkedett a hasonló intézmények közül, hatásköre bővült, s a hadsereg legfontosabb tanácsadó szerve lett. Összehangolja a természet- és társadalomtudomány meg a technika eredményeinek a katonai rendszerben való felhasználását. Bevonja a legtekintélyesebb tudósokat a nemzetközi katonai elnyomás és az aknamunka stratégiájának kidolgozásába, vagyis összekapcsolja a politikai és katonai irányító központokat az egyetemekkel és kutatóintézetekkel. Ez az intézet tulajdonképpen egyfajta parancsnoksága „az amerikai fegyveres erők negyedik fegyvernemének”, ahogy az egyik amerikai szakember nevezte az amerikai egyetemeket.

A Pentagon titkos irattárából közzétett dokumentumokból többek között az is látszik, hogy ez a tudományos intézet lényeges szerepet játszott a vietnami háború stratégiájának kidolgozásában, a thaiföldi lázadás és ellenállás katonai, politikai, gazdasági és ideológiai szétzúzásának elemzésében és tervezésében, valamint más akciókban, amelyek rendkívül fontosak az imperializmus stratégiája szempontjából. Különösen figyelemre méltó a fenti elemzések és tervek antropológiai és szociológiai vonatkozása.

Az intézet tagjai a hagyományos hírszerzés módszereit elégtelennek tartva a thaiföldi lázadás elfojtására elsősorban olyan tudományos megfigyeléseket végeztek, amelyek felfedték a thaiföldi társadalom jellegzetességeit. Ezek az adatok nagyon fontosak a megtorlás szempontjából. Az intézet egyik tervezetében a következők olvashatók: „Úgy látszik, hogy a thaiföldi amerikai szolgálat alkalmazottai nem értették meg a tudományos információk fontosságát. Figyelmüket az ország kommunistáinak leleplezésére és megsemmisítésére összpontosították. Az is fontos, ám úgy hisszük, hogy nagyobb figyelmet kell szentelni az általunk említett kérdésekkel kapcsolatos információk összegyűjtésének. Ide tartoznak a lázadóknak nyújtott támogatás szociológiai és társadalomlélektani mutatói, amelyek támpontot nyújtanak a jelenség elemzéséhez. Csak ennek birtokában lehetséges a jövőben megakadályozni a thaiföldi kommunisták táborának növekedését, vezetni eredményes lélektani háborút, megtervezni és végrehajtani a falvakban a kommunista ellenes intézkedéseket, valamint előrelátni a lázadás kibontakozásának irányait.”

Az első atombomba előállításában részt vevő tudósok tisztában voltak bevetésének következményeivel. Felelősségük tudatában néhányan memorandumot intéztek az USA elnökéhez, s azt követelték, hogy a bombát ne dobják le lakott területre. Levelüket az illetékesek el sem olvasták. A hirosimai tragédia után Silard tervet nyújtott be a nukleáris kataklizma elkerülésére, majd a delfinek tanulmányozásának szentelte életét. Fermi áttért a kozmikus sugárzás tanulmányozására, Einstein pedig figyelmeztette az emberiséget a veszélyre, s kijelentette, hogy ha újra születne,

más foglalkozást választana. Oppenheimer nem volt hajlandó részt venni a hidrogénbomba megszerkesztésében.

A nem békés célú, modern tudományos kutatás kezdetén a tudósok ellenállást tanúsítottak, bár tiltakozásuk erőtlen volt. A technokratikus gazdasági viszonyok, a hadsereg, a tudomány, a vállalatok és később az oktatás is olyan mértékben technokratizálódott, hogy a társadalmi szervezetek, normák és értékek megváltozása, valamint az egész technokrata ideológia fokozatosan legyőzte a lelkiismereti ellenállást.

Az ellenállás még egyszer megismétlődött, amikor Franciaországban állítottak elő atombombát. A francia atomerőbizottság katonai alosztálya jó fizikusokat keresett, azonban a fiatal tudósok nem akartak részt venni ezekben a piszkos ügyekben. A biológusok java része is megtagadta a részvételt a vegyi és bakteriológiai fegyverek előállításában. Egy francia szakember, Julien Brunn ezzel kapcsolatban megállapítja: „A tudósoknak nem lesz lelkiismereti kételyük, ha a kutatások nem lesznek kapcsolatban a fegyverkezéssel. A hajtóanyagok, integrált áramkörök vagy a tengervíz sómentesítésével kapcsolatban végzett kutatások nem dűlják fel a lelkiismeretet, már csak azért sem, mert nagyon jók a kutatási- és munkafeltételek a militarizált intézetekben. A kutatókat csak a tudományos eredmények érdeklik, a gyártulajdonosokat pedig a jövedelmezőség — ezt követelik meg. Ilyen körülmények között a tudományos világ nem viselkedik igazi ellenzék módjára a tudomány militarista kisajátításával szemben.”

A monopolizáció új fejlődési irányának mind a négy sarkalatos pontján a militarizált rendszer volt a példakép és az élenjáró a kapitalizmus modern átalakulásában. A militarizált gazdaság felelőtlen vezetőinek és ideológusainak személytelen irányítása alatt álló destruktív és embertelen tőketermelő rendszerek a modern kapitalizmus lényege.

A kapitalista termelés modern fejlődési irányának militarizmusát taglaló elemzésünket egy százhetven évvel ezelőtti idézettel zárjuk. Marx szavai egy Engelshez intézett, 1857. szeptember 23-án kelt leveléből valók: „A katonaság fejlődésében meglepően tömör összefoglalása található meg a burzsoá társadalom összes történelmi formájának.”

AZ ÚJVIDÉKI CSAVAR- ÉS VASGYÁR RT. MUNKÁSAINAK HELYZETE ÉS MEGMOZDULÁSAI 1925—1929-BEN

Az újvidéki csavargyár munkásait 1925 második felében toborozták. Az új gyár tulajdonosai nemcsak új gépeket, hanem öt előmunkást is Újvidékre költöztettek. Ezekből az átlagosnál jobban fizetett idegen munkásokból állt a csavargyár szakmunkásárdája. Nemcsak az volt a feladatuk, hogy az újonnan toborzott munkásokat betanítsák a csavargépek kezelésére, hanem az is, hogy fegyelmet tartsanak a munkások között. A munkanélküliség Magyarországot is sújtotta, s a szakmunkás számára, aki elhagyta hazáját, nem maradt más hátra, minthogy a Jugoszláviában kapott jó fizetésért vakon teljesítse munkaadójának kívánságait.

Az öt előmunkás és a gyár igazgatósága tudta, mi a dolga. Már 1925 végén körülbelül 60 munkás dolgozott a gyárban. Olyan rossz viszony alakult ki köztük és a tulajdonosok között, hogy a munkássajtó 1925-ben olvasóit a legrosszabbról értesíthette a csavargyári helyzetről írva. A lap szerint a gyár a magyar kapitalisták kezében van, akiknek már nagy a gyakorlatuk a „munkásnyúzásban”, s ezt gazdagon kamatoztatják az új gyárban is. A munkásokhoz való viszonyuk nem volt becsületes. Ha a gyár igazgatóságának érdekei úgy kívánták, a munkást „tapintatosan kidobták”, ami annyit jelentett, hogy már a kezdet kezdetén megindították a munkásság szakmai, politikai és szakszervezeti szempontú selejtezését. „Ha a főnök urak úgy gondolják, hogy a munka sürgős, arra kényszerítik a munkásokat, hogy éjfélig vagy hajnalig is dolgozzanak. Az órábert saját belátásuk szerint határozzák meg, 3-tól 6 dinárig terjedő összegben. A túlfeszített éjszakai munkáért semmiféle pótlékot nem adnak.”

Az idézett cikkben felsoroltak alapján a körzeti felügyelő eljárást indíthatott volna a gyár igazgatósága ellen a munkásvédelmi törvény megszegése miatt. A cikkből ugyanis világosan kiolvasható, hogy a csavargyárban nem tartják be a nyolcórás munkaidőről szóló törvényes rendelkezést, nem tartják tiszteletben a munkás törvényadta jogát, hogy maga döntsön arról: kíván-e túlórázni vagy sem. Az is tagadhatatlan vád,

hogy a túlórázásért nem fizettek az átlagbérnél 50 százalékkal többet. Külön ki kell emelnünk, hogy a munkáslap tudósítója szerint a csavargyári munkás napibére 24 és 48 dinár között mozgott, vagyis jóval kevesebb volt a vasmunkás átlagbérénel. A csavargyári helyzetet bemutató cikk szerzője, aki ugyancsak a gyárban dolgozott, így fejezte be írását: „Ruházatunk szakadt és hiányos, lakásunk hideg, asztalunkra pedig csak böjti koszt jut.”

Ha összehasonlítjuk a Kramer-gyár és az újvidéki csavargyár munkásainak fizetését, azt tapasztalhatjuk, hogy a csavargyári betanított munkás csak 24, a szakmunkás pedig csak 48 dinárt keresett, ami annyit jelent, hogy a betanított munkás keresete 10 dinárral volt alacsonyabb a csavargyárban, a szakmunkásé pedig 23 dinárral. A betanított munkások bére közötti különbség vitán felüli, a két gyár szakmunkásainak bére közötti 23 dináros különbséget azonban fenntartással kell fogadnunk, és módosítanunk is kell, mivel a munkáslap tudósítója az öt előmunkás bérét nem számította bele az átlagba. Mivel ez az öt munkás keresett a legjobban az újvidéki csavargyárban, az ő bérük beszámítása a szakmunkások átlagbérenek kimutatásában lényeges emelkedést jelent. Így számították ki egyébként a Kramer-gyár szakmunkásainak átlagbérét is.

Jogosan kérdezhetjük tehát: hogyan lehetséges az, hogy a Kramer-gyár és az újvidéki csavargyár munkásai kevesebbet kerestek a vajdasági és jugoszláv vasmunkások átlagbéreénél, illetve mivel magyarázható, hogy ezeket a munkásokat az átlagosnál jobban kizsákmányolhatták? A választ az újvidéki vasas munkakerőpiacon mutatkozó kereslet és kínálat adja meg. A munkaerő-kínálat 1920 és 1925 között állandóan nagyobb a munkaerő-keresletnél. Hogy a csavargyár tulajdonosai éppen Újvidéket választották székhelyül, annak oka a kedvező földrajzi fekvésen kívül (alkalmas dunai kikötő, Belgrád közelsége) az, hogy a tulajdonosok olcsó és jó munkaerőre számítottak. Nem tévedtek.

A munkanélküliség veszélye különösen az újvidéki vas- és malomipari munkások körében kísértett. A környéken sem mutatkozott szükséglet ilyen munkaerőre. Az, hogy a munkanélküliség mit jelentett a munkásoknak, milyen lélektani hatást váltott ki belőlük, nagyon szemléletesen írta le 1920-ban a *Radničke novine* tudósítója. Szerinte a munkanélküliség szó említésére „a munkanélküliség áldozatai átérzik az őket ért csapás szörnyűségeit. Munka nélküli proletárnak lenni annyit jelent, mint meghalni olyan halállal, amelytől a legnagyobb hős is retteg, s amely előtt a legendás hírű hős is meghátrál. Munkanélküliség! Olyan ellenség ez, amely elől saját erejéből nem képes megmenekülni az ember.”

Az újvidéki munkáskamara 1923., 1924. és 1925. évi jelentéseiben az olvasható, hogy a vas- és a vajdasági malomipari munkásokat állandóan a munkanélküliség veszélye fenyegette. Hogy a vasmunkásoknak rosszul ment, azt a polgári sajtóról is megtudhatjuk. A *Vajdaság* című lap 1925 elején arról írt, hogy Újvidék egész fémipara rendkívüli nehézségekkel

küzd, amelynek következtében a gyárak elbocsátották munkásaik nagy részét. A munkáslétszám csökkentése helyenként elérte a 60—70 százalékot is. Ez annyit jelentett, hogy a munkaviszonyban levő munkásoknak legalább a fele állandóan vagy bizonyos időre munka nélkül maradt.

A foglalkoztatottság váltakozását egyébként jól megfigyelhetjük a rendkívül eredményesen működő Kramer-gyár adatai alapján is; ugyanis ez a gyár sem volt mentes időnként az áruértékesítési gondoktól. Iratait vizsgálva a foglalkoztatottak létszámáról 1922-ből ismerjük az első adatokat. 1922. június 15-étől 1928. december 27-éig a foglalkoztatottak létszáma ugrásszerűen nőtt vagy csökkent, amint az az alábbi táblázatból jól kiolvasható:

1922. VI. 15.	Foglalkoztatottak létszáma	23 munkás
1923. XII. 11.	Foglalkoztatottak létszáma	26 munkás
1925. VII. 10.	Foglalkoztatottak létszáma	40 munkás
1927. III. 26.	Foglalkoztatottak létszáma	34 munkás
1928. II. 29.	Foglalkoztatottak létszáma	43 munkás
1928. VI. 27.	Foglalkoztatottak létszáma	60 munkás
1928. XII. 27.	Foglalkoztatottak létszáma	27 munkás

Nem nehéz megítélni, milyen helyzetben voltak annak a gyárnak a munkásai, amelyben egy év alatt három felületes felügyelői látogatás alkalmával háromféle létszámlistát találtak. 1928 elején 43, derekán 60, végén pedig 27 munkás volt az alkalmazottak listáján, ami tulajdonképpen 60 százalékos létszámcsökkenésnek felel meg, ha a foglalkoztatottak maximális létszámát vesszük alapul. A létszámcsökkenésre éppen télen került sor, amikor a munkás semmilyen más munkára nem számíthatott, nem pedig nyáron, amikor szerencsét próbálhatott volna valamelyik földbirtokon.

Az újvidéki csavargyár szakszervezeti csoportja és a munkások harca a bizalmiakért

A Kramer-gyár munkásainak helyzete szakszervezeti szempontból igen rossz volt a húszas években, ezzel szemben az újvidéki csavargyár munkássága szinte teljes létszámban tagja volt az Egyesült Munkásszakszervezetek újvidéki vasasszekciójának. 1926-ban 60 személy, ami majdnem száz százalékos szervezettséget jelent, hiszen 1930-ig ennek a gyárnak az átlagos munkáslétszáma nem haladta meg a 60—80-at. Teljesen érthető, hogy az újvidéki csavargyár osztályöntudatosabb munkásai minden tekintetben aktívabbak voltak a Kramer-gyáriaknál, akiket pszichikai terror alatt tartottak és akiknek állandóan a munkanélküliség veszélye lebegett a fejük fölött. Az újvidéki csavargyár igazgatósága arra kényszerült, hogy egyszerre vegyen fel sok munkást. Az 1925. és 1926. évi kon-

junktúra idején nőtt a foglalkoztatottak száma, ami lehetetlenné tette a „puhítás” módszerének azonnali alkalmazását. Ezt a módszert előzőleg a Kramer-gyár tulajdonosai eredményesen alkalmazták. A szervezett munkások rendszeresen látogatták a Temerini utcában levő szakszervezeti otthont, ahol előadásokat hallgattak, a munkáskórusban énekeltek, könyvet kölcsönöztek a szakszervezeti könyvtárból, ahol akadt egy-két Marx- és Engels-mű is. Egy ideig a könyvtáros funkcióját is az újvidéki csavargyár egyik szervezett munkása látta el.

A fentiekből logikusan következik, hogy az osztályöntudatos munkások élni kívántak a munkásvédelmi törvény adta jogaikkal. 1926-ban munkásbizalmiak választását tervezték. A választás meg is történt, a tulajdonosok azonban ellenállást tanúsítottak. A csavargyár munkássága egyik bizalmijává egy munkásnőt, Marija Sorgot választotta. A választások után a gyár igazgatósága csökkentette a munkáslétszámot. A négy elbocsátott munkásnő között volt az új bizalmi, Marija Sorg is. A munkásvédelmi törvény 109. paragrafusában értelmében nem mondhattak föl a munkásbizalminak megbízatása (leginkább egy évre szóló) idején. Mind ezt jól tudta a gyár igazgatósága és a szervezett munkásság is. Marija Sorg elbocsátása tehát nyílt kihívás volt a munkások, és közvetlen támadás a munkásbizalmiak intézménye ellen, amelyet a jugoszláv munkaadók elvileg bojkottáltak.

A munkáskamarák 1926 novemberében Belgrádban megtartott III. kongresszusán Žika Topalović elmondta, hogy a népjóléti miniszter ahelyett, hogy kidolgozta volna a bizalmiak ügyrendi szabályzatát, titkos körlevelet intézett az ország munkafelügyelőségeihez. Azt az utasítást adta, hogy a felügyelőségek „ne ismerjenek el egyetlen olyan munkásbizalmi sem, akinek megválasztásába nem egyeztek bele a munkaadók.” A legmagasabb hivatalból akadályozták tehát a bizalmiak intézményének munkáját. A munkásvédelmi törvény ugyanis seholy írtta elő, hogy a bizalmiakat a tulajdonosok beleegyezésével válasszák, és hogy ezt a funkciót csak az a munkás töltheti be, akinek megválasztásához a munkaadó is hozzájárul. A törvény ilyen megszorítást nem tartalmazott, hisz ezzel bojkottálhatták volna a bizalmiak munkáját és megválasztását. A tulajdonos sorban elutasíthatta volna a jelölteket.

1922-től kezdve azonban megváltoztak a viszonyok. Amit a szocialista forradalomtól való félelmükben megszavaztak a törvényhozók, az 1926-ban már nem volt időszerű. A burzsoázia visszanyerte önbizalmát, forradalomtól való félelme elmúlt, s a munkásságnak nem akart politikai engedményeket tenni. Az újvidéki csavargyár tulajdonosai elhatározták, hogy lehetetlenné teszik üzemükben a munkásbizalmiak működését, s az ellen indítottak támadást, amely elképzelésük szerint a munkásság leggyengébb pontja volt: egy munkásnő személyében megválasztott bizalmi ellen. Tettük azonban váratlan ellenállásba ütközött — a munkások egyenesen léptek fel ellenük.

A csavargári sztrájk

A szakmunkások két képviselője felkereste a gyár igazgatóságát, és követelte, hogy a munkásvédelmi törvény értelmében Marija Sorgot helyezték vissza munkahelyére. A gyár igazgatósága elutasította a képviselők követelését azzal az indokkal, hogy nem tudott Marija Sorg megválasztásáról, s egyben felrótta a munkásoknak, hogy nem értesítették őket a választásról. Elvi okokból ellenezték, hogy az elbocsátott munkásnőt, mégha munkásbizalmi volt is, visszavegyék, mivel nem akartak jogalapot adni ahhoz, hogy az újvidéki csavargárban a munkások döntsenek arról, kit vegyenek fel és kit bocsássanak el. Az első kísérlet tehát csődöt mondott: az elbocsátott munkásbizalmi ügye nem fejeződött be összetűzés nélkül.

Másnap újabb beavatkozásra került sor. Ezúttal a gyár igazgatóságával folytatott tárgyaláson a két csavargári munkás mellett megjelent az újvidéki munkáskamara két képviselője is. Ez alkalommal sem érték el a kívánt eredményt, mert a gyár igazgatósága nem volt hajlandó kompromisszumra. Marija Sorgnak nem volt többé helye a csavargárban. A bizalmiak helyzete és állása tehát kérdésessé vált. Két lehetőség volt arra, hogy a munkásnő törvényes jogait orvosolják: a körzeti munkafelügyelőség közbelépése, vagyis Marija Sorg visszahelyezése, vagy pedig a munkások szolidaritása. A körzeti munkafelügyelőség szemmel láthatóan nem akart intézkedni. Az egész ügyben szemleges maradt. Hogy jobban megérthessük álláspontjukat és magatartásukat, tudnunk kell, milyen körülmények között dolgoztak. Živko Topalović, akiről valóban nem állíthatjuk, hogy forradalmár, esetleg szimpatizáns lett volna, vagy hogy nem volt eléggé tárgyilagos, ha a munkásérdekekről volt szó, munkájukat 1926-ban tehetetlennek minősítette a kevés felügyelő és az elviselhetetlen munkakörülmények miatt. Azért mondta róluk Topalović, hogy „tehetetlenek”, mert nem támogatták őket. Ha egy felügyelő lelkiismeretesen végezte munkáját, vagy tiltakozott a munkásvédelmi törvény megszegése ellen, *bolseviknek kiáltották ki, ami azt jelentette, hogy a szerencsétlen megbukott.* (A kiemelés tőlem: G. Gy.) Mivel egy felügyelő sem szeretne volna, hogy bolseviknak tartsák és meg akarta tartani tisztviselői kenyérét, távol tartotta magát a csavargári eseményektől. Nem maradt más hátra, minthogy a munkásság az öntudatos proletariátus szakszervezeti és bérharcainak fegyverét: a sztrájkot vesse be. 1926. május 6-án első ízben léptek sztrájkba az újvidéki csavargár munkásai.

Formáját és módszerét tekintve furcsa és szokatlan munkabeszüntetés volt ez. Csak 12 munkás vett részt benne, bár a gyár átlagos foglalkoztatási létszáma körülbelül 60 volt. Arról, hogy az összes lakatos és esztergályos — tehát 12 ember — sztrájkoljon, maguk a munkások döntöttek. Ettől a 12 munkástól függött az egész gyártási folyamat sorsa: az ő munkájuk nélkül a termelés megszakadt. Úgy gondolták, hogy a rész-

leges sztrájk jobb belátásra bírja majd a tulajdonosokat, de csalódnuk kellett: a tulajdonosok nagyon is tisztában voltak a következményekkel, hogy engedékenységük csak megerősítené a munkások osztályöntudatát, hogy megnövelnék a sztrájkolók és a szakszervezet, s egyben a munkáskamara tekintélyét is. A munkáskamara ugyanis támogatta a vállalkozást. Ezért elhatározták, hogy végére járnak a dolognak: a kapitalisták támadásba lendültek.

Az újvidéki csavargyár rögtön értesítette saját szakmai szervezetét: a gyáriparosok egyesületét, hogy az üzemben sztrájk tört ki. Megnevezte a sztrájkolókat, és azt követelte az egyesület tagjaitól, hogy figyelembe véve érdekeiket, a megnevezett sztrájkolókat ne alkalmazzák, ha munkára jelentkeznenek náluk. Kérélmé teljes megértésre talált a gyáriparosok körében, s a követelést támogatva egyhangúlag elhatározták, hogy a sztrájkoló munkásoknak nem fognak munkát adni. A gyárosok szilárdak és egységesek voltak, az újvidéki csavargyár munkásai azonban nem. Már az is eleget mond, hogy csak kevesen sztrájkoltak, s éppen a magas szakképzettek, ami a munkások közötti egészségtelen megoszlás jele. Nem tartották fontosnak, hogy a gyárosok törvénytelen eljárásai ellen minden munkásnak, esetleg Újvidék összes vasmunkásának szolidaritását megszervezzék, egységfrontba tömörítsék a munkásokat, habár az idő kedvezett egy ilyen akciónak. A csavargyári munkások olyan követelésekkel sztrájkoltak, amelyek a Szerb—Horvát—Szlovén Királyság haladó törvényein alapultak, tehát legális követelésekkel. Ennek alapján kellett volna mozgósítani a munkásokat, így lehetett volna határozottságot és egységet megmutatni. Erre azonban nem került sor.

A sztrájkolók veresége és a sikertelenség következményei

A sztrájkolók stratégiája és taktikája eredménytelennek bizonyult, s a következmények elkerülhetetlenek voltak. A sztrájk megbukott. Néhány nap múlva kishitűség lett úrrá a sztrájkolókon, akik túlbecsülték a gyár munkájában betöltött szerepüket, és azt hitték, hogy néhány napos munkabeszüntetésük után a gyár igazgatósága elfogadja követeléseiket. Amikor erre nem került sor, egyesek meginogtak, felajánlották szolgálataikat a gyárnak, és visszakerültek munkahelyükre. Mások távoztak a gyárból, és máshol helyezkedtek el.

Az 1926. évi első összetűzés győztese a gyár igazgatósága lett. Nemcsak az újvidéki csavargyár munkásainak veresége volt ez, hanem Újvidék összes vasmunkásáé is, a csavargyáriak sikere ugyanis megerősíthette volna a városban a vasas szakszervezetet, és a munkásbizalmiak intézménye is visszanyerte volna megingott tekintélyét. A sztrájk bukása egyben a gyári szakszervezeti csoport bukását is jelentette. A fémmunkások szövetsége 1928. október 21-én Újvidéken megtartott gyűlésének

közleményéből megtudjuk, hogy a csavargár munkásai évekig szervezetlenek maradtak, és a legjobban kizsákmányolt munkások közé tartoztak Újvidéken. Napi tíz-tizenkét órát is dolgoztak, és a túlórázásért egy fillért sem kaptak.

A Jugoszláv Fémipari Munkások Szövetségének újvidéki kirendeltsége jegyzéket állított össze, amelyben a legkönyörtelenebb kizsákmányolást folytató fémipari vállalatok között az Újvidéki Csavar- és Vasgyárat a második helyen említi. Sorrendben utána következik a Kramer-gyár, majd a Vajdasági Öntöde és Silvester Bernold gyára. Az utóbbi háromról az volt a vélemény, hogy rekordot állított fel a munkásnyúzásban.

A közleményből azt is megtudjuk — pontos adatok alapján —, hogyan fizették a vasmunkásokat a városban. Ezek szerint nagyon kevesen kaptak 7 dináros órabért, vagyis 56 dináros napibért. Java részüknek el kellett fogadnia a 3 és 3,5 dináros órabért, illetve a 24 vagy 28 dináros napibért. Ez az összeg még a munkás és családja élelmezésére sem volt elég. Rosszul tápláltak voltak. Nem csoda, ha a betegség könnyű prédája lettek.

A Jugoszláv Fémipari Munkások Szövetsége újvidéki kirendeltségének megállapításai helyénvalóak voltak. Az újvidéki csavargár munkássága valóban nagyon nehéz körülmények között dolgozott, és állandó életveszély is fenyegette a már régen amortizálódott gépállomány miatt.

Szemle

Fejős I. István

NAGY LAJOS: ÍTÉLET A BÜNTETŐPERBEN

A büntetőbírói döntési tevékenység problémái

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1974

A monográfia egymástól elkülönítve, de összefüggéseiben is tárgyalja a büntetőítélet-alkotási tevékenységét és annak eredményét, a büntetőítéletet.

A munka célja, hogy ezeknek az elemzéseknek alapján állást foglaljon az emberközponitú és szocialista társadalmat védő büntetőeljárás és annak eredménye: a büntetőítélkezés alapvető elméleti kérdéseiben. A felvetett problémákra olyan megoldásokat igyekszik találni, amelyek a gyakorlatban is alkalmazhatók és a büntetőeljárás céljait is szolgálják.

A mű három fejezetre oszlik.

Az első fejezet az ítéletalkotási tevékenység vizsgálatának problémáit tárgyalja.

Ezt a kérdéscsoportot szintén három részre osztva elemzi.

Először az eljárásjogi gondolkodás fejlődését és az esti gyakorlat viszonyát tárgyalja. Az eljárásjogi gondolkodás fejlődésére ható és az ítéletalkotási gyakorlatban felmerülő tényezők az ítéleti döntések kialakulásának egyes szakaszaiban nem egyféléképpen hatnak. Súlyuk, jelentőségük mértéke is különböző. Ezt a nehézséget az író úgy igyekszik megoldani, hogy elsősorban a bűnügyi tudományok által közvetített és az anyagi büntetőjoghoz kapcsolódó tényezőket tekinti át. Majd a műszaki és természettudományi ismeretek felhasználásából adódó kérdéseket, végül pedig a társadalomtudományok és a gondolkodási folyamattal foglalkozó tudományok eredményeinek az ítéltetésre gyakorolt hatását vizsgálja.

A bűnügyi tudományok fejlődése az anyagi büntetőjogot és a perjogot egyaránt állandóan újabb problémák elé állítják. Egyrészt azért, hogy annak a személynek a jogain ne essen csorba, aki ellen eljárást indítottak, másrészt, hogy biztosítsák a bűnüldözés eredményességét is.

Az anyagi büntetőjogi gondolkodásra ható tényező az is, hogy változik a bűnözés struktúrája. Ez azt eredményezi, hogy növekszik a szakértőknek a büntetőperbe való bevonása.

Az eljárási gondolkodás annak a felismerésnek a nyomán fejlődik, hogy a bűncselekmény rendkívül összetett társadalmi jelenség, amelyet igen sok tényező vált ki, s amelyet ezért dinamikájában kell vizsgálni.

Ami a műszaki és természettudományi ismeretek alkalmazását illeti (és annak hatását az eljárási gondolkodás fejlődésére), legáltalánosabb megállapítás, hogy alkalmazásuk az ügyek felderítése, bizonyítása, valamint értékelése terén a büntetőítélkezésben a természettudományos gondolkodás szükségszerű térhódítását jelenti. Általuk a bizonyításban nagyon sokáig uralkodó intuitív elemek visszaszorulnak, miáltal a tapasztalati és racionális elemek nagyobb szerepet kapnak a megismerésben és az értékelésben. Ez egyben új perjogi megoldások kidolgozását tette szükségessé, mert mind nagyobb a feltárási és bizonyítási lehetőségek köre. Ennek folytán egyre több adat mérlegelése, értékelése válik szükségessé.

A társadalomtudományok közül elsősorban a jogszociológiai kutatások hatását vizsgálja. Az eseti büntetőítélkezés szociológiai megközelítése szerint elsősorban azért célszerű, mert az egyedi büntetőítélet létrejöttében számos olyan tényező hat, amely szociológiai jelenséggént is vizsgálható. A perjogi gondolkodás problémakörében ennek folytán egyre nagyobb helyet foglalnak el a bűncselekmény keletkezési okainak, végrehajtási körülményeinek és lehetőségeinek, valamint az elkövető személyiségének, s ezzel kapcsolatban a kiszabott büntetés mével és mértékével összefüggően a büntetés hatásának kérdései.

A társadalomtudomány fejlődése, a megfigyelési és értékelési módszerek eredményei elsősorban az anyagi büntetőjogi gondolkodás fejlődésére hatnak. Eljárásjogi vonatkozásban tehát ezek a hatások csak közvetettek.

Az író részletesen elemzi a gondolkodási folyamatokkal kapcsolatos ismeretek hatását a perjogi gondolkodásra. Elsősorban az igazságügyi pszichológia hatását kutatja, majd megállapítja: „A bíróban a döntés előkészítésével és meghozatalával kapcsolatosan végbemenő pszichikus folyamat kutatása mellett a legfontosabbaknak talán azoknak a kutatásoknak eredményei látszanak, amelyek (...) az elkövető tudatában a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban végbemenő pszichikus folyamatot elemzik, s ennek alapján is keresik azokat a megoldásokat, amelyek segítségével megvalósíthatók a büntetés céljai: az átnevelés és megelőzés. Ennek a folyamatnak a feltárása az ítélezést kialakító bírói gondolkodási folyamat során befolyásolja szinte minden elemi döntés meghozatalát.”

A büntetőítélkezési döntés kialakításában a gondolkodás formáival és tartalmával kapcsolatos szabályokat csak olyan elemekre lehet alkalmazni, amelyek a tényállás-megállapításban a materialista ismeretelmélet szerint igazak: az objektív valóságot objektívan tükrözik. Az egész eljárás során, a döntésben, a tényállás-megállapításnál szintén az „objektív valóságot adekváтан tükröző tényállás-megállapítás — és annak minden

releváns összefüggését — kell a szocialista büntetőeljárásban tekintenünk a döntéseket kialakító gondolkodás alapvető tartalmának.”

A büntetőítélet meghozatalát megelőző gondolkodási folyamatra ható tényezők áttekintése világosan rámutat azokra a nehézségekre, amelyekbe a döntési tevékenység komplex, interdiszciplináris elemzése ütközik. A döntési tevékenység vizsgálati módszerei közül az író a sajátosan jogi elemzésre helyezi a fő hangsúlyt, kiemelve, hogy a büntetőítélet elsősorban perjogi intézmény.

A bírósági ítéletalkotás nagyon összetett, a reproductív gondolkodás bizonyos jellegzetességei mellett elsősorban a gondolkodás minden specifikumának megfelelő problémamegadó gondolkodási folyamata eredménye.

A munka a döntési tevékenységet úgy vizsgálja, hogy az egyes, sajátos döntési részműveleteket, a különböző jellegű döntéseket, a döntések tárgyának, feladatának megfelelően jogi, ismeretelméleti, logikai, lélektani, stb. jelenségként tárgyalja. Hangsúlyozza, hogy a jogalkalmazás logikája hallatlanul nagy terület, melynek még határterületei is bizonytalanok.

A munkában kifejtett álláspont szerint a büntetőítéletet nem egyetlen szillogizmusnak, hanem következtetések, szillogizmusok rendszerének kell tekintenünk.

A második fejezet — A büntetőítélet kialakulási folyamata — a tárgykört három részre bontva tárgyalja.

Az első részben mindjárt leszögezi, hogy az ítéletalkotásnak mint gondolkodási folyamatnak az a sajátossága, hogy az egész ítélkezési tevékenység meghatározott perjogi előírások között történik.

A büntetőítéletnek az a sajátossága, hogy az egyes döntések tartalmát adó kijelentések nem a fogalomalkotás eszközei. Valójában azonban itt is egyrészt konkrét jelenségek, tárgyak, fogalmak, másrészt pedig ismeretelméleti, jogi, pszichikai tények és természeti törvényszerűségek, tények között állapít meg kapcsolatokat és határozza meg ezek jogi következményeit.

Az ítéletalkotási folyamat sok egymásba fonódó mozzanatból, összekapcsolódó műveletsorozatból áll, amely az ítéletalkotási folyamat alapműveleteiből, a döntésekből tevődik össze. A megítélési folyamat részletei, mind pedig ezek a műveletek annyira egymásba kapcsolódnak, hogy azokat egymástól élesen elhatárolni gyakorlatilag nagyon nehéz.

Az ítéletalkotásra nagy hatással van a bíró jogtudata. A bírói döntés lényeges eleme a céltudatosság. Ezen belül a konkrét ügyben a döntési tevékenységet a jogtudat irányítja. Az egész tevékenység során a bíró jogtudata mint általános jogi meggyőződés, mindenekelőtt az objektív igazságra való törekvést jelenti. A jogtudat változó mértékben, de minden érdemi döntésben közrehat. A bíró jogtudatának alapvető eleme a jogi fogalmak, az anyagi és eljárási jogszabályok ismerete, egyszóval a jogismeret.

A megismerési és az elbírálási folyamat során a bíró az általános, a jogi norma tartalma, és az egyes, a konkrét egyedi tény között teremt kapcsolatot. Ehhez a problémához kapcsolódik az ügyretartozás kérdése, amit a szerző részletesen feldolgoz, majd megállapítja: „Az ügyretartozás kérdésének elbírálásánál, az ítélet kialakulása során két sajátosan jogi művelet: egy ténymegállapító és egy jogértelmező művelet kapcsolódik egybe”.

Az ítéletet kialakító gondolkodási folyamat részletei elsősorban úgy vizsgálhatók, mint pszichikus jelenségek. Az ítéleti döntések kialakításának vizsgálatánál abból indul ki, hogy az ítéletalkotás elsősorban problémamegoldó gondolkodási tevékenység, amelyben a megoldandó probléma egy konkrét jelenség feltárása és bebizonyítása, valamint az ahhoz fűződő jogkövetkezmények megállapítása.

Az ítéletalkotás egyben logikus tevékenység is. A formális logika az eseti döntéseknél nem mellőzhető, habár nem elégséges az objektív igazság megismeréséhez. Az ítélet szerkezeti elemeit végső formájukban egy-egy kijelentés, ítélet fejezi ki. Bár lényeges szerkezeti elemek ilyen egyszerű kijelentések formájában fogalmazódnak meg, rendszerint bonyolult műveletek eredményei. Az egyes összetevők sokszor megszámlálhatatlan szillogizmus konkluzióiként jönnek létre.

A következtetés a bírói gondolkodási tevékenység egyik legfontosabb művelete. A megismerési folyamatban a következtetésnek, egy sajátos formája, a bizonyítási következtetés játszik nagy szerepet. A bizonyítási logikában a legáltalánosabb gondolkodási művelet az analízis, szintézis, indukció és dedukció. Nagyon fontos logikai tényező a bírói döntések kialakításában a bizonyítás is.

A megismerésben rendkívüli szerep jutott a bizonyításnak. Annyira fontos szakasza az ítéletalkotási folyamatnak, hogy ismérve volt a történelem folyamán kialakult két alapvető bizonyítási rendszernek: a szabad és a kötött bizonyítási rendszernek.

A döntések kialakításakor a bizonyítási tevékenységekben, amely egymástól eltérő műveletekből áll, nagyon összefonódnak a lélektani, logikai, filozófiai és jogi elemek. A bizonyítás az ésszerű meggyőződést kialakító művelet.

A bizonyítékok bírói értékelése a megismerési folyamatba bekapcsolódó értékelési művelet pszichikai szemszögből elsősorban problémamegoldó gondolkodási művelet. A bizonyítékok értékelése sajátosan bírói tevékenység, összetett jellegű gondolkodási és elhatározási művelet. Jellemzője a latolgató, adatokat egymással összehasonlító műveletek láncolata.

A bizonyító adatok bírói értékelése a tényállás-megállapítás vonatkozásában az ítélethozatalt közvetlenül megelőző analízis-szintetizáló, ellenőrző művelet. Az értékelés nemcsak jogi, hanem elsősorban pszichikai-logikai elemekből álló problémamegoldó gondolkodási művelet. Leglényegesebb alkotóelemei a következők: (a) az összegyűjtött adatok, (b)

mindenoldalú ellenőrzése, (c) az egyes adatok bizonyító erejének analízise, valamint a többi adattal való szintetizálása, (d) az ellentétes következtetésekre alapot adó bizonyító adatok egybevetése és (e) mindezek alapján a bíróság döntése arról, hogy egy adatot tényállás megállapításának alapjául bizonyítékként elfogadjon, illetőleg az ettől eltérő minden más adatot a bizonyítékok köréből kizárjon.

A szerző taglalja az ésszerű meggyőződés kialakulásának kérdését is. Két tényezőt kell kivizsgálni. Az objektívát, a valóságnak a bíró tudatára ható jelenségeit és a szubjektívát vagyis a bíró szubjektív adottságait. Az ésszerű meggyőződés alapja a tudatra ható objektív valóság. Az erről kialakult ésszerű meggyőződés a bizonyíték értékelés-eredményének megfelelő tudati állapotot jelenti. Az ésszerűség továbbá azt is jelenti, hogy a bíróság az objektív valóságban végbement folyamat rekonstruálása céljából felhasznál minden tudományos és tapasztalati eszközt, amellyel a rekonstrukció igazságát be tudja mutatni.

Az ésszerűség mindezek mellett a szubjektív elemek korlátozását vagy éppen kizárását is jelenti. A meggyőződés az ésszerűség szintjén a szubjektív hiedelem színvonaláról az objektív ismeret színvonalára emelkedik. A meggyőződés a bebizonyított ismereteken alapszik, amelyek létrehozák a bíró szilárd nézetét, hogy a tényállás-megállapítás pontos megfelellője a valóságnak.

Az ésszerű jelző perjogi fogalom azt jelenti, hogy a meggyőződés a lefolytatott eljárás során ellenőrzött és megvizsgált olyan bizonyítékok és az azokat egybekapcsoló érvek: a bizonyosság alapján alakult ki, amely általános meggyőző hatást kelt.

A második fejezetben foglalkozik még többek között a büntetés kiszabásának kérdéseivel is, és megállapítja: „... ismerünk több olyan megoldást, amelyek ezt a műveletet bizonyos mértékben mechanizálni törek-szenek, s az eseti ítélkezésnél is számtanilag kidolgozott középértéket alkalmaznak. ... A kérdésben kialakult vita általunk is elfogadható tanulságai szerint a középértéket az eseti ítélkezés vonatkozásában nem lehet egyedüli és közvetlen irányadó szempontnak venni. A döntő kritérium csupán az egyedi ügyekben kiszabott büntetések eredményessége lehet.”

A harmadik fejezet címe: A meghozott ítélet szerkezete.

Ebben a fejezetben többek közt vizsgálja az ítélet igazságosságának, a büntetőítélet tartalmi követelményének kérdését. Felfogása szerint az ítélet igazsága és igazságossága két egymástól elhatárolható fogalom. Az ítélet igazsága az objektív valóság és annak tükröződése közötti viszonyt, adekvátságot jelent. Az igazságosság viszont a legszélesebb értelemben a társadalmi, politikai, jogi intézmények által történetileg adott értékítélet. Az igazság logikai, az igazságosság erkölcsi kategória.

A mű 535 oldal terjedelmű. 860 lábjegyzettel, részletes bibliográfiával, orosz és francia nyelvű tartalmi összefoglalással van ellátva.

JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNY

A Jugoszláv Jogászok Egyesületének folyóirata
1. szám, 1974. január—március

Tartalom

Ur. — Novi ustavni i pravna nauka, I Članci, 1. Dr. Vladimir VODINELIĆ — Marka i kriminologija, 2. Dr. Mihajlo AČIMOVIĆ — Savremeni problemi represije nehatnih delikata, 3. Petar MALOBABIĆ — Postanak i razvitak sudova oružanih snaga Narodnooslobodilačkog rata i revolucije naroda Jugoslavije 1941—1945, II. NOVA PRAVO I PRAVNA POLITIKA, 1. Dr. Zoran KOMPANJET — Oblici udruženog rada i oblici samoupravljanja u visokom školstvu, 2. Mr. Miodrag JANIĆ — Napomene o projektu zakona o uzimanju i presađivanju delova ljudskog tela u svrhe lečenja, III POLITIČKA MISAO 1. Franc NOJMAN — Pristupi istraživanju političke vlasti, IV POLITIČKO-PRAVNA ISTORIJA 1. Milovan-Muso ŠČEPANOVIĆ — Međuplemenski nezer u Crnoj Gori, V OSVRTI I PRIKAZI 1. Mr. Nikola VISKOVIĆ — Dr. M. POPOVIĆ, Građa za bibliografiju Teorije države i prava, 2. Dr. Majda ŠTROBL — Dr. M. JOVIČIĆ, Savremeni federalizam — uporednopravna studija, 3. Dragić RUDIĆ — Škola samoupravljača kao oblik masovnog ideološkog obrazovanja, VI HRONIKA DOMAĆIH DOGAĐAJA 1. Novi Savezni, republički i pokrajinski ustavi, 2. Pripremanje novog izdanja Političke enciklopedije, VII IZ SADRŽAJA DOMAĆIH ČASOPISA.

A Jog- és Társadalomtudomány című folyóiratból két időszerű tárgyú írást ismertetünk. Az egyik a munka- és eszkoztársításnak a felsőoktatásban aktuális kérdését taglalja, a másik az öngazgatók iskolájáról, mint a tömeges eszmei nevelés formájáról szól. E munkák szerzője: dr. Zoran Kompanjet és Dragić Rudić.

1. A társult munka formái a felsőoktatásban.

Választ keresve arra a kérdésre, hogy a felsőoktatásban melyek a társult munka legkedvezőbb formái, a szerző a tudományos munka és az oktatás egységének elvéből indul ki. Az egyetemi és főiskolai oktatás csak

akkor eredményes, ha összekapcsoljuk a tudományos kutatómunkával úgy, hogy az e téren dolgozók egyidejűleg végezzenek szervezett tudományos munkát és tanítsanak.

És éppen az egységes tudományos és pedagógiai munka az alkotmányban meghatározott munkafolyamati egész első és nélkülözhetetlen alkotóeleme a társultmunka-alapszervezetek felsőoktatásban való megszervezésének.

A munkafolyamat egész fogalmának második eleme a rokontudományok tudományos és oktatási egysége (orvos-, közgazdasági, műszaki és más tudomány). A gazdasági és a társadalmi fejlődés szükségessé teszi a homogén tudományos egészek részeinek tudományos és oktatási kombinálását, amelyeket azután a társult munka külön egészeként szerveznek meg a felsőoktatásban (interdiszciplináris tanulmányok).

Ezek szerint a felsőoktatásban a munkafolyamati egészet a csaknem állandóan összekapcsolt tudományos és oktatási ágakban dolgozók és az egyetemisták alkotják.

A társultmunka-alapszervezet létrehozásának másik nélkülözhetetlen alkotórésze a társult dolgozók közös munkájának eredménye, amely érték-ként kimutatható a piacon vagy a munkaszervezetben. A felsőoktatásban ez az alkotóelem akkor létezik, ha a közös munka eredménye kimutatható a munka szabad cseréjében, azok munkájával, akik szükségleteiket közvetlenül vagy a társult munka szervezetei és az érdekközösségek által elégtik ki.

Ezért azok a dolgozók és egyetemisták, akik egy tudományos és oktatási munkafolyamati egészet alkotnak, melyben a munka eredménye a munka szabad cseréjében érték-ként kimutatható, a munkaszervezetben megszervezik a társultmunka-alapszervezetet, kivéve ha a munkafolyamati egész a munkaszervezeten kívül van, és maga is munkaszervezet.

A tudományos kutatók és pedagógusok társultmunka-alapszervezetüket (kar, intézet), az együttműködés és a munka összehangolása végett más tudományos és oktatási intézménnyel együtt munkaszervezetté (egyetem-mé) társíthatják.

A karok az egyetemen, vagyis az összetett munkaszervezetben össze-egyeztethetik munkájukat, megoszthatják a feladatokat, társíthatják munkájukat és eszközeiket, létrehozhatják a társult munka közös szervezeteit, mindezt a társulásról szóló öngazgatási megegyezés értelmében.

A társult egyetemen a kar mint munkaszervezet lehet kicsi, amelynek nincs külön társultmunka-alapszervezete, nagyobb, melyben van és végül nagy, amelyet a társult munka alapszervezeteinek közösségei alkotnak.

Az egyetemhez társulhatnak különböző integrált gazdasági szervezetek és intézmények is.

Ha azt akarjuk, hogy a tudomány és az oktatás fejlődjön, nem szabad elválnanunk a gyakorlattól, ezért az egyetemhez társulhatnak gazdasági és más munkaszervezetben működő tudományos kutatóintézetek is.

A karok ügyviteli társulásáról szóló szerződéssel ügyviteli társult szervezetet hozhatnak létre, és ily módon is teljesíthetik az egyetem feladatait.

Az integrációnak akkor ilyen a formája, ha a társult munkaszervezetek együttműködése rövid ideig tart, nem túl szoros, és egymástól függenek.

A munkaszervezetek öngazgatási megegyezéssel alakulnak összetett társult munkaszervezetté.

Eddig még nem beszéltünk a társult tudományos munkán és oktatáson kívüli társult munkáról (adminisztráció, könyvtár, számvétség, műszaki és segédszolgálat stb.) azaz a felsőoktatási intézmények adminisztrációjáról.

A JSZSZK alkotmánytervezete szerint (30. szakasz), ha az adminisztráció csak egy társultmunka-alapszervezet ügyeit intézi, akkor az illető társultmunka-alapszervezethez tartozik.

Ha viszont több társultmunka-alapszervezet ügyeit intézi (pl. egy karon, vagy több, esetleg az egyetem összes társultmunka-alapszervezetének ügyeit), akkor dolgozói közösség státusa van.

Ha megvannak a feltételek ahhoz, hogy az itt dolgozók megszervezzék társultmunka-alapszervezetüket, és ha ez nincs ellentétben azoknak a szervezeteknek a céljával és rendeltetésével, amelyeknek az ügyeit intézik, akkor megszervezhetik társultmunka-alapszervezetüket.

2. Az öngazgatók iskolája mint a tömeges eszmei nevelés formája.

A marxista nevelés szerves része pedagógiai rendszerünknek. Legfontosabb feladata a mai szocialista ember, az öngazgatást gyakorló dolgozó eszmei-politikai képzése, hogy képes legyen önállóan, bírálóan és alkotóan gondolkodni, megérteni és megmagyarázni a társadalmi jelenségeket és viszonyokat az öngazgatású társadalomban. Az eszmei-politikai nevelés célja nemcsak az informálás és az, hogy a dolgozókat megismertesse a klasszikus meg a mai marxizmus eredményeivel, hanem hogy megtanítsa a dolgozókat marxista módon gondolkodni, mert így öngazgatási gyakorlatunkban marxista módon elemezhetik a társadalmat.

Abból kiindulva, hogy milyen fontos szerepe és jelentősége van az eszmei-politikai nevelésnek a szocialista öngazgatási rendszer továbbfejlesztésében, a belgrádi Politikai Tudományok Karának Politikai Tudományok Intézete 1970-ben felmérte a tömeges marxista nevelés helyzetét Szerbia területén. A felmérés eredménye rámutatott arra, hogy a dolgozók nagy érdeklődést tanúsítanak az eszmei-politikai nevelés iránt, és hajlandóak továbbképzésre.

Az említett eredmények alapján dolgozták ki az öngazgatók iskolájának tantervét is.

A tanterv felöleli társadalmi, gazdasági és politikai életünk minden kérdését, amely a dolgozók számára lehetővé teszi a valóság teljesebb megismerését, az öngazgatásban való aktív részvételüket stb.

Az öngazgatók iskolájának elsődleges feladata, hogy a dolgozókat a társadalmi és politikai szervezetek vezetőit és az öngazgatói szervek tagjait eszmei továbbképzésében részesítse, és felkészítse az öngazgatói feladatok sikeres elvégzésére. Az iskola tanterve nem zárt és statikus, hanem dinamikus, amelyet állandóan felfrissítenek és összehangolnak a hallgatók igényeivel és szükségleteivel. Az iskola nemcsak a szervezett munka egyik formája, hanem elsősorban az önálló munkát támogatja. Ezért lehet hallgatója mindenki, tekintet nélkül iskolai végzettségére, korára, munkaidejére és állandó tartózkodási helyére.

Az iskola tantervét úgy állították össze, hogy a marxista ismereteken kívül tartalmazza szocialista társadalmunk továbbfejlesztésének legjelentősebb kérdéseit is.

Az oktatásban a hallgató és a konzultáns vesz részt az irodalom, a rádió, a televízió és a sajtó által.

A hallgató önkéntes jelentkező, de az önkéntesség meghatározott társadalmi feltételekből adódik, amelyek nyomán az öngazgatót gyakorló dolgozó maga belátja a marxista és az eszmei-politikai nevelés szükségességét, tehát tudatosan kapcsolódik be a rendelkezésére álló munkafarmába.

Az önképzés alapja a szakirodalom. A hallgató csak a szakirodalom önálló feldolgozása után megy konzultációra.

Az oktatási rendszerben nagy szerepe van a konzultánsnak, aki nem azonos az előadóval. Feladata az oktatás megszervezése, irányítása és vezetése. A konzultáláson röviden vázolja a megvitatásra váró témát, majd válaszol a hallgatók kérdéseire. A konzultálás tulajdonképpen vita és eszmecsere.

A tanterv anyaga négy témakörre oszlik: A társadalom és a társadalmi fejlődés marxista elmélete (bevezetés), Jugoszlávia politikai rendszerének alapjai; Jugoszlávia gazdasági rendszerének alapjai; A társultmunka-alapszervezetek. Emellett a feltüntetett kiegészítő irodalom lehetővé teszi az egyes társadalmi jelenségek alapos tanulmányozását.

A bevezetésben kiemeli a társadalom és a politika marxista elméleteit, a szocialista társadalom fejlődésének törvényszerűségeit, továbbá a társadalmi, gazdasági és politikai jelenségek átalakulását a mai kapitalizmusban és a szocializmusban. Megemlíthetnénk még a következő témákat is: a munkásosztály történelmi szerepe a társadalom és az öngazgatói fejlesztésében, e feladatok teljesítésének formái és eszközei, aktuális munkásellenes eszmék stb.

Az első rész öngazgatói társadalmi és politikai rendszerünk alapjaira és jellegzetességeire vonatkozik. Tanulmányozza öngazgatói társadalmi közösségünk szociálpolitikai viszonyait, továbbá az öngazgatói helyi közösségek és érdekközösségek, a tartományi, köztársasági és szövetségi politikai rendszer kérdéseit. Külön hangsúlyt helyez a küldöttrendszer

elemzésére. Ezt a részt az alkotmányosságról és a törvényességről szóló rész zárja.

A második rész gazdasági és szociális rendszerünk alapfogalmait dolgozza fel. Tárgyalja a társadalmi termelés, a gazdasági újratermelés és együttműködés, a tervezés és általában a társadalmi munka társításának kérdését, továbbá a szolidaritás szerepét, világpiaci helyzetünket, az agrárpolitika elveit stb.

A harmadik rész témaköre a társult vállalatokat mint a társulás általános formáit elemzi, továbbá megvizsgálja a társult munka szervezeteinek alapjellegzetességeit és általában a társult munkaviszonyok öngazgatású normatív szabályozását.

létünk

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

**IV. ÉVF. 1974. ÉVI 1—6. SZÁMÁNAK
TARTALOM- ÉS NÉVMUTATÓJA**

I. TÁRGYMUTATÓ

A/ TANULMÁNYOK ÉS CIKKEK

		szám	old.
Tudományos munka és kutatás	***: A Jugoszláv Kommunista Szövetség feladatai a tudomány fejlesztésében	5/6	126
Bibliográfia	MATIJEVICS Lajos: A mai Jugoszlávia területére vonatkozó cikkek a Magyar Nyelvőrben, 1872—1972-ig	4	99
Kongresszusok, konferenciák	CSORBA István: A nemzetközi gazdasági integráció távlatai a budapesti közgazdász világkongresszus tükrében	4	179
	LAKI László: A káderek és a technikai-technológiai fejlődés	2/3	161
	LAKI László: Az elégtelenül fejlett köztársaságok és Kosovo Tartomány gyorsabb fejlesztésének lehetőségei	5/6	165
	REHÁK László: A Szarajevói Egyetem tudományos értekezlete a nemzeti kisebbségekről	2/3	173
Könyvkiadás	Vera PILIĆ: A Szerb Szocialista Köztársaság kiadói tevékenységének eszmei-politikai vonatkozásai	2/3	179
Sajtótörténet	DIETRICH Gyula: Typograph & Typographicum	2/3	129
Szociográfia	***: Írások a Szervezett Munkásból	4	213
Politika	Aleksandar ĐURĐEV: A marxista értelmezésű kommuna tanulmányozásának elméleti megközelítése	2/3	7
	SZELES Illés: Az elégtelenül fejlett területek gyors		173

	sabb fejlődését előremozdító intézkedésekről szóló törvény	2/3	27
Nemzeti és nemzetiségi kérdés	Naste ČALOVSKI: Jugoszlávia külpolitikájáról, a fajüldözés valamennyi formájának megszüntetéséről, a faji, népcsoporti és nemzeti kisebbségek problémáinak összességéről	1	133
	Vladimir KLEMENČIČ: A karintiai szlovének időszzerű szociális és földrajzi problémái	2/3	141
	Atif PURIVATRA: A bosznia-hercegovinai muzulmánok nemzeti jellegéről	4	73
	Gyura VARGA: A vajdasági ruszinok kulturális életének néhány alapeleme	2/3	106
Nemzetközi kapcsolatok	Faruk REDŽEPAGIČ: Az úgynevezett energiaválság és a „két Amerika dialógusa” Mexikóban	2/3	49
Kommunista párt	Đura KNEŽEVIČ: A Vajdasági KSZ tartományi tisztújító értekezletei küldötteinek és a tartományi bizottság tagjainak szociális és professzionális jellemzői	1	25
	Dušan POPOVIČ: A Jugoszláv Kommunista Szövetség tizedik kongresszusa	4	197
Politikai gazdaságtan, közgazdaságtan	Durica ACIN: A nemzetközi kereskedelem elméletének áttekintése és elemzése	1	44
	Radovan BOŽOVIČ: A holt munka mint a személyi jövedelem elosztási politikájának tényezője	1	107
	SZÁM Attila: A globális gazdasági struktúra sajátosságai hazánkban	4	41
	TÓTH Anna: Rosa Luxemburg A tőkefelhalmozás c. munkájában Marx társadalmi újratermelési elméletére tett megjegyzéseinek elemzése	1	7
Marxizmus	Josip BROZ TITO: A marxista elmélet fejlesztése 5/6		123
	Dragan G. NINČIČ: Marx és Engels dialektikus materialista világnézete és a műveikben rejlő kibernetikai elemek	4	29
Önigazgatás	Aleksandar ĐURĐEV: A küldöttrendszer és az önigazgatás	4	89
	MÁRTON István: Az önigazgatás eszméje	1	99
Jog	FEJŐS I. István: A chilei rézbányák államosításának nemzetközi jogi kérdései	2/3	34
Nevelés, oktatás	PALUSEK Béla: A felnőttképzés gazdasági-társadalmi szükségessége	4	7
	TÓTH Lajos: Oktatásunk az önigazgatás rendszerében	5/6	7

Természetvédelem	SOMOGYI Sándor: Talajvédelem mint a környezetvédelem részkérdése és az élelemtermelés . . . 1	86
	SZALMA József: Az emberi környezet védelmének jogi eszközeiről a JSZSZK Alkotmánya rendelkezéseinek tükrében 1	76
Képzőművészet	BÁNYAI János: A kéztartás művészete 4	57
Nyelvtudomány	MOLNÁR CSIKÓS László: Szociolingvisztikai vizsgálatok a Dunatájon. Nyelvhasználati felmérés a zombori község területén 5/6	76
Irodalom	BORI Imre: Két díj 5/6	159
	BOSNYÁK István: Sinkó Ervin és a krisztianizmus (1919—1927) 5/6	38
Életrajz	Milan MALI: Blagoje Parović 1	117
Történelem	Ljubivoje CEROVIĆ: A vajdasági egyetemi hallgatók haladó mozgalma 1935—1941-ig 2/3	58
	GAÁL György: A munkások gazdasági és szociális helyzete a Krámer testvérek gyárában (1919—1929). A szakszervezeti mozgalom. Forradalmi jelenségek a háború utáni Újvidéken 5/6	139
	Slavko GAVRILOVIĆ: Ruszinok a Vajdaságban a XVIII. század közepétől a XIX. század közepéig 2/3	87
	Slavica HREČKOVSKI: A szlavóniai cseh és szlovák lakosság bekapcsolódása a népfelszabadító mozgalomba 5/6	84
	Jan KOPČOK: Szlovákok a népfelszabadító harcban 5/6	96
	Branislav VRANJEŠEVIĆ: Ruszinok a Vajdaságban 1849-től a XIX. század 80-as éveiiig 2/3	94

B/ SZEMLE

A frankfurti iskola jeles képviselőjének irodalom-szociológiai könyve (HALÁSZ Anikó) 2/3	210
Eric Hobsbawm: Primitív lázadók (MÁRTON Julianna) 5/6	187
Dr. Ivan Jelić: A Horvát Kommunista Párt 1937—1941 (Đorđe MILANOVIĆ) 1	176
Jugoszláv gazdasági jelenségek időszerű problémái c. könyvéről (SISA Irén) 1	168
Lőrinc Péter: Bánát magyar nyelvű társadalomtudománya a századforduló idején 1880—1918 (BURÁNYI Nándor) 1	149
Dr. Jovan R. Marjanović: A küldöttrendszer és a politikai képviselő (Đura KNEŽEVIĆ) 4	237

Új szempontokat hozó régészeti kutatások. Nagy Sándor: Dombó, Kövek sorozat, Forum Könyvkiadó, 1974	4	242
Nastava povijesti, (Történelemtanítás), 1., 2./1974 (GAÁL György)	2/3	213
A nemzeti kérdésre vonatkozó jugoszláv gyakorlat és elmélet összegező tanulmánykötet (BAJAGIĆ Veronika)	4	233
Népfelkelés Jugoszláviában 1941-ben és Európa (GAÁL György)	5/6	179
Miloš Nikolić öngazgatás-szociológiai könyvéről (REHÁK László)	1	155
Poljoprivreda i urbanizacija Vojvodine (Vajdaság mezőgazdasága és urbanizációja) (SOMOGYI Sándor)	2/3	203
A Savremenost című folyóirat két számáról (az 1974. évi 1. és 2. szám) (Aleksandar ĐURĐEV) 5/6		182
Az újvidéki Jogtudományi Kar tudományos-kutatómunkával foglalkozó intézete (SZELES Illés)	2/3	207

II. IDŐRENDI MUTATÓ

1.

	TÓTH Anna: Rosa Luxemburg A tőkefelhalmozás c. munkájából Marx társadalmi újratermelési elméletére tett megjegyzéseinek elemzése	7
	Đura KNEŽEVIC: A Vajdasági KSZ tartományi tisztújító értekezletei küldötteinnek és a tartományi bizottság tagjainak szociális és professzionális jellemzői	25
	Đurica ACIN: A nemzetközi kereskedelem elméletének áttekintése és elemzése	44
	SZALMA József: Az emberi környezet védelmének jogi eszközeiről a JSZSZK Alkotmányi rendelkezéseinek tükrében	76
	SOMOGYI Sándor: Talajvédelem mint a környezetvédelem részkérdése és az élelemtermelés	86
Műhely	MÁRTON István: Az öngazgatás eszméje	99
	Radovan BOŽOVIĆ: A holt munka mint a személyi jövedelem elosztási politikájának tényezője	107
Dokumentum	Milan MALI: Blagoje Parović	117
Tájékoztató	Naste ČALOVSKI: Jugoszlávia külpolitikájáról, a fajüldözés valamennyi formájának megszüntetéséről, a faji, népcsoporti és nemzeti kisebbségek problémáinak összességéről	133
Szemle	BURÁNYI Nándor: Lőrinc Péter: Bánát magyar nyelvű társadalomtudománya a századforduló idején 1880—1918	149
	REHÁK László: Miloš Nikolić öngazgatás-szociológia könyvéről	155
	SISA Irén: Jugoszláv gazdasági jelenségek időszériu problémái c. könyvről	168
	Đorđe MILANOVIĆ: Dr. Ivan Jelić: A Horvát Kommunista Párt 1937—1941.	176
		177

	Aleksandar ĐURĐEV: A marxista értelmezésű kom- muna tanulmányozásának elméleti megközelítése	7
	SZELES Illés: Az elégtelenül fejlett területek gyorsabb fejlődését előremozdító intézkedésekről szóló törvény	27
	FEJŐS I. István: A chilei rézbányák államosításának nemzetközi jogi kérdései	34
	Faruk REDŽEPAGIĆ: Az úgynevezett energiaválság és a „két Amerika dialógusa” Mexikóban	49
	Ljubivoje CEROVIĆ: A vajdasági egyetemi hallgatók haladó mozgalma 1935—1941-ig	58
	Slavko GAVRILOVIĆ: Ruszinok a Vajdaságban a XVIII. század közepétől a XIX. század közepéig	87
	Branislav VRANEŠEVIĆ: Ruszinok a Vajdaságban 1849-től a XIX. század 80-as éveiiig	94
	Gyura VARGA: A vajdasági ruszinok kulturális életének néhány alapeleme	106
Műhely	DIETRICH Gyula: Typograph & Typographic	129
Tájékoztató	Vladimir KLEMENČIČ: A karintiai szlovének időszzerű szociális és földrajzi problémái	141
Szimpozium	LAKI László: A káderek és a technikai-technológiai fejlődés	161
	REHÁK László: A Szarajevói Egyetem tudományos értekezlete a nemzeti kisebbségekről	173
Dokumentum	Vera PILIĆ: A Szerb Szocialista Köztársaság kiadói tevékenységének eszmei-politikai vonatkozásai	179
Szemle	SOMOGYI Sándor: Poljoprivreda i urbanizacija Vojvodine (Vajdaság mezőgazdasága és urbanizációja)	203
	SZELES Illés: Az újvidéki Jogtudományi Kar tudományos-kutatómunkával foglalkozó intézete	207
	HALÁSZ Anikó: A frankfurti iskola jeles képviselőjének irodalomszociológiai könyve	210
	GAÁL György: Nastava povijesti, (Történelemtanítás), 1., 2./1974	213
4.		
	PALUSEK Béla: A felnőttképzés gazdasági-társadalmi szükségessége	7
	Dragan G. NINČIĆ: Marx és Engels dialektikus materialista világnézete és a műveikben rejlő kiber-	

	netikai elemek	29
	SZÁM Attila: A globális gazdasági struktúra sajátosságai hazánkban	41
	BÁNYAI János: A kéztartás művészete	57
	Atif PURIVATRA: a bosznia-hercegovinai muzulmánok nemzeti jellegéről	73
Műhely	Aleksandar ĐURĐEV: A küldöttrendszer és az öngazgatás	89
Dokumentum	MATIJEVICS Lajos: A mai Jugoszlávia területére vonatkozó cikkek a Magyar Nyelvőrben, 1872—1972-ig	99
Szimpozion	CSORBA István: A nemzetközi gazdasági integráció távlatai a budapesti közgazdász világkongresszus tükrében	179
Jelen és múlt	Dušan POPOVIĆ: A Jugoszláv Kommunista Szövetség tizedik kongresszusa	197
	***: Írások a Szervezett Munkásból	213
Szemle	BAJAGIĆ Veronika: A nemzeti kérdésre vonatkozó jugoszláv gyakorlat és elmélet összegező tanulmánykötet	233
	Đura KNEŽEVIĆ: Dr. Jovan R. Marjanović: A küldöttrendszer és a politikai képviselet	237
	JUNG Károly: Új szempontokat hozó régészeti kutatások. Nagy Sándor: Dombó, Kövek sorozat, Forum Könyvkiadó, 1974	242
5—6.		
	TÓTH Lajos: Oktatásunk az öngazgatás rendszerében	7
	BOSNYÁK István: Sinkó Ervin és a krisztianizmus (1919—1927)	38
	MOLNÁR CSIKÓS László: Szociolingvisztikai vizsgálatok a Dunatájon. Nyelvhasználati felmérés a zombori község területén	76
	Slavica HREČKOVSKI: A szlavóniai cseh és szlovák lakosság, bekapcsolódása a népfelszabadító mozgalomba	84
	Jan KOPČOK: Szlovákok a népfelszabadító harcban	96
Dokumentum	Josip BROZ TITO: A marxista elmélet fejlesztése	123
	***: A Jugoszláv Kommunista Szövetség feladatai a tudomány fejlesztésében	126
		179

Jelen és múlt	GAÁL György: A munkások gazdasági és szociális helyzete a Krámer testvérek gyárában (1919—1929). A szakszervezeti mozgalom. Forradalmi jelenségek a háború utáni Újvidéken	139
Tájékozódás	BORI Imre: Két díj	159
Szimpozion	LAKI László: Az elégtelenül fejlett köztársaságok és Kosovo Tartomány gyorsabb fejlesztésének lehetőségei	165
Szemle	GAÁS György: Népfelkelés Jugoszláviában 1941-ben és Európa	179
	Aleksandar ĐURĐEV: A Savremenost című folyóirat két számáról (az 1974. évi 1. és 2. szám) . . .	182
	MÁRTON Julianna: Eric Hobsbawm: Primitív lázadók	187

III. A SZERZŐK NÉVMUTATÓJA

ACIN, Đurica 1—44

BAJAGIĆ, Veronika 4—233

BÁNYAI János 4—57

BORI Imre 5/6—159

BOSNYÁK István 5/6—38

BOŽOVIĆ, Radovan 1—107

BROZ TITO, Josip 5/6—123

BURÁNYI Nándor 1—149

CEROVIĆ, Ljubivoje 2/3—58

ČALOVSKI, Naste 1—133

CSORBA István 4—179

DIETRICH Gyula 2/3—129

DURĐEV, Aleksandar 2/3—7; 4—89; 5/6—182

FEJŐS I. István 2/3—34

GAÁL György 2/3—213; 5/6—139; 5/6—179

GAVRILOVIĆ, Slavko 2/3—87

HALÁSZ Anikó 2/3—210

HREČKOVSKI, Slavica 5/6—84

JUNG Károly 4—242

KLEMENČIĆ, Vladimir 2/3—141

KNEŽEVIĆ, Đura 1—25; 4—237; 5/6—126

KOPČOK, Jan 5/6—96

LAKI László 2/3—161; 5/6—165

MALI, Milan 1—117

MÁRTON István 1—99
MÁRTON Julianna 5/6—187
MATIJEVIĆ Lajos 4—99
MILANOVIĆ, Đorđe 1—176
MOLNÁR CSIKÓS László 5/6—76

NINČIĆ, Dragan G. 4—29

PALUSEK Béla 4—7
PILIĆ, Vera 2/3—179
POPOVIĆ, Dušan 4—197
PURIVATRA, Atif 4—73

REDŽEPAGIĆ, Faruk 2/3—49
REHÁK László 1—155; 2/3—173

SISA Irén 1—168
SOMOGYI Sándor 1—86; 2/3—203

SZALMA József 1—76
SZÁM Attila 4—41
SZELES Illés 2/3—27; 2/3—207

TÓTH Anna 1—7
TÓTH Lajos 5/6—7

VARGA, Gyura 2/3—106
VRANEŠEVIĆ, Branislav 2/3—94

ISMERETLEN 4—213; 5/6—126

A „LÉTÜNK” NYOMDÁBAN LEVŐ SZÁMAINAK TARTALMA:

2. SZÁM

<i>Körmendi Ferenc</i>	A tudomány és az esztétika viszonyáról
<i>Kollár László</i>	A dinamikus programozás alkalmazásának lehetőségei
<i>Szalai Zsuzsanna</i>	Public relations
<i>Grubač Momčilo</i>	A büntetőbíráskodási funkciónak az államról a társadalomra való átruházása, mint a büntetőjog egyik új módszere
<i>Ricz Péter</i>	A népvándorláskor problematikája Bácskában

Műhely

<i>Rehák László</i>	Dimitrije Tucović munkásságának jelentősége
<i>Borza Gyöngyi</i>	Társadalmi és politikai kritika Tucović munkáiban
<i>Szkenđerovics Márta</i>	Dimitrije Tucović a Balkán nemzeti felszabadító mozgalmairól

Tájékoztató

<i>Dimo Vujović</i>	A Crna Gora-i állam fejlődésének sajátosságai
---------------------	---

Dokumentum

<i>Josip Broz Tito</i>	A nemzetek közötti viszony helyes fejlesztése
------------------------	---

Jelen és múlt

<i>Németh István</i>	Auschwitz, 1975.
<i>Rodoljub Čolaković</i>	Utazásaim

Szemle

<i>Molnár Irén</i>	Kulcsár Kálmán politika és jogszociológia tanulmánykötetéről
<i>Fejős István</i>	Kertész Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában

3—4. SZÁM

- Ignjat Martin* Marx Gothai program kritikája című művének társadalmi-gazdasági vonatkozású tételei
Burány Nándor Három újság egy sztrájkáról
Bori Imre Borbély Mihály
Tőke István Nagygazdák és cselédek a zentai népi anekdoták tükrében
Tarkány Szűcs Ernő Az élő jogi népszokások Európában

Az egységes Népfelszabadító Front harmincadik évfordulóján

- Gaál György* Az antifasiszta proletár egységfront taktikájának alkalmazása az 1935. évi vajdasági sztrájkmozgalmakban
Djurđjević Aleksandar A Szocialista Szövetség időszzerű kérdései

Műhely

- Bodzsóni István* Somló Bódog
Dietrich Gyula Adalékok a szabadkai nyomdászok mozgalmához

Tájékoztató

- Komáromi J. Sándor* A fogalmak tisztázása

Szimpozium

- Somogyi Sándor* Az emberi munka és környezetvédelmének technikai-technológiai és gazdasági lehetőségei

Szemle

- Botka Ferenc* A marxizmus alkotó alkalmazásának útján (Móza János: A mai Európa művészete c. monográfiájáról)
Molnár Verona A kommunális közösségek elméleti és gyakorlati kérdéseiről a Komuna c. folyóiratban
Csula Mária Ideje, 1974. 4—5. számáról

5—6. SZÁM

- Jovan Djordjević* A JSZSZK új alkotmányának alapvető jellegzetességei
Laki László Munkásosztály és értelmiség
Neca Jovanov Az öngazgatói munkásellenőrzésről
Branislav Vranešević Svetozar Marković szocialista eszméi és a szocialista mozgalom csírái Vajdaságban
Bodrogvári Ferenc Lukács György a válaszolva kérdező filozófus
Kasztori Rudolf A modern biológia fejlődésének iránya
Kasza Bálint A világi színházat kezdetei Szabadkán

Műhely

Rehák László Szociológiai témák Adam Smith Nemzetek gazdasága című mű-
— *Tot Ana* vében

Dokumentum

Tihomir Vlaškalić Elnöki beszámoló a Szerb KSZ központi bizottságának ünnepi
ülésén a pártalapítás 30. évfordulóján

Jelen és múlt

Jovan Veselinov-Žarko Az autonóm Vajdaság születése

Szimpozion

Holló Ferenc A Thessaloniki-i XX. Állatorvos-világkongresszusról

Szemle

Molnár Verona Tomislav Popović tanulmánya a marxista árelméletről a szocia-
lista öngazgatásban

Borza Gyöngyi A. Zdravomiszlav könyve a szociológiai kutatások módszertanáról

Molnár Irén A. Rahitov könyve a tudományos ismeret anatómiájáról

Rehák László Új folyóiratunk az oktatás osztályjellegéről
Marksizam u svetu II. évfolyam 1975, 1. szám

Molnár Verona A probléma megfogalmazásától a kutatásban szerzett eredmények értékeléséig

létünk — társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat. Alapító: Vajdaság Dolgozó Népe Szocialista Szövetségének Tartományi Választmánya. Kiadó: Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Újvidék. Felelős szerkesztő: dr. Rehák László. Szerkesztőség: 24000 Subotica, Trg slobode 2/I. Szerkesztőségi óra minden pénteken 16-tól 17 óráig. Megjelenik kéthavonta. Ára példányonként 5 dinár, kettős számoké 10 dinár. Előfizetés folyó évre belföldön 25, külföldi címzetre 50 dinár. Megrendelhető: Forum terjesztő részlege, 21000 Novi Sad, Vojvode Mišića 1.

